

Α. Ν. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗ

Η ΠΙΣΤΙΣ
ΩΣ ΒΙΩΜΑ

Γ'
ΤΟΜΟΣ

Ἡ ἀγάπη
Ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη
καὶ χαρά
Ἡ προσευχή

ΑΘΗΝΑΙ 1982

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»

Α. Ν. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗ

Η ΠΙΣΤΙΣ ΩΣ ΒΙΩΜΑ

**Γ'
ΤΟΜΟΣ**

**Η ΑΓΑΠΗ
Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΕΙΡΗΝΗ
ΚΑΙ ΧΑΡΑ
Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ**

ΑΘΗΝΑΙ 1982

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»
Γραφεία Λυκαβητοῦ 11 – τηλ. 3630701
World Copyright 1981

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με τὸν Γ' τόμο τῆς σειρᾶς ποὺ ἔχει τὸν γενικὸ τίτλο «Ἡ πίστις ὡς βίωμα», οἱ Ἐκδόσεις μας συνεχίζουν τὴν δημοσίευσί τοῦ ἀνεκδότου ἔργου τοῦ Ἀλεξάνδρου Τσιριντάνη ποὺ ἀναφέρεται στὴ μελέτη καὶ τὴν ἔρευνα τοῦ χριστιανικοῦ πνευματικοῦ βιώματος. Στὸν ἀναγνώστη ὅμως ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἔρχεται σὲ ἐπαφή μετὰ τὴν εἰδικώτερη ἔκφρασι τῆς σκέψεως τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ ποὺ χαρακτηρίζει τὴν σειρά «Ἡ πίστις ὡς βίωμα», θὰ συστήσουμε νὰ διαβάσῃ τὴν Εἰσαγωγή τοῦ Α' τόμου, γιὰ νὰ εἰσαχθῇ στὸ γενικώτερο πνεῦμα ποὺ διαπνέει τὴν ἀντιμετώπισι ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Τσιριντάνη τῶν βασικῶν θεμάτων τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Πῶς μπορεῖ ἡ πίστις ἢ χριστιανικὴ νὰ γίνῃ βίωμα καθημερινό; Αὐτὸ τὸ κρίσιμο ἐρώτημα ἀποτελεῖ τὸν κεντρικὸ ἄξονα καὶ τοῦ παρόντος βιβλίου, ὅπως καὶ τῶν προηγουμένων. Καὶ μέσα στὶς σελίδες του μεταφράζεται στὰ εἰδικώτερα ἐρωτήματα: Πῶς εἶναι δυνατὸ ἡ ἀγάπη, ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη, ἢ προσευχὴ νὰ ἐμποτίζουν καὶ νὰ ἐμπνέουν τὴν καθημερινὴ ζωὴ; Γιατί, βέβαια, χωρὶς αὐτοὺς τοὺς βασικοὺς πνευματικοὺς παράγοντες, κανεὶς λόγος δὲν μπορεῖ νὰ γίνεταί γιὰ γνήσιο καὶ ὠλοκληρωμένο πνευματικὸ βίωμα, ποὺ μάλιστα νὰ μπορῇ νὰ χαρακτηρισθῇ σὰν καρπὸς πίστεως χριστιανικῆς.

Ἀνάμεσά τους, στὸ πρῶτο πλάνο ἡ ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη ποὺ ξεχωρίζει τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ τὸ χριστιανικὸ βίωμα ἀπ' ὅποιανδήποτε ἄλλη φιλοσοφία ἢ ἠθικὴ διδασκαλία, ἀκόμη καὶ ἀπ' ἐκείνη τῶν στωϊκῶν, ποὺ σημαντικὰ προσεγγίζει τὸν Χριστιανισμό. Ἡ ἀγάπη ποὺ, ὅπως γράφει ὁ ἀείμνηστος καθηγητής, ἐδιδάχθηκε ἐπάνω στὸ Γολγοθᾶ, καὶ ποὺ, ἂν εἶχε καλλιεργηθῇ, μποροῦσε νὰ μπολιάσῃ τὸν ἀνθρωπισμὸ τῶν ἀρχαίων –ποὺ ἦταν περισσότερο προσχέδιο παρὰ τελειωμένη εἰκόνα– καὶ νὰ τὸν κἀνῃ πιὸ γνήσιο καὶ πιὸ ὠλοκληρωμένο. Καὶ ποὺ ὅμως ξεχάσθηκε καὶ ἀγνοήθηκε σχεδὸν ὀλότελα ἀπ' ἐκείνους ἀκριβῶς ποὺ ἀποστολὴ τοὺς εἶχαν νὰ τὴν καλλιεργοῦν. Ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης τῆς ἀφιερώνει **[σελ. 6]** ὀλόκληρο τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ παρόντος βιβλίου, τονίζοντας τὴν ἀνάγκη νὰ ἀνασυρθῇ ἡ ἀγάπη ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὀλέθρια λήθη καὶ νὰ γίνῃ ἀντικείμενο μιᾶς σοβαρῆς, πραγματικῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης καὶ ἀντιμετωπίσεως. Ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη καὶ ἡ προσευχὴ, βασικοὶ καὶ αὐτοὶ παράγοντες τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενο τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου ἀντίστοιχα κεφαλαίου.

Μετὰ τὴ γνωστὴ του μαεστρία, τὸ ξεκάθαρο, διεισδυτικὸ, δημιουργικὸ τοῦ πνεῦμα, ὁ σοφὸς διδάσκαλος μᾶς κάνει νὰ συνειδητοποιήσουμε τὴν σπουδαιότητα

πού έχουν για τὸ χριστιανικὸ βίωμα οἱ παραπάνω πνευματικοὶ παράγοντες, ἀναζητᾷ τοὺς τρόπους καὶ τοὺς δρόμους πού ὀδηγοῦν στὴν οὐσιαστικὴ καὶ συστηματικὴ τους καλλιέργεια, φέρνοντας ταυτόχρονα στὸ φῶς τὰ ποικιλόμορφα προβλήματα πού προβάλλουν μπροστά μας, ὅταν στόχος μας εἶναι τὶς ἀξίες αὐτὲς νὰ τὶς κάνουμε κτῆμα μας, νὰ τὶς ζήσουμε. Κι' ἀνάμεσα στὰ προβλήματα αὐτὰ δὲν διατάζει ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης νὰ θίξη, καὶ μάλιστα νὰ τονίση τὶς ἀρνητικὲς πλευρὲς, τὶς πιθανὲς ἐκτροπὲς καὶ τὰ ψυχοπαθολογικὰ φαινόμενα πού μποροῦν νὰ προκύψουν ἀπὸ τὴν κακὴ ἀφομοίωσι τῶν ὑψίστων ἀληθειῶν καὶ τὴν ἐσφαλμένη τοποθέτησί μας ἀπέναντί τους. Ἡ προσευχή, λ.χ., μπορεῖ νὰ γίνῃ συγκάλυμμα τῆς νωθρότητός μας, «ἄλλοθι» γιὰ τὴν λιποταξία ἀπὸ τὴν ἀναγκαία προσπάθεια καὶ δρᾶσι. Ἡ ἀγάπη μπορεῖ νὰ γίνῃ στεῖρο συναίσθημα ἢ πρόφρασι καὶ συγκάλυψι τῆς δειλίας ἢ καὶ τοῦ ἐγκλήματος ἀκόμη.

Σ' αὐτὲς ἰδίως τὶς διερευνήσεις, προβάλλουν γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ οἱ βασικὲς ἀρετὲς τῆς διανοίας τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ, καὶ πάνω ἀπ' ὅλες ἡ εἰλικρίνεια, πού δὲν ὑποχωρεῖ μπροστά σὲ καμμία σκοπιμότητα, ἔστω καὶ τὴν ἀνιδιοτελεῖ, ἀλλὰ προχωρεῖ χωρὶς συστολὲς καὶ ὑπεκφυγὲς στὴν ἔρευνα καὶ τὴν διακήρυξι τῆς ἀλήθειας. «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς». Αὐτὴ τὴν ἀλήθεια πού ἐλευθερώνει, χωρὶς νὰ ἀπογοητεύῃ καὶ νὰ ἀποθαρρύνῃ, αὐτὴ τὴν ἀλήθεια πού φωτίζει τὰ κακῶς κείμενα, γιὰ νὰ τὰ διορθώσῃ, θὰ συναντήσῃ ὁ ἀναγνώστης μέσα στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου πού κρατάει στὰ χέρια του.

Ἀλλὰ καιρὸς εἶναι, τώρα, ν' ἀφίσουμε νὰ ἀκουστῇ ἡ φωνὴ τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου.

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΑΓΑΠΗ

1

ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΑΠΗ

Α

Με βάσιν τὴν σκέψιν ὅτι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μηχανοκρατικὴν ἀντίληψιν τῆς ἱστορίας –εἴτε εἶναι ἡ ἀντίληψις ἡ οἰκονομικὴ τοῦ homo oeconomicus, εἴτε ἡ ἀντίληψις τῆς κρατικῆς βίας, εἴτε ὅτιδήποτε ἄλλο–, ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης διαμορφώνει τὴν ζωὴν μας, τὴν ζωὴν ὄλων, τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, καὶ γράφει τὴν ἱστορίαν, με βάσιν τὴν ἀντίληψιν αὐτήν, ὑπάρχει κοινὸν αἴτημα καὶ εἰς τὸν οὐμανισμόν, ὅπως καὶ εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Τὸ αἴτημα: Πρέπει νὰ κάνω με ἀνθρώπους (*). Πρέπει νὰ διαμορφώσω με ἀνθρώπους καλλιτέρους ἀπὸ τοὺς σημερινούς. Κοινὸν αἴτημα καὶ ἀπόρροια τούτου τὸ κοινὸν κριτήριον: ἡ ἐπιτυχία μας ἢ ἡ ἀποτυχία μας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον πράγματι διαμορφώνω μεν τέτοιους ἀνθρώπους, ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον ἐπιτυγχάνω μεν ἢ ἀποτυγχάνω μεν εἰς τὸ νὰ διαμορφώνω μεν τέτοιους ἀνθρώπους, ὄχι ἰδεατούς, ἀλλὰ ἀνθρώπους με σάρκα καὶ ὀστά, οἱ ὁποῖοι νὰ κάμουν σιγὰ σιγὰ, ὥστε νὰ ἀνεβαῖνη τὸ ἠθικόν, πνευματικόν καὶ πολιτιστικόν ἐπίπεδον τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπως ἀνεβαίνουν τὰ νερὰ εἰς τὴν παλίρροϊαν. Ἐὰν ἀποτύχω μεν εἰς αὐτό, εἴμεθα συκῆ ἢ ὁποῖα ἔχει μόνον φύλλα καὶ ὄχι καρπόν. Αὐτὸ εἶναι τὸ κοινὸν αἴτημα, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κοινὸν κριτήριον. Ἀλλὰ πρέπει νὰ προχωρήσω μεν εἰς κᾶτι ποῦ θὰ ἀποτελῆ πλέον ἔργον ὁμολογίας. Νὰ προχωρήσω μεν, δηλαδή, εἰς τὴν σύνθεσιν. Καὶ ἡ πορεία πρὸς τὴν σύνθεσιν **[σελ. 10]** θὰ εἶναι ἡ πορεία τοῦ πολιτισμοῦ ὁ ὁποῖος θὰ ὑπερνικήσῃ τὴν σημερινὴν τάσιν πρὸς παλιμπαρβαρισμόν. Ὁ ἀνθρωπισμὸς κατάλαβε ὅτι μόνον εἰς τὴν πνευματικὴν θεμελίωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ ἤμπορῆ νὰ εὖρη ἔδαφος ἐργασίας καὶ ὅτι τὸ «χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» ἰσχύει, καὶ ἂν ἀκόμη διαθέτομεν τὴν Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Latinorum. Ὅλοι οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου δὲν ἤμποροῦν νὰ ἀντικαταστήσουν τὸν Θεμέλιον, διότι Θεμέλιον ἄλλον «οὐδεὶς δύναται θεῖναι».

Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, καὶ ἡ χριστιανικὴ μας γενεὰ ἐκατάλαβε ὅτι πρέπει νὰ παράγῃ ἀνθρώπους, νὰ διαμορφώσῃ ἀνθρώπους. Ὅτι μόνον ὡς ἀνθρωπισμὸς ἤμπορεῖ νὰ ἐμφανισθῆ. Βέβαια, τὸ περιεχόμενον τῆς χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως

* Βλ. καὶ Α. Ν. Τσιριντάνη, *Ἡ πίστις ὡς βίωμα*, Β' τόμος, κεφ. Α', σελ. 17 ἐπ. καὶ *Συζητήσεις*, τομ. Α', σελ. 3 ἐπ. (σ.ἐ.).

δὲν ἐξαντλεῖται εἰς τὴν πολιτιστικὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ζωὴν αὐτήν. Ἀλλά, πάλιν, δὲν ἴσχυρεῖ νὰ θεωρηθῆ ὅτι ὁ Οὐρανὸς εἶναι ὁ κάλαθος τῶν ἀχρήστων τῆς γῆς καὶ ὅτι, ἐπομένως, ἐὰν ἀποτύχη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν ἐμφάνισιν αὐτὴν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, θὰ ἔχη τὴν παρηγορίαν ὅτι ἐτοιμάζει πολίτας τοῦ Οὐρανοῦ.

Μὲ αὐτὴν τὴν πορείαν ἀπασχολήθημεν εἰς ἄλλας εὐκαιρίας καὶ μὲ αὐτὴν ἀπαρτίζεται ἡ θεμελίωσις μὲ τὸν Θεμέλιον τῆς χριστιανικῆς Πίστεως. Μὲ τὸ κοινὸν αἶτημα διὰ νὰ διαμορφώσωμεν ἀνθρώπους συντίθενται πλέον αἱ χριστιανικαὶ μὲ τὰς κλασσικὰς σπουδὰς, καὶ αὐτὸ εἶναι καὶ διαπίστωσις τῆς σκέψεως καὶ ψηλάφησις τὴν ὁποίαν δύο μεγάλοι σκαπανεῖς τῶν σπουδῶν τῶν ἐλληνικῶν ἐξέφεραν, ὁ Livingstone ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ Werner Jaeger ἀφ' ἑτέρου, ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ἠγήθησαν τῆς πορείας τῶν ἐλληνικῶν σπουδῶν καὶ ἦσαν οἱ σημαιοφόροι μιᾶς τοιαύτης συνθέσεως.

Ἀλλὰ πρέπει τώρα νὰ χωρήσωμεν ἀπὸ αὐτῶν τῶν γενικῶν, ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως εἰς τὴν οἰκοδομήν, ἀπὸ τῶν γενικῶν γραμμῶν εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ἐφαρμογὰς, ὅπως λέμε καὶ εἰς τὰ νομικὰ ἐγχειρίδια, ἀπὸ τὸ γενικὸν μέρος εἰς τὸ εἰδικὸν μέρος.

[σελ. 11]

B

Καὶ ἐρχόμεθα τώρα, μετὰ τὴν θεμελίωσιν, νὰ δοῦμε τὰ ἐπὶ μέρους. Νὰ δοῦμε, δηλαδή, ποιὸς θὰ εἶναι ὁ ἀνθρωπισμὸς ὁ ὁποῖος θὰ προκύψῃ ἐκ τῆς συνθέσεως αὐτῆς, ἀπὸ τί θὰ ἀποτελεῖται, τί θὰ συνιστᾷ αὐτὸν τὸν σύγχρονον ἀνθρωπισμὸν καὶ θὰ τὸν διαφοροποιῆ ἀπὸ τὸν ἐξωχριστιανικὸν οὐμανισμὸν.

Δὲν ἐπρόφθασα ὅμως σχεδὸν νὰ θέσω κἂν τὸ ἐρώτημα, καὶ εἰς τὴν σκέψιν ὄλων μας ἔρχεται ἡ ἀπάντησις: Μά, φυσικά, τὸ πρῶτον στοιχεῖον θὰ εἶναι –τί ἄλλο;– ἡ ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἀγάπη τὴν ὁποίαν δίδει ἡ διδασκαλία ἡ χριστιανικὴ, ἡ ἀγάπη τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Θεάνθρωπος, ὁ Ὅποῖος ἀπὸ τὴν ἀγάπην αὐτὴν *«ἐγένετο ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ Σταυροῦ»!* Εἰς τὸν Γολγοθᾶν διετυπώθη ἡ διδασκαλία τῆς ἀγάπης, καὶ εἰς τὸν Γολγοθᾶν ἰδρύθη ὁ ἀνθρωπισμὸς. Ὁ ἀνθρωπισμὸς χωρὶς τὴν ἀγάπην, πρὸ μὲν Χριστοῦ ἦτο μία προπαρασκευὴ· μετὰ δὲ Χριστόν, ὁ ἀνθρωπισμὸς ὁ ὁποῖος ἀγνοεῖ τὴν ἀγάπην αὐτὴν εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἀπὸ ἓνα ψευδώνυμον. Καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἀγάπην ὁ ἀνθρωπισμὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ *humanitas* τοῦ Κικέρωνος –τὸ ὁποῖον δὲν σημαίνει ἄλλο τίποτε ἀπὸ τὴν παιδείαν–, ἀλλὰ εἶναι ἀκριβῶς ἀνθρωπισμὸς μὲ τὸ περιεχόμενον ἐκεῖνο ποῦ ὁ κόσμος προσδοκᾷ: Ἐμπρακτος, δηλαδή, ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Ἄλλ' ἂν αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδρυτικὸν κεφάλαιον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τὸ ὁποῖον καταθέτει ὁ Χριστιανισμὸς καὶ μόνον, ἄς μὴ νομίσωμεν ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην καὶ τοῦ ἐξωχριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ διὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ κεφαλαίου, τοῦ θύραθεν ἀνθρωπισμοῦ. Διότι αὐτὸς ὁ ἀνθρωπισμὸς ὑπενθυμίζει ἐκεῖνο ποῦ ἄλλως

λησμονεῖται. Βεβαίως «μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἢ ἀγάπη». Ἄλλὰ ἀνασκαφαὶ χρειάζονται ἐνίοτε, διὰ νὰ εὐρεθῇ κάπου εἰς τὸ βάθος τῆς μνήμης μας παραπεταμένο τὸ ρητὸ αὐτὸ καὶ τὸ σύνθημα αὐτό. **[σελ. 12]** Καὶ φοβερὸν εἶναι ὅτι διακηρύσσεται τοῦτο, ὅταν ἐν ὀνόματι τῆς κατ' ἐξοχὴν διδασκαλίας τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐνότητος ἔγιναν οἱ μεγαλύτεροι χωρισμοὶ καὶ διαστάσεις καὶ τὰ μεγαλύτερα μίση πού ἐγνώρισεν ἡ ἱστορία. Εἶναι πράγματι φοβερὸν νὰ λέγεται αὐτό, ἀλλὰ τὸ φοβερώτερον εἶναι ὅτι δὲν ἴσχυται καὶ λεγόμενον νὰ διαψευσθῇ. Πρέπει, ὅμως, νὰ διαψευσθῇ. Νὰ διαψευσθῇ εἰς τὸ μέλλον. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἓνα θέμα τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ τὸ ἀντιμετωπίσωμεν ὡς θέμα αὐτὸ τοῦτο ζωτικόν.

Μαζὶ μὲ αὐτὸ εἶναι τὸ φιλόφρονον, ἢ φιλόφρονος ἀντίληψις τῆς ἠθικῆς. Ἡ φιλόφρονος βιοθεωρία. Τὸ φιλόφρονον εἰς τὸ Δίκαιον, τὸ φιλόφρονον εἰς τὴν Ὁρθοκείαν. Τὸ ἐπιεικὲς. Τὸ ὅτι «δὲν ἔγινεν ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον, ἀλλὰ τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον». Ἴσως, τώρα πού ὁμιλῶ περὶ φιλοφρονίας, θὰ σκέφθηκε κανεὶς ὅτι πρέπει νὰ ὁμιλήσω καὶ περὶ τῆς φιλοφρονίας. Ἄλλὰ ὄχι! Ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ φιλοφρονίου χαρακτήρος, τῆς βιοθεωρίας αὐτῆς, καὶ τῆς φιλοφρονίας, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς ἐλεημοσύνης κ.τ.λ. Ἡ συμπόνοια θὰ ὑπάρχη, ὅσο ὑπάρχη πόνος, ἀλλὰ πόνος ἀναπόφευκτος. Καὶ εἴκοσι αἰῶνες τώρα ἀπὸ τὸ δράμα τοῦ Γολγοθᾶ, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν ὑπάρχη πλέον φιλοφρονία. Δηλαδή, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπῆρχε ἐκεῖνο πού ἀναφέρουν οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων: «οὐδὲ ἦν τις αὐτῶν ἐνδεής». Δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν ἄνθρωποι δέκται τῆς φιλοφρονίας αὐτῆς, ἐὰν δὲν εἶχαμε λησμονήσει ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα καιρὸς εἶναι πλέον νὰ τὰ ἐνθυμηθοῦμε. Κάθε τοιαύτη περίπτωσις ἐλεημοσύνης εἶναι μὲν ἐπαίνου ἀφορμὴ δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος τὴν δίδει, ἀλλὰ εἶναι ἐντροπῆς ἀφορμὴ διὰ τὸν χριστιανικὸν πολιτισμὸν. Διότι δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν ἀκόμη ἄνθρωποι ἔχοντες ἀνάγκην τῆς ἐλεημοσύνης μας.

Συναφὲς εἶναι καὶ τὸ θέμα πού λέγεται δικαιοσύνη. Συναφὲς εἶναι καὶ τὸ θέμα πού λέγεται «ἡ θέσις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου». Συναφὲς εἶναι τὸ θέμα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Συναφὲς εἶναι τὸ θέμα πού λέγεται ζήτημα κοινωνικὸν καὶ πάλη τῶν τάξεων. Δὲν ἔχει κανένα νόημα νὰ **[σελ. 13]** μυκτηρίζωμεν τὸ «Libeté, Égalité, Fraternité» καὶ νὰ λέμε ὅτι χωρὶς τὸν χριστιανικὸν θεμέλιον δὲν εἶναι τίποτε τὰ συνθήματα αὐτὰ καὶ ἡ δῆλωσις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου. Θὰ ἴσχυται, ἴσως, νὰ μυκτηρίζωμεν τὰ συνθήματα αὐτά, ἐὰν εἶχαμεν ἰδικὴν μας ἄλλην καλλιτέραν δῆλωσιν, ἐμπράκτως ὅμως ἐφαρμοζομένην. Καὶ δὲν ἔχει κανένα νόημα νὰ συζητοῦμεν καὶ νὰ λέμε διατί ἡ πάλη τῶν τάξεων εἶναι καλλιτέρα, καὶ δὲν εἶναι καλλιτέρα ἢ ἀγάπη καὶ ἡ διὰ τῆς ἀγάπης ρύθμισις τῶν σχέσεων τῶν τάξεων. Διότι τί νόημα ἔχει τὸ ἐρώτημα ἐὰν «τὸ σκότος ἄρα γε εἶναι καλλίτερον ἢ τὸ φῶς;», ὅταν τὸ ἐρώτημα εἶναι ἄλλο: Καὶ πῶς ἀλλιῶς θὰ ἐκδιωχθῇ τὸ σκότος, παρὰ μὲ τὸ νὰ ἔρθῃ τὸ φῶς, καὶ τί ἄλλο, λοιπόν, θὰ ἔχωμεν, ὅταν τὸ φῶς δὲν εἶναι εἰς τὴν θέσιν του; Πρῶτα θὰ ἔρθῃ ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη, πραγματικῶς κυβερνώσα τὴν νοοτροπίαν μας,

καὶ τότε θὰ βλέπωμεν τὰ ἄλλα νὰ φεύγουν, ὅπως φεύγει τὸ σκοτάδι, ὅταν ὁ ἥλιος γλυκοχαράζη πίσω ἀπὸ τὸν Ὑμηττό.

Καὶ νὰ ποὺ ἔχομεν τὸ πρῶτον συστατικὸν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ, τὴν ἀγάπην, συστατικὸν ποὺ ἀναμφιβόλως ξεπερνάει τὸν ἀνθρωπισμὸν καὶ τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, καὶ τὸν *Φαίδωνα* αὐτόν.

Τὸ πρῶτον, λοιπόν, συστατικὸν εἶναι ἡ ἀγάπη, μὲ τὴν δύναμιν ποὺ δίδει μόνον ἡ Πίστις καὶ ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου. Τὸ δεύτερον, ὅμως, συστατικὸν μᾶς τὸ δίδουν οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἡ νεωτέρα διανόησις. Τὸ δεύτερον συστατικὸν συνδέει τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν σκέψιν μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Εἶναι ἡ μελέτη τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἡ ἀγάπη πρέπει νὰ ξέρη. Πρέπει, δηλαδή, νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἐπισταμένην ἀγάπην, τὴν ἐπιστήμονα ἀγάπην, ἃν θέλετε. Εἶναι ἡ μελέτη τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ὁποίαν θὰ μᾶς βοηθήσῃ ὁ Σωκράτης, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει σημασίαν ὅτι ὁ ἴδιος δὲν ἄφησε συγγράμματα, ἄφησε ὅμως σύνθημα, ὅτι πρέπει νὰ μελετήσωμεν τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἄνθρωπον, ὅπως εἶναι. Ὅχι μόνον τὸν ἄνθρωπον ὡς δέον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνθρωπον ὡς ὄν, ὅπως εἶναι. Καὶ ἐδῶ σκοντάβομε εἰς ἕνα ἄλλο **[σελ. 14]** πρόβλημα. Τὸ πρόβλημα ποὺ λέγεται ἐπιστήμη τῆς ἀνθρωπολογίας. Εἶναι ἡ περὶ ἀνθρώπου ἐπιστήμη, ἡ ἀνθρωπολογία. Τὸ ὄνειρον τοῦ Auguste Comte, ὁ ὁποῖος ἠθέλε τὴν τριάδα «ψυχολογία, ἀνθρωπολογία, κοινωνιολογία». Ἡ ἀνθρωπολογία ἐφαίνετο κεκλημένη νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ αἶτημα τοῦ Σωκράτους. Ἀντὶ τούτου, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν της νὰ καλύψῃ τὴν θεωρίαν τοῦ ὑλιστικοῦ μονισμοῦ. Ἐξεκίνησε ἀπὸ *a priori* δεδομένα ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ κατήντησε νὰ εἶναι ἡ ἀπολογητικὴ τοῦ ὑλιστικοῦ μονισμοῦ. Ἄρχισε ἀπὸ μίαν *retitio principii*, ἀπὸ μίαν λήψιν τοῦ ζητουμένου. Καὶ εὐλόγως. Διότι, ἀφοῦ ἐγεννήθη εἰς ἐποχὴν ὅπου ἐμεσουράνουν αἱ ὑλιστικαὶ δοξασαί, δὲν εἶναι περίεργον ὅτι ἔμεινε δεσμευμένη εἰς αὐτάς. Δὲν εἶναι περίεργον ὅτι ἔμεινε κλεισμένη εἰς τὸ ἐργαστήριον καὶ οὐδεμίαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ζωὴν εἶχεν. Καὶ οὐδεὶς ἐσκέφθη νὰ ἐρωτήσῃ τὴν ἀνθρωπολογίαν, προκειμένου νὰ κυβερνήσῃ τὸν ἄνθρωπον· καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀνθρωπολογίας κατέστη ἀνθρωπολογικῶς ἄχρηστος, ὅπως καί, ἀντιστοίχως, ὁ ἀνθρωπισμὸς κατέστη ἀνθρωπολογικῶς ἀδιαφώτιστος. Ἐδῶ σκοντάβομε πάλιν εἰς ἕνα χάσμα μεταξὺ ἀνθρωπολογίας ὡς ἐπιστήμης καὶ ἀνθρωπισμοῦ ὡς κατευθύνσεως. Ἐνα αἶτημα εἶναι τὸ χάσμα αὐτὸ νὰ γεφυρωθῇ. Διότι, ἐὰν δὲν γεφυρωθῇ, θὰ ἔχωμεν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος μίαν ἐπιστήμην ἢ ὁποία ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ ζητούμενον, ὡς ἂν ἦτο δεδομένον, καί, ἐκτὸς τῆς ἰδρύσεως ὠρισμένων ἐργαστηρίων, δὲν προσφέρει τίποτε. Καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος θὰ ἔχωμεν μίαν προσπάθειαν ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἢ ὁποία ὅμως θὰ εἶναι τελείως ἀδιαφώτιστος ὡς πρὸς τὸ ποῖος εἶναι αὐτὸς τὸν ὁποῖον ἀγαπῶμεν. Καὶ εἶναι εὐτύχημα καὶ ἐνθάρρυνσις καὶ εὐλογία ὅτι τὸ χάσμα αὐτὸ ὅλον ἐγεφυροῦται. Καὶ συνέπεια τούτου εἶναι ὅτι καὶ ὁ ἀνθρωπισμὸς συμβουλεύεται πλέον τὴν ἀνθρωπολογίαν, καθ' ὃν τρόπον, ἀφ' ἧς ὁ ἰατρὸς ἔπαυσε χλευάζων τὰ ἱερά, ὁ πνευματικὸς συμβουλεύεται καὶ πρέπει νὰ συμβουλεύεται τὸν ἰατρόν. Καὶ ἐκ τοιαύτης συνθέσεως πόση εὐλογία προκύπτει εἶναι φανερόν εἰς ὅλους. Εἶναι, πάντως, ἡ μόνη **[σελ. 15]** προϋπόθεσις, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ ἔχωμεν

άνθρωπισμόν ὑπὸ τὴν σοβαρὰν τοῦ ὄρου ἔννοϊαν. Αὐτὸ θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν σύνθεσιν ἀνθρωπολογίας καὶ ἀνθρωπισμοῦ, εἰς μίαν ἀνθρωπιστικὴν ἀνθρωπολογίαν καὶ εἰς ἕναν ἀνθρωπολογικῶς διαφωτιζόμενον humanismus, ἀνθρωπισμόν. Καὶ τὸ συμπέρασμα θὰ εἶναι νὰ δοῦμε πλέον τὸν ἄνθρωπον ὅπως εἶναι. Ὅχι μόνον τὸν ἰδεατὸν ἄνθρωπον, τὸν καλὸν ἄνθρωπον. Ἀλλὰ τὸν ὑπάρχοντα ἄνθρωπον, τὸν φαῦλον ἄνθρωπον, τὸν ξεπεσμένον ἄνθρωπον, τὸν διεφθαρμένον ἄνθρωπον, τὸν ἔκφυλον ἀκόμη ἄνθρωπον, πάντα γενικῶς ἄνθρωπον. Καὶ ἐπειδὴ δὲν θὰ τὸν περιεργαζώμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν ἀγαπῶμεν, τὸ συμπέρασμα θὰ εἶναι ἕνας πνευματικὸς ρεαλισμὸς ὁ ὁποῖος θὰ κάμῃ τὴν ἀγάπην νὰ εἶναι ὄχι μία χίμαιρα ρωμαντικὴ, ἀλλὰ μία ἐν ἐπιγνώσει τῆς πτώσεως καὶ τῶν δυσκολιῶν μας ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως «ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε». Καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ ἀληθινὸς ἀνθρωπισμὸς, ὁ ἀνθρωπισμὸς ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τῆς νόσου καὶ τῆς καταπτώσεως καὶ τῆς ἀναπηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

Γ

Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ τρίτον συστατικόν. Τὸ πρῶτον εἶπαμε εἶναι ἡ ἀγάπη. Τὸ δεύτερον εἶναι ἡ μελέτη, καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἐπιστήμη. Τὸ τρίτον συστατικόν εἶναι τὸ ἀγωνιστικὸν συστατικόν. Τὸ πρῶτον μᾶς τὸ ἔδωσε ὁ Χριστιανισμὸς, ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου. Τὸ δεύτερον μᾶς τὸ ἔδωσαν οἱ ἀρχαῖοι ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ νέα στροφή τῆς ἀνθρωπολογίας ἀφ' ἑτέρου. Τὸ τρίτον μᾶς τὸ δίδει ὁ κομμουνισμὸς (*). Ὅχι δὲ μόνον ὁ κομμουνισμὸς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ ρεύματα τῶν τελευταίων αἰώνων, 18ου ἀκόμη, 19ου καὶ 20οῦ.

Εἰς τὸ σημεῖο αὐτὸ μᾶς βοηθεῖ πολὺ καὶ ἡ διαλεκτικὴ θεωρία τοῦ κομμουνισμοῦ. Ὅχι πῶς ὑπάρχει κανεὶς ὁ ὁποῖος σοβαρῶς [σελ. 16] τὴν δέχεται σήμερον. Διότι τὸ οἰκοδόμημα τῆς μαρξιστικῆς διαλεκτικῆς ἔχει τόσας ἀντιφάσεις μέσα του, ὥστε ὅλη ἡ σαπίλα τῶν ἀντιπάλων της δὲν ἠμπόρεσε νὰ τὰ σώσῃ (*). Ἀλλὰ ἡ ἰδέα ἡ διαλεκτικὴ, ἡ ἰδέα ἡ ἀντιθετικὴ, εἶναι πολύτιμος. Δὲν ἔχει σημασίαν τώρα ἐὰν ὄντως ὅλη ἡ διαλεκτικὴ περιορίζεται, ὅπως ἤθελε ὁ Μάρξ νὰ τὴν περιορίσῃ, εἰς τὴν διαλεκτικὴν τῆς ἐξελίξεως τῶν μέσων παραγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, καὶ μὲ αὐτὸ τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, καὶ μὲ αὐτὸ τοῦ παντός. Τὸ θέμα εἶναι ἄλλο: ὅτι ἡ διαλεκτικὴ ὑπῆρχε πολὺ πρὸ τοῦ Μάρξ. Ἀπλώνεται εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐκτάσεις. Εἶναι ἡ μεγάλη πάλη μεταξὺ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, μεταξὺ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ κακοῦ. Εἶναι ὁ ἀγὼν –προσέξτε– ὁ ἀγὼν ὄχι ὡς ἐπεισόδιον, ἀλλὰ ὡς ἄρτυμα τῆς ζωῆς μας. Θὰ ἔχωμεν διανύσει τεράστιον δρόμον πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν, ἐὰν βάλωμε

* Βλ. τοῦ ἰδίου: *Ἡ πίστις ὡς βίωμα*, Β' τόμος, σελ. 57 ἐπ. (σ. ἐ.).

* Αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶπεν ὁ Μάρξ, ὅτι ἐπῆρα τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Ἐγγέλου, ἡ ὁποία ἦταν μὲ τὸ κεφάλι κάτω καὶ τὰ πόδια ἐπάνω, καὶ τὴν ξανάβαλα στὴν θέσιν της, εἶναι μὲν μία εἰκὼν, ἀλλὰ καλλιτέραν καὶ ὀρθοτέραν εἰκόνα θὰ ἐχρησιμοποίει, ἂν ἔλεγε ὅτι ἔπαιξε τὸν ρόλον τοῦ Προκρούστου. Καὶ ἔκαμε κάτι τὸ ὁποῖον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἦτο ἀντιφατικόν, τώρα δὲ εἶναι ἀπηρχαιωμένον.

βαθειά μέσ' τήν καρδιά μας ὅτι ὁ ἀγὼν δὲν εἶναι ἐπεισόδιον, ἀλλὰ εἶναι ἄρτυμα τῆς ὄλης μας ζωῆς, νόημα τῆς ζωῆς μας. Ἀπὸ τῆς πάλης τῆς ἠθικῆς, μέχρι τῆς βιολογικῆς πάλης, ἡ ὁποία φέρνει εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὄργανισμόν τὴν προσαρμογὴν καὶ κάνει τὸν Καρρέλ νὰ δίδῃ ὡς ὄρισμόν τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον προσαρμοζόμενον διὰ τῆς πάλης. Πάλης μὲ τὸ κρῦο, μὲ τὴν πείνα, μὲ τὶς δυσκολίες, πάλης ἡ ὁποία κάνει τὰ φτωχὰ παιδιὰ νὰ ὑπερνικοῦν καὶ νὰ κυριαρχοῦν, ὅταν τὰ καλομαθημένα παιδάκια δὲν ἠμποροῦν νὰ κάμουν τίποτε. Καὶ ὅποιος δὲν πιστεύει εἰς τὸν ἀγῶνα δὲν πιστεύει εἰς τὴν εἰρήνην. Καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ὅλοι αὐτοὶ οἱ εἰρηνόφιλοι, οἱ ὅποιοι τὴν εἰρηνοφιλίαν τῶν τὴν ἐκδηλώνουν, μὲ τὸ νὰ διαβεβαιοῦν κάθε ὑποψήφιον ἐγκληματίαν ὅτι ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἀσύδοτος καὶ **[σελ. 17]** ἀνενόχλητος εἰς τὸ ἔγκλημά του, ὅλοι αὐτοὶ εἶναι ἐχθροὶ τῆς εἰρήνης, διότι ἡ εἰρήνη θέλει ἀγωνιστάς, διὰ νὰ ἐπικρατῇ.

Μὲ αὐτὴν τὴν ἀγωνιστικὴν ἀντίληψιν εἶναι συνδεδεμένον τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης, καὶ μὲ αὐτὴν τὸ αἶσθημα τῆς ἀντιστοίχου ἀυστηρότητος. Ἔτσι ἐπέρχεται μία *concordia oppositorum*, μία ἔνωσις τῶν ἀντιθέτων. Ἡ ἀγάπη, τὸ φιλόανθρωπον, τὸ ἐπιεικές, θὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ἀυστηρότητα. Ἡ ἀγάπη θὰ εἶναι ἀυστηρά, διότι τὸν ἄνθρωπον τὸν θεωρεῖ ὑπεύθυνον. Δὲν θὰ τὸν λιβανίζει, ἀλλὰ θὰ τοῦ λέγει ὅτι ὀφείλεις νὰ εἶσαι ἀντάξιός τῶν εὐθυνῶν σου ἔναντι τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἔναντι τῶν συνανθρώπων σου, ἔναντι τοῦ Ὑπερανθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι αὐτοσκοπός. Ὁ ἀνθρωπισμός πρέπει νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν εἶναι εἶδωλον ὁ ἄνθρωπος, δὲν εἶναι ὑπάτη ἀξία. Ἐντάσσεται καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἀξιῶν. Καὶ μόνον ὅταν βροῦμε αὐτὴν τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἀξιῶν, ὁ ἀνθρωπισμός, ἀπὸ ψευδοῦς συνθήματος, γίνεται κίνημα σωτήριον.

Καὶ αὐτὸ ὁδηγεῖ εἰς κᾶτι ποῦ πρέπει νὰ τὸ προσέξωμεν. Ἐτονίσθη τὸ φιλόανθρωπον. Ναί, ἀλλὰ ἀντίπους τοῦ φιλόανθρώπου εἶναι ἡ ἀνθρωπαρέσκεια. Μόνον ὅποιος ἠμπορεῖ νὰ μὴν θηρεύῃ τὴν ἀρέσκειαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἠμπορεῖ ὄντως νὰ ἀγαπήσῃ τὸν ἄνθρωπον. Εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ἀνθρωπαρεσκείας θὰ στηριχθῇ τὸ φιλόανθρωπον ποῦ θὰ εἶναι ὄντως δημιουργικόν. Καὶ μόνον μὲ αὐτὴν τὴν σύνθεσιν ὁ ἀνθρωπισμός, ἀπὸ χιμαίρας, θὰ γίνῃ πραγματικότης, ἡ ὁποία θὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν πτώχευσιν τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ εἶναι πραγματικότης.

Δ

Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἤξεραν τίποτε περὶ ἀγάπης. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶχε, βέβαια, καὶ τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς διακοσμητικὸν στοιχεῖον καὶ πνιγμένην μέσα εἰς ἑκατὸ ἄλλες τυπικὰς διατάξεις. Ὁ Χριστὸς ἔβαλε τὴν ἀγάπην εἰς τὸ κέντρον **[σελ. 18]** τῆς διδασκαλίας Του. Δύο χιλιάδες ὅμως χρόνια τώρα ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἔχει καταλάβει τὸ ἀληθινὸν πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου. Δὲν ἔχει καταλάβει ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον δὲν εἶναι μόνον ἓνα βιβλίον μὲ χρυσὸ δέσιμον, ἀδαμαντοκόλλητον, ἓνα κομφοτέχνημα σπανίας βυζαντινῆς τέχνης, ἀλλὰ τὸ χαρούμενον μήνυμα τοῦ

λυτρωμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, βάθρον καὶ θεμέλιον διὰ τὴν ζωὴν μὲ τὰ προβλήματα, τὶς δυσκολίες, τὰ βάσανα, τὶς ἀνησυχίες τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου αἰῶνος.

Ἔτσι, ἀντὶ νὰ εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ ἱστορία ἀγάπης, κατήντησε νὰ εἶναι σὲ μεγάλο μέρος ἱστορία ἐγκλημάτων, σφαγῶν, δηώσεων ἐν ὀνόματι Ἐκείνου ποὺ εἶπε ὅτι «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι, ἀλλὰ σῶσαι» (*)! Ἐνθυμούμεθα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοὺς σταυροφόρους. Στὴν ἀρχή, βέβαια, ἦσαν κᾶτι θαυμάσιο. Ἔπειτα, ὅμως, κατήντησε τὸ ἔργο τους νὰ μεταβληθῆ εἰς ἓνα αἶσχος δηώσεων καὶ σφαγῶν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης! Καὶ οἱ μόνοι ποὺ ἔζων τότε χριστιανικὰ ἦσαν οἱ... Μωαμεθανοὶ! Πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμε αὐτὸ καὶ νὰ μάθωμε νὰ χαιρώμεθα, ὅταν διαπιστώνωμε ἓνα καλὸ, ἔστω καὶ ἂν γίνετα ἀπὸ Μωαμεθανούς, ἢ Βουδδιστάς, ἢ ἄλλους.

Καὶ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν σημερινὴν χριστιανοσύνην ἐκεῖνο τὸ «οὐκ οἶδατε ποίου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς», ποὺ εἶπεν εἰς τοὺς Μαθητάς Του ὁ Κύριος ὅταν ἐζήτησαν τὴν σκληρὰν θεῖαν τιμωρίαν τῶν πόλεων ποὺ δὲν τοὺς ἐδέχθησαν (**).

Ἐκεῖνο τὸ «ποίου πνεύματος»! Εἰς τὴν νομικὴν ἐπιστήμην, ὁ Rudolf von Jhering, ἓνας γίγας τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, ἔχει γράψει ἓνα τρίτομον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὰς μεγάλας γραμμάς, εἰς τὸ πνεῦμα τῆς νομικῆς ἐπιστήμης.

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει κᾶτι ἀντίστοιχον καὶ διὰ τὸν Χριστιανισμόν. Τὸ πνεῦμα, ὅμως, τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ **[σελ. 19]** ἐδίδαξε ὁ Ἀρχηγός του, καὶ ἀποτελεῖ ἓνα «νῆμα τῆς στάθμης», ποὺ πρέπει νὰ ἐλέγχη κάθε σκέψιν ἢ ἐνέργειάν μας. Καὶ αὐτὸ τὸ «πνεῦμα» εἶναι ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ἐν συνεχείᾳ ὁ Κύριος: «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι, ἀλλὰ σῶσαι». Νὰ ἐξετάζωμε, λοιπόν, πάντοτε, ἐὰν αὐτὸ ποὺ σκεπτόμεθα εἶναι σύμφωνον μὲ αὐτὸ τὸ «νῆμα τῆς στάθμης». Διότι τὸ ἀληθινὸν πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι πνεῦμα ἀγάπης πρὸς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀνθρώπους.

* Βλ. τοῦ ἰδίου, *Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση*, Ἀθήναι 1975, σελ. 121.

** *Λουκᾶ* κεφ. θ' στίχ. 51 - 56.

2

ΑΙ ΔΥΟ ΘΡΗΣΚΕΙΑΙ

Τί είναι θρησκεία; Θρησκεία είναι ή σχέσις τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεόν.

Ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος εἰς τὸ Α΄ κεφάλαιον τῆς Ἐπιστολῆς του καὶ εἰς τὸν στίχ. 27 ἀναφέρει κάτι πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ σημαντικὸν διὰ τὴν εὐπρόσδεκτον εἰς τὸν Θεὸν θρησκείαν. Λέγει ἐκεῖ, ὅτι «*θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὕτη ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανοὺς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου*».

Ἐπάρχουν, λοιπόν, δύο θρησκείαι. Ἡ μία θρησκεία συνίσταται εἰς τὸ νὰ περιεργάζεσαι τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἀσχολῆσαι ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ μέχρι τῆς ταχύτητος τῶν ἀγγέλων καὶ μέχρι τοῦ νὰ χωρίζης λαοὺς διὰ τὸ ἂν ἐκπορευέται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ κ.τ.λ. Καὶ ἡ ἄλλη θρησκεία εἶναι ἡ ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη αὕτη ἔχει, βέβαια, πίστιν. Καὶ ἡ πίστις αὕτη εἶναι ἡ παραδοχὴ ὅτι ὑπάρχει ὁ Ἀγαπῶν καὶ ὁ ἀγαπώμενος Πατήρ, καὶ τόσον μόνον ξέρει ὁ ἄνθρωπος περὶ Αὐτοῦ, ὅσον τοῦ χρειάζεται, διὰ νὰ βαδίσῃ μέ τὸν νόμον τῆς ἀγάπης. Μαθαίνεις ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατήρ. Ὅτι καλὸν εἶναι, βέβαια, ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴν ἀμαρτάνῃ. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀμαρτήσῃ, δὲν ἐχάθηκε, διότι ὑπάρχει Παράκλητος πρὸς τὸν Πατέρα, Ἰησοῦς Χριστὸς δίκαιος. Ἐχομεν δὲ ἐπὶ πλέον καὶ τὴν Παραβολὴν τοῦ Ἀσώτου κ.τ.λ. Ἐπειτα, Αὐτὸς ζητεῖ ἀπὸ μᾶς ἀγάπην πρὸς τὸν ἀδελφὸν μας, μᾶς ἐνθαρρύνει νὰ φέρωμεν ἐνώπιόν Του τὶς δυσκολίες μας καὶ τὰ προβλήματα μας καὶ μᾶς ἀνοίγει καὶ τὴν πόρτα τῆς αἰωνιότητος, ὅπου θὰ βγοῦν αἱ συνέπειαι καὶ τῆς ἐδῶ ζωῆς μας. Αὐτὰ εἶναι πάνω - κάτω, χωρὶς αὐτὰ νὰ εἶναι τὸ πᾶν.

Ποίαν θρησκείαν ἐδίδαξεν ὁ Κύριος; Τὴν δευτέραν. Καὶ αὐτὸ **[σελ. 21]** τὸ λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος. Νὰ σᾶς πῶ ἐγώ, μᾶς λέγει, ποιά θρησκεία εἶναι εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν Θεόν. Νὰ ἐπισκέπτεσθε τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰς χήρας εἰς τὴν θλίψιν των καὶ νὰ μὴ μολυνθῆτε ἀπὸ τὴν φαυλότητα τοῦ κόσμου. Εἶναι τὰ ἴδια ποὺ λέει καὶ ὁ Κύριος: «*Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου...*» καὶ «*ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται*». Καὶ τὸ «*ἀγαπᾶν Αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας... καὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν πλεῖον ἐστὶ πάντων τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ τῶν θυσιῶν*». Πῶς τὰ ἐκατάφερε ὁμοῦς ἡ χριστιανοσύνη αὐτὴν τὴν θρησκείαν τῆς ἀγάπης νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ ἀτροφῆσῃ, νὰ τὴν βάλῃ εἰς δευτέραν μοῖραν, καὶ εἰς πρώτην μοῖραν νὰ βάλῃ τὸν θεολογικὸν

φανατισμόν (*), ὁμολογῶ ὅτι δὲν μπορῶ νὰ τὸ καταλάβω. Βλέπεις δὲ ὅτι αὐταὶ αἱ δύο θρησκείαι εἶναι ἐχθραὶ πρὸς ἀλλήλας. Ὅσο ἐκτρέφεται ἡ πρώτη, ἀτροφεῖ ἡ δευτέρα. Ὅταν περὶ τὰ «*ἀνηθα καὶ τὰ κύμινα*» ἐνδιατρίβωμεν, δὲν βλέπομε «τὸ ἀνηθον», καὶ ὁ δογματικὸς φανατισμὸς νὰ ἔδωσε ποτὲ κάποιο ἐρέθισμα, ἔστω, εἰς τὴν ἀγάπην, ὁπότε θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι, ἐπὶ τέλους, ἂν εἶναι αὐτὸς ὁ φανατισμὸς νὰ ἀποτελεῖ ἐρέθισμα διὰ τὴν ἀγάπην, χαλάλι! Ἀλλὰ τὸ ὅλως ἀντίθετον συμβαίνει. Θέτει τὴν ἀγάπην εἰς ἐντελῶς δευτέραν μοῖραν, σταματάει καὶ τὴν περὶ ἀγάπης συζήτησιν, καὶ θέτει εἰς πρώτην μοῖραν τοὺς φανατισμοὺς, μὲ τὸ μῖσος, μὲ τὴν τυποκρατίαν, μὲ τὸν νέον μωσαϊκὸν νόμον, ὄχι, φυσικά, τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ τῆς δουλείας, καὶ δὴ τῆς ἐσχάτης δουλείας, ποὺ καταστρέφει τὸν νόμον τῆς ἀγάπης.

Παρατηρῶ, λοιπόν, ὅτι ὑπάρχουν αἱ δύο αὐταὶ θρησκείαι. Καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ ξεκαθαρίσωμεν ποίας θρησκείας εἴμεθα ὁπαδοί. Διότι ἡ πρώτη θρησκεία, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὸ νὰ περιεργάζεσαι τὸν Θεόν, εἶναι ἄλλη. Διότι ὅταν λέμε Θεός, **[σελ. 22]** ἐννοοῦμεν Ὅν τόσο Παντοδύναμον καὶ τόσο ὑπέρλογον, ὥστε ἱλιγγιᾶ τὸ μυαλό μας καὶ νὰ Τὸν σκεπτώμεθα ! Ἀποφεύγομε καὶ νὰ Τὸν σκεπτώμεθα καλὰ - καλὰ, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν νὰ Τὸν περιγράψωμε. Καὶ Τὸν σκεπτόμεθα μόνον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγάπης. Ἐχω ἀναφέρει τὴν εἰκόνα τοῦ ἡλίου, ὅπως ἤξερε τὸν ἥλιον ὁ ἄνθρωπος τῶν ὀμηρικῶν χρόνων. Ξέρει ὅτι τὸν ζεσταίνει, ξέρει ἐκ πείρας πότε τὸν ὠφελεῖ καὶ πότε τὸν βλάπτει, ὅταν ἐκτίθεται εἰς τὰς ἀκτῖνας του, ἀλλὰ δὲν τὸν περιεργάζεται, διότι «*τὴν ὄψιν ἀφαιρεῖται*». Οὔτε ὠφελεῖ, ἄλλως τε, νὰ τὸν περιεργάζεται, ὅταν τρέμη ἀπὸ τὸ κρῦο, ἀφήνοντας τὶς ἀκτῖνες νὰ πηγαίνουν χαμένες. Κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι διὰ νὰ Τὸν περιεργαζώμεθα, ἀλλὰ διὰ νὰ αἰσθανώμεθα τὴν ζεστασιὰ τῆς ἀγάπης Του καὶ νὰ ἔχωμε τὴ δική μας ἀγάπη.

Ἐπειδὴ, λοιπόν, ἔχω μιλήσει περὶ παλιγγενεσίας λησμονημένων χωρίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, αὐτὸ τὸ χωρίον εἶναι ἀπὸ τὰ χωρία τῆς παλιγγενεσίας. Καὶ θὰ μοῦ ἐπιτρέψητε νὰ κλείσω, διαβάζοντάς το ἄλλη μιὰ φορά: «*θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὕτη ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανούς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν*», (αὐτὸ τὸ βάζει ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος πρῶτο - πρῶτο) «*ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου*».

Λοιπόν, ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ ἐκ τῶν δύο θρησκειῶν αὐτὴν νὰ ἐκλέξωμεν καὶ αὐτὴν νὰ ἀκολουθήσωμεν εἰς τὸ ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς μας, καὶ μάλιστα μὲ πᾶσαν συνέπειαν !

* Βλ. τοῦ ἰδίου, *Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση*, Ἀθῆναι 1975, σελ. 121 ἐπ. (σ.ἐ.)

3

Ο ΠΛΗΣΙΟΝ

Α

Τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴ θάλασσα δὲν τὰ χορταίνεις ποτέ. Κάθε φορὰ πού διαβάζω τὴν Παραβολὴ τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτου (*), νομίζω πὼς πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ μου τὴ διαβάζω. Θυμᾶμαι ὅτι, τὴν ἐποχὴν πού ἤμουνα φοιτητής, ὁ καθηγητὴς Κωνσταντῖνος Τριανταφυλλόπουλος μᾶς εἶχε βάλει καὶ ἐδιαβάσαμε τὴν περικοπὴ αὐτὴ ὡς ἄσκησιν νομικὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιο, προκειμένου νὰ ἀναλύσωμε ἀπὸ νομικῆς σκοπιᾶς τὴν παραβολὴν αὐτὴν καὶ νὰ δοῦμε τὰ νομικὰ προβλήματα πού παρουσιάζει. Καὶ εἶχα κάνει καὶ ἐγὼ μίαν τοιαύτην νομικὴν ἀνάλυσιν. Ἐνθυμοῦμαι δὲ ὅτι οἱ φοιτηταὶ τότε διεμαρτυρήθησαν ὅτι δὲν ξεύρουν τὴν Παραβολὴν αὐτὴν. Καὶ ὁ Τριανταφυλλόπουλος τοὺς ἀπῆντησε ὅτι θὰ πρέπει νὰ πᾶνε εἰς τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων, ὅπου εἶναι ἡ Βιβλικὴ Ἑταιρεία, διὰ νὰ ἀγοράσουν ἓνα ἀντίτυπον τῆς Καινῆς Διαθήκης, διότι θὰ τοὺς χρησιμεύσῃ εἰς τὴν ζωὴν τους, καὶ ἐκεῖ θὰ βροῦν καὶ τὴν Παραβολὴν τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτου, τὴν ὁποίαν, εἶπε, θὰ τὴν ἰδῆτε ὡς νομικὸν κείμενον, διότι ἔχει μέσα πολλὰ νομικὰ θέματα. Καὶ ἐνθυμοῦμαι ἐπίσης πάντοτε ὅτι ἔπειτα ὑπέγραψε καὶ τὴν *Δήλωσιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων* καὶ εἶχε τὸ σθένος νὰ μὴν ἀνακαλέσῃ τὴν ὑπογραφήν του αὐτὴν, ὅταν κατεσκευοφαντήθη ἀπὸ τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα, ὅτι δῆθεν ἐπληρώθη διὰ τὴν ὑπογραφήν αὐτὴν.

Καὶ ἔρχομαι τώρα νὰ πῶ μερικὲς σκέψεις μου ἐπὶ τῆς Παραβολῆς αὐτῆς.

[σελ. 30] Βιβλιοθῆκαι ὁλόκληροι ἔχουν γραφῆ ἐπὶ τῆς περικοπῆς, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλία ἐπεκάθησαν ἐπάνω εἰς τὴν παραβολὴν αὐτὴν, διὰ νὰ τὴν ἐπισκοτίσουν.

Ὁ Κύριος εὐρίσκετο μέσα εἰς μίαν κοινωνίαν ἱεραρχημένην μὲ βάσιν τὴν ἱεροκρατίαν τῶν ἱερέων καὶ τὴν σοφίαν τῶν ραββι καὶ τῶν θεολόγων. Ὁ Ἰησοῦς, οὔτε ἀπὸ γενεᾶν ἱερατικὴν ἦτο -δὲν ἦτο λευΐτης- καί, φυσικά, δὲν ἦτο ἱερεὺς, οὔτε ἄρχων, οὔτε τίτλους μορφώσεως εἶχε —«πῶς οὗτος γράμματα οἶδε μὴ μεμαθηκώς;»— Ἐφαίνετο μᾶλλον ὅτι ἦτο ἓνας αὐτοδίδακτος, ὁ ὁποῖος οὔτε φανεροὺς πόρους ζωῆς εἶχε, καὶ ἐπὶ πλέον Τὸν θεωροῦσαν ὅτι «ἔκανε τὸν ἔξυπνο» εἰς πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν. Δι' αὐτὸ καὶ δὲν Τὸν ἐχώνευαν. Ἕνας, λοιπὸν νομικός

* Λουκᾶ κεφ. ι' στίχ. 25 - 37.

–ὁ νομικός τότε ἦτο ἓνα κρᾶμα θεολόγου καὶ νομικοῦ, διότι εἰς τὴν Π. Διαθήκην μὲ τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον συνεπλέκοντο αὐταὶ αἱ δύο ιδιότητες– ἦλθε νὰ Τὸν βάλῃ στὴ θέση του. Ἔλα δῶ, δάσκαλε, τοῦ λέει. Γιὰ πές μου, τί πρέπει νὰ κάνω, διὰ νὰ κληρονομήσω ζωὴν αἰώνιον; Εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, θὰ δῆτε αὐτὸ πού ὀνομάζω διαλεκτικὴν. Ὁ Κύριος τοῦ ἀπαντᾷ: Ἔ, ἀφοῦ εἶσαι νομικός, ἐσὺ αὐτὰ τὰ θέματα τὰ «παίζεις στὰ δάχτυλα». Λοιπόν, τί λέει ἐπ’ αὐτοῦ ὁ νόμος; Τί νὰ πῆ τώρα ὁ νομικός, ὅτι δὲν ξέρει τὸν νόμον; Ἀναφέρει, λοιπόν, τὶς δύο μεγάλες ἐντολές. Καὶ ὁ Κύριος τοῦ λέει, ὅπως τὰ εἶπες εἶναι. «*Τοῦτο ποίει καὶ ζήση*».

Αὐτὸς ὅμως τότε διερωτήθηκε τί νόημα εἶχε πλέον πού ἄνοιξε κουβέντα μαζί Του. Καὶ διὰ νὰ τηρήσῃ τὰ προσχήματα, σκέφθηκε νὰ Τὸν παρασύρῃ σὲ θέμα πού νὰ σηκώνη συζήτησι. Καὶ λέει εἰς τὸν Ἰησοῦν: Δῶσε μου τὸν ὀρισμὸ τοῦ «πλησίον».

Διαβάζοντας τὴν περικοπὴν αὐτὴν, θυμᾶμαι τὴν περικοπὴν ἐκείνην ἀπὸ τὴν *Πολιτείαν* τοῦ Πλάτωνος, ὅπου ὁ Θρασύμαχος καὶ οἱ ἄλλοι πᾶνε νὰ ἐκβιάσουν τὸν Σωκράτη νὰ δώσῃ τὸν ὀρισμὸν τοῦ «δικαίου». Καὶ ἐκεῖ εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Θρασύμαχος ἠθέλε νὰ ὀδηγήσῃ τὸν Σωκράτη νὰ δεχθῆ ὅτι δίκαιον εἶναι τὸ συμφέρον τοῦ ἰσχυροτέρου. Καὶ παιδεύει μὲ τὴν συζήτησιν τὸν Σωκράτη εἰς τὸ θέμα τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ **[σελ. 25]** δικαίου. Θὰ ἐπερίμενε, λοιπόν, κανεὶς ὅτι ὁ Κύριος μετὰ τὴν ἐρώτησιν τοῦ νομικοῦ θὰ τοῦ ἀπῆντα: «Υπάρχουν ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ δύο θεωρίαι. Ἡ μία λέγει...». Ἀλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τοῦ λέει. Ὁ Κύριος ἐδῶ δὲν παρασύρεται εἰς τέτοιες συζητήσεις, διότι δὲν εἶχε διάθεσιν διὰ συζητήσεις ἐπὶ ὀρισμῶν, ἀλλὰ τοῦ φέρει μία ζωντανὴ σκηνὴ ἀπὸ τὴν ζωὴν.

Δὲν ξέρομε, βέβαια, μήπως ὁ Κύριος, λέγοντας τὴν Παραβολὴ αὐτὴ, ἔλαβε ἀφορμὴ καὶ ἀπὸ κανένα ἀληθινὸ περιστατικὸ πού εἶδε, καὶ δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ ὑπαινίσσεται κᾶτι πού πράγματι ἔγινε. Ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτὸ δὲν τὸ ξέρομε, δι’ αὐτὸ ἄς τὸ πάρουμε ἀπλῶς ὡς Παραβολή. Πρέπει δὲ νὰ ξέρωμε ὅτι ὁ Κύριος ὠμίλει, ἔχων ὑπ’ ὄψιν Του τὴν πραγματικότητά εἰς τὴν ὁποίαν ἔζη. Αὐτὴ ἡ πραγματικότης γεμίζει τὰς Παραβολὰς Του. Δι’ αὐτὸ αἱ Παραβολαὶ τοῦ Κυρίου ἀντεπεκρίνοντο εἰς τὴν τότε πραγματικότητα, διότι ἀπὸ αὐτὴν ἦσαν παρμένες. Ὁ Κύριος ἔβλεπε τὰ πράγματα ὅπως ὅλοι οἱ σύγχρονοὶ Του ἄνθρωποι. Ἀλλὰ ἐπρόσεχε καὶ ὑπεγράμμιζε ἐκεῖνα πού δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ προσέξουν οἱ ἄλλοι.

B

Εἰς τὴν Παραβολὴν αὐτὴν μοῦ κάνει ἐντύπωσι τὸ ἐξῆς: Περνοῦσε, λέει, ἓνας ἱερεὺς ἀπὸ τὸν δρόμον πού βρισκόταν ὁ πληγωμένος, βλέπει τὸν πληγωμένο καὶ προχωρεῖ. Περνάει ὁ λευῖτης, τὸν βλέπει κί’ αὐτός, ἀλλὰ προχωρεῖ εἰς τὸν δρόμον του. Τὸν βλέπει, ἔπειτα, ὁ Σαμαρείτης καὶ ἐνεργεῖ μὲ τόσο μεγάλην ἐπιμέλειαν, ὥστε μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸς πραγματικὰ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον πού ἦταν ἐκεῖ στὸ δρόμον πληγωμένος καὶ μισοπεθαμένος.

Ὁ Κύριος στρέφεται ἔπειτα πρὸς τὸν νομικὸν καὶ τοῦ λέει: Γιά πές μου, τώρα, ποιὸς εἶναι ἀπὸ τοὺς τρεῖς, κατὰ τὴν γνώμην σου, ὁ πλησίον! Ἔ, τί νὰ πῆ ὁ νομικὸς σὲ ὅλους μπροστά. Ἐκεῖνος, ἀπαντᾷ, πού ἔκανε «τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ».

Ἡ συνέχεια τοῦ Κυρίου εἶναι μὲ κῦρος, αὐθεντίαν καὶ συνέπεια. **[σελ. 26]** Γυρίζει στὸ νομικὸ καὶ ἐπαναλαμβάνει τὸ «ποιεῖ» πού τοῦ εἶχε πῆ στὴν ἀρχὴ εἰς τὴν φρᾶσιν «τοῦτο ποιεῖ καὶ ζήση», τελειώνοντας πάλι μὲ τὸ «πορεύου καὶ σὺ ποιεῖ ὁμοίως».

Γ

Πόσο δὲν ἠθέλησεν ἡ χριστιανοσύνη νὰ δεχθῆ ὅτι ὁ τρόπος διὰ νὰ ἀγαπᾷς τὸν Θεὸν εἶναι νὰ ἀγαπᾷς τὸν πλησίον σου. Καὶ τὸ προέχον θέμα δὲν εἶναι νὰ θεολογῆς, ἀλλὰ νὰ θεοπρακτῆς, νὰ ποιῆς, δηλαδή, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Χίλια ἔνεακόσια χρόνια δὲν τῶμαθε αὐτὸ ἡ χριστιανοσύνη, καὶ φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ τὸ μάθῃ οὔτε καὶ εἰς τὸ μέλλον. Διότι ὑπάρχει ἐδῶ μία πώρωσις. Ὅταν δὲ ὁ Κύριος ἀναφέρει τὴν λέξιν «Σαμαρείτης», ἐννοεῖ ὅχι μόνον πᾶσαν συλλήβδην κακίαν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αἵρεσιν. Οἱ Σαμαρεῖται ἐλάτρευον τὸν Θεὸν τῶν ἀποστατῶν προφητῶν. Δὲν ὑπάρχει παρ' ἡμῖν αἰρετικὸς, εἰς τόσον βαθμὸν αἰρετικὸς ὅσον ἐκεῖνοι.

Ἦθελα, λοιπόν, νὰ τὸ προσέξωμε πάρα πολὺ αὐτὸ τὸ θέμα: «*Τοῦτο ποιεῖ καὶ ζήση*». Καὶ σὲ μᾶς αὕτη εἶναι ἡ γραμμὴ μας καὶ ἡ πορεία μας: ὁ πλησίον. Ποιὸς εἶναι ὁ πλησίον; Πᾶς ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἁμαρτωλός, καὶ ἴσως πιὸ πολὺ αὐτός.

Ἐκεῖνο πού ἀκόμη ἤθελα νὰ πῶ εἶναι πόσο καλλίτεροι ἦσαν οἱ Ἑβραῖοι τότε ἀπὸ τοὺς χριστιανούς τώρα. Διότι ἐὰν ὁ Κύριος ἦρχετο σήμερα καὶ ὑπέβαλε εἰς ἕνα χριστιανὸν θεολόγον τὴν ἰδίαν ἐρώτησιν πού ἔκανε τότε εἰς τὸν νομικόν, πολὺ ἀμφιβάλλω ἂν θὰ ἐλάμβανε τὴν ἰδίαν ἀπάντησιν πού ἔλαβε ἀπὸ τὸν τότε νομικόν, δηλαδή τὸ «*ἀγαπήσης... τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν*». Διότι μὴ κοιτᾶτε πού ὁ νομικὸς ἐπῆγε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκπειράζων τὸν Κύριον. Ἡ ἀπάντησις, πάντως, πού τοῦ ἔδωσε ἦταν ὀρθή. Πρῶτον μὲν, ἐδέχθη νὰ ἀπαντήσῃ. Καί, δεύτερον, ἀπήντησεν ὀρθῶς. Λοιπόν, νομίζω ὅτι εἴμεθα τώρα πολὺ πιὸ πίσω ἀπὸ τότε. Διότι οἱ τότε νομικοὶ εἶχαν δίκιο. Ἐπίστευον εἰς τὸν νόμον τοῦ Μωυσέως. Τὸ ὅτι δὲν ἠμπόρεσαν νὰ καταλάβουν τὸ ἀνέβασμα ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ Μωυσέως **[σελ. 27]** εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου, τοὺς καταλαβαίνω. Ἀλλὰ ἐμεῖς, μία ἀνθρωπότης χριστιανικὴ ἔπειτα ἀπὸ χίλια ἔνεακόσια χρόνια, πῶς δικαιολογεῖται νὰ εἴμεθα κατώτεροι ἀπὸ αὐτούς; Ὁ νομικὸς ἐκεῖνος δὲν ἀπήντησε ὅτι πρέπει νὰ τηρῆς τὸ Σάββατον ἢ ἄλλο τι παρόμοιο. Μπῆκε κατ' εὐθεῖαν στὴν οὐσία. Θὰ μοῦ πῆτε ἴσως ὅτι ἔδωσε αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν ὁ νομικὸς, διότι τὸ λέγει ἡ Ἁγία Γραφή εἰς τὸ *Δευτερονόμιον*. Σύμφωνοι. Ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς δὲν τὸ λέει;

Εἰς τὴν Παραβολήν, λοιπόν, αὐτὴν ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ Κύριος ἀπὸ τὴν ἐρώτησιν τοῦ νομικοῦ νὰ παρουσιάσῃ τὸν Σαμαρείτην, τὸν εἰδωλολάτρην καὶ κοσμικὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς ὑπόδειγμα. Ξέρετε τί ἐπανάστασις ἦτο διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ νὰ παρουσιάσῃ ὁ Κύριος εἰς ἕνα νομικὸν καὶ θεολόγον ὡς

υπόδειγμα πρὸς μίμησιν ἕναν Σαμαρείτην; Κάτι τέτοια ὠδήγησαν τὸν Κύριον εἰς τὸν Σταυρόν. Ἀλλὰ ὁ Κύριος ἦλθεν «ἵνα μαρτυρήσῃ τῇ ἀληθείᾳ»!

Καὶ ἡ παραβολὴ αὕτη καὶ ἡ σημερινὴ πραγματικότης μᾶς δείχνει ἀκόμη καὶ τὸν δρόμον πρὸς τὰ «ἔθνη», τοὺς κατὰ καιροὺς «Σαμαρείτας». Καὶ σήμερα τὰ «ἔθνη» εἶναι ὁ σύγχρονος μέσος ἄνθρωπος. Ὅπως ἄλλως τε ἔχω πῆ πολλάκις, δὲν θὰ τοὺς ἀντιγράψωμε βέβαια, ἀλλὰ ἔχομε πολλὰ νὰ διδαχθοῦμε ἀπὸ αὐτοὺς. Ὁ μέσος ἄνθρωπος ἔχει μίαν ἀρετὴν στοιχειώδη. Καλύτερα, βέβαια, θὰ ἦταν νὰ εἴμεθα ὑπὲρ τὴν ἀρετὴν αὐτήν. Ἀλλὰ ἄς τὸν φθάσωμε πρῶτα εἰς τὴν στοιχειώδη του ἀρετὴν, καὶ ἔπειτα βλέπομε γιὰ τὰ πάρα πάνω. Ὅχι ὅμως νὰ εἴμεθα πάρα κάτω ἀπὸ αὐτόν.

4

ΟΛΗ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Α

Ἡ διήγησις ποὺ ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος εἰς τὸ IB' κεφάλαιον (στίχ. 18 - 27) ἀποτελεῖ συνέχεια εἰς ἓνα μεγάλο νομικὸν ζήτημα τὸ ὁποῖον ἔθεσαν εἰς τὸν Κύριον οἱ Σαδδουκαῖοι. Τότε δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη ἡ εὐτυχὴς ἐποχὴ ὅπου ἡ Θεολογία ἦτο χωρισμένη ἀπὸ τὴν Νομικὴν, ἀλλὰ ἦσαν καὶ τὰ δύο μαζί. Ἄμα, δηλαδή, ἦσαν καλὸς νομικός, ἦσαν καὶ καλὸς θεολόγος. Καὶ ἄμα ἦσαν καλὸς θεολόγος, ἦσαν καὶ καλὸς νομικός. Καὶ αὐτὸ διὰ τὸν ἐξῆς λόγον: Διότι ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος δὲν εἶχε δόγματα, ἀλλὰ εἶχε ἐντολάς. Ἐνα δόγμα μόνον ὑπῆρχε, ὅτι ἓνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἄλλος δὲν ὑπάρχει. Κανένα ἄλλο δόγμα δὲν ὑπῆρχε, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἦσαν δέον, ἄρα νόμοι.

Ἀλλὰ μετὰ προσέθεσαν αὐτοὶ μερικὰ δογματικά, καὶ οἱ λεγόμενοι Σαδδουκαῖοι ἰσχυρίζοντο ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις. Ὁ δὲ Κύριος ἐκήρυττε τὴν ἀνάστασιν. Ἐπῆγαν, λοιπόν, μερικοὶ ἐξ αὐτῶν νὰ «χτυπήσουν» τὸν Κύριον. Ἀπὸ τὴν διήγησιν τῶν Εὐαγγελίων, δὲν καταλαβαίνομε διὰ ποῖον ἀκριβῶς λόγον ἐπῆγαν νὰ τὸν χτυπήσουν. Ἀπὸ κακίαν, ἄρα γε, διὰ νὰ τὸν παγιδεύσουν καὶ νὰ τὸν ἐξευτελίουν ὅπως οἱ Φαρισαῖοι, ἢ ἀπὸ φανατισμὸν διὰ τὰς πεποιθήσεις των, θέλοντας νὰ χτυπήσουν τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν ἀνάστασιν; Μπορεῖ νὰ τὸ ἔκαναν καὶ ἀπὸ πεποιθήσεως. Δὲν ξέρομε καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ξέρωμε, διότι ἐχάθησαν αἱ πηγαί. Πάντως, ἐνόμιζαν ὅτι θὰ ἀπεστόμωναν τὸν Κύριον μὲ ἓνα ἐπιχείρημα. Τοῦ λένε λοιπόν: ὁ Μωυσῆς λέει ὅτι, ἐὰν ἓνας πανδρευθῆ καὶ πεθάνῃ, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ παιδιὰ, καὶ ἔχει ἀδελφόν, θὰ πάρῃ τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφός του. Λοιπόν, [σελ. 29] ἦσαν ἑπτὰ ἀδελφοί, ὁ ἓνας πῆρε μία γυναῖκα, δὲν ἔκανε παιδιὰ καὶ πέθανε. Ὁ δεῦτερος παίρνει τὴν γυναῖκα αὐτὴν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πεθαίνει ἄτεκνος. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἄλλους πέντε. Διὰ νὰ τὸ καταλάβετε αὐτό, πρέπει νὰ ξέρετε ὅτι εἰς τὴν τότε νοοτροπία τὴν ἐβραϊκὴν, μία μορφή τῆς ἀθανασίας ἦσαν τὰ παιδιὰ. Ὅταν, λοιπόν, ἓνας ἐπέθαινε ἄτεκνος καὶ εἶχε ἀδελφόν, ὁ ἀδελφὸς αὐτὸς ἔπρεπε νὰ σώσῃ τὴν ἀθανασίαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Καὶ τὸ παιδιὰ ποὺ θὰ ἐγεννᾶτο δὲν θὰ ἦταν παιδιὰ τοῦ ἀληθινοῦ πατέρα, ἀλλὰ θὰ ἦταν παιδιὰ τοῦ ἀποθανόντος. Ἐμεῖς δὲν μποροῦμε σήμερα νὰ τὸ καταλάβωμε αὐτό, ἀλλὰ τότε ἐθεωρεῖτο ὡς μία εὐσέβεια ἔναντι τοῦ ἀποθανόντος τὸ νὰ μὴν ἀποθάνῃ

ἄτεκνος. Ἐθεωρεῖτο μάλιστα ὅτι τὸ παιδί ἐγεννήθη ζῶντος τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνήκε τὸ παιδί. Ἦσαν, βέβαια, αὐταὶ ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ εἶναι, φυσικά, σεβασταί.

Λοιπὸν, λένε εἰς τὸν Κύριο: Ἐσύ, Ραββί μου, μαζὶ μὲ τοὺς Φαρισαίους, διδάσκεις ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις νεκρῶν. Δὲν μᾶς λές, λοιπὸν, ἅμα γίνεи ἀνάστασις, ποίου ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ αὐτοὺς ἀδελφοὺς θὰ εἶναι ἡ γυναῖκα;

Ἐνόμισαν, πλέον, ὅτι ἔφεραν τὸν Κύριον πρὸ ἀδιεξόδου. Ἐννοια σου, θᾶλλεγαν, θὰ τὸν κάνουμε ἐμεῖς νὰ μὴν μπορῆ νὰ ἀπαντήσῃ. Πόσες νύχτες, ἄρα γε, θὰ ἐπέρασεν ἄγρυπνος ἐκεῖνος ποὺ ἐπενόησε τὸ «σοφόν» αὐτὸ ἐρώτημα, σκεπτόμενος καὶ χαίρων ἐκ τῶν προτέρων ὅτι θὰ ἰδῆ ἄφωνον ὡς ἰχθῦν τὸν Κύριον, μόλις τοῦ θέσῃ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα! Καὶ ὁ Κύριος τοῦ ἀπαντᾷ μὲ τὴν μεγαλυτέραν ἀπλότητα καὶ ἀφέλειαν: Ἀπλούστατα, ἀγαπητέ μου, εἰς τὴν ἀνάστασιν δὲν ὑπάρχουν γάμοι. Οὔτε νυμφεύονται, οὔτε διαλύσεις γάμων ὑπάρχουν. Δὲν ὑπάρχει σχέσις γάμου εἰς τὴν ἀνάστασιν!

B

Ὅποτε, ἓνας γραμματεὺς –οἱ γραμματεῖς ἦσαν νομικοί, μᾶλλον κατώτεροι νομικοί, καὶ κάπως συμβολαιογράφοι– [σελ. 30] ἓνας, λοιπὸν, γραμματεὺς ποὺ τὸν ἄκουσε λέει: ὦραία ἀπάντησις! Πρέπει δὲ νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν ὅτι αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα ὑπεβάλλοντο μπροστὰ στὸν κόσμον, καὶ ἴσως αὐτὸς νὰ ἐπίστευε στὴν ἀθανασία. Ὅταν ἄκουσε τὸ ἐρώτημα τῶν Σαδδουκαίων πρὸς τὸν Χριστόν, θὰ ἐπέρασε καὶ αὐτὸς ἀγωνίαν καὶ μπορεῖ μὲ τὸ μυαλουδάκι του νὰ εἶπε: τώρα τὸν ἐμπέρδεψαν τὸν Ραββί. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς ἐπίστευε εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἤθελε νὰ νικήσῃ ὁ Ραββί. Γιὰ νὰ ἰδῶ, θὰ ἐσκέφθη, πῶς θὰ ἀπαντήσῃ τώρα. Καὶ ὅταν εἶδε ὅτι ὁ Κύριος ἔδωσε τὴν ὦραϊαν ἐκείνην ἀπάντησιν εἰς τοὺς Σαδδουκαίους, θὰ εἶπε: Μπράβο, Ραββί, ὦραϊα τὰ κατάφερες! Καὶ ἀμέσως ἐπιλαμβάνεται τῆς εὐκαιρίας νὰ τοῦ θέσῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἰδική του ἐρώτησιν – μαθητοῦ ἐρώτησιν: Λοιπὸν, Ραββί, σὲ παρακαλῶ, τοῦ λέγει, ἀφοῦ τὰ λές τόσο ὦραϊα, θέλω κί ἐγὼ νὰ σὲ ρωτήσω, ποία εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἐντολὴ εἰς τὸν νόμον; Κάνε μου τὴ χάρη σὲ παρακαλῶ καὶ πές μου. Λοιπὸν, τοῦ λέγει ὁ Κύριος, ἡ πρώτη ἐντολὴ εἶναι: «*Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου κ.τ.λ....*». Αὕτὴ εἶναι ἡ πρώτη ἐντολὴ. Καὶ δευτέρα ὁμοία πρὸς τὴν πρώτην, «*ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν*». Ἄκουσε: μεγαλυτέρα ἐντολὴ δὲν ὑπάρχει, λέει ὁ Ραββί εἰς τὸν γραμματέα. Ὁ γραμματεὺς τοῦ λέει: Γεῖα στὸ στόμα σου, δάσκαλε, ἔτσι εἶναι. Ἐνας εἶναι ὁ Θεός, ἄλλος δὲν ὑπάρχει, καὶ τὸ νὰ τὸν ἀγαπᾷς ἀπὸ ὅλη σου τὴν καρδιὰ καὶ νὰ ἀγαπᾷς τὸν πλησίον σου ὅπως τὸν ἑαυτόν σου εἶναι πάρα πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ὀλοκαυτώματα καὶ τὶς θυσίαι καὶ τὶς ὑποκρισίαι καὶ ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα, ὅπως μᾶς λέει ὁ Προφήτης Ἡσαΐας, τὰ μισεῖ ὁ Θεός. Ποιὸς δὲ τὸ εἶπε αὐτό; Ὁ γραμματεὺς, δηλαδὴ ὁ θεολόγος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ ἄνθρωπος ποὺ εἶχε ἔργον του νὰ διαβάζῃ συνεχῶς τὰ περὶ ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν. Ἡ δὲ Πεντάτευχος καὶ τὸ Ταλμούδ εἶναι

γεμᾶτα ἀπὸ τὶς διατάξεις αὐτὲς (ὅπως τὸ «ὄς ἂν ὁμόση ἐν τῷ ναῶ, οὐδὲν ἔστιν, ὄς δ' ἂν ὁμόση ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ, ὀφείλει» καὶ τόσα ἄλλα). Ὁ Κύριος ἀκούει αὐτὰ πού εἶπε ὁ γραμματεὺς, βλέπει ὅτι καλὰ τὰ εἶπε, ὅτι «*νουνεχῶς ἀπεκρίθη*», καὶ τοῦ λέει. Ἐσὺ δὲν εἶσαι μακρὰ ἀπὸ **[σελ. 31]** τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἦταν, δηλαδή, ἕνας ἔπαινος τοῦ Κυρίου, πού παρόμοιον, ὅπως θυμᾶμαι, μόνον εἰς τὸν ληστήν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ εἶπεν ὁ Κύριος μὲ τὸ «*σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ*». Καὶ δὲν ἔκαναν πλέον εἰς τὸν Κύριον καμμίαν ἄλλην ἐρώτησιν.

Γ

Αὐτὰ ἔγιναν τότε. Αὐτὸν τὸν διάλογον ὁ συνοπτικώτερος τῶν Εὐαγγελιστῶν, ὁ Μᾶρκος, ἐθεώρησε ὅτι ἔπρεπε νὰ μᾶς τὸν διασώσῃ. Καὶ μετὰ δύο χιλιάδες χρόνια τὸν ἔχομε μπροστὰ μας, ζωντανώτατον. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὰ αὐτιά μας ἔχουν πάθει βλάβη καὶ δὲν ἀκοῦνε καλὰ. Διότι θὰ ἀρχίσουν νὰ ἐρωτοῦν: Καὶ ὁ Τριαδικὸς Θεὸς ποῦ εἶναι; Ἔλα ντέ, ὁ Χριστὸς τὸ ξέχασε! Μὲ τὸ *filioque* τί γίνεται; Πόσας φύσεις ἔχει ὁ Χριστός, μίαν ἢ δύο; Λέτε μίαν; Τότε.... τότε ὄλος ὁ πληθυσμὸς τῆς Βιθυνίας τίθεται ἐν διωγμῷ καὶ πηγαίνουν αἱ στρατιαὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ φέρονται εἰς τοὺς μονοφυσίτας Βιθυνοὺς μὲ ἀπερίγραπτον σκληρότητα. Καὶ τοῦτο διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ἦσαν μονοφυσίται.

Ἔρχεται ὁ Προτεστάντης, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, καὶ εἰς τὸ «*οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ*», πού εἶπε ὁ Κύριος εἰς τὸν Γραμματέα, λέγει: Καὶ τί τὸν ὠφέλησε αὐτὸ τὸ «*οὐ μακρὰν*», πού τοῦ εἶπε ὁ Χριστός; Διότι, ἐὰν λ.χ. ἕνας πρόκειται νὰ πνιγῇ στὴν θάλασσα, τί σημασίαν ἔχει ἂν θὰ πνιγῇ σὲ δύο μέτρα βάθος ἢ σὲ δύο χιλιάδες μέτρα βάθος; Ἡ οὐσία εἶναι ὅτι ἐπνίγηκε. Καὶ μὲ τὴν εἰκόνα αὐτὴν θέλει νὰ πῇ ὅτι ὁ γραμματεὺς ἐκεῖνος δὲν ἦτο εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ὁμως, νομίζω ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἔχασε μίαν εὐκαιρίαν. Αὐτοὶ οἱ στίχοι τῶν λόγων τοῦ Κυρίου ἔχουν ὅλην τὴν θρησκείαν. Ὁλην! Ποιὸς τὸ λέει αὐτό; Ὁ ἀδιάφθορος ἄνθρωπος. Αὐτὸς ὁ γραμματεὺς ἦτο ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ ἀδιαφθόρου ἀνθρώπου. Ὁ ἀγνός, ὁ ἀδιάφθορος ἄνθρωπος, προσυπογράφει **[σελ. 32]** αὐτὸ πού εἶπε εἰς τὸν Κύριον ὁ γραμματεὺς: «*Καλῶς, διδάσκαλε, ἐπ' ἀληθείας εἶπας*». Αὐτὸ τὸ «*καλῶς διδάσκαλε, ἐπ' ἀληθείας εἶπας*» ἦταν ἔκφρασις τοῦ ἀπλοῦ, ἀφελοῦς, ἀδιαφθόρου, ἀγνοῦ ἀνθρώπου. Ναί, δάσκαλε, αὐτὰ εἶναι πού χρειάζονται: νὰ ἀγαπήσωμε τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδιᾶς μας καὶ τὸν πλησίον μας ὡς ἑαυτόν, αὐτὸ εἶναι!

Βέβαια, τὸ «*ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς*» θὰ τὸ τηρήσουμε ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς προσπαθείας. Καὶ ἂν δὲν τὸ τηρῶ, δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ τὸ ἐγκαταλείψω καὶ νὰ νομίζω ὅτι μὲ τὶς «*θυσίεις*» καὶ τὰ «*ὀλοκαυτώματα*» θὰ ἀντικαταστήσω τὴν μὴ τήρησίν του. Ἄν ἡ συνείδησίς μου μοῦ λέει ὅτι δὲν τὸ τηρῶ, ἄς φροντίζω νὰ τὸ τηρῶ. Τὰ δὲ «*ὀλοκαυτώματα*» καὶ αἱ «*θυσίαι*» θὰ ὑπάρχουν, βέβαια, καὶ αὐτά, ἀλλὰ ὡς βοηθήματα. Εἶναι λ.χ. νοητὸν ὅτι μία συμμαλέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς μπορεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀγάπην; Μπορῶ, δηλαδή, νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι δὲν ἀγαπῶ μὲν

τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μου καὶ τὸν πλησίον μου ὅπως τὸν ἑαυτὸν μου, ἀλλὰ πᾶν τὴν Κυριακὴ εἰς τὴν συμμαλέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καὶ κάνει τὸ ἴδιο; Ὅχι, φυσικά. Ἐκεῖνο ποῦ θὰ πῶ εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ἀγαπῶ τὸν Θεὸν ὅσον πρέπει καὶ τὸν πλησίον μου ὅσον πρέπει, γι' αὐτὸ πηγαίνω εἰς τὴν συμμαλέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς, γιὰ νὰ βοηθηθῶ ἀπὸ αὐτὸ καὶ νὰ ἀνταποκριθῶ εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ. Δηλαδή αὐτὰ εἶναι, ὅπως εἶπαμε, βοηθήματα.

Ἐδῶ εἶναι πάλι τῶν προτεσταντῶν ἡ πλάνη, διότι φαίνεται ὅτι τοῦ ἀνθρώπου δὲν τοῦ ἀρέσουν τὰ ἀπλᾶ πράγματα. Ἔρχεται, λοιπόν, ὁ Προτεσταντισμὸς καὶ σᾶς λέει: Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία σας ἔχει τὶς διάφορες εἰκόνες, ἀλλὰ οἱ εἰκόνες δὲν εἶναι πνεῦμα. Καὶ τί κάνει ὁ Προτεσταντισμὸς; Παίρνει ἀσβέστη καὶ ἀσβεστώνει τὶς Ἐκκλησίες του. Καὶ θυμᾶμαι ποῦ εἶπα κάποτε εἰς ἕναν προτεστάντην: «Μὲ συγχωρεῖς, δηλαδή, ἀλλὰ ὁ ἀσβέστης εἶναι... πνεῦμα; Ὅταν λέμε ὅτι αἱ εἰκόνες δὲν εἶναι πνεῦμα, σημαίνει νὰ βάλωμε πνεῦμα, ὄχι νὰ βάλωμε ἀσβέστη! Καὶ ὁ ἀσβέστης θέλει πνεῦμα!»

Ἐκεῖνο, λοιπόν, ποῦ χρειάζεται εἶναι νὰ τὰ ἐντάξωμεν ὅλα **[σελ. 33]** ἱεραρχικῶς. Διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι μέσα. Καὶ ἡ Θεία Λατρεία εἶναι μέσον. Ὅταν δὲν μετέχης εἰς τὴν Θ. Λατρείαν, καταλαβαίνεις ὅτι τὴν ἀποζητεῖς. Καὶ ἡ Θεία Κοινωνία εἶναι μέσον, καὶ ἡ συμμαλέτη τῆς Ἁγ. Γραφῆς εἶναι μέσον. Ὡς μέσα, εἶναι ἀναμφιβόλως ἀπαραίτητα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι κριτήρια. Κριτήριον εἶναι ἡ ἀγάπη. *«Μείζων τούτων ἄλλη ἐντολὴ οὐκ ἔστι»*. Ἄν σεῖς νομίζετε ὅτι ἐπλανήθη ὁ Χριστός, ἄς πλανηθῶ καὶ ἐγώ. Ἀλλὰ αὐτὸ λέει.

Καὶ ἐπειδὴ ἔγινε λόγος περὶ δογμάτων καὶ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἤθελα νὰ πῶ ὅτι περὶ μὲν τῶν δογμάτων τῆς θρησκείας μας δὲν ἀμφιβάλλω. Δὲν ἠμπορῶ, ὅμως, νὰ δεχθῶ ὅτι εἶναι ἀνώφελον τὸ νὰ πιστεύης εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἀγαπᾷς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον σου, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι δὲν εἶσαι πληροφορημένος περὶ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὅσοι δὲν ἔχουν τὴν πίστιν εἰς τὸν Τριαδικὸν Θεὸν εἶναι καταδικασμένοι. Αὐτὸ δὲν μπορῶ νὰ τὸ καταλάβω. Διότι, ἀπλούστατα, δὲν μοῦ τὸ λέει τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐὰν τὸ δόγμα περὶ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἦταν ἀνώτερον ἀπὸ τὴν ἀγάπην, τότε ὁ Κύριος εἶχε μίαν θαυμασίαν εὐκαιρίαν, ἀντὶ νὰ ὁμιλῇ περὶ ἀγάπης, νὰ μᾶς κἀν διδασκαλίαν περὶ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Δὲν ξέρω ἂν διαβάζω καλά, ἀλλὰ ἐγὼ εἰς τὰ Εὐαγγέλια αὐτὸ δὲν τὸ βλέπω. Ἄλλο πρᾶγμα, βέβαια, εἶναι ὅτι ὁ θεολόγος παίρνει ἕνα ρητὸ ἀπ' ἐδῶ κι' ἕνα ρητὸ ἀπ' ἐκεῖ καὶ κάνει μίαν σύνθεσιν. Καὶ ἐγὼ δὲν τὸ ἀμφισβητῶ αὐτό, δὲν εἶναι ἄλλως τε τὸ θέμα μου αὐτό. Ἀλλὰ συστηματικὴν ex professo διδασκαλίαν δογματικὴν δὲν βλέπω οὐδεμίαν εἰς τὰ Εὐαγγέλια. Τὰ Εὐαγγέλια δὲν εἶναι διδασκαλία δογματικὴ, εἶναι διδασκαλία τῆς ἀγάπης καὶ τῆς μετανοίας: *«ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράσσοντες»*. Τὸ νὰ βάλῃς ὅτιδήποτε παραπάνω ἀπὸ τὴν ἀγάπην εἶναι διόρθωσις τοῦ Θεοῦ. Ἐμεῖς οἱ νομικοὶ λέμε ὅτι ὁ πραιτὼρ εἰργάζετο καὶ *«corrigendi juris civilis...»*, *«πρὸς διόρθωσιν τοῦ ἀστικοῦ νόμου»*. Ἔτσι, ἂν κανεῖς ἀποφασίση νὰ προχωρήσῃ πρὸς διόρθωσιν τῶν... *«ἀτελειῶν»* τοῦ Εὐαγγελίου, εἶναι ἄλλο πλεον θέμα. Ἀλλὰ νὰ τὸ πῆ καθαρὰ καὶ τίμια ὅτι διορθώνει τὰ **[σελ. 36]** Εὐαγγέλια. Ὅχι, ὅμως, ὅτι ἐρμηνεύει τὰ Εὐαγγέλια. Ἐπειδὴ, ὅμως, ὅλη ἡ δική μου φιλοδοξία εἶναι νὰ φθάσω μέχρι τὰ Εὐαγγέλια, καὶ

ὄχι νὰ τὰ διορθώσω, γι' αὐτὸ μὲ συγχωρεῖτε, ἀλλὰ εἰς μίαν τοιαύτην διορθωτικὴν προσπάθειαν δὲν λαμβάνω μέρος.

Δ

Αὐτὰ ἐξέθεσα σήμερον εἰς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, διότι πενθῶ ὄντως, βλέποντας ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἔχασε τὴν εὐκαιρίαν ποὺ τῆς προσέφερε ἡ ἀπλῆ αὐτὴ περιγραφή. Καὶ δὲν βρέθηκε ἓνας λογοτέχνης νὰ μᾶς τὴν ἐμφάνιση καὶ νὰ τὴν ζωντανεύσῃ. Δι' αὐτὸ ἠθέλησα νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν σας εἰς τὴν στιχομυθίαν αὐτὴν μεταξὺ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ γραμματέως, διότι εἰς τὴν στιχομυθίαν αὐτὴν καὶ οἱ δύο κάνουν μίαν ἐπανάστασιν.

Δὲν ξέρομε, βέβαια, ἐὰν ὁ γραμματεὺς αὐτὰ ποὺ εἶπε στὸν Κύριο τὰ ἐπανέλαβε κατόπιν καὶ ἄλλοῦ. Διότι τότε θὰ εἶχε κακὸν θάνατον. Διότι αὐτὸ ποὺ εἶπε εἰς τὸν Κύριον ὡς ἀπάντησιν τότε ἐθεωρεῖτο βλάσφημον νὰ τὸ πῆ κανεῖς. Ἦταν πράγματι μία ἐπανάστασις, ἡ ὁποία ἴσως καὶ νὰ τοῦ ἐκόστισε τὴν ζωὴν του, διότι δὲν τὰ εἶπε αὐτὰ εἰς τὸν Χριστὸν ἐμπιστευτικῶς, ἀλλὰ φανερά, καὶ θὰ διεδόθησαν ἀπὸ στόματος εἰς στόμα. Δὲν ἀποκλείεται δὲ κατόπιν νὰ ὑπῆρξε καὶ μεταξὺ τῶν μαρτύρων τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Νά, λοιπόν, γιατί ἡ ἀγάπη δὲν ἔγινε πραγματικότης. Πῶς νὰ γίνῃ πραγματικότης, ἀφοῦ δύο χιλιάδες χρόνια ἡ χριστιανοσύνη –χωρὶς βέβαια νὰ λείπουν καὶ μεμονωμένα λαμπραὶ ἐξαιρέσεις– ἀποδοκιμάζει τὴν ἐπανάστασιν αὐτὴν; (*). Ἡ χριστιανοσύνη λέει εἰς τὸν Χριστὸν συνεχῶς: ὄχι, δὲν εἶναι ἡ ἀγάπη τὸ μεγαλύτερο, ἀλλὰ τὰ «ὀλοκαυτώματα» καὶ αἱ **[σελ. 35]** «*θυσιαι*», οἱ νηστεῖες καὶ τὰ διάφορα δογματικά. Καὶ ὅμως, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι «*νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη*». Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀγάπην ἔχει καὶ κάποιαν πίστιν. Ἐνῶ ὅποιος λέει ὅτι ἔχει πίστιν μόνον, τότε θὰ τοῦ ποῦμε ὅτι καὶ τὰ δαιμόνια ἔχουν μόνον πίστιν.

Ἐὰν αὐτὴν τὴν γραμμὴν ποὺ ἐχάραξεν ὁ Κύριος τὴν εἶχε ἀκολουθήσει ἡ χριστιανοσύνη, τὸ πῶς θὰ ἦτο, ἀλήθεια, σήμερα ὁ πολιτισμὸς εἶναι κᾶτι τὸ ἀσύλληπτον! Διότι οὔτε σοσιαλισμὸς θὰ ὑπῆρχε, οὔτε κομμουνισμὸς, οὔτε πόλεμοι. Ἀλλὰ, δυστυχῶς, αὐτὰ ποὺ εἶπε διὰ τὴν ἀγάπην ὁ Κύριος καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐξεχάσθησαν. Ἐμεῖς, ὅμως, ἔχομε ὑποχρέωσιν νὰ ξαναφέρωμε εἰς τὴν ἐπιφάνεια τὸ «*μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη*» καὶ ὅτι ἡ ἀγάπη «*πλεῖόν ἐστι πάντων τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν*».

Εἴμεθα ὅλοι ὀφειλέται ἀγάπης καὶ ὀφειλέται μᾶς τέτοιας πνευματικῆς ἐπαναστάσεως.

Θυμᾶμαι τὸν μακαρίτη τὸν Ψυχάρη, ποὺ εἶχε κάνει μίαν διάλεξιν στὰ γαλλικά, καὶ θυμᾶμαι ποὺ μεταξὺ ἄλλων εἶπε: Δὲν ἀρκεῖ νὰ βλέπῃς, ἀλλὰ πρέπει νὰ

* Βλ. καὶ τοῦ ἰδίου, *Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση*, Ἀθήναι 1975, σελ. 178 (σ.ἐ.)

κάνης νὰ βλέπουν. Καὶ ἐμεῖς ἔχομε ἀποστολὴν νὰ κάνωμε, ὥστε ὁ γραμματεὺς τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ νὰ μιλήσῃ καὶ τώρα, εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἐποχὴ.

5

ΜΟΝΑΔΙΚΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ

Α

Ἡ περικοπή ποὺ ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος εἰς τὸ ΚΕ' κεφάλαιον, στίχ. 31 - 46, εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ παλαιῆς περικοπὲς ποὺ ὑπάρχουν στὴ μνήμη μου. Μοῦ τὴν ἔμαθε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ «παπούλης» μου, ὅπως ἔλεγα τὸν ἀείμνηστο θεῖο μου, τὸν Γεώργιο Κατσουλό, ὅταν ἤμουν ἀκόμη παιδί. Διότι αὐτός, καθ' ὃ Κρητικός, ἀνῆκε εἰς τὴν γενεὰν τοῦ τουρκοκρατουμένου ἀκόμη Ἑλληνισμοῦ, ποὺ εἶχε προσέξει τὴν παραβολὴ αὐτή. Ἔτσι μοῦ ἐνετυπώθη πάρα πολὺ εἰς τὴν μνήμη μου, καὶ ὁμολογῶ ὅτι εἶναι ἓνας λόγος εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν, διότι μοῦ ἔδωσε κατεύθυνσι τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ μικρὸ παιδάκι ἔμαθα αὐτὴ τὴν περικοπή. Μοῦ ἔκανε, θυμᾶμαι, ἰδιαιτέρα ἐντύπωσι ὅτι, ὅταν ὁ Κύριος τοὺς λέει ὅτι ἐπέινασα καὶ δὲν μοῦ ἐδώσατε νὰ φάω, τοῦ λένε τότε: καὶ ποῦ σὲ εἶδαμε ἐμεῖς ποτὲ νὰ πεινᾶς; Ὅποτε τοὺς λέει, μὰ σὲ ὅποιονδήποτε νὰ τὸ ἐκάνατε ἐκ *«τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων»*, θὰ ἦταν σὰν νὰ τὸ ἐκάνατε εἰς ἐμένα, *«ἐμοὶ ἐποιήσατε»*. Ἀδελφοὺς δὲ ἐλαχίστους ἐννοεῖ ὅλους τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην.

Θὰ ἤθελα τὴν Κυριακὴν αὐτὴν τῶν Ἀπόκρεω νὰ τὴν μετωνόμαζα εἰς Κυριακὴν τοῦ πείσματος. Εἶναι τὸ πείσμα ποὺ ἔδειξε ἡ χριστιανοσύνη τῶν αἰώνων νὰ μὴ θελήσῃ νὰ ἀκούσῃ αὐτὴν τὴν Παραβολὴν. Προσέξατε πῶς ἀρχίζει ἡ περικοπή: *«Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη»*. Προσέξατε, παρακαλῶ: αὐτὰ λέγονται εἰς τὴν ἐποχὴν ὅπου ἔθνος καὶ θρησκεία εἶναι τὸ ἴδιο. Κάθε ἔθνος ἔχει καὶ [σελ. 37] τὴν θρησκείαν του. Ἐπομένως, ὅταν λέῃ «πάντα τὰ ἔθνη», ἐννοεῖ πᾶσαι αἱ θρησκείαι, διότι εἴμεθα εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἐθνικῶν θρησκειῶν. Ὁ δικαστὴς, δηλαδή, εἰς τὴν περικοπὴν αὐτὴν, δὲν τοὺς ρωτᾷ διὰ τὸ «πιστεύω» τους. Προσέξατε: δὲν τοὺς λέει οὔτε λέξι ἐπ' αὐτοῦ. Καὶ αὐτός ποὺ τὴν ἔγραψε αὐτὴν τὴν περικοπή, ἐὰν δὲν τὴν εὕρισκαμε νὰ περιέχεται μέσα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, θὰ ἐλέγαμε ὅτι ἦταν αἰρετικός! Τὸ λέει, ἄλλως τε, αὐτὸ πεισμόνως καὶ ἡ θεολογία ἐκείνη ἡ ὁποία καυχᾶται ἰδιαιτέρως ὅτι εἶναι εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ἐντροφής, ἡ Προτεσταντικὴ Θεολογία.

Ἔχω διηγηθῆ καὶ ἄλλοτε ὅτι εἰς ἓνα κήρυγμα ἑνὸς προτεστάντου ἱεροκήρυκος ἄκουσα τὰ ἐξῆς: Εἶδον κάποτε, εἶπε ὁ ἱεροκήρυξ αὐτός, εἰκόνα, ὅπου ἓνας ἄνθρωπος εἶχεν ἀποθάνει καὶ ἡ ψυχὴ του ἐδικάζετο. Ὑπῆρχε δὲ ἐκεῖ μία πλάστιγξ, καὶ ἀπὸ τὴν μιὰ πλευρὰ ἦταν ἓνας ἄγγελος καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἓνας διάβολος, καθένας διεκδικῶν δι' ἑαυτὸν τὴν ψυχὴν. Ὅποτε ὁ διάβολος βάζει εἰς τὴν πλάστιγγα τοῦ κόσμου τὰ ἀμαρτήματα τὰ ὅποια διέπραξεν ὁ ἄνθρωπος αὐτός κατὰ τὴν ζωὴν του. Ὁ ἄγγελος εἶναι ἀπηλπισμένος, ὅτι ὁ διάβολος θὰ κερδίση πλεόν τὴν ψυχὴν. Ὅποτε, τὴν τελευταίαν στιγμὴν, ὁ ἄγγελος εὕρισκει ἓνα ἐπιχείρημα: βρίσκει ἓνα καρβέλι ψωμί τὸ ὅποῖον κάποτε αὐτός ὁ ἄνθρωπος εἶχε δώσει εἰς ἓνα πεινασμένο. Βάζει αὐτὸ τὸ καρβέλι εἰς τὴν πλάστιγγα, καὶ ἀμέσως ἡ πλάστιγξ γέρνει πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀγγέλου, παρ' ὅλα τὰ πολλὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, καὶ ὁ ἄγγελος, περιχαρὴς τότε, παίρνει τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ὀδηγεῖ εἰς τὸν Παράδεισον. Καὶ εἶπε ἐν συνεχείᾳ ὁ ἀείμνηστος ἱεροκήρυξ: «Εἶδον, λοιπόν, τὴν εἰκόνα αὐτὴν, καὶ σᾶς λέω ὅτι περισσότερον ἀσεβῆς εἰκὼν ἀπὸ αὐτὴν δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξη!» Καὶ ἦτο, κατ' αὐτόν, ἀσεβεστάτη, διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν δικαιούται ἐξ ἔργων, ἀλλὰ διὰ πίστεως, καὶ δὴ διὰ τοῦ Αἵματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐγὼ πού τὴν ἴδια εἰκόνα τὴν εἶχα ἰδῆ ὡς παιδάκι καὶ πολὺ εἶχα οἰκοδομηθῆ ἀπὸ αὐτὴν, ἐσκέφθηκα νὰ πάω νὰ τὸν βρῶ καὶ νὰ τοῦ πῶ: «Ἀγαπητέ μου, λέτε ὅτι **[σελ. 38]** αὐτὸ πού θέλει νὰ πῆ ἡ εἰκὼν αὐτὴ ἀποτελεῖ μεγάλην ἀσέβειαν. Μόνον πού, ἐὰν τὸ δεχθῆτε αὐτό, εἴσθε ὑποχρεωμένος νὰ δεχθῆτε συγχρόνως ὅτι τὴν... «ἀσέβειαν» αὐτὴν τὴν διέπραξε Κάποιος πού λέγεται Ἰησοῦς Χριστός! Διότι Αὐτός τὰ εἶπε αὐτά. Κοιτᾶτε τί λέει: Ἐλάτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν μέσα εἰς τὸν Παράδεισο. Γιατί; – «ἐπέίνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν». Ἦ, ἀντιθέτως, πηγαίνετε εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον. Γιατί; – «ἐπέίνασα γάρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με». Ἐ, λοιπόν, χίλια ἐννεακόσια χρόνια ἔχουν μεσολαβήσει ἀπὸ τότε πού ἐξεπέμφθησαν αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, καὶ δὲν ἐπροσέχθησαν! Καὶ δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπικαλεσθῆ τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖο δὲν εἶναι σαφές. Γιατὶ καμμιά φορὰ διατυπώνεται ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ὠρισμένα σημεῖα δὲν τὰ λέει τὸ Εὐαγγέλιο σαφῶς, καὶ δι' αὐτὸ ὑπάρχουν σκοτεινὰ σημεῖα. Ἀλλὰ ἐτοῦτο ἐδῶ εἶναι σαφέστατο. Χίλια ἐννεακόσια χρόνια προθεσμία εἶναι, νομίζω, ἀρκετὴ, διὰ νὰ τὸ εἶχε προσέξει ἡ χριστιανοσύνη. Καὶ ὅμως, ἡ χριστιανοσύνη πεισματικὰ δὲν θέλει νὰ τὸ προσέξει! Καὶ τὸ θέμα παραμένει μέχρι σήμερα πρακτικῶς ἄθικτον!

Ἐπειτα, δὲν εὐρέθη οὔτε μία Σύνοδος νὰ συνέλθῃ καὶ νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὸ ἐξῆς θέμα: Ἐδῶ μᾶς λέει ὁ Κύριος ὅτι, ἐὰν δὲν θρέψωμεν πεινῶντας κ.λ.π., πηγαίνομε στὴν Κόλαση. Τί πρέπει, λοιπόν, νὰ κάνωμε, πού βλέπομε τὸν λαὸν καὶ δὲν τὰ προσέχει αὐτά; Καὶ ὅμως, καμμία Σύνοδος δὲν εἶπε οὔτε λέξιν ἐπ' αὐτοῦ. Ἀποτέλεσμα: Ὁ μαρασμὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἔλλειψις καρποφορίας.

Δι' αὐτό, ἄλλως τε, βλέπομεν πραγματοποιούμενον ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἐποχὴν μας καὶ τὸ «*ψυγῆσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν*». Εἰς τὴν ἐποχὴν μας μάλιστα, ἡ ἀγάπη ὄχι μόνον ἐψύγη, ἀλλὰ σχεδὸν κατηργήθη. Εἰς τὴν Γερμανίαν, σήμερα, ὅταν ὁμιλοῦν περὶ ἀγάπης, ἐννοοῦν τὴν σεξουαλικὴν ἀγάπη. Ἔσβησε, δηλαδή, ἡ ἀγάπη

καὶ ὡς ἔννοια, ἀφοῦ τὴν ἔσβησε προηγουμένως ἢ χριστιανοσύνη μὲ τὸν φανατισμόν. Διὰ τὴν **[σελ. 39]** συμφορὰν τῆς ἀνθρωπότητος, συνεβιβάσθη ἤδη ἡ ἀπιστία καὶ ἡ θρησκευτικὴ σκοπιμότης. Δι' αὐτὸ χωρὶς αὐτὴν τὴν πνευματικὴν ἐπανάστασιν δὲν γίνεται τίποτε.

B

Θέλω, τώρα νὰ ἀπαντήσω καὶ στὸ ἐρώτημα ποία σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς Παραβολῆς τοῦ Ἀσώτου καὶ τῆς Παραβολῆς τῆς μελλούσης Κρίσεως. Ἀπάντησις: Δὲν ὑπάρχει ἀμαρτία τὴν ὁποία δὲν συγχωρεῖ ὁ Θεός. Ὁ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ λέει ἄλλως τε: *«Τεκνία μου, ταῦτα γράφω ὑμῖν ἵνα μὴ ἀμάρτητε· καὶ ἐάν τις ἀμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον»*. Καὶ λέει ἀκόμη ὅτι, *«ἐάν εἴπωμεν ὅτι ἀμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν. ἐάν ὁμολογῶμεν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας...»*. Ἀλλὰ τὸ θέμα εἶναι ὅτι, ἐνῶ γιὰ ὁτιδήποτε ἄλλο ζητοῦμε συγχώρησιν ἀπὸ τὸν Θεόν, διὰ τὰς παραλείψεις εἰς τὸν τομέα τῆς ἀγάπης δὲν τὴν ζητοῦμε. Τὸν ἄσωτον υἱὸν τὸν φανταζόμεθα ὡς ἕναν ἄσωτον μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἐξόδεψε περιουσίαις σὲ γλέντια καὶ διασκεδάσεις κ.τ.λ. Οὐδέποτε ὁμως σκεπτόμεθα ὡς ἄσωτον καὶ ἀμαρτωλὸν ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔκλεισε τὰ σπλάχνα τῶν οἰκτιρμῶν πρὸς τὸν ἔχοντα ἀνάγκην συνάνθρωπόν του. Ἐάν, βέβαια, ἕνας πῆ εἰς τὸν Θεόν: Θεέ μου, *«ἤμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκέτι εἰμί ἄξιος κληθῆναι υἱός σου»*, διότι Σὲ ἄφησα πεινασμένο, Σὲ ἄφησα διψασμένο, ... τότε, βέβαια, ἰσχύει καὶ ἐδῶ ἡ Παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου ἕκατὸ τοῖς ἕκατὸ καὶ ἡ ἄφεις τῶν ἀμαρτιῶν ἕκατὸ τοῖς ἕκατό. Ἀμαρτιῶν, ὁμως, εἰς τὸν τομέα αὐτόν, ποὺ εἰλικρινὰ ὁμολογοῦνται. Ὅχι ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος νὰ τρέμωμεν μήπως ἐφάγαμε λάδι τὴν Τετάρτη, καὶ νὰ μὴ τρέμωμεν καθόλου μήπως ἀμαρτήσαμε εἰς τὴν ἀγάπην. Ὅποτε μένουν αὐτὰ τὰ ἐγκλήματα παραλείψεων εἰς τὴν ἀγάπην ποὺ **[σελ. 40]** ἀναφέρονται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ὁποῖα, ἐκτὸς τῆς αἰωνίου κολάσεως, μεταβάλλουν καὶ τὴν γῆν ἐδῶ εἰς κόλασιν. Αὐτή, ἄλλως τε, εἶναι ἡ αἰτία ποὺ ἡ χριστιανοσύνη μετέβαλε τὸν πολιτισμὸν εἰς κόλασιν. Διότι ἐν γνώσει τοῦ φωτός, πεισματωδῶς περιφρονεῖ αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου. Βέβαια, ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ γίνωνται χωρὶς ἄγχος.

Ἔχω νὰ πῶ καὶ ἕνα τελευταῖον. Μὲ ἔχει ἀπασχολήσει πολὺ τὸ θέμα ὅτι θὰ μπορούσε ἕνας νὰ πῆ ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἔπρεπε κανονικὰ αὐτὴ ἡ Παραβολὴ νὰ εἶχε καταργηθῆ. Διότι ἔπρεπε εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἡ ἐλεημοσύνη νὰ εἶχε πλέον καταργηθῆ. Ἐπρεπε, δηλαδή, νὰ ὑπάρχη τέτοια κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ τέτοια κατανομή τῶν ἀγαθῶν, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχη πλέον σήμερα ἐνδεής. Διότι ἐγὼ διακρίνω μεταξὺ ἰσότητος εἰς τὴν κατανομήν τῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦ νὰ μὴν ὑπάρχη κανεὶς ἐνδεής. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸ περὶ ἰσότητος, ὅτι δηλαδή πρέπει νὰ ἔχωμε ὅλοι τὰ ἴδια κ.τ.λ., ἡ συνείδησίς μου δὲν μοῦ μαρτυρεῖ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἱερὰ ἐντολή, ἀφοῦ ὁ Θεὸς πρῶτος δὲν τὸ κάνει αὐτό. Πρέπει ὁμως νὰ ὑπάρχη, πρῶτον,

ένα τουλάχιστον ὄριον συντηρήσεως δι' ὅλους, κι' ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα μπορεῖ ν' ἀρχίζη καὶ ἡ ἀνισότης. Μπορεῖ, δηλαδή, νὰ ὑπάρχη ἀνισότης ὡς πρὸς τὸ περιττόν, ὄχι ὅμως ἀνισότης ὡς πρὸς τὸ ἀπαραίτητον. Αὐτὸ εἶναι πλέον ἀναμφίβολον.

Ἀλλὰ τότε, πῶς θὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ «*ἐπείνασα γὰρ καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν*», ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχη ἄνθρωπος πού νὰ πεινάη; Πῶς τὸ «*ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με*», ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχη κανεὶς διψασμένος, μὲ τὴν ἔννοιαν πάλι ὅτι δὲν ἔχει διὰ νὰ ζήσει; Ὅπως, λόγου χάριν, εἰς τὴν Σουηδίαν, θὰ μποροῦσε ἓνας Σουηδὸς νὰ πῆ: «μὰ δὲν ξέρω κανένα πεινασμένον». Θὰ ἔλεγε, λοιπόν, κανεὶς ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ Παραβολὴ αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε καταργηθῇ. **[σελ. 41]** Δὲν θὰ εἶχε ὅμως δίκιο. Καὶ δὲν θὰ εἶχε δίκιο, διότι παρακάτω λέγει: «*ἠσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με*» καὶ «*ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἦλθετε πρὸς με*». Ὅταν δὲ λέγη «*ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἦλθετε πρὸς με*», ἐννοεῖ νὰ ἐπισκεφθῆς ὄχι μόνον μάρτυρα τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐγκληματία. Εἰς τὴν περίπτωσιν, ὅμως, τῆς ἐπισκέψεως τῶν φυλακισμένων καὶ ἀσθενῶν, τί ὑλικὸν πλέον νόημα ὑπάρχει; Κανένα. Εἶναι, ἀπλούστατα, ἡ συμπάραστασις τοῦ ἀρρώστου καὶ τοῦ φυλακισμένου. Καὶ δὲν εἶναι μόνον τοῦ ἀρρώστου καὶ τοῦ φυλακισμένου. Εἶναι καὶ τοῦ λυπημένου, τοῦ κατάμονου, τοῦ ψυχικῶς πάσχοντος. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως καὶ οἱ πάμπλουτοι ἔχουν ἀνάγκη, ἔχουν ἀνάγκη ἐνὸς γλυκοῦ καὶ παρηγορητικοῦ λόγου.

Ἄρα, ἡ ἐλεημοσύνη δὲν θὰ καταργηθῇ ποτέ. Θὰ ἀλλάξῃ ἀπλῶς περιεχόμενον. Διότι ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ μὴν ἔχη ἀνάγκη ἀπὸ ψωμί, ἀλλὰ ὅλοι ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ ἀγάπη. Καθένας μας ὀφείλει νὰ δώσῃ τὴν ἀγάπην εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἀγάπην μας, ἀπὸ τὸ χᾶδι μας, ἀπὸ τὸν γλυκὸ μας λόγο, ἀπὸ τὴν φωτισμένη συμβουλή, ἀπὸ τὸν παρήγορο λόγο, ἢ τὸ μάλωμα –ἀναλόγως– ἀπὸ τὴν συντροφιά μας, ἀπὸ τὸ γέλιο μας. Καὶ ὅταν δὲν τὰ δίδῃς αὐτά, ὁ Θεὸς «*οὐ μυκτηρίζεται*».

Δι' αὐτὸ ἡ Παραβολὴ αὐτὴ ἰσχύει καὶ σήμερα καὶ θὰ ἰσχύη, καὶ ἂν ἀκόμη κάποτε ἐπικρατήσῃ τέτοια κοινωνικὴ δικαιοσύνη, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχη στὸν κόσμον πεινασμένος ἄνθρωπος. Διότι πεινασμένος μὲν μπορεῖ νὰ μὴν ὑπάρχη, ἀλλὰ ἄρρωστοι θὰ ὑπάρχουν, λυπημένοι θὰ ὑπάρχουν, μόνοι θὰ ὑπάρχουν κ.τ.λ.

Καὶ κλείνω μὲ τὸ ἐξῆς «ἀναμνηστικόν», ὅπως λένε οἱ γιατροί. Ὅταν ἤμουν φοιτητὴς τῆς Νομικῆς καὶ πρωτοπῆγα στὴ ΧΑΝ Ἀθηνῶν, εἶχα ἀναλάβει ἓνα τμῆμα τῆς ΧΑΝ. Ἐσκέφθην, λοιπόν, ὡς πρόγραμμα ἐργασίας νὰ συγκροτήσωμε μίαν ὁμάδα φοιτητῶν οἱ ὁποῖοι νὰ ἐπισκέπτονται τὰς φυλακάς, τοὺς ἀδελφούς τοῦ Κυρίου, ὅπως ἐχαρακτήρισα τοὺς φυλακισμένους. Νὰ πηγαίνωμε λ.χ. εἰς τὸ «Ἐφηβεῖον Ἀβέρωφ» νὰ ἐπισκεπτόμεθα **[σελ. 42]** τὰ φυλακισμένα παιδιά. Ἐνας, λοιπόν, χριστιανός, μεγάλος καὶ τρανός, ἔφριξε πού εἶπα τοὺς φυλακισμένους ὅτι εἶναι ἀδέλφια τοῦ Χριστοῦ. Διότι, ὅπως εἶπε, δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἀδελφὸς τοῦ Χριστοῦ ἄνθρωπος μὴ ἀναγεννημένος. Τοῦ ἀπήντησα: «Νὰ μὴν τὸ ἔχη, ἀλήθεια, σκεφθῇ αὐτὸ ὁ Χριστός! Ἄφοῦ ὅμως Ἐκεῖνος... δὲν τὸ ἐσκέφθη, τί φταίω ἐγώ; Ἐμεῖς θὰ διορθώσωμε τὸν Χριστόν;». Αὐτὰ τοῦ εἶπα.

Λοιπόν, ἀδελφοί μας εἶναι ὅλοι οἱ ἁμαρτωλοί. Ἄφοῦ εἶναι ἀδελφοὶ τοῦ Ἀναμαρτήτου, φαντάζεσθε πόσον εἶναι ἀδελφοὶ τῶν ἁμαρτωλῶν! Καὶ ἐκεῖνοι πού

εἶναι στίς φυλακές εἶναι οἱ μικρότεροι ἁμαρτωλοί. Εἶναι οἱ ἁμαρτωλοί τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος. Ὁ Ποινικὸς Κώδιξ, ὅμως, πιάνει τὰ ἐλαφρότερα ἁμαρτήματα. Τὰ βαρύτερα διαφεύγουν ἀπὸ τὸν Ποινικὸ Κώδικα. Καὶ οἱ ἁμαρτωλότεροι εἶναι ἔξω ἀπὸ τίς φυλακές. Κρίνουν καὶ κατακρίνουν!

Λοιπόν, θὰ πρέπει νὰ προσέξωμε πάρα πολύ, γιατί τὸ κριτήριον εἶναι ἓνα καὶ μόνο γιὰ ὅλα τὰ ἔθνη: Ἐν παντὶ ἔθνει καὶ πάσῃ θρησκείᾳ, ὅποιος ἐργάζεται τὴν δικαιοσύνην «δεκτὸς Αὐτῷ ἐστι», ἀνεξαρτήτως θρησκείας. Αὐτὰ λένε αἱ *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων* (*).

Νὰ ζητήσωμεν συγγνώμην ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τὰς παραλείψεις μας εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἀγάπης καὶ νὰ κοιτάξωμε πῶς ἐπ’ αὐτοῦ θὰ προχωρήσωμε. Ἐγώ, πάντως, εὐρῆκα ἓνα ἀπλὸν τρόπον διὰ τὴν στοιχειώδη ἐφαρμογὴν τοῦ εἰκοστοῦ πέμπτου κεφαλαίου. Τὴν τηλεφωνοῦσαν ἀγάπην. Διότι ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖο φοβοῦμαι ὅτι θὰ κατακριθοῦμε ξέρετε ποῖο εἶναι; Τὸ τηλεφώνημα. Διότι τὸ τηλέφωνο εἶναι μία διευκόλυνσις διὰ τὴν ἀγάπην. Διότι θὰ μᾶς πῆ ὁ Κύριος: Καλά, πεινῶντα δὲν μὲ ἐθρέψατε, διψασμένο δὲν μὲ ἐδροσίσατε, ἀσθενῆ καὶ φυλακισμένο δὲν μὲ ἐπισκεφθήκατε. Δὲν μοῦ κάνατε τοῦλάχιστον ἓνα τηλεφώνημα; Ἐνα τηλεφώνημα εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην ἀγάπης ἀδελφούς μου; **[σελ. 43]** Καὶ ἄλλοτε τὸ εἶχαμε πῆ, συγχωρήσατέ με νὰ τὸ ἐπαναλάβω: Καὶ ἄν, ἔστω, οὔτε ἐλεημοσύνην δώσωμε, οὔτε στή φυλακὴν, οὔτε στὸ νοσοκομεῖο πᾶμε, ἓνα ὅμως τηλεφώνημα ἀγάπης εἶναι πάντοτε στὸ χέρι μας νὰ κάνωμε!

* *Πράξεις*, κεφ. ι', στίχ. 34 - 35. (σ.ἐ.).

6

Η ΕΥΠΟΙΙΑ

A

Υπάρχουν δύο είδη αγάπης. Πρῶτον, ἡ αγάπη τῆς εὐποιίας, καί, δεύτερον, ἡ αγάπη τῆς γλυκύτητος.

Ἡ αγάπη τῆς εὐποιίας εἶναι νὰ κάνης τὸ καλὸ γύρω σου καὶ περιλαμβάνεται εἰς τὸ ΚΕ' κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου.

Τὸ δεύτερον εἶδος αγάπης, δηλαδή τῆς γλυκύτητος, περιλαμβάνεται εἰς τὸ ΙΓ' κεφάλαιον τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Εἶναι ἐκεῖ πού λέγει ὁ Παῦλος ὅτι *«ἡ αγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ... οὐ ζηλοῖ ... πάντα στέγει, ... πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει»*. Λέγω δὲ ὅτι τὸ δεύτερον εἶδος αγάπης εἶναι ἀνώτερον τοῦ πρώτου.

B

Μὲ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐμπράκτου αγάπης πρὸς τὸν πλησίον θὰ γίνῃ ἐπὶ τέλος ἔργον ἢ ἐπαγγελία τῆς αγάπης, ἢ ὁποία εἶναι ἡ πεμπτουσία τοῦ Εὐαγγελίου.

Καὶ αὕτη ἡ αγάπη εἶναι γνησιότης. Διότι τὸ νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ *«ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανούς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν»*, τὸ νὰ προλαμβάνωνται διαζύγια, τὸ νὰ συμβιβάζωνται διάδικοι, τὸ νὰ εὐρίσκεται στέγη διὰ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην στέγης, τὸ νὰ καθοδηγῆς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην καθοδηγήσεως, τὸ νὰ συμπαρίστασαι εἰς τοὺς θλιβομένους, αὐτὰ δὲν γίνονται κατ' ἀπομίμησιν, ἐφ' ὅσον μάλιστα τηρεῖται καὶ τὸ *«μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου»*.

Ἔχω νὰ πῶ ὅμως καὶ κᾶτι ἄλλο. Καλὴ καὶ ἀρίστη ἡ [σελ. 45] πρόνοια καὶ ἡ αγάπη πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην. Χρειάζεται ὅμως καὶ ἡ θεωρία καὶ ἡ πνευματικὴ κατάρτισις. Ἄλλως ἡ πρόνοια μεταβάλλεται εἰς φιλανθρωπίαν, καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ὑποβιβασμόν. Διότι ἡ ψιλὴ φιλανθρωπία εἰς μὲν τὰς μεμονωμένας περιπτώσεις εἶναι παντὸς ἐπαίνου καὶ πάσης εὐγνωμοσύνης ἀξία. Δὲν δημιουργεῖ, ὅμως, παράδοσιν, δὲν δημιουργεῖ συνέχειαν. Δὲν ἔχει κατεύθυνσιν, δὲν ἔχει προσανατολισμόν, καὶ ἡ φιλανθρωπία ἀπέτυχεν εἰς τὸ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην. Ἡ φιλανθρωπία, μάλιστα, ἐχρησιμοποιήθη πολλάκις ὡς

«άσπιρίνη», διὰ νὰ μὴν πάη νὰ τὴν ζητήσῃ ὁ ἄρρωστος, ὁ διψῶν, δηλαδή, τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην. Ἡμεῖς ὅμως θέλομεν θεραπείαν, καὶ ὄχι «άσπιρίνην». Θέλομεν μαθητεῖαν εἰς τὴν ἀληθινὴν θεωρίαν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν συγχρόνων προβλημάτων. Καὶ βάσις τῆς κοσμοθεωρίας μας εἶναι τὸ «μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη».

Μία τέτοια ἀγάπη, ἐξ ἄλλου, ἀποτελεῖ καὶ τὸν καλλίτερον ἀθλητικὸν στίβον διὰ τὴν νεολαίαν μας. Θὰ προέτεινα ἢ ὑπηρεσία ἀθλητισμοῦ νὰ προσέξῃ τὸ ἄθλημα αὐτό, διότι τὸ παιδί πού μαθαίνει ἀπὸ μικρὸ νὰ ἐργάζεται εἰς ἔργα ἀγάπης ἐπιτελεῖ ἄθλησιν ἢ ὅποια καὶ διὰ τὸ σύνολον εἶναι ἀνεκτίμητος, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἴδιο. Καὶ λέγω διὰ τὸ σύνολον, διότι ἄς μπορούσῃ νὰ ὑπάρξῃ μία τέτοια προσπάθεια, καὶ θὰ βλέπαμε τότε ἐὰν θὰ εὐρίσκοντο νέοι πού νὰ ἐζήλευαν τοὺς Μπήτλς, ἢ τοὺς ἐκάστοτε Μπήτλς!

Γ

Εἰς τὸ παρελθὸν εἶχε γίνῃ τὸ λάθος νὰ χωρίζωμεν ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν ὡς ἀποστολὴν τὴν ἐπιτελικὴν πνευματικὴν ἐργασίαν, καὶ νὰ νομίζωμεν ὅτι οἱ δεῦτεροι δὲν ἠμποροῦν οὔτε εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀσχολοῦνται μὲ ἔργα ἀγάπης. Τοῦτο, βέβαια, εἶχε καὶ μίαν λογικὴν βάσιν. Διότι ὅπως, ἐπὶ παραδείγματι, [σελ. 46] ἢ πρὸς σπορὰν πατάτα δὲν τρώγεται, διότι προορισμὸς τῆς εἶναι νὰ δημιουργήσῃ ἔπειτα νέες πατάτες, ἔτσι ἐνομίσθη ὅτι ὁ προορισμὸς τῶν ἐπιτελῶν τοῦ πνευματικοῦ ἔργου εἶναι μόνον ἡ δημιουργία καὶ ἡ κατάστρωσις σχεδίων καὶ ἡ πνευματικὴ καθοδήγησις. Αὐτό, ὅμως, ἦτο ἐσφαλμένον. Διότι οὐδεὶς δύναται νὰ ἐξαιρεθῇ ἀτιμωρητὶ ἀπὸ τὴν διακονίαν τῆς ἀγάπης. Διότι ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι θεωρητικὴ τις ἔννοια, ἀλλὰ βίωμα, τοῦ ὁποίου ἔχουν ἀνάγκην τόσον ὁ ἀπλοῦς πνευματικὸς ἐργάτης, ὅσον καὶ ὁ ἐπιτελής, διὰ τὴν ἀρτίωσιν τῆς προσωπικότητός των, καὶ μάλιστα περισσότερο ὁ δεῦτερος. Καὶ τοῦτο, διότι ἄλλην ἔμπνευσιν εἰς τὸ ἔργον του θὰ ἔχη ὁ ἐπιτελής ὕστερα ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τῆς ἀγάπης. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει, καὶ ὅπου λόγῳ εἰδικῶν συνθηκῶν τοῦτο εἶναι ἀνέφικτον, νὰ ὑπάρξῃ, τοῦλάχιστον, ἡ συναίσθησις τῆς ἐλλείψεως αὐτῆς.

Ἐνθυμοῦμαι κάποτε, ὅταν συνέστησαν εἰς ἕναν διακεκριμένο ἱερέα, ἐπειδὴ ἦτο κουρασμένος, νὰ εἰπῇ εἰς ἄλλον νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ εἰς τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς, ἀπήντησε χαρακτηριστικῶς ὅτι τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν τὴν κάμω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, διότι αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ τονωθῶ καὶ νὰ ὠφεληθῶ ὡς ἱερεύς. Αὐτὴ ἡ ἄποψις ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀγάπην. Ἀγάπην, ὅμως, νοουμένην ὡς θυσίαν, καὶ δὴ χρηματικὴν, ὥστε νὰ αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι τοῦ κοστίζει ἡ ἀγάπη.

«Τῆς δὲ εὐπορίας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός». Ἐκεῖνο πού προέχει νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι εἶναι ἡ εὐπορία νὰ γίνῃ νοοτροπία τῆς ζωῆς μας. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ δὲ αὐτό, χρειάζεται:

Πρῶτον, νὰ πονέσωμε, διότι μέχρι σήμερα δὲν τὸ προσέξαμε τὸ θέμα αὐτό, καὶ νὰ τὸ ποθήσωμε μὲ ὅλη μας τὴν καρδιά.

Δεύτερον, νὰ τὸ πάρωμε εἰς τὰ σοβαρά, ὡς ἄρτυμα τῆς ζωῆς μας καὶ ὡς μέσον ψυχικῆς προετοιμασίας μας ἀπαραίτητον [σελ. 47] διὰ τὸ ἔργον τῆς πνευματικῆς ἐπαναστάσεως (*). Διότι τὰ συνθετικά τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς εἶναι ὁ ἁγιασμός καὶ ἡ κοσμοθεωρία. Τὸ «εἰσιτήριον» διὰ τὴν πνευματικὴν ἐπανάστασιν εἶναι ὁ ἁγιασμός. Καὶ τὸ «εἰσιτήριον» διὰ τὸν ἁγιασμόν εἶναι ἡ εὐποία.

Τρίτον, νὰ ἀποτελέση ἡ εὐποία ἀντικείμενον συστηματικῆς ἀσκήσεως.

Ἡ νοοτροπία μας αὐτὴ πρέπει νὰ ἀφορᾷ δύο σκέλη:

α) Νὰ κάνωμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι πράξεις ἀγάπης.

β) Νὰ γίνωμε ἐστία μεταδόσεως τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸ περιβάλλον μας.

Ἡ εὐποία αὐτὴ ἢμπορεῖ νὰ ἐκδηλοῦται:

Πρῶτον, ὡς ὑλικὴ καὶ δὴ χρηματικὴ βοήθεια πτωχῶν καὶ πεινῶντων.

Δεύτερον, ὡς μὴ ὑλικὴ μὲν, ἀλλ' ἐξ ἴσου ἀπαραίτητος καὶ σπουδαία πνευματικὴ βοήθεια, καὶ δὴ ὡς παραμυθία, ὡς ἐνθάρρυνσις, ὡς συμπάθεια, ὡς ἐπιείκεια, ὡς κατανόησις, ὡς συγχωρητικότης, ὡς «*χαίρειν μετὰ χαϊρόντων καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων*», ὡς συμπαράστασις, ὡς περιφρούρησις τῆς ὑπολήψεως τοῦ ἄλλου, ὡς ἐπανόρθωσις, ὡς διαφώτισις, ὡς ὑποχώρησις, ὡς δύναμις, ὡς ἔμπνευσις, ὡς ἓνα καλὸ τηλεφώνημα, ὡς ἓνα, ἀκόμη, βλέμμα!

Ἐπειτα, δὲν ἔχει σημασία τὸ πόσο δίνουμε. Σημασία ἔχει ὅ,τι δίνουμε νὰ τὸ δίνουμε μὲ ὅλη μας τὴν καρδιά. «*Ἰλαρόν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός*». Διὰ τοῦτο συνετὸν εἶναι νὰ μὴν ἀρχίσωμε τὴν προσπάθειαν αὐτὴν μὲ ὑπερβολές. Τὸ θέμα τῆς χρηματικῆς βοηθείας θὰ εἶναι εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀβίαστον προαίρεσιν ἐκάστου. Ἐπ' αὐτοῦ ἔχω νὰ πῶ καὶ τὸ ἐξῆς: Μπορεῖτε νὰ φθάσετε ἀκόμη καὶ νὰ «*ψωμίσετε*» (δηλαδή νὰ διανείμετε) πάντα τὰ ὑπάρχοντά σας, ἀλλὰ νὰ τὸ κάνετε ὡς «ἐμπορικὴν πρᾶξιν», διότι, φέρ' εἰπεῖν, δὲν θέλετε [σελ. 42] νὰ τὰ φᾶνε οἱ κληρονόμοι, ὁπότε, βέβαια, αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ἀγάπη. Μπορεῖτε, φυσικά, νὰ κάνετε καὶ τηλεφώνημα χωρὶς ἀγάπη. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάνετε τὸ τηλεφώνημα, ἀλλὰ νὰ τὸ κάνετε μὲ ἀγάπη. Δι' αὐτὸ ἡ ἀγάπη ὡς πληρότης ὑπάρχει εἰς τὸ ΙΓ' κεφάλαιον τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς. Διότι τὸ νὰ πᾶς, λ.χ., νὰ ἐπισκεφθῆς ἓναν στὶς φυλακὰς εἶναι εὐκόλο. Ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὸν ἐσωτερικόν μας κόσμον, αὐτὰ εἶναι καὶ τὰ δυσκολώτερα. Δι' αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέει ὅτι «*καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου... ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι*».

Ἐκεῖνο, ὅμως, ποὺ πρέπει ἰδιαίτερος νὰ προσέξωμεν εἶναι ἡ καθημερινὴ ἄσκησις. Τὸ προσκοπικὸν σύνθημα «*μία καλὴ πρᾶξις κάθε ἡμέρα*» θὰ πρέπει νὰ γίνῃ καὶ ἰδικόν μας σύνθημα. Θὰ βοηθήσῃ δὲ εἰς αὐτὸ τὸ νὰ συνδέωμε τὴν ἄσκησιν αὐτὴν μὲ μηχανικὰ μέσα, ποὺ αὐτὰ θὰ μᾶς τὴν ὑπενθυμίζουν. Ἐπίσης, θὰ βοηθήσῃ πολὺ ἡ αὐτοκριτικὴ μας νὰ ἔχη ἀποκλειστικὸν ἀντικείμενον τὰς παραλείψεις μας

* Πρβ. Α. Ν. Τσιριντάνη, *Ἡ πίστις ὡς βίωμα*, τόμος Α', «Ἐκδόσεις Συζήτησις», σελ. 227 (σ.έ.).

εἰς τὸν τομέα τῆς εὐπορίας. Εἶναι, ἐπίσης, αὐτονόητον πόσον θὰ βοηθήσῃ καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ πείρας ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ εἰς κάθε εὐκαιρίαν κοινῆς ἐπαφῆς.

«Τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκακῶμεν»!

Δ

Εἰς τὸ θέμα τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀγάπης θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω μίαν ἐντελῶς μοντέρναν ἐκδήλωσιν ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ἂν τὴν λέγαμε τότε εἰς τὸν Κύριο, θὰ μᾶς ἔλεγε «Γειὰ σὸ στόμα σας!». Ἀλλὰ ἦλθε τώρα ὁ καιρὸς.

Οἱ καιροὶ μας εἶναι καιροὶ τῆς ἀποξενώσεως. Μπορεῖς κάλλιστα νὰ γεννηθῆς στὸ Παρίσι καὶ ἐκεῖ νὰ ζῆς καὶ νὰ πεθάνῃς, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται κανεὶς ἂν ὑπάρχῃς ἢ ὄχι. Αὐτὸ δὲν ὑπῆρχε ἄλλοτε, ἀλλὰ τώρα ὑπάρχει. Λοιπὸν, ὅταν ἤμουν στὸ Παρίσι, εἶχα ἰδῆ σὲ μίαν Ἐκκλησίαν μίαν ἀνακοίνωσι: «Ὅσες [σελ. 49] δεσποινίδες θὰ εἶχαν μίαν ὥραν τὴν ἐβδομάδα ἐλεύθερη νὰ τὸ δηλώσουν, προκειμένου νὰ χρησιμοποιηθοῦν, διὰ νὰ κάνουν συντροφιά σὲ κυρίες ἡλικιωμένες ποὺ εἶναι κατὰμονες καὶ ζητοῦν συντροφιά». Ξέρω δὲ ὅτι ἐπῆγαν πολλὲς καὶ ἐδήλωσαν. Καὶ αὐτὸ εἶναι μίαν μορφή ἀγάπης. Διότι μπορεῖ αὐτὴ ἡ ἡλικιωμένη κυρία νὰ εἶναι πᾶμπλουτος, ἀλλὰ νὰ εἶναι πτωχὴ εἰς συντροφίαν.

Ἕνας ἄλλος σύγχρονος τρόπος ἐκδηλώσεως ἀγάπης εἶναι τὸ τηλέφωνον. Πᾶς ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην τῆς βοηθείας τῶν συνανθρώπων του καὶ μπορεῖ ἀπὸ ἓνα ἐνθαρρυντικὸν τηλεφώνημα νὰ γίνῃ ἄλλος ἄνθρωπος. Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμε νὰ κάνωμε, ὡς ἄσκησιν, ἓνα τηλεφώνημα ἀγάπης κάθε ἡμέρα.

Ἐπειτα, βέβαια, εἶναι αἱ ἐκδηλώσεις ποὺ ἔχει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν, ὅπως τὸ νὰ συγχωρῆς. Ὅταν, δηλαδή, σοῦ κάνῃ ὁ ἄλλος κᾶτι κακόν, νὰ πῆς: ἔ, ἄς θυμηθῶ καὶ τὸν Ἐπίκτητον: τυφλὸς εἶναι, ἄς τὸν συγχωρήσω. Ἡ ἀγάπη «οὐ λογίζεται τὸ κακόν... πάντα στέγει... πάντα ὑπομένει». Ἀκόμη καὶ μίαν προσευχὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἐκείνου ποὺ μὲ ἐστενοχώρησε καὶ μὲ ἔβλαψε. Ἀγάπη, ἀκόμη, εἶναι καὶ τὸ νὰ μὴ ἐκδηλώσῃς τὸ δίκαιον παράπονόν σου, τὸ νὰ πληρώσῃς καὶ μὲ τὸ δίκιον σου. Μία, δηλαδή, μορφή ἐλεημοσύνης εἶναι ὅταν, ἀντὶ γιὰ χρήματα, δίδωμε τὸ δίκιον μας ἀπὸ ἀγάπη.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐκδηλώσεις ἀγάπης. Καὶ ἅμα θέλωμε, ὁ ζητῶν εὐρίσκει. Πρέπει, βέβαια, νὰ βαδίζωμε μετὰ συνέσεως. Ἀλλὰ ἄλλο νὰ κάνωμε τὸ καλὸ μετὰ συνέσεως, καὶ ἄλλο νὰ μὴν κάνωμε τὸ καλόν, τάχα διὰ λόγους συνέσεως. Θυμᾶμαι καλὰ ἓναν χριστιανὸν ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ λιμοῦ τῆς κατοχῆς, δὲν ξέρω ποῦ βρῆκε νὰ θυμηθῆ ἐκεῖνο τὸ ρητὸ ἀπὸ τὴν Σοφία Σολομῶντος, ἢ τὴν Σοφία Σειράχ: «Ἰδρωσάτω ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῇ χειρὶ σου πρὶν γνῶς τίνι δῶς». Καὶ συνεχῶς τὸ ἐπανελάμβανε. Τὸ θέμα ὅμως ἦτο νὰ βοηθήσωμε ἐπείγοντως ἀνθρώπους. Διότι μὲ αὐτὴν τὴν νοσοτροπίαν σὲ [σελ. 50] περίοδο λιμοῦ, μέχρις ὅτου ἀποφασίσῃς ἂν θὰ τοῦ δώσῃς, θὰ πεθάνῃ ὁ ἄλλος. Ἐ, δῶσε μὴν ἓνα καὶ σὲ ἓναν ποὺ ἀμφιβάλλεις ἂν ἀξίζη βοήθειαν, δὲν χάθηκε ὁ κόσμος!

Εἶναι, λοιπόν, ἡ ἀγάπη ὡς ὑλικὴ βοήθεια, εἶναι καὶ ἡ ἀγάπη ἡ πνευματικὴ, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ εἶδη ἀγάπης ἀλληλοσυμπληροῦνται.

Θέλω ὅμως νὰ πῶ καὶ τοῦτο: Βέβαια, ἡ ἀγάπη εἶναι μὲ αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις πού ἀναφέραμε. Ἀλλὰ τὸ νόημα τῆς περικοπῆς τοῦ ΚΕ΄ κεφαλαίου τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου (στίχ. 31 - 46) στηρίζεται κατ' ἐμὲ εἰς τὰ ἐξῆς δύο πράγματα. Εἰς τό: «*ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε*». Καὶ εἰς τό: «*ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε*». Καὶ ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ «*ἐλάχιστοι*»; Ὁ ὁποιοσδήποτε. Ὅχι μόνον οἱ χριστιανοί, ἀλλὰ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὁ ἐγκληματίας ἀκόμη. Ὅποιον ἄνθρωπο βλέπω ὅτι εἶναι δυσπραγῶν καὶ μπορῶ νὰ τὸν βοηθήσω, ὀφείλω νὰ τὸν βοηθήσω. Ἀρκεῖ νὰ μπορῶ. Βέβαια, θὰ κάνω καὶ κάποιαν προτίμησιν, καὶ εἶναι φυσικὸν νὰ ἀρχίσω ἀπὸ τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. Ἄμα, λ.χ., ἔχω ἓνα χιλιάρικο διὰ τέτοιον σκοπὸν, θὰ τὸ δώσω πιὸ πολὺ εὐκόλα σ' ἓναν δυσπραγοῦντα πού ξέρω ὅτι εἶναι καὶ ὁ ἴδιος ἄνθρωπος ἀγάπης, παρὰ σὲ ἓναν ἄλλον. Εἶναι καὶ αὐτὸ θέμα συνέσεως.

Ε

Ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἀγάπην, ἤθελα ἐπὶ τῆ εὐκαιρία νὰ πῶ ὅτι ὁ χριστιανός, καὶ μορφωμένος ἐὰν εἶναι, ξεκινάει ἀπὸ μίαν ἀγάπην αἰσιόδοξον. Ἀγαπᾷ, δηλαδή, τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μάλιστα τοὺς ὁμοψύχους του, καὶ τοὺς θεωρεῖ τελείους. Βλέπει τοὺς ὁμοπίστους του «*ἐκ τοῦ ἐνὸς Ἄρτου καὶ τοῦ ἐνὸς Ποτηρίου μετέχοντας*» νὰ παρελαύνουν διὰ νὰ κοινωνήσουν, τοὺς καμαρώνει, ἀπὸ τὴν ἀγάπην του ἐνθουσιάζεται καὶ νομίζει **[σελ. 51]** ὅτι ἔχει πλέον ἐμπρὸς του τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Κατακομβῶν!

Τί εἶναι αὐτὴ ἡ ἀγάπη; Καλὴ, βέβαια. Ἀλλὰ εἶναι κατωτέρα ἀγάπη. Ποιὸ εἶναι τὸ ἐλάττωμά της; Ὅτι δὲν ἀντέχει, διότι ἔπειτα διαψεύδονται οἱ λόγοι τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ ἀπογοήτευσις. Καὶ ἀφοῦ ἀπογοητευθῆ, γίνεται πλέον μισάνθρωπος. Γιατί; Γιατί δὲν εἶχε ἀγάπην. Αὐτὸς ὁ ἐνθουσιασμὸς διὰ τὸν ἄλλον δὲν ἦταν χριστιανικὴ ἀγάπη. Διότι χριστιανικὴ ἀγάπη εἶναι μίμησις τῆς ἀγάπης πού ἔχει ὁ Χριστὸς πρὸς ἡμᾶς. Καὶ ὁ Χριστὸς πῶς ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους; Θεωρῶν, πεπλανημένως, ὅτι εἶναι ἀναμάρτητοι; Ὅχι!

«*Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὅτι ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε*». Ἀγάπη εἶναι νὰ ξέρω ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πεπτωκώς, καὶ παρ' ὅλον τοῦτο νὰ τὸν ἀγαπῶ. Χρειάζεται, δηλαδή, καὶ ἐδῶ ἀγών. Ἀλλὰ, ἀξίζει ν' ἀγωνισθοῦμε γι' αὐτό: Νὰ ξέρης ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πεπτωκώς, ὅτι εἶναι πνευματικῶς πεσμένος, νὰ ξέρης ὅτι ἡ ἀνθρωπότης εἶναι πεπτωκυῖα καὶ νὰ ξέρης ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐνθουσιάζεσαι, ὅταν βλέπης τοὺς ὁμολογοῦντας τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καὶ τοὺς πολλὰ προσευχομένους καὶ τὰ «φυλακτήρια» ἔχοντας κ.τ.λ. Ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ τοὺς ἀγαπᾷς περισσότερο. Αὐτὸ εἶναι ἀγάπη. Αὐτὸ εἶναι μεγάλη ἀγάπη!

Εἰς τὴν ἔνστασιν, τώρα, ὅτι ἡ ἀγάπη αὐτὴ εὐρίσκεται γιὰ μᾶς πολὺ ὑψηλά, ἀπαντῶ ὅτι ἡ ἀγάπη αὐτὴ εἶναι μέσα σ' ὅλους μας κατὰ τρόπον παθητικόν. Δεχόμεθα, δηλαδή, τὴν ἀγάπην αὐτὴν ἀπὸ τὸν Χριστόν. Καὶ θὰ θεωρήσωμε ὅτι εὐρίσκεται γιὰ μᾶς ὑψηλότερα, ὅταν πρόκειται νὰ τὴν ἀνταποδώσωμε εἰς τοὺς συνανθρώπους μας; Γιατί δεχόμεθα νὰ μᾶς ἀγαπᾷ ὁ Χριστὸς ἡμᾶς, μολονότι εἴμεθα ἁμαρτωλοί, καὶ δὲν θεωροῦμε ἐπίσης αὐτονόητον –κατὰ τὴν προσπάθειαν τοῦλάχιστον– νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς ἄλλους, διότι εἶναι συναμαρτωλοί; Ὅλοι μας εἴμεθα ἄρρωστοι, ὅλοι εἴμεθα ἁμαρτωλοί, ὁ ἓνας σὲ τοῦτο, ὁ ἄλλος στὸ ἄλλο. Καὶ διαφέρομε ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἁμαρτωλοὺς, ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρρώστους, κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐμεῖς ἔχομε τὸν Ἰατρὸ κοντὰ μας. Τόσο τὸ χειρότερο γιὰ [σελ. 52] μᾶς, ἂν δὲν κάνωμε καὶ χρῆσι τοῦ Ἰατροῦ. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν τὸν ἔχει θὰ ἔχη νὰ πῆ: μήπως εἶχα καὶ Ἰατρὸ; Ἐνῶ ἐμεῖς, νὰ τὸν ἔχωμε καὶ νὰ μὴν τὸν ἀκοῦμε, εἴμεθα ἀδικαιολόγητοι!

Z

Ἐπείγομαι ὁμως, γιὰ νὰ πῶ, τελειώνοντας, καὶ κᾶτι ἄλλο. Εἶπαμε προηγουμένως, ἐξ ἀφορμῆς τῶν δυσκολιῶν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι δύσκολος ὑπόθεσις. Καί, φυσικά, ποιὸς ἐπ' αὐτοῦ μπορεῖ νὰ διαφωνήσῃ; Μόνον ἓνας μπορεῖ νὰ διαφωνήσῃ, ἐκεῖνος ποὺ δὲν προσεπάθησε νὰ τὸν ἐφαρμόσῃ. Μόνον ὅποιος δὲν προσεπάθησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν Χριστιανισμὸν θὰ διαφωνήσῃ εἰς τὸ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι δύσκολος, ὄχι ἀπλῶς δύσκολος, ἀλλὰ πολὺ δύσκολος ὑπόθεσις.

Ἀλλὰ θέλω ἐπ' αὐτοῦ νὰ θέσω μερικὰ ἐρωτήματα: Πρῶτον, ξέρετε κᾶτι καλὸ εἰς τὸν κόσμον ποὺ δὲν εἶναι δύσκολο; Καὶ διὰ νὰ φέρω ἓνα παράδειγμα, ἡ δίαιτα εἶναι δύσκολος ὑπόθεσις. Ἀλλὰ ἐγὼ μὲ τὸ νὰ ἀρχίσω δίαιτα εὐρῆκα τὴν ὑγεία μου. Καὶ ἐὰν παρέβαινα τὴν δίαιτα, θὰ ἔβλεπα ὅτι ἡ ἀρρώστια εἶναι πιὸ δύσκολη ὑπόθεσις ἀπὸ τὴν δίαιτα. Καὶ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι δύσκολη ὑπόθεσις. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀντιχριστιανικὸς βίος τῆς νέας κοινωνίας εἶναι πολὺ πιὸ δύσκολη ὑπόθεσις. Καὶ θὰ σᾶς πῶ ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἐξῆς: Ἐγινε τώρα τῆς μόδας, ὁποιοσδήποτε κάνει ἔγκλημα, νὰ πηγαίνουν νὰ βρίσκουν ἂν ὁ μπαμπᾶς του καὶ ἡ μαμά του ἦσαν ἀγαπημένοι ἢ ὄχι καὶ νὰ ποῦν ὅτι, ἐπειδὴ ὁ μπαμπᾶς του καὶ ἡ μαμά του εὐρίσκονται ἐν διαστάσει, ἄρα μπορεῖ αὐτὸς νά... σκοτώνῃ ἀτιμωρητί!

Ἐγὼ δὲν εἶμαι εἰσαγγελεὺς καὶ δὲν ἔχω ἀρμοδιότητα νὰ ζητήσω τὴν κεφαλὴν οὐδενὸς τέτοιου δολοφόνου. Ἀλλὰ θέλω νὰ ἐρωτήσω τὸ ἐξῆς: Ἐὰν αὐτὰ ποὺ λένε εἶναι ἀληθινὰ, τότε ὁ μὲν ἐγκληματίας εἶναι ἔστω συγγνωστός, κᾶτι ἄλλο ὁμως τότε δὲν εἶναι συγγνωστόν: Ἡ διάστασις μεταξὺ τῶν συζύγων. Τότε φταίει αὐτό, δηλαδή τὸ διαζύγιο. Τότε φταίει τὸ νὰ [σελ. 53] ἐνθαρρύνωμε τοὺς συζύγους νὰ μὴν ὑπομένουν. Λέει, βέβαια, τὸ Εὐαγγέλιο νὰ ὑπομένουν. Ὅχι, λένε, διότι εἶναι δύσκολο. Ἐ, τότε ἂς μὴν ὑπομένουν. Καὶ ἅμα δὲν ὑπομένουν, νὰ δοῦμε πότε ποιὸ εἶναι πιὸ δύσκολο. Διότι μὲ τὸ νὰ παρακούσῃ ἡ ἀνθρωπότης καὶ νὰ χλευάσῃ τὴν

έντολήν τοῦ Εὐαγγελίου νὰ ὑπομένωμε καὶ νὰ διαλύση ἔτσι τὴν οἰκογένειαν, ἔχει πλημμυρίσει ἡ κοινωνία ἀπὸ ἐγκληματίας. Καὶ ἔπειτα ἔρχονται καὶ ἐπικαλοῦνται ὡς ἐλαφρυντικὸν τὸ ὅτι ἔζησαν οἱ ἐγκληματῖαι αὐτοὶ σὲ τέτοια διαλελυμένη οἰκογένεια, ποὺ διεμορφώθη, ὅμως, ὅπως ἤθελε ἡ ἀνθρωπότης νὰ διαμορφωθῆ. Ἡ μοντέρνα οἰκογένεια παράγει ἐγκληματίας. Οἱ ἐγκληματῖαι, πάλι, ἐπικαλοῦνται τὴν μοντέρναν οἰκογένειαν καὶ ἔτσι πάει τὸ πρᾶγμα.

Δύσκολη, βέβαια, εἶναι ἡ ἀγάπη, ἀλλὰ τὸ ἔγκλημα εἶναι πιὸ δύσκολο ἀπὸ τὴν ἀγάπην. Δύσκολος ὁ Χριστιανισμός, ἀλλὰ καὶ ἡ μὴ τήρησις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἀκόμη πιὸ δύσκολος ὑπόθεσις.

7

«Η ΑΓΑΠΗ ΟΥ ΛΟΓΙΖΕΤΑΙ...»

Α

Τὸ θέμα ποὺ θὰ θέσω τώρα μᾶς ἔχει ἀπασχολήσει ὅλους μας καὶ ἔχει κοστίσει εἰς ὅλους μας. Εἶναι ζωντανό, καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἀπὸ τὴν ἐπιτυχή ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος αὐτοῦ θὰ ἐξαρτηθοῦν καὶ πολλὰ ἄλλα.

Εἶναι τὸ θέμα ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὅταν ὁμιλεῖ περὶ ἀγάπης εἰς τὸ ΙΓ' Κεφάλαιον τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς καὶ λέγει ὅτι «*ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν*». «*Ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν*». Ἄρα, ὅταν λογίζεται τὸ κακόν, ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι πλέον ἀγάπη. Καὶ ὅταν δὲν εἶναι ἀγάπη, τότε ἰσχύει τὸ «*ὁ πταίσας ἐν ἐνὶ γέγονε πάντων ἔνοχος*». Καὶ ὅταν δὲν ἔχωμε τὴν ἀγάπη, ματαία καὶ ἡ πίστις μας, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχωμε πίστιν «*ὥστε ὄρη μεθιστάνειν*» – μολονότι, ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε, δὲν ξέρω ποιὸς ἀπὸ μᾶς ἔχει τέτοια πίστι.

Εἴμεθα ἔνοχοι εἰς τὴν ἐντολὴν αὐτήν; Δὲν ξέρω ποιοὶ ἀπὸ μᾶς μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι δὲν εἴμεθα ἔνοχοι. Ἐλάτε, λοιπόν, ὡς ἔνοχοι νὰ ἰδοῦμε πῶς θὰ βοηθηθοῦμε νὰ ὑπερνικήσωμε τὸ ἥττημα αὐτό, ποὺ λέγεται τὸ λογίζεσθαι τὸ κακόν.

«*Ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν*». Ἡ ἔλλειψις, ἐπομένως, τῆς ἀγάπης λογίζεται τὸ κακόν. Τί θὰ εἶπῃ λογίζεσθαι τὸ κακόν; Δὲν θὰ κάνωμε θεωρητικὰς ἐρμηνείας, ἀλλὰ θὰ τὸ δοῦμε πρακτικῶς τὸ θέμα. Ἔτσι, πρακτικῶς, ἐὰν εἶχαμε ἐδῶ τὸν Θεόφραστον μὲ τοὺς *Χαρακτῆρες* του, θὰ μᾶς ἔφερνε γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ λογίζεται τὸ κακόν τὸ ἐξῆς παράδειγμα: Ὁ κ. Α πέρασε σήμερα ἀπὸ ἐδῶ καὶ δὲν μὲ ἐχαιρέτησε. Γιατί [σελ. 55] δὲν μὲ ἐχαιρέτησε; Διότι χθὲς τοῦ ἐζήτησα νὰ μοῦ δανείσῃ ἓνα βιβλίον καὶ δὲν μοῦ τὸ ἐδάνεισε, καὶ πιθανὸν νομίζει ὅτι ἐγὼ εἶμαι μαζί του θυμωμένος, καὶ γι' αὐτὸ δὲν μὲ ἐχαιρέτησε. Κατὰ σύμπτωσιν, αὔριο ὁ ἴδιος ὁ κ. Α μπορεῖ νὰ μὴ μὲ ξαναχαιρέτησῃ, ὅποτε πλέον βγάζω τὸ συμπέρασμα ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς κατάστασιν πολέμου. Ἐννοεῖται ὅτι αὐτὴ ἡ κατάστασις ἡμπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τρέλλαν. Διότι σημειώσατε ὅτι δὲν θὰ τὸ εἶπῶ αὐτὸ μόνο γιὰ ἓναν. Θὰ τὸ εἶπῶ καὶ γιὰ τὸν ἄλλο καὶ γιὰ τὸν ἄλλο: καὶ θὰ βρῶ μὲν ἓναν ἄνθρωπο ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι τῆς ἐμπιστοσύνης μου, ἀλλὰ αὔριο κᾶτι θὰ γίνῃ καὶ μὲ αὐτόν, καὶ θὰ τὰ χαλάσω μαζί του. Μὲ αὐτὴν ὅμως τὴν νοοτροπίαν ἔχομε ἓνα φοβερὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ ἔχομε, ὅταν ἓνα σκουλήκι εἶναι μέσα στὸν κορμὸ τοῦ δένδρου:

Τότε τὸ δένδρο μαραίνεται. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος τότε «κατσιάζει», ὅπως λέμε, μαραίνεται, διότι εἶναι μέσα του τὸ σαράκι τῶν κακῶν λογισμῶν, ποὺ δὲν τὸν ἀφίνουν νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν εὐκαιριῶν. Τὸ ἐσωτερικόν του μεταβάλλεται σὲ μία ἀποθήκη τοξίνης. Καὶ ὅταν συνεχῶς προστίθεται καὶ νέα δόσις ἀπὸ τὴν τοξίνη αὐτὴ στὸν ἀνθρώπινο ὀργανισμό, τοξינוῦται ὁ ἄνθρωπος καὶ πεθαίνει. Πῶς, ὅμως, ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος, γεμᾶτος ἀπὸ κακοὺς λογισμούς, θὰ ἰδῇ «Θεοῦ πρόσωπο»;

Σύμμαχος δὲ τοῦ λογίζεσθαι τὸ κακόν εἶναι ἡ ἐξῆς ἀλήθεια: Ὁ Ἔγγελος, ὁ φιλόσοφος, μὲ τὴν ἰδεαλιστικὴν του φιλοσοφία ἔλεγε τὸ ἐξῆς: «Κάθε λογικόν εἶναι ἀληθές· κάθε ἀληθές εἶναι λογικόν». (Alles Wirkliche ist vernünftig, alles Vernünftige ist wirklich). Αὐτὸ τὸ ἔλεγε, διότι συνέδεε τὸ ἰδεατὸν μὲ τὸ ἀληθές. Ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ἰδεαλιστικὴν φιλοσοφίαν –καὶ ἓνας χριστιανὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀνήκη εἰς τὴν ἰδεαλιστικὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ τὰ βλέπει τὰ πράγματα μὲ τὴν σκέψιν τοῦ Κριτικοῦ Ρεαλισμοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἡ χριστιανικὴ σκέψις— δι' αὐτόν, λοιπόν, εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπάρχουν δύο κύκλοι: Ὁ μέγας κύκλος εἶναι τὸ λογικόν· μέσα εἰς αὐτόν ὑπάρχει ἓνας μικρὸς κύκλος, ποὺ **[σελ. 56]** εἶναι τὸ ἀληθές. Τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι πᾶν τὸ ἀληθές εἶναι λογικόν· ἀλλὰ πᾶν τὸ λογικόν δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀληθές. Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ σᾶς τὸ ἐξηγήσω μὲ ἓνα παράδειγμα: Τί ἔκανα τώρα; Ἔβαλα τὸ χέρι στὴν τσέπη μου. Γιατί τὸ ἔβαλα; Ὑπάρχουν ἑκατὸ λογικαὶ δυνατότητες νὰ ἐξηγήσωμε αὐτὴ τὴν κίνησι τοῦ χεριοῦ. Ὅταν μάλιστα γίνεται δίκη, ἔχει σημασία γιατί ὁ κατηγορούμενος ἔκαμε τὴν χειρονομία αὐτή. Θὰ βρεθοῦν ἑκατὸ λογικαὶ ἐξηγήσεις, καὶ οἱ ἑκατὸ θὰ εἶναι ἀναληθεῖς, διότι ἡ ἑκατοστὴ πρώτη ἦταν μόνο ἡ ἀληθής: Καὶ ἡ ἀληθὴς ἐξήγησις εἶναι ὅτι τὸ ἔβαλα στὴν τσέπη, ἀπλούστατα, τυχαῖα. Προσέξατε: Ἐκατὸ λογικαὶ λύσεις ὑπάρχουν ,καὶ ὅμως μία εἶναι ἀληθής. Οἱ ἐνενηντα ἑννέα, μολονότι λογικαί, ἐν τούτοις εἶναι ψευδεῖς. Ἐὰν ἔχω μία κακὴ προκατάληψι γιὰ ἓναν, δὲν εἶναι δυνατόν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴν κάνη κάποια πρᾶξι ἢ παράλειψι ἡ ὁποία, μέσα εἰς τὰς ἑκατὸ λογικὰς ἐξηγήσεις ποὺ ὑπάρχουν δι' αὐτήν, νὰ μὴν ὑπάρχη καὶ μία ποὺ εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν προκατάληψί μου. Ἐπομένως, ἀφ' ἧς ἐγὼ εἶπῶ ὅτι ὁ κ. Γ δὲν μὲ χωνεύει, ἢ θέλει νὰ μοῦ κάνη κακό, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ βρῶ τρόπο ποὺ νὰ ἐξηγῇ καὶ λογικῶς αὐτὴν τὴν προκατάληψίν μου. Ἐὰν τύχη λ.χ. νὰ μὴ μὲ ξαναδῇ, τὸ ἐρμηνεύω ὅτι δὲν θέλει πλέον νὰ μὲ ἰδῇ. Ἐὰν ἔρχεται τακτικὰ νὰ μὲ βλέπη, θὰ τὸ ἐρμηνεύσω ὅτι ἔρχεται νὰ μὲ κατασκοπεύη. Ὅλοι του αἱ πράξεις, ἀπὸ τὴν ἑκατὸ λογικὰς ἐξηγήσεις ποὺ εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν, θὰ ἔχουν καὶ κάποια ἡ ὁποία ἀσφαλῶς θὰ ταιριάζη μὲ τὴν προκατάληψίν μου. Ἐνας ἀνακριτής, ἐὰν σκεφθῇ μὲ αὐτόν τὸν τρόπον, θὰ μπορῇ τότε νὰ ἐκδίδη ἐντάλματα προφυλακίσεως δι' ὄλον τὸν κόσμον! Ἄς ὑποθέσωμε ὅτι ἔγινε ἓνα ἔγκλημα. Ὁ ἀνακριτής μὲ αὐτὴν τὴν νοοτροπίαν μπορεῖ νὰ βρῇ γιὰ ὄλους τοὺς παρόντας ἐδῶ κάτι ποὺ νὰ λέη ὅτι εἶναι ἔνοχοι διὰ τὸ ἔγκλημα! Αὐτὸ εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ τὸ ἔχωμε ὅλοι ὑπ' ὄψιν μας, ὅταν ἀρχίσωμε νὰ λογίζώμεθα τὸ κακόν, χωρὶς νὰ σκεφθοῦμε ὅτι ἐνδέχεται καὶ ὁ ἀδελφός μας νὰ κάνη καὶ λάθη.

[σελ. 57] Καὶ ὅταν λογιζώμεθα τὸ κακόν, θὰ ἰδοῦμε ἀμέσως τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι αὐτὴ ἢ κατάστασις μᾶς μαραίνει. Διότι ἐπιστρατεύει τὸν ἐγωισμό μας, σπάει τὴν ἀγάπην, μολύνει τὴν ψυχὴν. Αὐτὸ λυμαινεται τὴν συνοίκησιν, αὐτὸ καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν συνεργασίαν, αὐτὸ ἀπεργάζεται τὴν χρεωκοπίαν καὶ τὸν θάνατον. Εἶναι –ὅπως καὶ ἄλλοτε ἔχομε εἰπῆ– ὁ χειρότερος τρόπος αὐτοκτονίας. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον πρέπει νὰ κερδίσωμε αὐτὴν τὴν νίκην.

B

Καὶ πῶς θὰ τὴν κερδίσωμε; Ἐπ' αὐτοῦ θὰ ἀναφέρω μερικά, τὰ ὅποια πρέπει νὰ τὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας.

Τὸ πρῶτον εἶναι νὰ ξέρωμε ὅτι πρέπει νὰ κερδίσωμε τὴ μάχη αὐτή. Καὶ νὰ βάλωμε εἰς τὸν ἑαυτό μας τὸ σύνθημα: πρέπει νὰ κερδίσωμε τὸ σύνθημα, ὅτι ἡ ἀγάπη δὲν λογίζεται τὸ κακόν. Πρέπει νὰ τὴν κερδίσωμε τὴν μάχη αὐτή, ἀλλιῶς πᾶμε χαμένοι. Διότι εἰς τὸ τέλος συμβαίνει νὰ ἐπιβεβαιουῖται ἡ ὑπόνοιά μας. Εἶναι ὅ,τι συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς συζύγους τοὺς ζηλοτύπους, ὅπου ὁ ἕνας κατηγορεῖ ὑποπτευόμενος τὸν ἄλλον, καὶ στὸ τέλος γίνεται αὐτὸ διὰ τὸ ὅποιο ἀλληλοκατηγοροῦνται. Ὅταν σκέπτομαι ὅτι ὁ τάδε δὲν μὲ χωνεύει, δὲν μὲ συμπαθεῖ καὶ τοῦ δημιουργῶ συνεχῶς ζητήματα καὶ τοῦ φέρομαι ἀντιστοίχως, στὸ τέλος-τέλος θὰ φθάσῃ πράγματι νὰ μὴ μὲ συμπαθῇ, καὶ ἔτσι ἐκεῖνο ποὺ ἐφοβούμην θὰ γίνῃ πραγματικότης. Λοιπόν, πρῶτον εἶναι ἡ ἐπίγνωσις ὅτι πρέπει νὰ κερδηθῇ ἡ μάχη αὐτή.

Δεύτερον εἶναι ἡ ἀνακοινωτικότης καὶ ἡ ἀνάκρισις. Ἡ ἀνακοινωτικότης χρειάζεται, καὶ ὅταν ἀκόμη ἔχωμε τὴ θέλησι νὰ δικαιολογήσωμε τὸν ἄλλον καὶ νὰ τὸν συγχωρήσωμε. Εἰς τὸ κάτω τῆς γραφῆς, πόθεν δῆλον ὅτι ὁ ἄλλος ἔχει ἀνάγκην τῆς συγγνώμης μας, καὶ δὲν ἔχομε ἐμεῖς ἀνάγκην τῆς συγγνώμης του; Πολλές φορές, θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς πῆ, παρακαλῶ, δὲν ἔχω ἀνάγκην τῆς συγγνώμης σου, διότι δὲν ἔκανα τίποτε, **[σελ. 58]** θέλω, ὄχι τὴν συγγνώμην σου, ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην σου. Εἰδικώτερα, ἔχουν ἀνάγκη τοῦ μέσου αὐτοῦ τῆς ἀνακρίσεως ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι εἶναι ἐκ φύσεως παρατηρητικοί.

Τὴν ἀλήθεια, λοιπόν, μόνο μὲ τὴν ἀνακοινωτικότητα θὰ τὴν βροῦμε. Αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερο ποὺ εἶχαμε νὰ ποῦμε.

Τὸ τρίτον εἶναι αἱ σύνδρομοι περιστάσεις, τὰ σύνδρομα περιστατικά. Καὶ θὰ σᾶς εἰπῶ ἕνα παράδειγμα: Ὁ κ. Δ μὲ εἶδε καὶ δὲν μὲ ἐχαιρέτησε. Γιατί δὲν μὲ ἐχαιρέτησε; Μά, πρὸ δέκα λεπτῶν ὁ ἴδιος μοῦ φέρθηκε τόσο καλά! Προχθὲς ἔκαμε τὸ ἄλλο. Ἄντι προχθὲς τὸ ἄλλο. Αἱ σχέσεις μας ἔχουν μία ἱστορία. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔχει ὠρισμένους τίτλους, τοὺς ὁποίους ἀπέκτησε μὲ τὴ ζωὴ του. Καὶ ὅλοι μας ἔχομε τίτλους ὅτι, τέλος πάντων, δικαιούμεθα νὰ κληθοῦμε εἰς ἀπολογία καὶ νὰ δώσωμε ἐξηγήσεις.

Ἐνα ἄλλο μέσον, γιὰ νὰ μὴν λογίζονται τὸ κακὸ οἱ ἄνθρωποι, εἶναι νὰ μὴν δίδουν εἰς τὰ περιστατικά ἕκτασιν περισσοτέραν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

Παράδειγμα ἐκ τοῦ φυσικοῦ: Ἕνας μοῦ κακομίλησε. Γιατί μοῦ κακομίλησε; Πρῶτον, μπορεῖ νὰ μὴν τὸ ἔκανε αὐτὸ ἀπὸ κακὴ πρόθεσι. Λογικὸ εἶναι αὐτό. Λογικὸ εἶναι, ἐπίσης, ὅτι ἴσως εἶχε δυσσαρεστηθῆ με κάποιον οἰκεῖο του, καὶ γι' αὐτὸ μοῦ κακοφέρθηκε. Ἡ, ἀκόμη, ἴσως νὰ εἶχε πόνους ἢ νὰ μὴν κοιμήθηκε καλὰ τὴν νύχτα κ.τ.λ. Ἄλλες ὅμως φορὲς μοῦ φέρεται καλὰ. Λοιπόν, νὰ μὴν τὰ μεγαλοποιοῦμε τὰ περιστατικὰ καὶ νὰ μὴν τοὺς δίδωμε ἔκτασι.

Καὶ τελειώνω τὸ δεύτερο αὐτὸ μέρος τῆς εἰσηγήσεώς μου με ἓνα τελευταῖο πού ἔχω νὰ πῶ: Νὰ γίνωμε δικηγόροι ὅλοι. Ὑπάρχει, ξέρετε, ὁ *advocatus caritatis*. Ἄς γίνωμε κι ἐμεῖς δικηγόροι τῆς ἀγάπης. Ἄς ἀκούωμε πάντα καὶ τὸν συνήγορον τῆς ἀγάπης.

Πολλὰ τέτοια θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναφέρωμε, ἀλλὰ ἐπιμένω στὸ πρῶτο: νὰ μάθης ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ κερδίσης αὐτὴ τὴ μάχη. Ἀγωνίζεσαι νὰ τὴν κερδίσης; Τότε εἶναι σὰν νὰ τὴν ἐκέρδισες, ὅποτε καὶ στὴν ἀγάπη ἔχεις προχωρήσει **[σελ. 59]** πολὺ. Βλέπεις τότε ὅτι ἡ συνεργασία προχωρεῖ ὁμαλά, ὅτι μιᾶς διαφορετικὰ, ὅτι ἔχεις κέφι. Ἀνακαλύπτεις τὰ καλὰ τῶν ἄλλων, βλέπεις ἀνθρώπους χρησίμους. Ὅλοι μας ἐδῶ εἴμεθα χρήσιμοι διὰ τοὺς ἄλλους. Δὲν ἔχομε ἀνάγκη νὰ βροῦμε καλοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἔχομε ἀνάγκη νὰ μάθωμε νὰ χρησιμοποιοῦμε τοὺς καλοὺς ἀνθρώπους. Νὰ γίνουν πάλιν «ἡλιοειδεῖς» οἱ ὀφθαλμοί μας, διὰ νὰ βλέπωμε τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου.

Γ

– Μὰ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ αὐτό; Τί νὰ κάνω κι ἐγώ, θὰ ἐρωτήσῃ ἴσως ἓνας, πού μοῦ ἔρχεται ἀμέσως τὸ κακὸ στὸ μυαλό;

– Δὲν σοῦ εἶπα ἐγώ νὰ μὴν ἔρχωνται λογισμοὶ στὸ μυαλό σου. Δὲν σοῦ εἶπα νὰ μὴν ἵπτανται στὸ μυαλό σου καὶ τὰ «ἐχθρικὰ ἀεροπλάνα»· ἀλλὰ νὰ ἵπτανται καὶ τὰ «καλὰ ἀεροπλάνα», τὰ «συμμαχικὰ ἀεροπλάνα». Νὰ ἀρχίζης, δηλαδή, νὰ ἐκπέμπης καλοὺς λογισμούς. Δὲν ἐννοοῦμε ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔρχεται ὁ πειρασμός. Ὁ πειρασμός θὰ ἔρχεται. Καὶ πολλάκις ἔχω πῆ ὅτι ἐγώ ἔχω μεγάλη ὑπόληψι εἰς τὸν διάβολον. Εἶναι ἐπιμελέστατος καὶ κάνει τὸ καθῆκον του κατὰ τρόπον ὑποδειγματικόν, χωρὶς νὰ ἀφήνῃ ἀνεκμετάλλετον καμμίαν εὐκαιρίαν. Εὐκαιρως-ἀκαίρως κάνει τὴ δουλειά του. Καὶ δὲν ἤμποροῦσε σὲ μιὰ τέτοια εὐκαιρία νὰ μὴν κἀνῃ δουλειά. Τὸ λέγουν καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας: «*Λογισμούς δὲν ἔχεις; Πράξεις ἔχεις κακάς*». Ὅποιος δὲν ἔχει κακοὺς λογισμούς, σημαίνει ὅτι ἡ ζωὴ του εἶναι κακὴ, καὶ ὁ διάβολος τὸ θεωρεῖ ἀνάξιο νὰ ἀπασχολῆται με ἓναν κακόν. Δὲν λέγω, λοιπόν, ὅτι δὲν θὰ ἔχης κακοὺς λογισμούς, ἀλλὰ νὰ μὴν εἶναι ἀσύδοτοι μέσα σου οἱ λογισμοὶ αὐτοί. Εἶδες τὸν ἀδελφόν σου νὰ κάμῃ κᾶτι; Νὰ τοῦ τὸ πῆς κατ' εὐθεῖαν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνακοινωτικότητα, ἐπειδὴ πρέπει νὰ εἴμεθα εἰλικρινεῖς καὶ ρεαλισταί, ἔχω νὰ εἰπῶ τὸ ἐξῆς: Θὰ σᾶς ἀναφέρω ἓνα περιστατικὸ πού με ἐδίδαξε πολὺ: Κάποτε, **[σελ. 60]** εἰς ἓνα πανεπιστημιακὸ φροντιστηριακὸ μάθημα,

ὅταν εἴμεθα εἰς τὴν τελευταία ὥρα τοῦ μαθήματος, ἀντελήφθην ὅτι μία φοιτήτρια συνεχῶς ἐκοίταζε τὸ ρολοὶ της. Ἐνόμιζα πὼς τὸ ἐκοίταζε, διότι εἶχε βαρεθῆ τὸ μάθημα. Ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶμαι νομικὸς καὶ ἀνακρίνω, ὅταν τελείωσε τὸ μάθημα τὴν ἐρώτησα σχετικῶς. Καὶ διεπίστωσα ὅτι ἐκοίταζε τὸ ρολοὶ της, ἐπειδὴ ἦταν τὸ τελευταῖο μάθημα, καὶ ἦταν στενοχωρημένη, διότι τελείωνε τὸ φροντιστήριον, καὶ ἐκοίταζε τὸ ρολοὶ της μὲ λαχτάρα, ἄχ, καὶ νὰ μὴν τελειώσῃ!

Ἄλλη μιὰ φορὰ ἔκανα μάθημα στὸ Πανεπιστήμιον, ἦταν τὸ τελευταῖο μάθημα, καὶ ἐνῶ μιλοῦσα περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, βλέπω νὰ σηκώνεται ἓνας φοιτητὴς καὶ νὰ πηγαίνει πρὸς τὴν πόρτα. Ἦμουν ἔτοιμος νὰ τοῦ κάνω αὐστηρὰ παρατήρησι. Καὶ ὅμως τί βλέπω σὲ λίγο; Ὅτι ἐπειδὴ ὁ φοιτητὴς αὐτὸς καθόταν ψηλὰ στὸ ἀμφιθέατρο, σηκώθηκε καὶ κατέβηκε στὰ καθίσματα ποὺ ἦσαν μπροστά, γιὰ νὰ ἀκούῃ καλλίτερα!

Λοιπὸν, νὰ δίνωμε τὴν εὐκαιρία εἰς τὸν ἄλλον νὰ ἀπολογηθῆ. Ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀπολογηθῆ. Διότι, πρῶτον, μπορεῖ νὰ μὴν τὸ κατάλαβε. Δεύτερον, εἶναι αἱ σύνδρομοι περιστάσεις, ποὺ εἶπαμε. Καί, στὸ τέλος-τέλος, μπορεῖ νὰ βρισκόταν καὶ σὲ μία κακὴ στιγμὴ ὁ ἄνθρωπος! Τοῦ τὸ εἶπες, τὸ συναισθάνθηκε, καὶ τελείωσε τὸ ζήτημα.

Ἀλλὰ διὰ νὰ εἴμεθα ρεαλισταί, θέλω νὰ πῶ καὶ τοῦτο διὰ τὰς ἀνακοινώσεις. Ξέρετε, δὲν μπορεῖ ὁ καθένας νὰ ἀνθέξῃ εἰς αὐτὰς τὰς ἀνακοινώσεις. Δι' αὐτό, μπορεῖς μὲν νὰ μὴν τοῦ ἀνακοινώσης τὸ σχόλιον ποὺ ἔκαμες, ἀλλὰ πρέπει τούλάχιστον νὰ τοῦ δώσης τὴν εὐκαιρία νὰ ἐξηγήσῃ αὐτὸς τὴν πρᾶξιν του καὶ τὴν παράλειψίν του.

Ἐπειτα, πολλὰς φορὰς κάνετε μιὰ αὐτοεξέτασι καὶ βλέπετε πόσο τὰ εἶχατε μεγαλοποιήσει τὰ πράγματα. Καὶ πολλὰς φορὰς δὲν ἔγιναν κἂν αὐτὰ τὰ πράγματα, ἐνῶ ἄλλες φορὰς ἦταν κἂτι ποὺ ἔκαμε ὁ ἄλλος, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, καὶ ἄλλες φορὰς ἔγιναν εἰς πολὺ μικροτέραν ἔκτασιν ἀπὸ ὅ,τι φαντασθήκαμε.

[σελ. 61] Εἶναι, λοιπὸν, δυνατόν νὰ γίνουν αὐτὰ ποὺ εἶπαμε διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν κακῶν λογισμῶν, ἀρκεῖ νὰ ξέρωμε ὅτι πρέπει νὰ γίνουν. Διότι ἂν δὲν γίνουν, εἶναι ὁ θάνατος. Αὐτὸ τὸ σαράκι τοῦ λογιζομένου τὸ κακόν, ἅμα τὸ ἀφήσης νὰ μένη συνεχῶς καὶ ἀνεμπόδιστο μέσα σου, θὰ ἔλθῃς ἔπειτα καὶ εἰς μίαν ἡλικίαν ποὺ δὲν ἠμπορεῖς εὐκόλῃ νὰ ἀναδημιουργῆς. Ξέρω κάποιον ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι παρὼν εἰς τὸν κύκλον αὐτόν, καὶ τὸ ὅτι δὲν εἶναι παρὼν ὀφείλεται στὸ ὅτι κάποτε δὲν ἠθέλησε κἂτι νὰ τὸ ἐρευνήσῃ. Ἐὰν τὸ ἠρεῦνα, θὰ εἶχε διορθωθῆ.

Συνοψίζω –διότι μοῦ μένει νὰ πῶ καὶ ἓνα ὑστερόγραφον– μὲ τὸ ὅτι πρέπει νὰ κερδίσωμε τὴν μάχην αὐτήν, δηλαδή, τὸ «*ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν*». Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ τὸ καταλάβωμε.

Δ

Ἐστερόγραφον. Θὰ μὲ ρωτήσῃ τώρα, ἴσως, ἓνας: Ναί, ἀλλὰ μὲ αὐτὰ ποὺ μάς λές δὲν φοβᾶσαι μήπως γίνωμε χαζοί;

Θὰ σᾶς ἀπαντήσω ὅτι, πρῶτον, δὲν βρῆκα ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἐδυστύχησαν, διότι ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὴν ἀγάπην. Ἀλλὰ εἶδα ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἐδυστύχησαν, διότι ἐλογίζοντο τὸ κακόν. Καὶ –ἀπαντῶν εἰς τὴν ἔνστασιν– θὰ σοῦ πῶ καὶ κᾶτι ἄλλο: Νομίζεις ὅτι ἐξυπνάδα εἶναι νὰ πηγαίνει ὁ νοῦς σου στὸ κακό; Ἐξυπνάδα εἶναι νὰ ξέρη νὰ πηγαίνει στὸ καλό. Νομίζεις ὅτι τὸ νὰ δυσπιστῆς καὶ νὰ μὴν ἐμπιστεύεσαι εἶναι ἐξυπνάδα; Μεγαλοφυῆς ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ξέρει νὰ ἐμπιστεύεται. Κι’ ὅταν ἐμπιστεύεται, ἐμπιστεύεται, διότι ζυγίζει καλὰ καὶ ἐμπιστεύεται(*). Νομίζεις ὅτι **[σελ. 62]** ἐξυπνάδα εἶναι ὁ γιατρός νὰ σοῦ δίνει τὸ φάρμακο, γιὰ νὰ γίνης καλά, κι’ ἐσὺ νὰ σκέπτεσαι μήπως σοῦ δίνει δηλητήριο, γιὰ νὰ σὲ δηλητηριάσῃ; Ἐξυπνάδα εἶναι νὰ ἐμπιστεύεσαι τὸν γιατρό σου καὶ νὰ πάρης τὸ φάρμακο. Γιατὶ πρόσεξε μήπως μὲ τὴν δυσπιστία σου, ἐνῶ σοῦ δίνουν ἕνα κόσμημα ποῦ εἶναι μαργαριτάρι, ἐσὺ τὸ θεωρήσῃς ψεύτικο, καὶ ἀπὸ τὴν «ἐξυπνάδα» σου τὸ πετάξῃς! Ναι, ἀλλὰ ἦταν γνήσιο τὸ μαργαριτάρι. Ἔπεσες ἔξω, ἀγαπητέ μου! Καὶ τὰ μαργαριτάρια εἶναι λίγα. Δὲν ξέρω πόσα ἄλλα θὰ σοῦ δοθοῦν. «*Ἰδρωσάτω ἡ χεὶρ σου*», προτοῦ νὰ πετάξῃς τὸ μαργαριτάρι. Διότι δὲν ξέρω, ἅμα τὸ πετάξῃς, μήπως θρηνεῖς κατόπιν χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Ἀπαντῶν, λοιπόν, εἰς τὴν ἔνστασιν ποῦ ἀνέφερα παραπάνω, θὰ ἔλεγα ὅτι δὲν εἶδα ἐγὼ δυστυχεῖς, ἐπειδὴ ἔδιναν εὐκόλα ἐμπιστοσύνη. Ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ κἂν αὐτό. Δὲν ἐννοοῦσα, δηλαδή, νὰ δίνει κανεὶς ἀνεξελέγκτως ἐμπιστοσύνη. Μὲ τὸ «δὲν λογίζεται τὸ κακόν», ἡ νέα ψυχολογία δὲν ἐννοεῖ ὅτι δὲν θὰ κάνωμε τὴν ἐργασία τὴν ἀνακριτική. Τί εἶπα προηγουμένως; Νὰ μάθης νὰ ἀνακρίνης. Ἔρχεται, λ.χ., ἕνας ἄγνωστος ἄνθρωπος καὶ μοῦ λέγει ὅτι ὁ τάδε φίλος σου μοῦ εἶπε νὰ μοῦ δώσῃς τὴν τσάντα ποῦ σοῦ ἄφησε. Θὰ τοῦ ἀπαντήσω, μάλιστα, ἀλλὰ ἔχετε κανένα σημεῖωμά του; Νὰ τηλεφωνήσωμε. Δηλαδή, μὲ αὐτὰ ποῦ εἶπα δὲν ἐννοοῦσα νὰ εἴμεθα μωρόπιστοι. Ἄλλο μωροπιστία, καὶ ἄλλο τὸ νὰ πηγαίνει ὁ νοῦς μου στὸ κακό. Θὰ ἔλεγα, τούναντίον, ὅτι μωροπιστία εἶναι ἀκριβῶς τὸ νὰ λογίζεσαι πάντοτε τὸ κακό. Ὑπάρχει μωροπιστία, ἀλλὰ καὶ μωροδυσπιστία καὶ μωροκακοπιστία. Ἀλλὰ δὲν εἶπε κανεὶς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα.

[σελ. 63] Νὰ ἀνακρίνωμε, λοιπόν. Καὶ μὴ φοβᾶσαι, δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ γίνης χαζός, πάρα πάνω ἀπὸ ὅ,τι θὰ εἶσαι, ὅταν ἀφίνης τὴν ζωὴ σου νὰ πηγαίνει εἰς τὸ βάραθρο, παραδεδομένος εἰς λογισμοὺς ἀπελπισίας καὶ στενοχώριας καὶ δυστυχίας. «*Μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ ἀνακρίνετε*». «*Πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε*». Τὸ ὁποῖον, βέβαια, δὲν σημαίνει ὅτι ὅλα πρέπει νὰ τὰ δοκιμάζω. Ἀλλὰ νὰ ἀνακρίνω, νὰ ἐλέγχω, νὰ τὰ θέτω ὑπὸ δοκιμὴν, νὰ τὰ βασανίζω. Ἐγὼ θὰ φθάσω νὰ πῶ ὅτι καὶ μεταξύ μας ἀκόμη νὰ ὑπάρχη ἀνάκρισις. Νὰ τὸ

* Εἰς σχετικὰς συνομιλίας μὲ τοὺς συνεργάτας του ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς ἀνέφερον ἐπ’ αὐτοῦ τοῦ θέματος, ὡς χαρακτηριστικὸν παράδειγμα, τὸν Μ. Ἀλέξανδρον. Ὡς γνωστόν, ὅταν κάποτε ἀρρώστησε καὶ ὁ γιατρός του τὸν ἔπεισε ὅτι πρέπει νὰ πάρῃ ἕνα φάρμακο, ὁ Παρμενίων, ποῦ τὸ ἔμαθε, ἔσπευσε νὰ τοῦ στείλῃ μίαν ἐπιστολὴν μὲ τὴν ὁποῖαν ἐφιστοῦσε τὴν προσοχὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου νὰ μὴ τὸ πιῇ, διότι ὑπωπτεύετο ὅτι ὁ γιατρός του ἐδωροδοκῆθη ἀπὸ τὸν Δαρεῖο νὰ τὸν δηλητηριάσῃ. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ὅμως, ὅταν ὁ γιατρός του τοῦ ἔφερε τὸ φάρμακο, ἐνῶ μὲ τὸ ἕνα χεῖρ κρατοῦσε τὸ ποτήρι καὶ μὲ γελαστὸ πρόσωπο τὸ ἔπινε, μὲ τὸ ἄλλο χεῖρ ἔδινε στὸν γιατρό του νὰ διαβάσῃ τὴν ἐπιστολὴν ποῦ ἔλαβε! Διότι ἤξερε, ἀπλούστατα, ποῦ νὰ ἐμπιστεύεται (σ.έ.).

κάνουμε αυτό, αλλά, βέβαια, εν μέτρω. Λ.χ., εις τόν τάδε αναθέτω τοῦτο ἢ ἐκεῖνο. Θὰ σκεφθῶ ὅμως μήπως αὐτὸς κουρασθῆ καὶ στὸ τέλος τὰ παρατήρησι κί ὅλας. Ὡς ἐκεῖ μπορούμε νὰ φθάσωμε καί, ἐφ' ὅσον ἔχομε κάποιαν εὐθύνην, μπορούμε νὰ κάνωμε ἀνάκρισι καί, ἐν ἀνάγκῃ, νὰ λάβωμε καὶ ὠρισμένα ἀσφαλιστικὰ μέτρα. Ἄλλο, λοιπόν, ἡ στάσις τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἔχει ἀγάπη καὶ εὐθύνη, καὶ ἄλλο αὐταὶ αἱ μωραὶ σκέψει, αἱ ὁποῖαι μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὸν τάφον.

Ε

Τὸ θέμα θὰ εἶχε πολλὰς ἄλλας πλευρὰς, ἀλλὰ πρέπει νὰ τελειώσωμε. Διότι ὅλα ὅσα ἐλέχθησαν θὰ μπορούσαν νὰ συνοψισθοῦν εἰς ἓνα. Καὶ προσοχὴ εἰς αὐτό, διότι εἶναι ἡ πόρτα ἀπὸ τὴν ὁποία μπαίνει ὁ διάβολος. Ἄνθρωποι χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι «ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρός, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας», ἐνίκησαν πειρασμούς, ἐστάθησαν ὑπεράνω τοῦ χρήματος, ὑπεράνω τῶν φιλοδοξιῶν καὶ κατήγαγον θριάμβους πνευματικούς, ἔπεσαν ὅμως εἰς αὐτὴν τὴν ἥτταν! Διότι τὸ «λογίζεσθαι τὸ κακόν» εἶναι ἡ πόρτα ἀπὸ τὴν ὁποία μπαίνει ὁ διάβολος καὶ συντρίβει τοὺς νικητάς. Κάθε ποὺ ὁ διάβολος ἠττηθῆ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, λέει, ἔχω ἀκόμα ἓνα μεγάλο «ἀτού». Ἄς τὸ δοκιμάσω. Διότι, ἀπλούστατα, αὐτὸ εἶναι μέσα εἰς τὴν στρατηγικὴν τοῦ διαβόλου. Δὲν εἶμαι βέβαια... σύμβουλόσ του, ἀλλὰ... ἔχω [σελ. 64] κουβεντιάσει πολλὰς φορὰς μαζί του καὶ μοῦ τὰ εἶπε: Ἄκου νὰ σοῦ πῶ, μοῦ εἶπε. Ἐγὼ δὲν μπορῶ, λ.χ., τὸν κ. Τάδε, ὅσο εἶναι ἐνωμένος μὲ τοὺς ἄλλους, νὰ τὸν κτυπήσω. Πρέπει νὰ τὸν ἀπομονώσω. Οἱ ἄλλες ἀμαρτίες του δὲν τὸν ἀπομόνωσαν. Αὐτὴ, ὅμως, τὸν ἀπομονώνει. Κατάλαβες; μοῦ λέει. Κατάλαβα, τοῦ λέω.

Ἄφοῦ, λοιπόν, καὶ ἐμεῖς τὸ καταλάβαμε, μακάριοί ἐσμεν, ἐὰν ποιῶμεν. Τὸ ὁποῖον σημαίνει νὰ ἀπασχοληθοῦμε μὲ τὸ ἄθλημα αὐτὸ καὶ νὰ νικήσωμε. Διότι μόνον ἔτσι ὁ ἀγὼν θὰ μᾶς εὔρη ἓνα σῶμα καὶ ἐν ἐνότητι, διὰ νὰ ἐκπληρωθῆ ἡ ἀρχιερατικὴ προσευχὴ τοῦ Κυρίου: «ἵνα πάντες ἐν ὧσι»!

8

ΒΛΑΒΑΙ – ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ – ΦΑΡΜΑΚΑ

Α

Ἡ διήγησις τοῦ διαλόγου τοῦ Κυρίου μετὰ τὴν Σαμαρείτιδα, ποὺ μᾶς διέσωσε ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (*), εἶναι ὁ μεγαλύτερος διάλογος τῆς ὑψίστης φιλοσοφίας εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλύτερον ἀπόκτημα τοῦ φεμινισμοῦ – διότι ὁ Πλάτων δὲν ἔχει διάλογον μετὰ γυναικεῖον πρόσωπον. Ἀλλὰ ὁ μεγαλύτερος διάλογος τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας ἐγένετο μετὰ ἓνα πρόσωπον γυναικεῖον–. Τὸ μεγαλύτερον, λοιπόν, αὐτὸ ἀπόκτημα τοῦ πνεύματος τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ γυναῖκα αὐτή, ἡ Σαμαρεῖτις, ἦτο μία γυναῖκα κατὰ τὰ ἄλλα ἀμαρτωλή, ἀλλὰ ἓνα δὲν εἶχε: τὸ «*λογίζεσθαι τὸ κακόν*». Καὶ αὐτὸ φαίνεται εἰς τὸν στίχον 16: «*λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· ὕπαγε φώνησον τὸν ἄνδρα σου καὶ ἐλθέ ἐνθάδε. ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ καὶ εἶπεν· οὐκ ἔχω ἄνδρα. λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· καλῶς εἶπας ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχω· πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ· τοῦτο ἀληθὲς εἶρηκας*». Κοιτᾶτε τί σαρκασμός, τί εἰρωνεία! Τί θὰ ἐσκέπτετο ὀποιαδήποτε ἄλλη; – Ποιὸς κακοήθης ἐπῆγε καὶ τοῦ τὸ εἶπε; Ἀλλά, τί ἀπήντησε ἡ Σαμαρεῖτις; «*Λέγει αὐτῷ ἡ γυνὴ· Κύριε, θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ*»! Λοιπόν, θέλετε νὰ κάμετε ἓνα πείραμα; Πέστε μου εἰς τὴν ἱστορίαν ποιὸς ἄνθρωπος ἐλεγχόμενος διὰ τὰ ἐλαττώματά του ἀπὸ κάποιον ἄλλον δὲν λέει: ποιὸς ἐπῆγε καὶ τοῦ τὸ εἶπε; Ἐγώ, τοῦλάχιστον, δὲν ἔχω τέτοιαν πεῖρα. Ἔχω πικροτάτην πεῖραν ὅτι, ὅταν λέω εἰς ἀδελφοὺς καὶ φίλους κᾶτι ὡς ἔλεγχον, ἀντιλαμβάνομαι [σελ. 66] ὅτι εἶναι ἀφηρημένοι καὶ δὲν με προσέχουν. Διότι ἐκείνη τὴν ὥρα σκέπτονται: Ποιὸς ἐπῆγε καὶ τοῦ τὸ εἶπε; Κοιτᾶτε, ὅμως, τὴν Σαμαρείτιδα: Καὶ ὅταν ὁ Χριστὸς τῆς εἶπε ὅλα ὅσα ἔκανε – «*ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα*»–, ἐνῶ ἦτο κάλλιστα δυνατὸν νὰ πάη ὁ νοῦς τῆς στὸ κακὸ καὶ νὰ πῆ ὅτι ὁ τάδε τοῦ τὸ εἶπε –διότι ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας ἦτο ἀρκετὰ πυκνή, ὥστε μετὰ λίγη κακὴ θέλησις ἦτο δυνατὸν νὰ εὔρηται ποιὸς τὸ εἶπε–, καὶ ὅμως δὲν ἐπῆγε τὸ μυαλό της στὸ κακὸ, ἀλλὰ ἐσκέφθη κατὰ τρόπον ἀνώτερον.

Θέλετε ἓνα ἄλλο παράδειγμα; Διαβάστε καὶ τὸν στίχον 1 τοῦ κεφ. δ': «*Ὡς οὖν ἔγνω ὁ Κύριος ὅτι ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ*

* Κατὰ Ἰωάννην, κεφ. δ', στίχ. 1 - 42.

βαπτίζει ἢ Ἰωάννης...». Δηλαδή, ἀμέσως ἐπῆγαν νὰ κάμουν ζήτημα μεταξύ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν βαπτιζομένων ἀπὸ αὐτούς. Μὲ μιά... μικρὴ διαφορά, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἐβάπτιζε κανένα!

Θέλετε ἄλλο ἓνα παράδειγμα; Ἐλάτε καὶ στὸ στίχο 27: «καὶ ἐπὶ τούτῳ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμασαν ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει». Μὴ σκεφθῆτε τώρα τὸν Κύριον μόνον ὡς τὸν Θεόν. Νὰ Τὸν ἰδῆτε καὶ ὡς τὸν ἄνθρωπον, ὡς τὸν διδάσκαλον. Ἦτο τότε ἓνας νέος διδάσκαλος, 32 ἐτῶν θὰ ἦτο πάνω-κάτω, καὶ ἦταν σὲ ἓνα πηγάδι μὲ μιὰ γυναῖκα μόνοι των καὶ ἐκουβέντιαζαν. Ἀλλὰ οὐδεὶς ἐκ τῶν Ἀποστόλων ἐσκέφθη «τί ζητεῖς ἢ τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς;». Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο βλέπετε τοὺς Ἀποστόλους, ὅτι εἶχαν μὲν ἄλλα ἐλαττώματα, ἀλλὰ δὲν ἐπονηρεύοντο.

Ἡ Σαμαρεῖτις ἐκέρδισε τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, διότι, ὅταν ἠλέγχθη διὰ τὰ ἀμαρτήματά της, ἀντὶ νὰ κάθεται καὶ νὰ λήη, ποιὸς Τοῦ τὰ εἶπε, μετενόησε, ἐζήτησε τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ ἄκουσε ἄρρητα ῥήματα, τὰ ὅποια οὐδεὶς ἄνθρωπος εἰς τὴν γῆν αὐτὴν εἶχεν ἀκούσει μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Καὶ οἱ Ἀπόστολοι μὲ αὐτὴν τὴν ἐμπιστοσύνην ἐγίναν Ἀπόστολοι. Καὶ τοὺς ἀκούω τώρα νὰ μᾶς λένε: παρακαλοῦμε, προχωρήστε εἰς τὸ θέμα σας.

[σελ. 67]

B

Αἰ βλάβαι

Ἔχω νὰ πῶ καὶ μερικὰς συμπληρωματικὰς σκέψεις ἐπὶ τοῦ θέματος «Ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν».

Πρῶτον, θὰ ἀναφέρω μερικὰ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν βλάβην ποὺ ὑφίστανται αὐτοὶ ποὺ λογίζονται τὸ κακόν. Ἔχω δὲ νὰ ἀναφέρω ἐπ' αὐτοῦ ἕξ σημεῖα:

α) Ἡ ὑποτίμησις τοῦ ἄλλου ἀπὸ μικρὰ πράγματα. Ἐκ τοῦ ὅτι, λ.χ., ἓνας ἦλθε εἰς μία συνάντησι καθυστερημένος, δὲν σημαίνει ὅτι ἐξάπαντος εἶναι ἄνθρωπος ἄνευ ρυθμοῦ εἰς τὴν ζωὴν του. Σημαίνει ὅτι, ἀπλούστατα, τοῦ ἔτυχε σήμερα κᾶτι. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἔχει τὴν ἀρρυθμίαν νὰ καθυστερῇ εἰς τὰς συναντήσεις του, καὶ ἂν αὐτὸ γίνεται πλέον συστηματικὰ, δὲν παύει νὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ εἶναι, ἐπειδὴ ἔχει αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα. Διότι μένει ἡ προσωπικότης του, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλομε τόσα καὶ τόσα.

Ἐδῶ, λοιπόν, εἶναι μία πόρτα, τὴν ὁποία ἀφίνομε ἀνοικτὴ εἰς τὸν διάβολον, ποὺ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι, ἀπὸ κᾶτι μικρὰ ἐλαττώματα τοῦ καθενός, σπεύδομε νὰ τὸν ὑποτιμοῦμε. Αὐτὸ δὲ ἰσχύει, ἰδιαιτέρως ὅταν εὕρισκόμεθα εἰς ἓνα κύκλον μὲ δημοκρατίαν καὶ μὲ εἰλικρίνειαν, ὅπου ὁ καθένας δὲν ἔχει πόζα καὶ ἀφίνει ἀφελῶς τὴν ζωὴν του νὰ προβάλλῃ μὲ ὅλες του τὶς ἐλλείψεις, τὶς ἀδυναμίες καὶ τὶς ἀναποδιὰς τῆς ζωῆς. Ὅποτε τὰ βλέπει αὐτὰ ὁ ἄλλος καὶ σκέπτεται: νά, λοιπόν, ποὺ δὲν ἀξίζει τίποτε!

β) Αἰ διαβολαί. Ποῖαι διαβολαί; Δὲν ἐννοῶ τὰς δολίας διαβολὰς. Ἐννοῶ τὰς διαβολὰς τῶν «ἀδελφῶν». Μὴν ξεχνοῦμε ὅτι ὁ Κύριος εἶπε τοῦ Πέτρου: «ὕπαγε

ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ». Πολλάκις «σκάνδαλον» εἶναι ὁ ἀδελφός μου, ὁ ὁποῖος, κι' ἂν μὲ ἐλύπησε, διότι δὲν μοῦ ἐφέρθηκε καλά, ἄς μὴ τὸ προσέξω, τέλος πάντων. Ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ δεχθῶ [σελ. 62] τὴν διαβολὴν τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος θὰ ἔλθῃ μὲ τρόπο νὰ μοῦ εἰπῇ κάτι γιὰ ἕναν ἄλλον καὶ νὰ μοῦ τὸν ὑποτιμήσῃ. Προσοχή, λοιπόν, εἰς τὰς διαβολάς. Οὔτε νὰ κάνωμε, οὔτε νὰ δεχώμεθα διαβολάς, εἴτε διαβολὰς ἀφορώσας εἰς τὸ πρόσωπόν μας, εἴτε διαβολὰς ὑποτιμήσεως ἄλλου, εἴτε διαβολὰς ἀπαισιοδοξίας καὶ μελαγχολίας.

γ) Μία προέκτασις αὐτοῦ τοῦ ἐλαττώματος εἶναι ὅτι ὄχι μόνον λογιζόμεθα τὸ κακὸν ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει, ὅπως εἶπαμε εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν, ἀλλὰ κατορθώνομε νὰ λογιζόμεθα κακῶς τὸ καλόν. Αὐτὸ εἶναι πλέον τό... ὑπεροχώτερον ἀπὸ ὅλα! Βγάζομε, δηλαδή, κακὸ ἀπὸ τὸ καλόν. Ἐγὼ ἰσχυρίζομαι ὅτι παραποιοῦμε ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ τὸ καλόν. Ἐχω παραδείγματα πολλὰ καὶ δὲν θέλω νὰ τὰ εἰπῶ, διότι δὲν εἶναι ὁ σκοπός μου αὐτός, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ κρατηθῶ ἀπὸ τοῦ νὰ εἰπῶ τὸ παράδειγμα ἑνός, ὁ ὁποῖος προσεκάλεσε ἕναν ἄλλον στὸ σπίτι του νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ. Τότε ἕνας ἄλλος διέβαλε τὸν προσκαλέσαντα εἰς τὸν προσκληθέντα: Ἐέρεις γιατί σὲ ἐκάλεσε; Σὲ ἐκάλεσε, γιὰ νὰ γνωρισθῆς μὲ τὴν ἀδελφή του. Ὁ προσκληθεὶς ἐπίστευσε τὸν διαβολέα καὶ ἀπέφευγε πλέον νὰ πηγαίῃ στὸ σπίτι του. Καὶ ἔπειτα μαθαίνει ὅτι ἡ ἀδελφή ἐκείνου ποὺ τὸν προσεκάλεσε ἦτο ἕγγαμος!

δ) Ἡ κριτικὴ κατὰ τῶν ἀνωτέρων εἰς εὐθύνην καὶ ἀρμοδιότητα. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχομε ἐλαττώματα. Λοιπόν, κρίνομε ἄλλους ἀνωτέρους δυνάμει κρατικῆς ἐπιβολῆς, καὶ ἄλλους ἀνωτέρους εἰς εὐθύνην καὶ ἀρμοδιότητα δυνάμει ἰδικῆς μας ἐκλογῆς. Ἐὰν ὑποθέσωμε ὅτι θέλω νὰ μάθω βιολί, ὁ διδάσκων με εἶναι ἀνώτερός μου. Ἢμπορεῖ νὰ εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα ὁποιοσδήποτε. Λοιπόν, ἡ κριτικὴ κατὰ τῶν ἀνωτέρων συνίσταται εἰς τὸ ὅτι συνεχῶς πάει ὁ νοῦς μας ἀμέσως στὸ κακό. Καταλαβαίνετε ὅτι ἔτσι δὲν ὑπάρχει δυνατότης συνεργασίας, οὔτε σημεῖον ἐπαφῆς. Καὶ αὐτό, ἐννοεῖται, εἶναι ἐκεῖνο ποὺ λυμαίνεται τὴν ἐνότητα.

ε) Θὰ φέρω ἕνα παράδειγμα ἐν σχέσει μὲ ἐκεῖνο ποὺ εἶπα περὶ τῶν ἐκατὸ λογικῶν ἐξηγήσεων. Εἰς ἕνα χριστιανικὸ [σελ. 69] φροντιστήριον εἶχα εἰπῇ κάτι. Τὴν ἐπομένην λαμβάνω ἕνα γράμμα, «τὸν κεραυνὸν εἰς φάκελον εὐώδη κεκλεισμένον», εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἐπιστολογράφος μοῦ ἔγραφε: «Ἐμένα ὑπαινίσσεσθε χθὲς μὲ αὐτὰ ποὺ εἶπατε καὶ λυποῦμαι πάρα πολύ», καὶ μοῦ ἔκανε καὶ ἕνα μικρὸ ὑπαινιγμό. Εἶχα τὴν καλωσύνην νὰ τοῦ ἀπαντήσω μὲ ἕνα γράμμα καὶ νὰ τοῦ ἀποδείξω ὅτι ἦτο πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Τὸ παράδειγμα ποὺ ἀνέφερα, τοῦ ἔγραφα, ἦτο ἐντελῶς ὑποθετικὸ καὶ σὲ σένα δὲν ταιριάζει. Ἐτσι ὅμως ποὺ σκέπτεσαι, κλωτσᾷς τίς σχέσεις μὲ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους δὲν θὰ σὲ ἔβλαπτε νὰ ἔχῃς καλὰς σχέσεις. Ποιὸς ἐχθρός, ἐρωτῶ, ἢμπορεῖ νὰ κἀνῃ στὸν ἄνθρωπον τὸ κακὸ ποὺ τοῦ κάνει ἢ κακία αὐτή;

στ) Εἶναι αἱ ὑπερβολαί. Τὸν «μουτζουρώνεις» τὸν ἄλλο μὲ τὸ τίποτε. Ἐνας, λ.χ., ἄργησε τρία λεπτὰ νὰ ἔλθῃ σὲ μία συγκέντρωσι συνεργατῶν, καὶ ἀναφέρω τὴν ἐλαχίστην αὐτὴ ἀργοπορίαν μὲ ἕνα τέτοιο τρόπο, σὰν νὰ ἦλθε περὶ τὸ τέλος τῆς συγκεντρώσεως! Ὁ νοῦς μας πάει στὸ κακὸ καὶ διὰ πράξεις αἱ ὁποῖαι δὲν ἔγιναν

κᾶν. Δηλαδή, παρεξηγοῦμε τὰς γινομένας πράξεις, μεγαλοποιοῦμε καὶ τὰς μικράς, ἢ ἐξηγοῦμε κακῶς καὶ τὰς καλὰς πράξεις.

Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐξ σημεῖα ὡς συμπλήρωμα εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς νόσου αὐτῆς.

Γ

Αἱ συνέπειαι

α) Συνέπεια πρώτη: τὸ ἔχω πῆ καὶ ἄλλοτε: «*Ἰδρωσάτω ἡ χεὶρ σου*», πρὶν πετάξης τὸν ἀληθινὸν μαργαρίτην ὡς ψεύτικον, διότι δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ ἀληθινοὶ μαργαρίται εἰς τὸν κόσμον. Αὐτὸ ἀποτελεῖ μόνιμον κατάστασιν μερικῶν, οἱ ὅποιοι ἔτσι μένουν χωρὶς σχέσεις φιλικές, μόνιμοι των. Κᾶτι συμβαίνει μὲ ὄλους καί, ὅπως εἶπα καὶ τὴν προηγουμένη φορά, ἅμα τὰ σκέπτεσαι αὐτὰ συνεχῶς μὲ τὴν ἄρρωστη **[σελ. 70]** αὐτὴ νοοτροπία, στὸ τέλος θὰ γίνῃ καὶ αὐτὸ τὸ ὅποῖον σκέπτεσαι. Διότι φέρεσαι καὶ σὺ ἀντιστοίχως, καὶ στὸ τέλος συμβαίνει στ' ἀλήθεια αὐτὸ τὸ ὅποῖον σκέπτεσαι καὶ φοβεῖσαι. Ἦθελα ὅμως ἀκόμη νὰ εἰπῶ ὅτι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ὁ σατανᾶς μᾶς εὐρίσκει μόνους. Τὸ «*λογίζεσθαι τὸ κακόν*» εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τῆς ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Κυρίου. Καί, ὅπως σᾶς ἔχω εἰπῆ, ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι «*ἔφραξαν στόματα λεόντων*», ἠττήθησαν ἀπὸ αὐτό.

Λοιπόν, ἐκεῖνος ὁ ὅποῖος ὑποτιμᾷ τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὰ μικρά, γίνεται ἄφιλος. Ὅταν συνεχῶς βρίσκω ὅτι ὁ τάδε ἔχει τοῦτο, ὁ ἄλλος ἔχει τὸ ἄλλο κ.τ.λ., εἰς τὸ τέλος δὲν μοῦ μένει παρὰ μόνον... ἐγὼ νὰ εἶμαι ὁ καλὸς ἄνθρωπος!

β) Αἱ διαβολαὶ ποὺ ἀναφέραμε εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν τραγικὰς συνεπείας. Ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία εἶναι γραμμένη ἀπὸ τὰς διαβολάς. Θὰ φέρω τὸ παράδειγμα ἐνὸς αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, ὁ ὅποῖος, ὅπως λέγεται, ἐπῆγε κάποτε στὸ κυνήγι, καὶ ἀπὸ φόβο μήπως τὸν δολοφονήσουν, εἶχε βγάλει μιὰ διαταγή, ὅτι οὐδεὶς θὰ ἔχη μαζί του ὄπλον. Ἐνας αὐλικός, ὅμως, διαβάλλει τὸν υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ λέει στὸν αὐτοκράτορα: Δέσποτα, τὸ παιδί σου θέλει νὰ σὲ σκοτώσῃ, διότι ἀνυπομονεῖ νὰ γίνῃ αὐτοκράτωρ. Καὶ θὰ ἰδῆς ὅτι αὐτὸς μόνον παρέβη τὴ διαταγή σου καὶ ἔχει ὄπλο. – Τὸ παιδί μου; – Ναί, μάλιστα. Ἐγὼ, δέσποτα, ἀναλαμβάνω τὴν εὐθύνη. – Ἀδύνατον! – Κοίταξε καὶ θὰ ἰδῆς. Διατάσσει, λοιπόν, ὁ αὐτοκράτωρ νὰ ἰδοῦν, καὶ πράγματι διαπιστώνεται ὅτι τὸ παιδί του εἶχε μαζί του ὄπλο. Ἀμέσως, παράφορος ἐξ ὀργῆς ὁ αὐτοκράτωρ, διατάσσει καὶ τὸ σκοτώνουν τὸ παιδί. Δὲν τὸ ἀνέκρινε προηγουμένως. Διότι τότε θὰ διεπίστωνε ὅτι ἡ ἐξηγήσις ἦτο ἀπλουστάτη. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ διαβολεὺς εἶχε προηγουμένως πείσει τὸ παιδί νὰ πάρῃ ὄπλο καὶ τοῦ εἶχε εἰπῆ μάλιστα τὸ ἐξῆς: Εἶναι κάποια ἐπιβουλή κατὰ τοῦ πατέρα σου, ὁ ὅποῖος ἔχει τὴν ἀφέλεια νὰ θέλῃ οἱ γύρω του νὰ εἶναι ἄοπλοι. Ὁ μόνος ὁ ὅποῖος μπορεῖ νὰ ἔχη τὸ θάρρος νὰ **[σελ. 71]** παραβῆ τὴ διαταγή του εἶσαι ἐσύ. Καλύτερα νὰ τὸν παρακούσῃς, παρὰ νὰ τὸν ἀφήσῃς νὰ γίνῃ θῦμα!

Τί νὰ σᾶς εἰπῶ, «ἐπιλήψει με διηγούμενον ὁ χρόνος» περὶ αὐτῶν. Λοιπόν, νὰ λάβωμε μία ἀπόφασιν. Νὰ μὴν ἐπιτρέπομε εἰς κανένα νὰ μᾶς καθιστᾷ προσεκτικούς ἐπὶ τῶν κακῶν αἰσθημάτων τῶν ἄλλων ἀπέναντί μας. Ἀκοῦστε, κύριοι. Ἐὰν ἕνας ἐτοιμάσῃ μιὰ ἰσχυρὰ δόσιν ἀρσενικοῦ, διὰ νὰ τὸ βάλῃ στὸ νερὸ ποῦ θὰ πῶ, παρακαλῶ νὰ μοῦ τὸ εἰπῆτε, νὰ μὴν τὸ πιῶ. Ἀλλὰ ἂν ἕνας εἰς τὸν θυμὸν τοῦ ἐπάνω μὲ βρίσῃ, σᾶς παρακαλῶ θερμῶς νὰ μὴν μοῦ τὸ πῆτε. Ἔχω τὸν λόγο μου ποῦ σᾶς τὸ λέω αὐτό. Ξέρετε τί ζημιᾶς ἔχουν γίνεαι ἀπὸ κᾶτι τέτοια στὸν κόσμον; Ἐνας μπορεῖ νὰ εἶπῃ κᾶτι ἐναντίον μου, καὶ κατόπιν μπορεῖ νὰ μετενόησῃ δι' αὐτό. Μπορεῖ τὸ βράδυν νὰ ἐγονάτισῃ στὴν προσευχὴ τοῦ καὶ νὰ εἶπῃ: Θεέ μου, συγχώρησέ με. Λοιπόν, μὴ μοῦ τὸ πῆτε, καὶ ἄς μὲ ἔβρισε! Καὶ ὅποιος δὲν τὸ τηρεῖ αὐτό, δὲν κάνει γιὰ χριστιανὸς ἐργάτης. Χριστιανὸς ἐργάτης εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος δὲν θέλει διαβολάς. Ἄλλο διαβολαί, καὶ ἄλλο τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἄλλου. Μὴν τὰ ἀναφέρεις συνεχῶς. Ἄν ἔχη, θὰ τὰ ἰδοῦμε.

γ) Ἡ κριτικὴ τῶν εἰς εὐθύνην ἀνωτέρων. Ξέρετε ὅτι μὲ τὴν συνεχῆ αὐτὴν κριτικὴν «κλείνει κι' ὁ ἄλλος τὰ χαρτιά» του.

Ἐγὼ θὰ ἔλεγα ὅτι θὰ ἦτο χρήσιμον νὰ ἔβγαινε ἕνα βιβλίον μὲ μιάν ἔρευναν περὶ τῶν αἰτίων τῶν σωματικῶν νόσων τῶν ὀφειλομένων εἰς τὰς παραβάσεις τῆς ἐντολῆς: «ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν». Διότι αἱ παραβάσεις αὐταὶ φέρνουν ἀυπνίαν, ἀνορεξίαν, ἄγχος κ.τ.λ.

Δ

Τὰ φάρμακα

Πρῶτον φάρμακον διὰ τὴν νόσον αὐτὴν εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν φάρμακον, ἡ ἀνακοινωτικότης.

[σελ. 72] Καμμιά φορὰ λέμε: ἔ, γιατί νὰ τοῦ τὸ πῶ, δὲν εἶναι τίποτε. Πῶς δὲν εἶναι τίποτε, ἀφοῦ σὲ πειράζει. Διότι ἢ θὰ ἔχῃς τὴν ἰκανότητα νὰ μὴν σὲ πειράζῃ, ἢ, ἀφοῦ δὲν τὴν ἔχεις τὴν ἰκανότητα αὐτὴ –καὶ δὲν σὲ κατηγορῶ γι' αὐτό– κοίταξε νὰ τὸ ἀνακοινώσῃς.

Ἦ, λέμε: τὸν συγχωρῶ. Ἀλλὰ ὁ ἄλλος θὰ σοῦ πῆ: – Δὲν ἔχω ἀνάγκην, κύριε, τῆς συγγνώμης σου. Καὶ γιατί τάχα δὲν πρέπει, ἀντιστρόφως, νὰ συγχωρηθῆς ἐσὺ ἀπὸ ἐμένα; Ἐπιβάλλεται, λοιπόν, ἡ ἀνακοινωτικότης. Μὲ τὴν ἀνακοινωτικότητα δὲν κωλύεται, δὲν «ἐγκόπτεται» καὶ ἡ προσευχὴ. Δὲν μπορεῖς νὰ προσευχηθῆς χωρὶς ἀνακοινωτικότητα. Ἄρα, ἡ ἀνακοινωτικότης εἶναι οὐσιώδης προϋπόθεσις τῆς προσευχῆς. Ἐγὼ θὰ εἰπῶ καὶ ἕνα ἄλλο: Νομίζω ὅτι εἶναι καὶ ὑπόθεσις ἀνδρισμοῦ. Ξέρετε, προτιμῶ τὸν ἄνδρα ὁ ὁποῖος ἐπὶ τέλους θὰ βρίσῃ, παρὰ τὸν κρυψίνουν ἐκεῖνον ποῦ δὲν ἀνακοινώνει τίποτε.

β) Ἡ ἀνάκρισις. Ἡ ἀνάκρισις εἶναι ἕνα ὄπλον, ἰδίως ἐκεῖ ὅπου ἡ ἀνακοινωτικότης δὲν μπορεῖ νὰ κἀνῃ καλό. Διότι δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ πάντοτε ἀνακοινωτικότης μὲ τὸν καθένα. Ἀλλὰ ἄς γίνῃ, ἔστω, ἀνάκρισις. Παράδειγμα: εἶχα

συνάντησι σήμερα μέ τόν κ. τάδε καί δέν ἤλθε. Δέν μπορῶ δέ νά ἐπικοινωνήσω ἀμέσως μαζί του. Μπορεῖ καί νά ἀρρώστησε. Ἄς μάθω πρῶτα τί τοῦ συνέβη. Ὅποτε μαθαίνω ὅτι ἦτο ἀρρωστος. – Μά, ἔπρεπε νά μέ εἰδοποιήση. Ἄλλο ὅμως εἶναι ὅτι παρέλειψε νά μέ εἰδοποιήση, καί ἄλλο ὅτι δέν ἐνδιαφέρθηκε. Ἐπί τέλους, νά μάθωμε ὅτι τὸ πταῖσμα του δέν εἶναι τόσο βαρὺ, ἀλλὰ εἶναι παραμέλησις ὑπεσχημένου. Καί ἀπὸ τὴν ἀνάκρισι, λοιπόν, πού θὰ κάνωμε, καί ἂν δέν ἀθωωθῆ ὀλοτελῶς, θὰ βγῆ, πάντως, ὅτι δέν εἶναι τόσο βαρὺ τὸ πταῖσμα του, ὅσο μᾶς ἐφάνηκε στὴν ἀρχή.

γ) Ἄλλο: Οἱ καλοὶ λογισμοί. Ξέρετε, ὁ καλὸς λογισμὸς ἔχει καί αὐτὸς τὴν δύναμίν του, τὴν εὐεργετικὴν του ἐπίδρασιν. Ἐλάχιστοι εἶναι οἱ ἄνθρωποι πού μένουν ἀσυγκίνητοι καί ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ καλοῦ. Θὰ **[σελ. 73]** ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα πού ἦταν συνηθέστατο φαινόμενο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν κατακομβῶν. Ἦρχετο ἓνας τότε εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς κατάσκοπος. Ἐγένετο ὅμως δεκτὸς ὡς ἀδελφός, καί ἐγένετο ὄντως ἔπειτα ἀδελφός. Ὁ ἄλλος ἦρχετο ὡς ἀδελφός, τὸν ἐδέχοντο ὡς κατάσκοπο, καί εἰς τὸ τέλος ἐγένετο κατάσκοπος. Νὰ ξέρετε ὅτι καί τὸ καλὸ ἀκτινοβολεῖ. Μὲ τὸν καλὸ λογισμὸ καί τὸ κακὸ μεταβάλλεται εἰς καλόν.

δ) Νὰ σκεπτώμεθα καλὰ διὰ τὰ πρόσωπα γύρω μας, μέ τὸ νά ἀναπολοῦμε τὰ καλὰ πού μᾶς ἔχουν κάμει καί τίς ἰκανότητές των καί τὸ ἐνεργητικόν των. Παράδειγμα: Ὁ κ. τάδε εἶναι ὀξύθυμος. Προχθές ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι κακοφέρθηκε, ἀλλὰ ἦταν ἔτσι τὰ πράγματα ὥστε, ὅποιοσδήποτε καί ἂν ἦταν στὴ θέσι του, θὰ ἐθύμωνε πιὸ πολὺ. Ἐπειτα, εἶναι μὲν ὀξύθυμος, ἀλλὰ ἔχει τὰ προτερήματά του. Θυμᾶσαι πού προχθές δέν ἐκοιμήθηκε ὁ καημένος ὅλη τὴ νύχτα καί δέν εἶπε τίποτε; Εἶδες πού φεύγει τελευταῖος ἀπὸ τὸ γραφεῖο; Ἐχει, λοιπόν, καί τὰ καλὰ του. Δέν εἶναι τέλειος, βέβαια. Ἀλλὰ ἂς γίνω ἐγὼ πρῶτα τέλειος καί ἔπειτα θὰ τὸν κρίνω. –Μιὰ «λογιστικὴ», δηλαδή, τῶν ἰκανοτήτων του, τῆς δημιουργίας του, τῆς παραγωγῆς του–. Εἶπα διὰ τὰς ἰκανότητας καί τὴν δημιουργίαν του. Τί νά εἰπῶ ὅμως διὰ τὰ καλὰ πού ἔκαμε σὲ μένα; Θυμᾶμαι πού, ὅταν ἀρρώστησα, μέ ἐπεσκέφθη καί μοῦ ἐφέρθηκε ἔτσι, ἐνῶ οἱ ἄλλοι τὰ εἶχανε χαμένα. Καί μόνον δι' αὐτό, εἶναι δι' ἐμὲ ἱερὸ πρόσωπο, καί δέν μπορῶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο, πού μοῦ φέρθηκε ἔτσι, νά τὸν ξεχάσω, ἐπειδὴ κατόπιν ἐπάνω εἰς τὸν θυμὸν του ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς κακοφέρθηκε. Καί θὰ φθάσω εἰς τὸ ἐξῆς: Ἄν εἶχαμε ἓνα ἡμερολόγιο, ἓνα βιβλιαράκι, εἰς τὸ ὁποῖον νά γράφωμε γιὰ κάθε πρόσωπο τὰ καλὰ πού μᾶς ἔκαμε, τὰ καλὰ πού μᾶς κάνει κάθε μέρα, πόσο αὐτὸ θὰ μᾶς ὠφελοῦσε! Ἀλλὰ, τούλάχιστον, ἔχομε κάμει τὴν «μερίδα» τοῦ Θεοῦ καί γράφωμε τὰς καθημερινὰς εὐεργεσίας Του;

ε) Εἶχαμε εἰπῆ διὰ τὸν «δικηγόρο τῆς ἀγάπης». Αὐτὸ ἂς συνδυασθῆ μέ τὴν ἐμπιστοσύνην. Νὰ ἔχωμε ἐμπιστοσύνην. **[σελ. 74]** Νὰ σκεφθοῦμε, λ.χ., ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι ἄνθρωπος λογικὸς, καί κάποιον λόγον θὰ ἔχη νά φερθῆ ἔτσι. Ἐπομένως, ἐὰν ἐγὼ δέν βλέπω ἐξήγησι τῆς συμπεριφορᾶς του, δέν σημαίνει ὅτι δέν ὑπάρχει ἐξήγησις. Θὰ βρεθῆ ἡ ἐξήγησις.

στ) Νὰ λογιζώμεθα τὸ καλὸ ἀπὸ κοινοῦ. Πολὺ σπουδαῖο καὶ αὐτό. Νὰ κάνωμε αὐτὴ τὴ σκέψι ἀπὸ κοινοῦ. Προσοχὴ μόνον, διότι ἀπὸ αὐτό, τὸ ἀπὸ κοινοῦ, μπορεῖ νὰ βγῆ καὶ βλάβη, δηλαδή ὁ ἕνας νὰ ἐρεθίσῃ τὸν ἄλλον. Ἄς ἔχωμε ὑπ' ὄψιν πάντοτε ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα γκρίνιας συνεταιρισμός, ἀλλὰ χαρᾶς ἔνωσις.

ζ) Πρέπει νὰ ξέρωμε, φυσικά, ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὐταί, τὰ μέτρα αὐτά, δὲν θὰ φέρουν μαγικά ἀποτελέσματα, δὲν θὰ σταματήσουν, δηλαδή, τοὺς πειρασμούς.

Ἔπειτα, προσοχὴ εἰς τὰ συνθήματα(*) ποὺ ἀναφέρομε. Ὅχι αὐτοεξέτασις ἐπ' αὐτῶν. Δὲν πρέπει νὰ κάνωμε μὲ τὰ συνθήματα αὐτοεξέτασι, διότι μὲ τὴν αὐτοεξέτασι τὰ συνθήματα μεταβάλλονται εἰς ἄγχος. Ἔπειτα, δὲν εἶναι ἔνοχο τὸ ὅτι μᾶς ἔρχονται οἱ πειρασμοί. Νὰ μὴν ἀντιμετωπίζωμε, λοιπόν, τοὺς λογισμοὺς αὐτοὺς τοὺς κακοὺς ὡς ἔνοχόν, καὶ ἔτσι νὰ τοὺς μεταβάλλωμε εἰς «βρόχους». Δὲν θὰ μᾶς ζητηθῆ λόγος δι' αὐτοῦς. Ἄρκει μόνον νὰ μὴν καμπτώμεθα. Θὰ ἀγωνιζόμεθα «διὰ τῶν ὄπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν». Ἄν βλέπῃς ὅτι σὲ βλάπτει κᾶτι, σταμάτησέ το μιὰ στιγμή. Εἶναι ὅπως αἱ ἐνέσεις καὶ τὰ φάρμακα. Ἡ ἀποθεραπεία δυνατὸν νὰ φέρῃ καὶ ἀναφυλακτικὰ φαινόμενα. Ὅποτε πρέπει νὰ σταματήσῃ ἡ θεραπεία αὐτή.

Αὐτὰ εἶχα νὰ εἰπῶ ὡς προσθήκην ἐκείνων τὰ ὁποῖα εἶχα εἰπῆ τὴν περασμένη φορά. Τὸ θέμα εἶναι μεγάλο. Ἡ σπουδαιότης του εἶναι ζωτικὴ. Διότι, ἐν ὄψει ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ γίνουν, πρέπει νὰ ἐργασθοῦμε ἔνωμένοι. Καὶ γιὰ νὰ ἐργασθοῦμε ἔνωμένοι, πρέπει νὰ κερδίσωμε τὴ μάχη τοῦ «μὴ λογιζεσθαι [σελ. 75] τὸ κακόν». Ἡ κοινὴ ἐργασία, ἡ κοινὴ ἀντιμετώπισις μυρίων δυσκολιῶν τῆς ζωῆς, ἡ ἐπήρεια καὶ τοῦ ἀντιδίκου, φέρουν συνεχῶς εὐκαιρίας, διὰ νὰ λογιζώμεθα τὸ κακόν. Ἡ ἀγάπη ὅμως δὲν λογιζεται τὸ κακόν. Ἄν δὲν τὸ νικήσωμε αὐτό, δὲν θὰ ἔχωμε ἀγάπη, δὲν θὰ μπορέσωμε νὰ ἐργασθοῦμε εἰς τὸ ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὸν Χριστὸν δὲν θὰ ἀνήκωμε. Εἰς τὸν Χριστὸν θὰ ἀνήκωμε, μόνον ὅταν κερδίσωμε τὴν μάχην αὐτήν.

* Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ συνθήματος βλέπε καὶ κατωτέρω, σελ. 248 (σ.ε.).

9

ΝΑ ΤΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΩΜΕΝ

Α

Πολύ, νομίζω, ταιριάζουν στην εποχή μας και την προσπάθειά μας όσα αναφέρει ο Ευαγγελιστής Λουκάς ότι είπε ο Κύριος εις τους Ιουδαίους (*). Είναι ιδιαίτερος ενδιαφέρον ότι όσα εις την περικοπήν αυτήν λέγει ο Κύριος αποτελοῦν μίαν ἀπίθανον καὶ καταπληκτικὴν ἐρμηνευτικὴν μέθοδον τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καὶ κανεὶς δὲν θὰ ἐσκέπτετο νὰ ἐρμηνεύσῃ ἔτσι τὸ χωρίον αὐτὸ τῆς Π. Διαθήκης, ὅπως τὸ ἐρμηνεύει ὁ Κύριος. Προσέξατε ἐδῶ τί τοῦ λένε οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Ναζαρέτ: Ἐμεῖς δὲν ξέρουμε τί λένε εις τὴν Ἰουδαίαν καὶ εις τὴν Γαλιλαίαν καὶ εις τὴν Σαμάρειαν καὶ εις τὴν Καπερναοῦμ κ.τ.λ. «Ἴδου ἡ Ρόδος, ἴδου καὶ τὸ πῆδημα»: κάνε τὰ θαύματά σου καὶ ἐδῶ σὴν πατρίδα σου νὰ τὰ δοῦμε καὶ ἐμεῖς καὶ νὰ τελειώνη αὐτὴ ἡ ἱστορία. Πρᾶγμα ποῦ ἦτο πολὺ λογικοφανές.

Ἀλλὰ ἔρχεται ὁ Κύριος καὶ τοὺς λέει: Καλὰ, τὴν Γραφὴν δὲν τὴν διαβάζετε; Δὲν ἐπροσέξατε ὅτι ποτὲ αὐτὸς ὁ λαὸς δὲν ἠξιώθη θείας Χάριτος, ἐνῶ οἱ ξένοι καὶ τὰ ἔθνη ἠξιοῦντο; Ἐπὶ Ἡλία τοῦ προφήτου, δὲν ἦσαν τόσαι χῆραι εις τὸ Ἰσραήλ, ὅτε «ἐκλείσθη ὁ οὐρανός» καὶ ἔγινε λιμὸς μέγας; Ἦσαν, βέβαια. Ἀλλὰ δὲν ἐπῆγε εις καμμίαν ἐξ αὐτῶν ὁ προφήτης Ἡλίας, εἰμὴ μόνον εις μίαν εις τὰ Σάρεπτα τῆς Σιδωνίας! Καὶ δὲν ἦσαν λεπροὶ ἐπὶ Ἐλισσαίου τοῦ Προφήτου; Ἦσαν, φυσικά. Ἀλλὰ ποῖος ἐθεραπεύθη; Μόνον ὁ Νεεμὰν ὁ Σῦρος!

Αὐτὴ ἡ ἐρμηνευτικὴ μέθοδος ἦταν ξένη πρὸς τοὺς τότε θεολόγους, οἱ ὅποιοι ἔλεγον: ὀμνύων, θὰ ἀποδώσῃς τοὺς [σελ. 77] ὅρκους σου. Ἀλλὰ ἐὰν ὁμόσης ἐπὶ τοῦ δώρου τοῦ θυσιαστηρίου, δεσμεύεσαι. Ἐὰν ὁ ὅρκος δοθῇ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, δὲν δεσμεύεσαι! Αὐτὰ ἤξεραν αὐτοὶ ὡς ἐρμηνείαν. Τὸν ζωντανόν, ὅμως, αὐτὸν τρόπον τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ποῦ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Κύριος πρώτη φορὰ τὸν ἔβλεπαν καὶ ὅλους τοὺς παραξενεύει.

Λοιπόν, μοῦ κάνει ἐντύπωση, πρῶτον, ὁ τρόπος ποῦ ὁ Κύριος ἐρμηνεύει τὴν Ἁγίαν Γραφὴν. Καὶ δὲν ἔχω τὴν παραμικρὰν ἀμφιβολίαν ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν νομοδιδασκάλων τῶν αἰώνων εἶχε σκεφθῆ νὰ πῆ ὅτι, γιὰ κοιτᾶτε, «οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ».

* Λουκά κεφ. δ' στίχ. 23 ἐπ.

Ἀπὸ τὴν περικοπὴν τοῦ κεφ. Δ' στίχ. 16 - 30 τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, μοῦ κάνει ἐντύπωσιν τὸ μῖσος τῶν Ἰουδαίων ἐναντίον τοῦ Κυρίου. Καὶ διερωτῶμαι γιατί νὰ ὑπάρχη τόσο μῖσος. Διότι ἔφθασαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ πᾶνε νὰ τὸν ρίξουν ἀπὸ τὸ πτερύγιον τοῦ Ναοῦ κάτω! Ἐπὶ τέλους, τί φοβερὸν ἔκανε, ὥστε νὰ φθάσουν μέχρι αὐτοῦ τοῦ σημείου;

Ὅπως σᾶς ἔχω πῆ καὶ ἄλλοτε, ἐὰν ὡς νέος εἶχα ἕναν πειρασμὸν δυσπιστίας διὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, αὐτὸς δὲν προήρχετο ἀπὸ τὰ θαύματα. Ἀλλὰ προήρχετο ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀπορίαν ποὺ μοῦ ἐγεννᾶτο: Καλά, τόσα θαύματα εἶδαν νὰ γίνωνται ἀπὸ τὸν Κύριον. Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαν πιστεύσει εἰς Αὐτόν; Ἀλλά, ἐπίσης, δὲν καταλάβαινα καὶ τὸ τόσο μῖσος ἐναντίον Του, διότι δὲν ἔβλεπα τίποτε ποὺ νὰ δικαιολογῆ τὸ μῖσος αὐτό. Οὔτε τοὺς μίλησε γιὰ κάποια ἀλήθεια ἢ ὁποία νὰ τοὺς ἦτο δυσάρεστος ἢ προσβλητικὴ. Ἀντιθέτως, μάλιστα, ὅπως βλέπομε εἰς τὴν περικοπὴν αὐτὴν, τοὺς εἶπε ἀλήθειες ποὺ θάλπουν, ποὺ χαϊδεύουν. Τοὺς λέγει ὅτι αὐτὸ τὸ χωρίον τοῦ προφήτου Ἡσαΐου «*πεπλήρωται*» σὲ μένα, δηλαδὴ τὸ «*εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς...*», τὸ «*ιάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν. ...*». Τοὺς ἐκαλόπιασε, δηλαδὴ.

[σελ. 78] Καὶ ἔρχομαι τώρα στὴν ἐποχὴ μας. Καὶ ἐμεῖς ἐκάναμε ἕνα μήνυμα φιλάνθρωπον. Στὸ κάτω-κάτω, ἐὰν εἶχαμε ἐμφανισθῆ μὲ ἕνα μήνυμα ὑπεραυστηρότητος, θὰ τὸ καταλάβαινα. Ἀλλὰ ἐμεῖς τὸ μόνο ποὺ δὲν ἐκάναμε ποτὲ εἰς τὴν ζωὴ μας ἦταν νὰ λιθοβολήσωμε κανένα. Λοιπόν, αὐτὸ ποὺ συνέβη μὲ ἐμᾶς τὸ παρομοιάζω μὲ τὴν ἐξῆς εἰκόνα: Ἄς ὑποθέσωμε ὅτι μία στιγμή ἄλλοι ἀρχίζουν νὰ σὲ λιθοβολοῦν. Ἔρχομαι ἐγώ, τότε, καὶ τοὺς ἐμποδίζω ἀπὸ τοῦ νὰ σὲ λιθοβολήσουν. Καὶ ἐσὺ τότε μισεῖς... ἐμένα!

Καὶ διὰ νὰ γυρίσωμε εἰς τὴν περικοπὴν: Τί τοὺς ἔκανε, λοιπόν, ὁ Κύριος, διὰ νὰ ἔχουν τόσο μῖσος ἐναντίον Του; Διότι ἀπὸ τὴν περικοπὴν δὲν βλέπομε τίποτε ποὺ νὰ τὸ δικαιολογῆ. Ἐπὶ τέλους, ἂς μὴ ἐπίστευαν ὅτι εἶναι τὰ θαύματα ἀληθινὰ καὶ ἂς ἔλεγαν μόνο ὅτι, ἀφοῦ δὲν τὰ κάνει ἐδῶ εἰς τὴν πατρίδα του, ἐμεῖς δὲν λαμβάνομε ὑπ' ὄψιν τὸ τί κάνει ἔξω ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Εἶναι μία λανθασμένη μὲν λογικὴ, ἀλλὰ εἶναι ἐπὶ τέλους κάποια λογικὴ. Ὅχι ὅμως νὰ πᾶνε νὰ τὸν σκοτώσουν!

Καὶ ὅμως, αὐταὶ αἱ ἀπορίαι εἶναι ἐκεῖναι ποὺ μᾶς συνδέουν μὲ τὸν Κύριον. Μὲ τὸν Κύριον θὰ συνδεώμεθα μὲ τὰ κοινὰ παθήματα, μὲ τοὺς κοινούς ἐχθρούς, μὲ τὰ κοινὰ ἐμπόδια. Βλέπετε πῶς ὁ Κύριος παίρνει τὴν Ἁγία Γραφὴ καὶ τὴν ἐρμηνεύει μὲ τρόπον ποὺ κανεὶς δὲν θὰ μποροῦσε νὰ τὸν φαντασθῆ. Διότι πρέπει νὰ ξέρης πολὺ καλὰ τὴν Ἁγία Γραφή, γιὰ νὰ σκεφθῆς ὅτι ὁ Ἐλισσαῖος ὁ προφήτης ἔπρεπε νὰ κἀνη θαύματα. Καὶ ἐνῶ ὑπῆρχαν τότε λεπροὶ εἰς τὸν Ἰσραήλ, εἰς κανένα ἐξ αὐτῶν δὲν ἐπῆγε νὰ τὸν θεραπεύσῃ, παρὰ μόνον εἰς τὸν Νεεμᾶν τὸν Σῦρον. Καὶ θὰ τοὺς

εἶπε ἀσφαλῶς καὶ πολλὰ ἄλλα, διότι ἐδῶ εἰς τὴν περικοπὴν ὁ Εὐαγγελιστὴς κάνει περίληψιν τῆς περιλήψεως.

Αὐτά, λοιπόν, ἤθελα νὰ πῶ, διότι, ὅταν τὰ ἔχωμε αὐτὰ ὑπ' ὄψιν μας, τότε παίρνουν νόημα τὰ ἀκατανόητα. Τὸ νὰ ἀντιμετωπίζεται, λοιπόν, ἡ ἀλήθεια μὲ μῖσος εἶναι ἕνας νόμος. Ἡ τιμωρία τοῦ ψεύστου εἶναι ὅτι μισεῖ τὴν ἀλήθεια. Καὶ πάλι **[σελ. 79]** λέω, μισεῖ τὴν ἀλήθεια, καὶ ὅταν ἡ ἀλήθεια δὲν τὸν θίγη καὶ ὅταν τυχαίην νὰ τὸν συμφέρη ἡ ἀλήθεια. Τόσο πολὺ εἶναι μωρός, ὥστε, καὶ ὅταν τὸν χαϊδεύης καὶ τὸν εὐεργετῆς, αὐτὸς δαγκώνει τὸ χέρι ποὺ τὸν εὐεργετεῖ!

Θὰ ἤθελα, λοιπόν, νὰ ἀρχίσωμε μὲ ἕνα ξεκαθάρισμα: Ἐὰν θέλωμε νὰ εἴμεθα μαζί μὲ τὸν Χριστόν, θὰ εἴμεθα μαζί καὶ μὲ τὸ μῖσος ποὺ ὑφίστατο Ἐκεῖνος. Διότι τὸν Κύριον τὸν ἐσυντρόφευε εἰς ὄλην του τὴν ἐπίγειον σταδιοδρομίαν τὸ μῖσος. Ἀκόμη μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ταφῆς. Εἶπαν τότε οἱ Ἰουδαῖοι στὸν Πιλάτο: «Κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν...». Αὐτὸς ἦταν ὁ ἐπικήδειος τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ἡ Ἱερουσαλήμ εἰς τὸν Κύριον: «Ἐκεῖνος ὁ πλᾶνος»! Λοιπόν, ἐφ' ὅσον τὸν Κύριον τὸν ἐσυντρόφευε τὸ μῖσος ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, ἐμεῖς ἢ θὰ πᾶμε μακριὰ καὶ ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ ἀπὸ τὸ μῖσος, ἢ θὰ πᾶμε κοντὰ καὶ εἰς τὸν Κύριον καὶ εἰς τὸ μῖσος τῶν ἀνθρώπων. Δι' ἐκείνους ποὺ μισοῦν δὲν ἔχει καμμίαν ἀξίαν ἀκόμη καὶ τὸ ὅτι τοὺς ἐφέρθητε καλὰ καὶ τοὺς βοηθήσατε, καὶ μὴν ἐπιχειρεῖτε νὰ βάλετε τὸ μῖσος εἰς τὴν λογικὴν. Διότι τὸ μῖσος αὐτὸ δὲν εἶναι λογικὴ, εἶναι, θὰ ἔλεγα, παραλογικὴ. Διότι εἶναι ἡ λογικὴ τῆς πτώσεως. Τὸν βλέπεις νὰ αἰσθάνεται μῖσος περισσότερον, ἀκριβῶς ὅταν μὲ τὴν ἀγάπην σου τὸν ἀφοπλίζης, ὅταν τὸν εὐεργετῆς, διότι ἔτσι τὸ κομπλέξ του μεγαλώνει καὶ δὲν εὐρίσκει δικαιολογία!

Γ

Πιστεύομεν ὅμως ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ τὸ μῖσος; Ἄς ἰδοῦμε, πρῶτα, τί κερδίζουν οἱ ἄνθρωποι τοῦ μίσους. Κατ' ἀρχήν, μὴ νομίσετε ὅτι μῖσος θὰ πῆ δύναμις. Δὲν ὑπάρχει μεγαλυτέρα μωρία ἀπὸ τὸ νὰ νομίζη κανεὶς ὅτι τὸ μῖσος εἶναι δύναμις. Εἶναι, βέβαια, μία δύναμις, ἀλλὰ εἶναι κακοῦ δύναμις. Τὸ μῖσος εἶναι δύναμις, διὰ νὰ κἀνη κακό. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δύναμις, διὰ νὰ κἀνη κανεὶς στὸν ἑαυτό του καλό!

Ἐὰν, τώρα, ἕνας ἄνθρωπος βρεθῆ καὶ πῆ ὅτι ἐγὼ **[σελ. 80]** προτιμῶ νὰ ἔχω τὴν δύναμι νὰ κἀνω κακὸ καὶ νὰ μὴν κἀνω καλὸ εἰς τὸν ἑαυτόν μου, αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα.

Ἡ ἀγάπη, πάλι, εὐκόλα ἐκτρέπεται εἰς τὴν ἀδυναμίαν. Εἶναι σὰν δύο πράγματα ὁμοιόχρωμα ἢ ὁμοιόμορφα, ὅπου εὐκόλα συγγέεις τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο. Ὁμολογουμένως, ἡ ἀγάπη ἠμπορεῖ νὰ ὁμοιάσῃ μὲ τὴν ἀδυναμίαν καὶ νὰ φέρῃ τὰ κακὰ τῆς ἀδυναμίας. Ἐμεῖς, ὅμως, ὁμιλοῦμε ὄχι διὰ τὸ τί γίνεται κατὰ παρεξήγησιν ἢ κατὰ σύγχυσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ποιὸ εἶναι τὸ σωστό. Διότι ἡ ἀγάπη εἶναι δύναμις. Ἡ φωτισμένη, ὅμως, ἀγάπη, ὄχι ἡ μωρὰ ἀγάπη, οὔτε ἡ ἀγάπη ποὺ ἔχει ἀδυναμίες. Ὁμιλοῦμε περὶ τῆς φωτισμένης καὶ καθαρῆς ἀγάπης. Ἄλλο, λοιπόν, εἶναι τὸ νὰ

φωτίζης τὴν ἀγάπην σου, ὥστε νὰ τῆς δίδης δύναμιν, φωτισμόν, καθοδήγησιν, καὶ ἄλλο τὸ νὰ τὴν σκοτώσης καὶ νὰ τὴν ἀντικαταστήσης μὲ τὸ μῖσος. Ὅπως συνήθως λέγεται, καὶ ἡ πιὸ βασανισμένη ζωὴ εἶναι πιὸ γλυκεῖα ἀπὸ τὸ θάνατο. Ἀλλὰ καὶ ἡ πιὸ βασανισμένη ἀγάπη εἶναι χίλιες φορές προτιμότερη ἀπὸ τὸ μῖσος.

Λοιπόν, ἄς παρακαλέσωμε τὸν Θεὸν νὰ μᾶς δώσῃ ἀγάπην, δύναμιν, καὶ νὰ μὴ παραξενευώμεθα γιὰ τὸ μῖσος ποὺ θὰ συναντῶμεν. Φθάνει νὰ τὸ προϋπολογίσωμεν. Ἀλλὰ ἓνα εἶναι γεγονός: Ὅσάκις εἰς τὴν πορείαν τῆς ἀποστολῆς μας συναντῶμεν τὸ μῖσος, νὰ ξέρωμε ὅτι θὰ ἔχωμε συντροφιά, ὄχι μόνον τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ ὅ,τι ἐκλεκτὸν παρουσίασεν ἡ ἀνθρωπότης. Διότι ὅποιος ἔχει διαβάσει βιογραφίες μεγάλων ἀνδρῶν, βλέπει ὅτι ὅλοι οἱ μεγάλοι ἄνδρες, οἱ μεγάλοι εὐεργεταὶ τῆς ἀνθρωπότητος, μέχρι καὶ τοῦ Ντυνάν, τοῦ Ἰδρυτοῦ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, συνήντησαν ἓνα μῖσος παράξενον. Καὶ βλέπει κανεὶς ὅτι, ὅπου λείπει ἡ συνάντησις αὐτὴ μὲ τὸ μῖσος, λείπει καὶ ἡ μεγαλοουργία. Ὅπου ὑπάρχει τὸ μεγαλεῖον, ὑπάρχει καὶ ἡ συνάντησις μὲ τὸ μῖσος.

Θὰ προχωρήσωμεν, λοιπόν, συναντῶντες καὶ τὸ μῖσος. Εἶναι ἡ ὠραία συντροφιά παντὸς ὅ,τι μεγαλειώδους ὑπῆρξε!

Ἡ δὲ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἄς μᾶς ὑπενθυμίξῃ τὴν ἀποστολὴν μας πάντοτε, ἡ ὁποία θὰ δώσῃ νόημα στὴ ζωὴ μας!

[σελ. 81]

Δ

Εἰς τὴν ἀπορίαν, τώρα, ἐὰν ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ ὅλον τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἂν ἀγαπᾷ τὸν σημερινὸν κόσμον, ἔχω νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη, καί, ἐπομένως, δὲν εἶναι νοητὸν ὅτι δὲν ἀγαπᾷ, ὅπως δὲν εἶναι νοητὸν ὅτι ὁ ἥλιος δὲν θὰ ἀκτινοβολῇ. Καὶ ἀκτινοβολεῖ μὲν ὁ ἥλιος, ἀλλὰ, βέβαια, μέσα εἰς τὰ μπουντρούμια τῶν φυλακῶν δὲν ἀκτινοβολεῖ. Εἰς τὰ μπουντρούμια, λ.χ., τῶν φυλακῶν τῆς Βενετίας δὲν μπαίνει καθόλου ὁ ἥλιος. Λοιπόν, ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει γιὰ ὅλους. Ἀλλὰ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον, πρέπει νὰ γίνῃ καὶ ἀποδεκτὴ ἀπὸ αὐτόν, διότι ἄλλοι μὲν ἀποδέχονται τὴν ἀγάπην, ἄλλοι δὲ δὲν τὴν ἀποδέχονται. Καί, φυσικά, ὅποιοι δὲν τὴν ἀποδέχονται δὲν τὴν ἀξιοποιοῦν. Ὅταν δὲ κανεὶς ἁμαρτάνῃ ἐκουσίως, χωρὶς νὰ τὸ ὁμολογῇ, τότε τὸ θέμα δὲν εἶναι κἄν τί θὰ γίνῃ δι' αὐτόν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν—αὐτὰ εἶναι θέματα ποὺ δὲν τὰ ξέρομε—, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ξέρω γιὰ ἐτούτη τὴν ζωὴν εἶναι ὅτι δὲν ἔχω δεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἁμαρτία, μὴ ὠμολογημένη, ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ ἄμεσον κύρωσιν. Ὁ οὕτως ἁμαρτάνων, μὲ τὸ νὰ ἁμαρτάνῃ ἐκουσίως, εἶναι ἔξω τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται στὸ μπουντροῦμι τῆς φυλακῆς, καὶ ὁ ἥλιος ἐκεῖ δὲν ἀκτινοβολεῖ.

Μοῦ ἔχει κάνει, ἐπίσης, ἐντύπωση ὅτι ἡ ἐκπροσώπησις τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν πρόσεξε τὸ ρητὸν τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου «ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστί», καὶ ἔτσι, ὅπως βλέπομε εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου, συνεδύασε τὸ μῖσος μὲ τὴν Ὁρθοδοξίαν (*). Καὶ ὅταν ἡ μακαρία **[σελ. 82]** τῇ λήξει γενομένη αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία ἐτύφλωσε τὸ γυιό της, γὰρ νὰ γίνη ἡ ἴδια βασίλισσα –καὶ κατ’ ἄλλους, προτοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον νὰ τὸν τυφλώσῃ, τοῦ ἔκανε πολλὰ ἄλλα παρόμοια βασανιστήρια–, ἡ Ἐκκλησία ἔνα ἐπρόσεξε: ὅτι ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία ἦταν ὑπὲρ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων καὶ εἶχε τὴν πρωτοβουλίαν καὶ συνεκλήθη ἡ ἐβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία ἀνεστήλωσε τὰς εἰκόνας. Καὶ ὅταν ἡ αὐτοκράτειρα αὕτῃ ἐπῆγε εἰς τὰς Ἀθήνας, παρ’ ὀλίγον ἡ Ἐκκλησία νὰ τὴν ἀνακηρύξῃ καὶ ἁγίαν !

Αὐτὰ, ὅμως, πληρώνονται. Καὶ σήμερα τὰ πληρώνομε αὐτά. Ὅταν, βέβαια, ἐμεῖς σήμερα ὁμιλοῦμε περὶ μίσους, δὲν ἐννοοῦμε, φυσικά, μόνον τὸ μῖσος ποὺ φθάνει μέχρι ἐγκλήματος, ἐννοοῦμεν καὶ τὴν ἔλλειψιν ἀγάπης. Ὁμολογῶ ὅτι ἔχω δὴ ἀνθρώπους ποὺ μισοῦν. Καὶ διεπίστωσα ὅτι ἐκεῖνος ποὺ μισεῖ –δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἐκουσίως μισεῖ– εἶναι ἄρρωστος. Μὲ συγχωρεῖτε ποὺ θὰ πῶ κάτι: Δὲν ἠσθάνθην ποτέ στὴν ζωὴν μου μῖσος κατὰ κανενὸς ἀνθρώπου, καὶ δὲν νομίζω ὅτι ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ... ἔχασα πολλὰ πράγματα. Καὶ μὴ νομίζετε ὅτι τὸ μῖσος εἶναι προφύλαξις. Μπορεῖς νὰ μὴν ἔχῃς μῖσος, καὶ νὰ προφυλάσσεσαι, ὥστε νὰ μὴ βλαβῆς.

Τὸ μῖσος εἶναι ἀρρώστια, εἶναι τοῦ ἰδίου τοῦ μισοῦντος ἀρρώστια. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις ἀγάπης, καὶ αὕτῃ εἶναι ἔλλειψις ζωῆς. Ὅποιος δὲν ἔχει ἀγάπην δὲν ἔχει ζωὴν. Αὐτὰ πλεόν δὲν εἶναι μεταφυσικὴ, εἶναι φυσικὴ, εἶναι ἐμπειρία καθημερινή. Ὅποιος ἀγαπᾷ ἐνδεχομένως νὰ κάνῃ πολλὰς ἐπιπολαιότητες ἐπάνω στὴν ἀγάπην του. Μακάρι, ὅμως, νὰ εἶναι αὐτὲς ὅλες του οἱ ζημίαι.

Βέβαια, χρειάζεται προσοχή, διότι, ὅπως ἡ πίστις ἔχει μίαν ἀπομίμησιν κακὴν, ἡ ὁποία λέγεται δεισιδαιμονία, ἔτσι καὶ ἡ ἀγάπη ἔχει ἀντ’ αὐτῆς ὡς ὑποκατάστατον μίαν ἀπομίμησιν κακὴν, ἡ ὁποία λέγεται ὑπὲρ τὸ μέτρον συναισθηματικότης. Καὶ αὕτῃ ἡ συναισθηματικότης –ἡ ὁποία, ἐπειδὴ ὑπερβαίνει τὸ μέτρον, εἶναι καὶ ἀδύναμος– ἔχει πρὸς τὴν ἀγάπην ὄν λόγον ἔχει ἡ δεισιδαιμονία πρὸς τὴν πίστιν. Ὁ ἄνθρωπος **[σελ. 83]** ποὺ εἶναι δοῦλος τοῦ συναισθηματισμοῦ αὐτοῦ δὲν εἶναι ἄνθρωπος τῆς ἀγάπης. Λ.χ., οἱ γονεῖς τῶν σημερινῶν παιδιῶν κατ’ ἀρχὴν δὲν ἔχουν ἀγάπην, ἔχουν μόνον συναισθηματικὸν δεσμόν, καὶ αὐτὸ ἀπετέλεσε τὸ ἐμπόδιον, διὰ νὰ χειραγωγηθῇ καὶ ἡ παροῦσα γενεά (*). Ἀλλὰ ἡ γνήσια ἀγάπη εἶναι ζωὴ. Καὶ ὅποιος εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ἀγάπην εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ζωὴν.

* Πρβλ. Α. Ν. Τσιριντάνη, *Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες*, Ἀθῆναι 1978, σελ. 91 - 97 (σ. ἐ).

* Βλ. καὶ Α. Ν. Τσιριντάνη, «Ἐμεῖς καὶ τὰ παιδιὰ μας», *Συζητήσεις*, τόμος ΣΤ', σελ. 173 ἐπ. καὶ «Πῶς νὰ μιλήσωμε στὰ παιδιὰ μας», τόμος ΙΓ' σελ. 205 ἐπ. (σ. ἐ.).

Καὶ τὸ τελευταῖο ποὺ ἤθελα νὰ πῶ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης, «ὁ κόσμος παράγεται καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ. ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Ὁ κόσμος φεύγει, καὶ ὅποιος θέλει νὰ εἶναι μοντέρνος εἶναι ὁ ἀπηρχαιωμένος τοῦ αὔριο. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι μοντέρνο φεύγει, «καὶ ὁ κόσμος παράγεται καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ», καὶ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦμε σύγχρονα φεύγουν καὶ θὰ φύγουν αὔριον, «ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα», καὶ μόνον αὐτός. Εἰς τὸν αἰῶνα μένει ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡμπορεῖ, ἴσως, νὰ πλανᾶται ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι θέλημα Θεοῦ. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ πλάνη ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἡ ἀποστασία.

Λοιπὸν, νὰ μὴ ἔχωμε κομπλέξ, ὅταν βλέπουμε ὅτι δὲν εἴμεθα μοντέρνοι. Μοντέρνοι, ἂν θέλετε εἴμεθα, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι εἴμεθα ὑπεράνω τοῦ μοντέρνου. Διότι μοντέρνος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ζῆ γιὰ μιὰ στιγμή. Ὁ ὑπεράνω τοῦ μοντέρνου εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ζῆ τὴν αἰωνιότητα.

Σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες ἡ ἀγάπη εἶναι ὠραῖο πρᾶγμα. Ἀπὸ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἕως τώρα, ἡ ἀνωτερότης, ἡ ἀγάπη, ἦσαν ὠραῖα πράγματα.

Καὶ ὁ μοντερνισμὸς –ἐννοῶ τὸν μοντερνισμὸν ἐκεῖνον ποὺ **[σελ. 84]** διώχνει τὶς αἰώνιες ἀξίες– εἶναι ἓνα πτώμα, τὸ ὁποῖον τώρα παρατείνει μὲν τεχνητῶς τὴν ζωὴν του, ἀλλὰ αὐτὸ θὰ συμβαίνει γιὰ λίγο καιρό.

Λοιπὸν, ἂς κοιτάξωμε νὰ εἴμεθα εἰς τὴν αἰωνιότητα καὶ ὄχι στὸ μοντέρνο. Ἐάν, τώρα, ἡ πορεία εἰς τὴν αἰωνιότητα εἶναι πορεία ἐν μειονοψηφία καὶ ἐὰν τὸ μοντέρνο εἶναι πορεία ἐν πλειονοψηφία, ἴσως καὶ ἐν παμψηφία σχεδόν, ἔ, αὐτὸν τὸν ἡρωισμόν, τὸν ἡρωισμόν τῆς μειονοψηφίας, ἢ ἔστω καὶ τῆς μονώσεως ἀκόμη, πρέπει νὰ τὸν δείξωμε. Εἶναι ὁ ὠραιότερος ἡρωισμὸς!

10

ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΝΩΜΗ

Α

Κατηγοροῦν τὸν Χριστιανισμόν, διότι διὰ τῆς μονομεροῦς προβολῆς τῆς διδασκαλίας του περὶ συγγνώμης (*) ἔτραυμάτισε τὴν ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔδωκεν εἰς τὸ ἔγκλημα τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἀσυδοσίας. Καὶ ναὶ μὲν δὲν ἔφθασε μέχρι τοῦ νὰ τὴν δώσῃ εἰς τὰ μεγάλα ἐγκλήματα τὰ συλλαμβανόμενα ὑπὸ τοῦ Ποινικοῦ Νόμου, τὴν ἔδωκεν ὅμως εἰς ἄλλα, τὰ κοινωνικὰ ἐγκλήματα, ποὺ ἀφοροῦν εἰς τὴν συμπεριφορὰν μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν. Εἰς τὰς κοινωνικὰς σχέσεις ὁ Χριστιανισμός, κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν, διὰ τῆς μονομεροῦς προβολῆς τῆς ἐννοίας τῆς συγγνώμης, ὠδήγησεν εἰς μίαν ἀπάμβλυσιν τῆς ἐννοίας τῆς εὐθύνης καὶ τῶν συνεπειῶν τῶν πράξεών μας καὶ τῶν παραλείψεών μας, ἐπομένως εἰς ἀντικοινωνικότητα τοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖον ἐνσυνειδήτως ἢ ὑποσυνειδήτως θεωρεῖ τὸ σύνολον ὑποχρεωμένον νὰ καλύπτῃ πᾶσαν του πρᾶξιν. Δημιουργεῖται, ἐπομένως, ἓνα αἴσθημα ἀσυδοσίας, τὸ ὁποῖον φθάνει καὶ μέχρι τοῦ ἐξῆς σημείου. Ἐπειδὴ καὶ ὁ παρέχων τὴν συγγνώμην εἶναι ἄνθρωπος καὶ, ἐπομένως, ἡ δύναμις του διὰ τὴν συγγνώμην εἶναι περιορισμένη, ἐνθαρρύνεται ὁ ἄλλος εἰς τὴν κακὴν συμπεριφορὰν, ὅποτε ὑπερβάλλεται ἡ δυνατότης τῆς συγγνώμης καὶ γίνεται ἐν ἑκ τῶν δύο: ἢ μία κρίσις, ἢ ὁποία θὰ **[σελ. 86]** ἠμποροῦσε νὰ προληφθῇ μὲ ἔγκαιρον κύρωσιν, ἢ μία ὑποκριτικὴ εἰρήνη, ἢ ὁποία εἶναι χιμαιρικὴ μέσα εἰς τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργεῖται μία ἀσυνέπεια εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, τὴν ὁποίαν βλέπομε πρὸ παντὸς μεταξὺ χριστιανῶν. Ἐνῶ, ἀντιθέτως, ἡ κοινωνία –καὶ ἐννοοῦμεν τὴν καλὴν κοινωνίαν–, μὲ τὰς κυρώσεις τὰς κοινωνικὰς, ἐμπνέει τὸ αἴσθημα τῆς εὐθύνης καὶ δημιουργεῖ τὴν ὑποχρέωσιν μιᾶς ἀνεκτῆς πρὸς ἀλλήλους συμπεριφορᾶς, χωρὶς αὐτὸ καθόλου νὰ ἐμποδίζῃ νὰ ἀναπτύσσεται καὶ περαιτέρω φιλία, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι καθόλου ἐμπόδιον τὸ νὰ ἔχωμεν εἰς τὸν νοῦν μας καὶ τὸ ἐνδεχόμενον τῶν συνεπειῶν τυχόν ἀντικοινωνικῆς μας συμπεριφορᾶς.

Μερικὰ παραδείγματα:

* «Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις», «ποσάκις ἀμαρτήσῃ εἰς ἐμέ ὁ ἀδελφός μου καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἐπτάκις; ... οὐ λέγω σοι ἕως ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἐπτὰ», «κατακαυχᾶται ἔλεος κρίσεως», «ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος βαλέτω λίθον ἐπ' αὐτῇ» κ.τ.λ.

Τὸ παράδειγμα τοῦ προϊσταμένου καὶ τοῦ ὑφισταμένου, χριστιανῶν καὶ τῶν δύο, ὅπου ἡ συγχωρητικότητα τοῦ προϊσταμένου ἀποθρασύνει τὸν ὑφιστάμενον.

Τὸ παράδειγμα ὑπαλλήλων οἱ ὅποιοι, ὑπολογίζοντες εἰς τὸ πνεῦμα τῆς συγγνώμης, δὲν προσέρχονται ἐγκαίρως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των ἢ κάμνουν ἄλλας παραλείψεις τῶν καθηκόντων των, εἰς τρόπον ὥστε εἰς τὸ τέλος, προκειμένου ὁ προϊστάμενος νὰ προσλάβῃ νέους ὑπαλλήλους, προσέχει μὴ τυχὸν καὶ εἶναι κανεὶς ἐξ αὐτῶν μὲ αὐτὰς τὰς ἀρχάς.

Ὅταν ὁ εἷς ἐκ τῶν συζύγων δεικνύει ἄμετρον συγγνώμην εἰς τὰς παρεκτροπὰς τοῦ ἄλλου, τότε σιγὰ-σιγὰ τὸ ἔνοχον μέλος γίνεται εἰς τὸ τέλος ἐγκληματικόν, διασπᾶται ἡ οἰκογένεια, χάνονται τὰ παιδιά κ.τ.λ.

Τὸ παράδειγμα τοῦ Χίτλερ, ὁ ὅποιος εἶχεν ὁμολογήσει ὅτι ἐνεθαρρύνθη εἰς τὸν πόλεμον ἀπὸ τὰς συνεχεῖς ὑποχωρήσεις τοῦ Τσάμπερλαιν.

B

Προτοῦ, ὅμως, προχωρήσωμεν εἰς τὴν περαιτέρω ἔρευναν τοῦ θέματος τῶν κυρώσεων ἐν σχέσει μὲ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην [σελ. 87] καὶ διατυπώσωμεν τὴν ὀρθὴν θέσιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, πρέπει νὰ κάμωμεν μίαν διαστολήν: Εἰς τὴν ἐπιβολὴν κυρώσεων δὲν πρέπει νὰ ἔχη καμμίαν θέσιν ἡ ἐκδίκησις. Διότι, ἀναμφιβόλως, ἡ ἐκδίκησις δὲν ἔχει θέσιν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἐπειδὴ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἐγώ, τὸ ὅποιον τυχὸν θίγεται. Ἡ δὲ οἰαδήποτε κύρωσις πρέπει νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὸ ἐγώ. Διὰ τοῦτο θὰ πρέπει ὁ ἐπιβάλλων τὴν κύρωσιν νὰ μὴ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ θιγείς, ὅπως π.χ. συμβαίνει εἰς τὴν Ποινικὴν Δικονομίαν, ὅπου καθορίζεται ὅτι ὁ δικαστὴς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δικάζῃ ὑποθέσεις μὲ τὰς ὁποίας συνδέεται αὐτὸς προσωπικῶς ἢ ἀφοροῦν αὐτὸν ἢ τὸ συγγενικόν του περιβάλλον.

Ἐπὶ τούτων ὅμως περιπτώσεις εἰς τὰς ὁποίας εἶναι ἀναπόφευκτον ἡ κύρωσις νὰ ἐπιβληθῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θιγέντος. Τότε, ἐφ' ὅσον πρόκειται βεβαίως περὶ ἀνθρώπου συνειδητῶς χριστιανοῦ, θὰ πρέπει αὐτός, προκειμένου νὰ χωρήσῃ εἰς τὴν κύρωσιν, νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του τὰ ἐξῆς:

Θὰ προσπαθήσῃ νὰ ἀντικειμενικοποιήσῃ τὴν κρίσιν του καὶ νὰ κρίνῃ, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ τρίτου προσώπου.

Θὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν του τὸ τοῦ Κυρίου «προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηραζόντων ὑμᾶς». Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπιβάλῃς κύρωσιν, προτοῦ προσευχηθῆς ὑπὲρ τοῦ προσώπου εἰς τὸ ὅποιον θὰ ἐπιβάλῃς τὴν κύρωσιν. Ἐτσι, θὰ προχωρήσῃς μὲ τὴν συνείδησιν ὅτι κάμνεις κᾶτι μὲ λύπη σου, βεβαίως, τὸ ὅποιον, ὅμως, πρέπει νὰ γίνῃ.

Ἐνίοτε θὰ χρειασθῇ νὰ ζητηθῇ καὶ ἡ γνώμη ἐνὸς τρίτου ἐμπείρου καὶ μὲ κῦρος προσώπου, τηρουμένων, βεβαίως, τῶν ἀρχῶν τῆς καλῆς πίστεως. Καὶ

Πρέπει νὰ τηρηθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπολογίας. Νὰ μὴν καταδικάζεται κανεὶς ἀναπολόγητος.

Ὁ ἐπιβάλλον, λοιπόν, τὴν κύρωσιν θὰ προσπαθῆ νὰ γίνεταί ὅσον ἤμπορεῖ δικαστὴς ἀντικειμενικός, ἀποβάλλον πᾶν ἴχνος ἐκδικήσεως.

Πρέπει δὲ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ κύρωσις καὶ ἡ ἀγάπη [σελ. 88] δὲν εἶναι δύο ἔννοιαι ἀντιτιθέμεναι πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ ἤμποροῦν καὶ πρέπει νὰ συμβαδίζουν. Τοῦτο εἶναι περισσότερο κατανοητόν, ὅταν ἕνας ἐπιβάλλη κύρωσιν εἰς πολὺ ἀγαπητὰ εἰς αὐτὸν πρόσωπα ἢ καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ὁπότε εἶναι προφανές ὅτι ἡ κύρωσις δὲν ἀποκλείει καθόλου τὴν ἀγάπην. Εἶναι μᾶλλον τότε μία ἐκδήλωσις ἀληθοῦς καὶ ὑγιοῦς ἀγάπης. Τὸ πρᾶγμα, ὅμως, καθίσταται δυσκολώτερον, ὅσον ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὸ στενὸν φιλικὸν περιβάλλον μας καὶ πρόκειται περὶ προσώπων κάπως μεμακρυσμένων ἀφ' ἡμῶν. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς πρέπει νὰ ἐνεργῶμεν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς πεφωτισμένης χριστιανικῆς συνειδήσεως.

Γ

Προτοῦ καταλήξωμε καὶ διατυπώσωμε τὸ τελικὸν συμπέρασμα, θὰ πρέπει νὰ ξεκαθαρίσωμε καὶ μίαν ἄλλην ἔννοιαν: τὴν ἐπιείκειαν. Ἡ ἐπιείκεια προϋποθέτει, βέβαια, ὅτι θὰ ἐπιβληθῆ κάποια κύρωσις. Δὲν ἀποκλείει, δηλαδή, τὴν κύρωσιν, ἀλλὰ ἀπεναντίας εἶναι τρόπος ἐφαρμογῆς τῆς κυρώσεως. Μόνον ὅτι ἡ ἐπιείκεια εἶναι κᾶτι τὸ περίεργον. Διότι ἐὰν θὰ εἴμεθα ἐπιεικεῖς ἔναντι ἐκείνου ὁ ὁποῖος, λ.χ., στὰ καλὰ καθούμενα ἐσκότῳσε, διατί δὲν θὰ εἴμεθα ἐπιεικεῖς ἔναντι ἐκείνου ὁ ὁποῖος βλέπει τὸν φονέα τοῦ πατέρα του νὰ πίνη ἐλεύθερος καφὲ καὶ χειροδικεῖ ἐπ' αὐτοῦ;

Ἡ ἐπιείκεια, λοιπόν, εἶναι μία τέχνη, *ars boni at aequi*, τῆς ὁποίας ἡ ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον θὰ προσεχθῆ τὸ πολὺπλευρον τοῦ θέματος. Ἡ ἐπιείκεια, ἐπομένως, δὲν ἀποκλείει τὴν κύρωσιν, ἀλλὰ εἶναι τρόπος ἀσκήσεως τῆς κυρώσεως.

Δ

Καὶ τώρα, διὰ νὰ κλείσωμε τὸ θέμα Χριστιανισμὸς καὶ συγγνώμη, πρέπει νὰ ξεχωρίσωμε τὴν διδασκαλίαν τὴν χριστιανικὴν [σελ. 89] ὑπὸ τὴν ἀντικειμενικὴν ἔννοιαν, ἀπὸ τὸν ὑποκειμενικῶς ἐννοούμενον Χριστιανισμόν.

Ἀπὸ ἀπόψεως διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, δὲν ἤμποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς κατέπνιξε τὴν θεωρίαν τῶν κυρώσεων. Θὰ ἤμποροῦσε νὰ λεχθῆ, μάλιστα, ὅτι ἡ χριστιανικὴ Θεολογία στηρίζεται ἐπὶ τῶν κυρώσεων. «Καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν». Τὸ ἴδιο διαπιστώνει κανεὶς καὶ εἰς τὸ Κανονικὸν Δίκαιον, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει πλῆθος αὐστηροτάτων κυρώσεων, καὶ εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπάρχουν καὶ πλεῖστα σχετικὰ χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ παραδείγματα ἐξ αὐτῆς (ὁ Παῦλος καὶ ὁ Μάρκος, ὁ

Παῦλος καὶ ὁ ἁμαρτήσας Κορίνθιος κ.τ.λ.) (*) ὅπου καταφαίνεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Μᾶλλον, λοιπόν, δὲν ἴσχυρε κανεὶς περὶ αὐτοῦ νὰ κατηγορήσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐκτὸς ἐὰν δὲν ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ τὴν διδασκαλίαν τὴν χριστιανικὴν καὶ ἐρασιτεχνικῶς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐκεῖνο, πάντως, τὸ ὁποῖον εἶναι γεγονός εἶναι ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ πρέπει νὰ γίνῃ περισσότερον περιεχόμενον διδασκαλίας, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, δηλαδή, τῆς μεταδόσεως. Πρέπει, δηλαδή, νὰ γίνῃ ἀντικείμενον περισσοτέρας ἐρεύνης, ἀναπτύξεως, ἀποσαφηνίσεως, διὰ νὰ μὴ παραπαίωμεν πότε εἰς τὴν ἄκραν ἐπιείκειαν καὶ πότε εἰς τὴν ἀνοικτίρμονα αὐστηρότητα. Ἀλλὰ νὰ ἐπανέλθωμε εἰς τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τὴν χριστιανικὴν, τὴν αὐθεντικὴν.

Ε

Ἐὰν, ὅμως, ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸ δεύτερον μέρος, εἰς τὸν Χριστιανισμὸν τὸν ὑποκειμενικῶς ἐννοούμενον, ἐκεῖ πολὺ δύσκολα θὰ εὑρίσκε κανεὶς ἐπιχειρήματα, διὰ νὰ ἀποσείσῃ τὴν [σελ. 90] κατηγορίαν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀσυδοσίαν. Θεωρῶ ὅμως καὶ αὐτὴν τὴν κατηγορίαν ὡς ἀβάσιμον, διὰ τὸν ἐξῆς λόγον: Τὰ παραδείγματα ποὺ ἀνεφέρθησαν προηγουμένως δὲν νομίζω ὅτι φανερώνουν ὅτι ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ συγγνώμη εἶναι εἰς τόσον μεγάλον βαθμὸν ἀνεπτυγμένα εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν χαρακτηριστικὴν μορφήν τοῦ χριστιανικοῦ βιώματος. Συνοδεύονται μᾶλλον, θὰ ἔλεγα, ἀπὸ κινδύνους, καὶ θὰ πρέπει νὰ ἐπιστήσωμε τὴν προσοχήν μας εἰς τοὺς κινδύνους αὐτούς. Δὲν εἶναι καθόλου ἀληθές ὅτι τὸ ἔγκλημα τὸ συλλαμβανόμενον ἢ καὶ τὸ μὴ συλλαμβανόμενον ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου ἔχει ἐνισχυθῆ συνεπεία τῆς χριστιανικῆς συγγνώμης. Τοῦτο δὲν τὸ παραδέχεται οὔτε ὁ καθηγητὴς τῆς ἐγκληματολογίας κ. Κ. Γαρδίκας οὔτε κανεὶς ἐπιστήμων ἀσχολούμενος μὲ τὴν παθολογίαν τῆς κοινωνίας. Εἰς τὸ κάτω τῆς γραφῆς, κάθε καλὸ, κακῶς χρησιμοποιούμενον, φέρει κακὰ ἀποτελέσματα. Ἀκόμη καὶ τὰ φάρμακα, ὅταν λαμβάνωνται κακῶς, βλάπτουν. Δὲν ἔλαβε, ὅμως, οὔτε ἡ κακὴ αὐτὴ ἐκδήλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς βίωμα τοιαύτην ἔκτασιν, ὥστε νὰ κατηγορήσωμε τὸν Χριστιανισμὸν ὅτι ἔκαμε κακό. Ὅτι δὲ αὐτὰ εἶναι μειονότης ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μᾶς κάμνουν αἴσθησιν.

Καὶ κᾶτι ἄλλο. Ἐχει παρατηρηθεῖ ὅτι, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει μία χριστιανικὴ ἐργασία, ἐπέρχεται σὺν τῷ χρόνῳ μία οἰκείωσις ἢ ὁποία δίδει τὴν ἐντύπωσιν ἀσυδοσίας καὶ ἢ ὁποία φθάνει νὰ ἔχῃ ἐνίστε ὡς συνέπειαν μερικὰς ἀξιοποίνους πράξεις. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ληφθοῦν διάφορα προφυλακτικὰ μέτρα. Πρέπει πρὸς τοῦτο νὰ γίνῃ εἰδικὴ διαφώτισις τῶν χριστιανῶν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ὀρθῆς ἐννοίας τῆς συγγνώμης, ἀλλά, ἀντιστοίχως, καὶ τῆς ἐννοίας τῆς δικαιοσύνης. Διότι ἡ δικαιοσύνη

* Βλ. Πράξεων κεφ. ιε' στίχ. 36 - 41 καὶ Α' Κορινθίους κεφ. ε', στίχ. 1 - 8.

ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ ἓνα θεμέλιον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ δικαιοσύνη καὶ ὑπὸ τὴν νομικὴν ἔννοιαν. Εἰς τὸ κάτω τῆς γραφῆς, προτοῦ νὰ πᾶς πάρα πάνω ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην, πρέπει τοῦλάχιστον νὰ εἶσαι δίκαιος. Δὲν ἔμπορεῖς νὰ ἐφαρμόσης δικαιοσύνην, οὐδὲ νὰ προσφέρῃς ὑπὲρ εὐγενῶν [σελ. 91] σκοπῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχεις καταβάλῃ «πᾶσι τὰς ὀφειλάς». Ἐπίσης, ἃς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ἡ κύρωσις πρέπει νὰ ἐπιβάλλεται καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς ἀμελείας. Διότι μία ἀγάπη ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἰκανὴ νὰ ἐμπνεύσῃ ἐπιμέλειαν δὲν εἶναι ἀγάπη.

Ἐπομένως, κατελήξαμε εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οὔτε εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὔτε εἰς τὴν πράξιν, ὁ Χριστιανισμὸς ἔμπορεῖ νὰ κατηγορηθῇ ὅτι διὰ τῆς συγγνώμης ἐξετόπισε τὴν δικαιοσύνην. Μόνον ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ὀρθὴ πρέπει νὰ γίνῃ ἀντικείμενον διαφωτίσεως. Πρέπει, δηλαδή, νὰ γίνῃ διαφώτισις ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν πρέπει νὰ ἀγνοῇ τὴν δικαιοσύνην καὶ ὅτι ἡ κύρωσις εἶναι ἔκφρασις τῆς ἀγάπης κ.τ.λ.

11

ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ ΑΔΙΑΛΛΑΞΙΑ

Εἰς αὐτὸ ποὺ παρατηρήθη σχετικῶς μὲ τὴν ἀναγνωσθεῖσαν περικοπὴν ἀπὸ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον (*), ὅτι ὁ Κύριος ἦτο πραῦς καὶ ὄμως μαστιγοφόρος, θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ πῶ τὸ ἐξῆς: Ὁ Κύριος ἦτο μαστιγοφόρος ἔναντι τοῦ κακοῦ, καὶ πραῦς ἔναντι τῶν κακῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ὅτι σιγὰ-σιγὰ προχωροῦμε εἰς τὸ θέμα αὐτὸ καὶ λέμε τώρα ὅτι τιμωροῦμε μὲν τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τὸν ἐγκληματία κοιτᾶμε πῶς νὰ τὸν σωφρονίσωμε. Καὶ ἡ ποινὴ ὅπως τὴν εἶχεν ἀναπτύξει ὁ Μεσαίων, ὅπου ὑπεχρέωνε καὶ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν νὰ εἶναι σύμφωνος μαζί του, δηλαδὴ ἡ ποινὴ-ἐκδίκησις, ἀντικαθίσταται τώρα ἀπὸ τὴν σωφρονιστικὴν. Καὶ λέμε ὅτι τὸ μὲν ἔγκλημα τὸ πολεμοῦμε, τὸν δὲ ἐγκληματίαν κοιτᾶμε πῶς νὰ τὸν μεταχειρισθοῦμε καλά. Καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ὑπάρχει ἡ δυνατότης τοῦ σωφρονισμοῦ, διότι ἔχει πλέον ἀποφασισθῆ ἡ θανάτωσις, καὶ πάλι φροντίζομε νὰ τοῦ γλυκάνωμε καὶ τὶς τελευταῖες του στιγμῆς, οὕτως ὥστε νὰ ξέρη ὅτι ἀναγκάζεται μὲν ἡ κοινωρία νὰ τὸν ἀποβάλη ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς λύπης ἀναγκάζεται νὰ τὸ κάνει.

Λοιπὸν, εὐρίσκω ὅτι εἰς τὴν περικοπὴν αὐτὴν ὑπάρχει τὸ σπέρμα αὐτῆς τῆς ἀληθείας. Ὁ Κύριος ἦτο πραῦς ἔναντι τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ἀδιάλλακτος ἔναντι τῆς ἁμαρτίας. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ἐξαιρέσει τῆς ὑποκρισίας, ποτὲ δὲν ἦτο ἀδιάλλακτος ἔναντι τῶν ἁμαρτωλῶν. Λέγω ἀκόμη καὶ τοῦτο: Διαβᾶστε τὴν περικοπὴν αὐτὴν, ἀπὸ τὸν στίχον 12, ὅπου περιγράφεται πῶς ὁ Κύριος εἰσῆλθε εἰς τὸ Ἱερὸν μὲ μαστίγιον [σελ. 93] καὶ ἐξέβαλε ἔξω ὅλους τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας καὶ κατέστρεψε τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν. Φαντασθῆτε αὐτοὺς τοὺς κολλυβιστὰς τῶν ὁποίων τὰς τραπέζας ἀνέτρεψε! Παρακαλῶ, μὴ τὸ νομίσετε μικρὴ δουλειὰ αὐτό. Οἱ κολλυβισταὶ ἦσαν οἱ σαράφηδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ σαράφηδες αὐτοὶ εἶχαν τραπέζια, καὶ τὰ τραπέζια εἶχαν λεπτὰ. Τὰ λεπτὰ ἦσαν «βουνά». Τὸ ὅτι ἀνέτρεψε αὐτὰ τὰ τραπέζια ἦταν μεγάλη ἱστορία. Διότι ἄντε κατόπιν νὰ μαζέψης τὰ λεπτὰ ποὺ ἔπεσαν κάτω, καὶ οἱ διαπληκτισμοὶ ἔπειτα μεταξύ των πόσα εἶχε ὁ ἓνας καὶ πόσα ὁ ἄλλος. Μὴν κοιτᾶμε ποὺ οἱ Εὐαγγελισταὶ ἀναφέρουν τὸ γεγονός αὐτὸ μὲ δύο γραμμῆς. Ἀλλὰ φαντάζεσθε τί θὰ ἐπηκολούθησε! Ἔ, λοιπὸν, ἐγὼ πιστεύω ὅτι, ἐὰν ἓνας ἀπ' αὐτοὺς προσήρχετο κατόπιν εἰς τὸν Ραββί, θὰ ἦτο ἀπέναντί του ὁ

* Κατὰ Ματθαῖον κεφ. κα', στίχ. 1 - 17 καὶ Ἰωάν. κεφ. β' στίχ. 15.

«πραῦς καὶ σώζων». Εἶμαι ἀπολύτως βέβαιος ὅτι, ἐὰν ἓνας ἀπ’ αὐτοὺς προσήρχετο κατόπιν – τί λέω, ὁ γράφων τὸ Εὐαγγέλιον ἦταν ἓνας ἀπ’ αὐτούς, καὶ μάλιστα ἀρχιελῶνης !

Δὲν νομίζω, λοιπόν, ὅτι ἀγάπη καὶ ἐπανάστασις, ἀγάπη καὶ ἀγωνιστικότης δὲν συμβιβάζονται. Διότι ἢ μὲν ἐπανάστασις στρέφεται κατὰ τοῦ ψεύδους καὶ κατὰ τοῦ κακοῦ. Ἐνῶ ἢ ἀγάπη στρέφεται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὸ τὸ ἐξέχασαν οἱ ἐπαναστάται, καὶ εἶναι ἢ κατὰ τῶν ἐπαναστάσεων! Εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν ἔλεγον ὅτι ἢ ἐπανάστασις εἶναι ἐλευθέρω ἀπὸ τοὺς νόμους. Ἐμεῖς, ἔλεγον, εἴμεθα *legibus solutis* ἀλλ’ ὄχι *moribus solutis* – δηλαδή, ἐλεύθεροι ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλ’ ὄχι ἐλεύθεροι καὶ ἀπὸ τὴν ἠθικὴν. Εἶσαι ὅμως ἐλεύθερος ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλὰ διὰ νὰ κάνης κάτι παραπάνω ἀπὸ τοὺς νόμους, ὄχι παρακάτω ἀπὸ τοὺς νόμους. Διότι, ἐὰν ὁ Κύριος ἀνέτρεψε τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν, δὲν τὸ ἔκαμε γιὰ νὰ πάρη λεπτά, οὔτε γιὰ νὰ πῆ φέρτε τὰ λεπτά διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀγνισθῇ ὁ λαός.

Αὐτό, λοιπόν, ἔκρινεν ὁ Κύριος. Καὶ δι’ αὐτὸν τὸν λόγον σήμερα θέλω νὰ πῶ τοῦτο: ὅτι δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν **[σελ. 94]** ὅτι ἀγάπη καὶ ἀδιαλλαξία εἶναι ἀσυμβίβαστα. Ἀλλὰ ὡς πρὸς μὲν τὰς ἀρχὰς πρέπει νὰ ὑπάρχη ἀδιαλλαξία. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπη. Αὐτὸ ἢμπορεῖ κάλλιστα νὰ πραγματοποιηθῇ, ἐὰν προστεθῇ καὶ τὸ ἰδικόν μας ἠρωικὸν στοιχεῖον. Διότι δὲν καμπτόμεθα εἰς τὴν ἀδιαλλαξίαν μας ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ἀπὸ φόβον διὰ τὸν ἑαυτὸν μας.

Λοιπόν, ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται εἶναι ἠρωικὴ ἀδιαλλαξία καὶ ἐξ ἀφοσιώσεως ἀγάπη. Τὸ θέμα εἶναι δύσκολον, ἀλλὰ καὶ ἢ ἐπανάστασις εἶναι δύσκολη. Καὶ πλανώμεθα, ἐὰν νομίζωμε ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι εὐκόλη ὑπόθεσις. Διότι ἐμεῖς κοιτᾶμε τὶς δυσκολίες νὰ τὶς μεταθέσωμε εἰς τὸ ἂν κατὰ τὴν νηστεία θὰ τρῶμε γιουρτι ἢ ἀστακό, ἐνῶ ἢ δυσκολία εἶναι αὐτὴ ποὺ εἶπαμε.

Καὶ ἀρχομένης τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς νὰ δώση ὁ Θεὸς νὰ εἶναι ἀγωνιστικὴ Τεσσαρακοστή, καὶ ὅ,τι βλέπομεν ὡς θέλημά Του νὰ εἶναι καὶ ἰδικόν μας θέλημα. Καὶ νὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε εἰς τὸν Θεόν: Πολλάκις παρέβην, Κύριε, τὸ θέλημά Σου. Ἀλλὰ ὁσάκις παρέβην τὸ θέλημά Σου, παρέβαινα καὶ τὸ ἰδικόν μου θέλημα. «*Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου...*».

12

ΕΝΑ ΟΝΕΙΡΟ (*)

Ἄς μὴ μὲ θεωρήσῃ κανεὶς ὡς ὄνειροπαρμένον. Ἄν καὶ νὰ σᾶς πῶ, σήμερα, μὲ τέτοιαν ἀπογοήτευσιν ἀπὸ ὅλας τὰς ἀξίας, καὶ τὸ νὰ κάτση κανεὶς νὰ ὄνειρευθῆ θὰ ἦταν μία ἀπασχόλησις. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα δὲν εἶμαι ὄνειροπαρμένος. Θὰ ὄνειρευθῶ ὅμως κᾶτι: Πρὶν ἀπὸ δυόμιση χιλιάδες χρόνια, εἰς τὴν Μεσόγειον αὐτὴν ὑπῆρχε τὸ αἴσθημα ὅτι πρέπει ἢ αὐτοδικία νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ ἀντικατασταθῆ ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην. Αὐτὸ τὸ αἴσθημα μετεβλήθη εἰς ἐπιστήμην, μετεβλήθη εἰς Ρωμαϊκὸν Δίκαιον, καὶ ἀπὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Νομικὴν Ἐπιστήμην τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Νὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ τὸ ἴδιο καὶ διὰ τὴν ἀγάπην! Τὸ κήρυγμα τῆς ἀγάπης ἐξηγγέλθη, ὅταν τὸ σύστημα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου συνεπληροῦτο πλέον ὡς σύστημα νόμου καὶ δικαιοσύνης. Νὰ εἶναι, ἄρα γε, καιρὸς νὰ λάβωμε πιὸ σὰ σοβαρὰ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον, νὰ τὴν ἀξιώσωμεν περισσοτέρας προσοχῆς, καὶ ἐφ' ὅσον τόσα ἄλλα πράγματα ἐπιστημονικῶς τὰ διηκριβώσαμεν πλέον, νὰ ἀσχοληθῶμεν κατ' ἐπιστήμην μὲ τὸ αἴτημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον;

Νὰ ἓνα ὄνειρο: μία ἐπιστήμη ποὺ νὰ ἀσχολῆται μὲ τὴν ἐμπέδωσιν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὃν τρόπον ἢ Νομικὴ Ἐπιστήμη ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐμπέδωσιν τῆς δικαιοσύνης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀξία ποὺ θὰ τὸ πάρῃ αὐτὸ θὰ εἶναι, βέβαια, συγχρόνως ὁ ἀγωγὸς τῆς ἐπαφῆς μὲ τὸν Οὐρανόν, ἄρα θὰ εἶναι ἢ ἀξία «ἅγιον», ἢ ὁποία θὰ ἐπισκέπτεται τὰ τραύματα τῶν ἀνθρώπων «ἐπιχαίουσα ἔλαιον καὶ [σελ. 96] οἶνον». Καὶ ὁ ἄνθρωπος, πάλιν, θὰ εἶναι ὁ τόπος συναντήσεως τῶν ἀξιῶν, ὅπως ἀρχίζει ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος νὰ εἶναι τόπος συναντήσεως τῶν ἀξιῶν, ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, μέχρι τῆς τέχνης, μέχρι τῆς οἰκονομίας, μέχρι τῆς πολιτικῆς, μέχρι ὅλων τῶν ἀξιῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Τόπος, λοιπόν, τοιαύτης συναντήσεως ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, ὁπότε... ὁπότε πλέον τὴν θέσιν τοῦ θρήνου θὰ τὴν λάβῃ ὁ παιὰν τῆς νίκης!

Ἀλλὰ αὐτὴ ἢ συνάντησις τῶν ἀξιῶν δὲν ἴσχυται νὰ γίνῃ αὐτομάτως. Οἱ καιροὶ μας ἀποδεικνύουν τὸ ἀδύνατον τῆς αὐτομάτου συναντήσεως τῶν ἀξιῶν. Τῆς ἀνασυνθέσεως τῶν ἀξιῶν τοῦ πολιτισμοῦ κάποιος πρέπει νὰ ἀναλάβῃ τὴν

* Ἡ εἰσήγησις αὐτὴ ἐγένετο τὸ 1957 (σ. ἐ.).

πρωτοβουλίαν. Καὶ αὐτὸς ὁ κάποιος εἶναι ὁ ἡγέτης, εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς, εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς ἀξίας ποὺ ἔχει τὸ ἅγιον, εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὰς ἡγετικὰς εὐθύνας καὶ ὁ ὁποῖος θὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην διὰ νὰ ξανασυναντηθοῦν εἰς τὸν τόπον ποὺ λέγεται ἄδυτα τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος ὅλαι αἱ ἀξίαι τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅταν τὰ λέω αὐτά, ἴσως πολλοὶ τὰ χαρακτηρίσουν ὡς ὄνειρα. Δὲν ξέρω ἂν ἄλλοι, ἀβρότεροι τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἐκείνων τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐπαναλάβουν μέσα τους τὸ «ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου». Ἀλλὰ ξέρω ὅτι ὁ σημερινὸς πονεμένος ἄνθρωπος λέγει τοῦτο: Ἄχ, νὰ γινότανε πραγματικότης τὸ ὄνειρο αὐτό! Καὶ νὰ σᾶς πῶ κᾄτι: τόσα ἄλλα ὄνειρα ἐκάναμε καὶ τόσους πόνους μᾶς ἐκόστισαν τὰ ὄνειρα αὐτά. Δὲν τὸ ὄνειρευόμεθα καὶ αὐτὸ τὸ ὄνειρο; Νὰ προσπαθήσωμεν ὅλοι, ὅλοι ὅσοι πιστεύουν εἰς τὸν ἡγέτην αὐτόν, τὸν Χριστιανισμὸν, ὅλοι ὅσοι αἰσθάνονται εὐθύνας ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστιανοῦ τὸ ὁποῖον φέρουν, νὰ ἐργασθοῦν, γιὰ νὰ ξαναγίνῃ πάλι ὁ ἄνθρωπος τὸ κέντρον τῶν ἀξιῶν, νὰ συναντηθοῦν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, τὴν ἀθάνατον ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, αἱ ἀξίαι αὐταί!

Καί, πρῶτον, τὸ ἅγιον νὰ δείξῃ τὴν προσωπικότητα αὐτὴν ὡς ψυχὴν, ὡς ἀθάνατον σεβαστὴν προσωπικότητα, [σελ. 97] προωρισμένην δι' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λέγει ὁ Πλάτων: «ὅσον τὸ δυνατόν ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦσθαι Θεῷ». Καὶ νὰ ἔρχωνται αἱ ἄλλαι ἀξίαι, ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ νὰ δείχνουν καὶ νὰ συντελοῦν καὶ νὰ συμβάλλουν καὶ αὐταὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς θείας ἀνθρωπίνης προσωπικότητος ποὺ θὰ κἀνῃ τοῦ Ὑμνωδοῦ τὸ ὄνειρον πραγματικότης: «ἄνθρωπος γίνεται ὁ Θεός, ἵνα Θεὸν τὸν Ἀδὰμ ἀπεργάσῃται». Τότε θὰ δῆτε πῶς ἡ ἐπιστήμη εἶναι ὄντως ἐπιστήμη. Τότε θὰ δῆτε πῶς, περνώντας ἔξω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον, θὰ βγάζετε τὸ καπέλλο σας, ἢ κατὰ κάποιον τρόπον θὰ αἰσθάνεσθε ἕναν σεβασμὸν, τὸν ὁποῖον δὲν τὸν αἰσθάνεσθε τώρα, ὅταν περνᾶτε ἀπ' ἔξω. Τότε θὰ δῆτε πῶς εἰς κάθε ἐπαφὴν σας μὲ ἀξίας πολιτιστικὰς θὰ αἰσθάνεσθε τὸ δέος καὶ τὸ ρίγος ἀπὸ τὴν δημιουργίαν, τῆς ὁποίας κύριον συστατικὸν εἶναι ἡ ἀθανασία!

Αὐτὸ εἶναι τὸ ὄνειρο. Θὰ ἦτο πράγματι ἀσυλλήπτως ὑπέροχον τὸ ἀποτέλεσμα, ἐὰν ἐπραγματοποιεῖτο τὸ ὄνειρον αὐτό!

13

ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ (*)

Α

Ἡ ἐποχή μας, ὅπως ἔχομε καὶ ἄλλοτε πῆ, ἔχει ἰδιαιτέρως ἀνάγκη ἀπὸ ψυχικὸ ἀνέβασμα. Ἀλλὰ τὸ ἀνέβασμα αὐτὸ οὔτε μὲ λόγια, οὔτε μὲ φανατισμὸ, οὔτε μὲ τὴν κατάκρισιν, οὔτε μὲ λιθοβολισμὸν ἐπιτυγχάνεται. Εἰς τὰ πνευματικά, δωρεὰν ἀνέβασμα δὲν ὑπάρχει. Πρέπει δι' αὐτὸ νὰ ὑπάρχη ἡ θυσία. Μήπως, λοιπόν, μποροῦμε καὶ πρέπει νὰ βροῦμε ἓνα ἄλλο σκαλὶ καὶ νὰ πᾶμε εἰς αὐτὸ ποῦ λέγεται ἀγάπη; Ἀγάπη, ὅμως, ἡ ὁποία νὰ μὴ γνωρίζη σύνορα. Ἀγάπη καὶ πρὸς τὸν Ἕλληνα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ἰάπωνα, τὸν ἄνθρωπον καθ' ὅλου, ἀγάπην πρὸς τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ, ἀγάπην, δηλαδή, πρὸς πάντα ἄνθρωπον, ὅπως μᾶς τὴν διδάσκει ἡ Παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου.

Μήπως μποροῦμε νὰ φθάσωμε ἕως ἐκεῖ; Καὶ βέβαια μποροῦμε, καὶ ἔπρεπε μάλιστα νὰ εἶχαμε ἤδη φθάσει μέχρι τώρα. Ἔχουν περάσει 1930 χρόνια ἀπὸ τότε ὅπου ἡ διδασκαλία τῆς Ἀγάπης ἐξεπέμφθη πρὸς ὅλον τὸν κόσμον. Τὰ 1930 αὐτὰ χρόνια εἶναι ἀρκετὴ προθεσμία, διὰ νὰ εἶχε μπῆ αὐτὸ τὸ μήνυμα τῆς ἀγάπης εἰς ἐφαρμογὴν. Ἐρώτημα, λοιπόν, πρῶτον: Ὑπάρχει ἡ ἀγάπη αὐτὴ εἰς ἐφαρμογὴν; Ὁχι. Ἐρώτημα δεύτερον: Μπορεῖ ἄρα γε νὰ τεθῆ ἡ ἀγάπη εἰς ἐφαρμογὴν;

Λοιπόν, θὰ σᾶς διηγηθῶ ἓνα περιστατικόν: Τὸ καλοκαῖρι εἶχα μίαν συνομιλίαν μὲ ἓναν ἀνώτατον δικαστικόν. Σὲ μιὰ στιγμὴ τοῦ λέω: Θέλετε νὰ ἐκπονήσωμε μία εἰσήγησι **[σελ. 99]** περὶ τοῦ πῶς θὰ ἔχωμε ἓνα κράτος ἀγάπης; Ἀντελήφθη ἀμέσως ὅτι ἤρχιζε πλέον ἡ ἀβροφροσύνη νὰ χρησιμοποιῆται ὡς κάλυμμα τῶν σκέψεών του: Εἶναι καλὰ, ἄρα γε, ὁ συνομιλητής μου, ἢ δὲν εἶναι; Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦτο ἀβρὸς καὶ εὐγενής, ἐκοίταζε νὰ τὸ ἀποκρύψη. Ποῦ νὰ ἤξερε ὅτι ἐγὼ ἐπίτηδες τοῦ τὸ ἔλεγα. Ξέρετε, συνέχισα, γιὰ νὰ ἐφαρμοσθῆ ἡ ἀγάπη, πρέπει νὰ ἔχωμε μίαν κοινωνίαν ἀγάπης. Κάποια στιγμὴ, δὲν μποροῦσε πλέον νὰ συγκρατηθῆ καὶ ἄρχισε νὰ μειδιᾷ. Ὅποτε, τοῦ ἀλλάζω τὸ ἐρώτημα: Μήπως νὰ κάνωμε κράτος δικαίου; Ἄ, ναί, βεβαίως, ἀπαντᾷ. Διότι, ἀπλούστατα, τὸ κράτος δικαίου τὸ θεωροῦσε ὡς φυσικὸν πρᾶγμα.

* Ἡ εἰσήγησις αὐτὴ ἐγίνε τὴν 28.10.1963 (σ. ἐ.).

Καὶ συνέχισε νὰ μοῦ ὀμιλῇ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος ὁ συνομιλητῆς μου μὲ ἀπροσδόκητον εὐγλωττίαν !

B

Ἔλα αὐτὰ ἦσαν ἓνα προοίμιον. Τώρα μπαίνω εἰς τὴν κυρίαν ἐρώτησιν: Γιατί, παρακαλῶ, ὅταν ὀμιλοῦμε περὶ δικαιοσύνης καὶ περὶ κράτους δικαίου, ὀμιλοῦμε περὶ σοβαροῦ πράγματος; Διότι, ἀπλούστατα, ἡ δικαιοσύνη ἐφαρμόζεται. Ἐὰν, λόγου χάριν, ἓνας στὸ δρόμο μὲ κτυπήση καὶ τὸν συλλάβῃ ἡ Ἀστυνομία, θὰ ὑποστῇ τὰς συνεπείας τοῦ Νόμου. Ἐὰν ἓνας μὲ κλέψῃ ἢ δὲν μοῦ πληρώσῃ ὀφειλόμενον ποσόν, ὅποιος καὶ νὰ εἶναι, μπορῶ νὰ καταφύγω στὰ δικαστήρια καὶ νὰ βρῶ τὸ δίκιο μου. Βέβαια, μπορεῖ νὰ ἔρθῃ καὶ κάποια περίπτωση πού νὰ μὴ γίνῃ αὐτό. Ἀλλὰ αὐταὶ εἶναι αἱ ἐξαιρέσεις αἱ ὁποῖαι ἐπιβεβαιοῦν τὸν κανόνα. Ὁ κανὼν εἶναι ὅτι ὑπάρχει Δίκαιον αὐτὴν τὴν στιγμήν, καὶ ὑπάρχουν καὶ οἱ καθηγηταὶ τοῦ Δικαίου, μισθοδοτούμενοι δι' αὐτό. Ὑπάρχει Δίκαιον, ὑπάρχουν νόμοι, ὑπάρχουν νομικά.

Γιατί, ὅμως, εἶναι σοβαρὸν νὰ ὀμιλοῦμε περὶ κράτους δικαιοσύνης, καὶ εἶναι χιμαιρικὸν καὶ ἀστεῖον νὰ ὀμιλοῦμεν περὶ κράτους ἀγάπης; Γιατί τὸ πῆραμε ὡς αὐτονόητον ὅτι εἶναι χιμαιρικόν; Πρέπει νὰ εἶναι χιμαιρικόν; Ὑπάρχουν καθηγηταὶ **[σελ. 100]** τοῦ Δικαίου. Ξέρετε κανένα καθηγητὴν τῆς ἀγάπης; Προσέξτε παρακαλῶ: Ἡ δικαιοσύνη εἶναι, βέβαια, μία ἀρετὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη εἶναι καὶ αὐτὴ μία ἀρετὴ.

Ὑπάρχει τὸ ἰδανικὸν τῆς δικαιοσύνης. Ἡ δικαιοσύνη ἄρχισε ἀπὸ ἰδανικόν. Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ὅλοι οἱ κοινωνιολόγοι τῆς Ἱστορίας συμφωνοῦν. Φαίνεται ὅτι ἡ πρώτη μορφή τῶν βιοτικῶν σχέσεων ἦταν ἡ αὐτοδικία καὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου. Ἰδανικόν, λοιπόν, ἦταν νὰ μῆ κάποιος τάξις, ὥστε νὰ ἐπικρατῇ ὄχι ὁ ἰσχυρότερος, ἀλλὰ ἐκεῖνος πού εἶχε δίκιο. Πρὸς τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν Ρώμην ἡ θρησκευτικὴ πίστις, μὲ τὸν ἐξῆς τρόπον: Στὴν ἀρχή, ὅταν δύο «*διεφέροντο*», εἶχαν, δηλαδή, κάποιαν διαφοράν, εἴτε ἐπρόκειτο περὶ ἐνὸς οἰκοπέδου, εἴτε περὶ ἐνὸς φόρου –διότι τότε δὲν τὰ διέκρινον ὅπως τώρα–, ὑπεχρεοῦντο νὰ πᾶνε εἰς τὸν ἱερέα καὶ ἐκεῖ ἔδιδον πανηγυρικῶς ἓναν ὄρκον. Ὁ ὄρκος ἔλεγε ὅτι ἀπέχουν τῆς βίας ἐκάτερος καὶ θὰ ἀναθέσουν τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸν πολίτην τάδε, ὁ ὁποῖος ὅ,τι εἰπῇ αὐτὸ θὰ γίνῃ. Ἀφ' ἧς ἔδωσαν τὸν ὄρκον καὶ μόνον –διότι δὲν ἤμποροῦσε ἀλλιῶς νὰ τοὺς ἐξαναγκάσῃ–, τότε ἦσαν πλέον ὑπόχρεοι νὰ τηρήσουν τὸν ὄρκον. Ὁλη αὐτὴ ἡ πορεία ἐλέγετο *legis actio sacramenti*. (Διὰ τοὺς νομικοὺς καὶ τοὺς λατινιστὰς θὰ προσθέσω ὅτι ἡ *actio* κατήντησε νὰ λέγεται «ἀγωγή», ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ ἐσήμαινε *πραξις*, δηλαδή, ἐσήμαινε ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον κἀνὲι κἀνείς, διότι ὠρκίσθη. Ἐκεῖ κατέληγε ἡ ὑπόθεσις).

Κατόπιν κατέστη περιττὴ ὅλη αὐτὴ ἡ προδικασία, διότι ὠρίσθη ἓνας ἄρχων, ὁ *praetor*, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπήγαινε ὁ Ρωμαῖος πολίτης, τοῦ ἔλεγε ὅτι αὐτὸ κ' αὐτὸ συμβαίνει, ὁ *praetor* τοῦ ἔδιδε μίαν *formula*, καὶ προχωροῦσε ἡ ὑπόθεσις.

Καὶ ἐφθάσαμε τώρα νὰ μελετοῦμε ὅλα τὰ ἀναφύομενα ζητήματα τοῦ δικαίου, κί' ἂν σήμερα ἔχωμε δυσκολίες –καὶ ἔχομε δυσκολίες–, ὅμως ἔχομε δημιουργίαν. Ἐνα ἰδανικόν, λ.χ., ἦταν μέχρι πρὸ καιροῦ τὸ Δίκαιον τὸ Διεθνές, δηλαδή τὸ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν Δίκαιον. Τώρα, κάτι ἀρχίζει νὰ γίνεται καὶ **[σελ. 101]** διὰ τὰ ἔθνη, ὑπάρχει ὁ ΟΗΕ, ὑπάρχει τοῦτο, ὑπάρχει τὸ ἄλλο, ἔστω καὶ διὰ τὶς μικρὲς διαφορὰς, ἔστω καὶ εἰς μικρὰν κλίμακα. Ἄλλως τε, πολὺ περισσότερο δίκαιον ὑπάρχει παρ' ὅ,τι φαντάζεται ὁ μὴ εἰδικός.

Γ

Σὰς ἐρωτῶ, λοιπόν: Γιατί γιὰ τὴν ἀγάπην νὰ μὴν ὑπάρχη τοιαύτη πρόοδος; Διότι «ἔχασε τὸ λεωφορεῖον» μιὰ ἐπιστήμη, ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀγάπης. Ποιὰ εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀγάπης; Ἐπρεπε νὰ εἶναι ἡ Θεολογία, πού ἐάν, ἀντὶ νὰ ἀσχολῆται μὲ τὸ νὰ ἀνατέμνη τὸν Ἀπερίγραπτον καὶ νὰ ἀποστέλλη διὰ θεολογικὰς διαφορὰς εἰς τὴν ἀλληλοσφαγὴν τοὺς πιστοὺς, ἦτο ἡ Ἐπιστήμη τῆς Ἀγάπης, δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι, ὅταν, ὅπως σὰς διηγήθην, ὠμιλοῦσα περὶ ἀγάπης καὶ κράτους ἀγάπης εἰς ἀνώτατον Δικαστικόν, θὰ ἔβλεπα τὸ μειδίαμα νὰ διαγράφεται εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἐπρεπε, λοιπόν, νὰ εἶχε γίνει μιὰ σοβαρὰ προσπάθεια καὶ νὰ ἔχωμεν τοῦλάχιστον τὴν ἀπολογία ὅτι ἐπροσπαθήσαμε ἔστω, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπιτύχαμε. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι, ἐάν ἐγένετο ἡ προσπάθεια, δὲν θὰ ἐπετύγχανε;

Ἡ ἀγάπη, λοιπόν, δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον; Βεβαίως ὑπάρχει. Ἀγάπη ὑπάρχει, ἀλλὰ εἶναι ἀκαθοδήγητος, ἄνευ, δηλαδή, θεωρίας καὶ ἄνευ βοήθειας.

Δ

Τὸ ἀγαπᾶν εἶναι καὶ τέχνη. Θὰ τὸ ἀντιληφθῆτε αὐτό, ἂν πᾶμε εἰς τὴν ἀγωγὴν τοῦ παιδιοῦ. Οἱ γονεῖς ἀγαποῦν τὰ παιδιά τους; Βεβαίως τὰ ἀγαποῦν... καὶ γι' αὐτὸ τὰ βλάπτουν καὶ τοὺς κάνουν τόσο κακό, ἀπὸ τὴν πολλὴν ἀγάπην!

Διότι ἡ ἀγάπη εἶναι καὶ τέχνη. Λοιπόν, αὐτὴν τὴν τέχνην ἔπρεπε νὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ τὴν καθοδηγήσῃ ἡ χριστιανικὴ θεωρία. Χρειάζονται, λοιπόν, ἀμφοτέρω: θεωρητικὴ καλλιέργεια **[σελ. 102]** καὶ ἔμπρακτος ἐκδήλωσις. Καί, ἀντιστρόφως, ἔμπρακτος ἐκδήλωσις, ἀλλὰ καὶ θεωρητικὴ συμβολή, δηλαδή ἔμπρακτος ἐκδήλωσις ἡ ὁποία νὰ εἶναι καὶ συμβολή διὰ τὴν θεωρίαν. Δηλαδή, ὅχι μόνον ἡ ἀγάπη νὰ ὀδηγῆται ἀπὸ τὴν θεωρίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ ὀδηγῆ τὴν θεωρίαν. Διότι ἡ θεωρία, διὰ νὰ μὴν εἶναι ἀποτυχία, πρέπει νὰ ὀδηγῆται ἀπὸ τὴν πράξιν. Καὶ πιὸ εὐγενές, πιὸ ὑψηλό, πιὸ ὁμορφο ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς ἀγάπης, μὲ τὴν διπλὴν αὐτὴν ἀποστολήν, ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ φαντασθῶ! Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ τὸν στόχον τοῦ ἔργου τῆς Προνοίας ὡς ἰδιωτικῆς χριστιανικῆς πρωτοβουλίας. Διότι ἄλλο Πρόνοια, ἄλλο φιλανθρωπία. Ἡ φιλανθρωπία μπορεῖ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἐξῆς σκηνήν, πού συνέβαινε ἄλλοτε: Ἐπήγαιναν κυρίες στὸ σπίτι μιᾶς φτωχῆς γυναίκας, ἄνοιγαν τὴν

κατσαρόλα, για να ἴδοῦν ἂν ὄντως εἶναι ἀλάδωτο τὸ φαῖ πὺ μαγειρεύει, καὶ ἔαν δὲν εὔρισκαν οὐδὲ σταγόνα λαδιοῦ, τοὺς πετοῦσαν κατὰ τὸν προσβλητικώτερον τρόπον κάτι τι καὶ ἔφευγαν. Ἄλλὰ αὐτό, πλέον, δὲν εἶναι Πρόνοια, ὡς ἐκδήλωσις ἀληθινῆς χριστιανικῆς ἀγάπης.

Ε

Χρειάζεται, λοιπόν, ἐργασία πολλὴ εἰς τὴν πορείαν μας. Καὶ αὐτὴ ἡ πορεία θὰ εἶναι μὲ τὴν Πρόνοιαν πὺ ἀναφέραμε, μία ἔμπρακτος ἐκδήλωσις τῆς καλῆς θεωρίας, ἀλλὰ καὶ μία καλλιέργεια τῆς καλῆς θεωρίας, διότι θὰ κάνετε θεωρίαν, τὴν ὡραν πὺ ἐπράξατε κατὰ θεωρίαν. Θὰ εἶναι αὐτὰ ἀμοιβαῖα, ὅπως ἡ ἀρχὴ τῶν συγκοινωνούντων ἀγγείων. Θὰ εἶναι καὶ κᾶτι ἄλλο ἀκόμη: Μία ἐγγύησις διὰ τὴν γνησιότητα. Μία ἐγγύησις τὴν ὁποῖαν τὰ λόγια δὲν μποροῦν νὰ προσφέρουν. Διότι, δυστυχῶς, τὰ λόγια μποροῦν νὰ λέγωνται καὶ ἀπὸ ὑποκρισίαν. Ἄλλὰ πρᾶξις δὲν γίνεται ἀπὸ ὑποκρισίαν. Μία πρᾶξις, δύο πράξεις, μπορεῖ ἴσως νὰ γίνουν ἀπὸ ὑποκρισία, ἀλλὰ φαίνεται ἔπειτα ἀμέσως τὸ πρᾶγμα.

Ἀκόμη, αὐτὸ τὸ ἔργον τῆς Προνοίας θὰ ἔχη ἀξίαν καὶ ὡς **[σελ. 103]** ἐκπλήρωσις τοῦ αἰτήματος πὺ λέμε κάθε μέρα εἰς τὴν Κυριακὴν προσευχὴν, «*ἐλθέτω ἡ βασιλεία Σου*». Ἡ πρόνοια θὰ εἶναι –γιὰ τοὺς νομικοὺς θὰ τὸ εἰπῶ– μία «πρᾶξις κατοχῆς» ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ὅτι καὶ ὅμως νὰ πὺ εἶναι ὁ Θεὸς βασιλεὺς, διότι ὑπάρχει, ἔστω αὐτὴ ἡ πρόνοια. Καὶ ἀκόμη θὰ εἶναι μία «ἐργαστηριακὴ ἐπεξεργασία» ἐκείνου πὺ ὀνομάζομεν χριστιανικὴν θεωρίαν τοῦ παντός. Καὶ αὐτὸ εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ φιλοσοφία ἔπαυσε νὰ καθοδηγῆ, καὶ τὸ μόνον πὺ κάνει εἶναι νὰ ζαλίζη, ἀπὸ φιλοσοφίας εἰς φιλοσοφολογίαν ἐκπεσοῦσα.

Θὰ ἀποτελῆ, λοιπόν, ἡ ἐργασία αὐτὴ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον θὰ οἰκοδομηθῆ ἓνας ἀληθινὰ ἐλεύθερος περὶ τοῦ παντός στοχασμός, τὸν ὁποῖον μποροῦν νὰ διαμορφώσουν μόνον ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐμπράκτως ἐκδηλώνουν τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑ

14

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΠΗΓΗ

A

Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὸ «εἰρήνη ἡμῖν» ποὺ εἶπεν ὁ Κύριος, καθὼς καὶ εἰς αὐτὸ ποὺ λέμε, ὅτι ὁ Χριστὸς μᾶς δίδει τὴν εἰρήνην, ἀρκεῖ νὰ εἴμεθα κοντὰ Του.

Ἐξεκίνησα εἰς τὴν ζωὴν μου μὲ τὸ νὰ ἐργασθῶ διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς σοβαρὰν ὑπόθεσιν. Τώρα βλέπω ὅτι πρέπει νὰ δουλέψωμε διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ποὺ θὰ ἀντέχη εἰς τὴν ἀτομικὴν ἐποχὴν. Καὶ αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ξεκαθαρίσωμε καὶ τὸ τί ἐννοοῦμε, ὅταν λέμε ὅτι ὁ Χριστὸς μᾶς δίδει τὴν εἰρήνην, ὅταν εἴμεθα κοντὰ Του. Διότι τὸ ἐρώτημα εἶναι τί θὰ πῆ «νὰ εἴμεθα κοντὰ Του».

Ὅταν μετεῖχα εἰς τὴν ὠραία ἐργασία τῆς ΧΑΝ τοῦ Βερολίνου, θυμᾶμαι ὅτι εἰς τὴν αἴθουσα ποὺ μελετοῦσαμε τὴν Ἁγία Γραφή ὑπῆρχε καὶ μία ἐπιγραφή μὲ χρυσᾶ γράμματα: «*Ἰησοῦς, αὐτὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν*». Λοιπὸν, τόσα χρόνια ποὺ τὸ ἔβλεπα αὐτὸ τὸ ρητόν, μοῦ φαινόταν ὡς ψέμα, διότι δὲν ἔβλεπα τὴν εἰρήνην εἰς αὐτοὺς ποὺ ἦσαν εἰς ἐκείνην τὴν αἴθουσα. Καὶ ἐσκεπτόμουν: Εἶμαι σύμφωνος νὰ ξεχάσω τὰ τέσσερα ἑκατομμύρια τῶν Γερμανῶν τοῦ Βερολίνου. Ἀλλὰ εἰς τοὺς ἑκατὸ ἀνθρώπους ποὺ μαζεύονται εἰς τὴν αἴθουσα αὐτὴν τῆς ΧΑΝ, πῶς ἐφαρμόζεται τὸ «*Ἰησοῦς, αὐτὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν*»;

Ὁ Προτεσταντισμὸς, τὸ «*ὁ Χριστὸς, αὐτὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν*» τὸ λέγει ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὁ Χριστὸς μᾶς εἰρηνεύει μὲ τὸν Θεόν, μὲ τὸν Ὅποῖον εὐρισκόμεθα εἰς ἐχθρικὴν κατάστασιν. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ θεολογία τοῦ Κάρλ Μπάρτ, ἡ ὁποία ἰσχυρίζεται ὅτι πρῶτα πρέπει νὰ πιστεύσης ὅτι εὐρίσκεσαι εἰς ἐχθρικὴν κατάστασιν **[σελ. 108]** μὲ τὸν Θεόν. Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι δὲν ἔχω ποῦ νὰ στηριχθῶ, διὰ νὰ τὸ πιστέψω αὐτό. Ἐὰν ὅλο τὸ Εὐαγγέλιον συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀνακαλύψωμε ὅτι εἴμεθα ἐχθροὶ μὲ τὸν Θεόν, ἐγὼ δὲν βλέπω γιατί αὐτὸ εἶναι χαρούμενο μήνυμα καὶ Εὐαγγέλιον, ἔστω καὶ ἂν μοῦ λές ὅτι μὲ ἓνα τέτοιο τίμημα συμφιλιώνεσαι μὲ τὸν Θεόν. Ἐγὼ δὲν κατάλαβα ὅτι χρειαζόταν κἂν νὰ συμφιλιωθῶ, διότι δὲν μοῦ τὸ λέει αὐτὸ ἡ συνείδησίς μου. Ἡ καλὴ πίστις μᾶς ὀδηγεῖ νὰ δεχθοῦμε ὅτι, ὅταν λέγη ὁ Κύριος «*εἰρήνη ἡμῖν*», τὸ λέει ὡς εὐχὴν, ὡς πρόσταγμα, ὡς θεῖαν δωρεάν, τὴν ὁποίαν ἀποστέλλει, ὅχι διότι δὲν εἴμεθα πιά ἐχθροί, ἀλλὰ –αὐτὸ ποὺ ἡ καλὴ πίστις μᾶς διδάσκει νὰ δεχθοῦμεν– διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν ἐσωτερικὴν εἰρήνην, ἐκείνην

δηλαδή την ὁμορφην κατάστασιν τῆς ψυχῆς ποὺ ζῆ ἄρμονικά, χωρὶς τὸ πάθος τῆς πικρίας, τῆς ἀμφιβολίας καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ πάθη ποὺ ἐμποδίζουν τὴν ἀνοδὸν της, ἀλλὰ μὲ τὴν θείαν ἄνωσιν τὴν ὁποῖαν δίδει ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ εἰρήνη.

B

Τὴν εἰρήνην αὐτὴν μᾶς τὴν εἶχεν ὑποσχεθῆ ἡ στωικὴ φιλοσοφία, ποὺ δὲν τὴν ἔλεγεν εἰρήνην, ἀλλὰ *εὐροίαν*. Καὶ ἔλεγε κατ' εὐθεΐαν: ἡ *εὐροία* εἶναι κατορθωτὴ, ἀλλὰ κοστίζει. Θέλεις νὰ ἔχῃς τὴν *εὐροίαν*; Τότε πρέπει νὰ πληρώσῃς. Δὲν θέλεις νὰ πληρώσῃς; Δὲν θὰ ἔχῃς τὴν *εὐροίαν*. Ὅπως θέλεις. Καὶ τί κοστίζει; Διὰ νὰ τὸ πῶ εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, κοστίζει τὸ νὰ θεωρῆς «*σκύβαλα*» πᾶν ἄλλο ἐπὶ τῆς γῆς, πλην τῆς *εὐροίας*. Θὰ κάνῃς τρόπον τινὰ ἕναν ἰσολογισμόν. Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ θὰ βάλῃς τὴν *εὐροία*, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ πᾶν ἄλλο. Τὴν *εὐροίαν*, ὅμως, πρέπει νὰ τὴν θεωρῆς τὸ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο. Τίμιες, ντόμπρες, σταρᾶτες κουβέντες. Συμπέρασμα: Ὅσοι τὸ ἔκαμαν αὐτό, εἶχαν *εὐροίαν* καὶ ἐλύγισαν τὸν κόσμον! Ὅσοι δὲν τὸ εἶχαν αὐτό, εἶχαν μέσα τους τὴν ἐξήγησιν: Δὲν ἔχω *εὐροίαν*, διότι δὲν ἔχω τὴν δύναμιν, διότι, ἐπὶ τέλους, δὲν ἔχω τὴν ἀπόφασιν νὰ θέσω πᾶν ἄλλο ὑπὸ τὴν *εὐροίαν*. [σελ. 109] Τὰ ἔλεγε δὲ αὐτὰ διὰ τὴν *εὐροίαν* ὁ Ἐπίκτητος (*), ἕνας δοῦλος ὁ ὁποῖος εἶπερ τις καὶ ἄλλος ἐνομιμοποιεῖτο νὰ μιλάῃ περὶ αὐτῶν τῶν θεμάτων.

Ἐναντι αὐτῆς τῆς *εὐροίας* ὁ Χριστιανισμὸς προσφέρει τὴν εἰρήνην. Καὶ δίδει ἕνα διπλοῦν βοήθημα: Πρῶτον, τὴν υἰοθεσίαν, τὸν Θεὸν - Πατέρα καὶ τὴν ἀγάπην Του πρὸς ἡμᾶς, καί, δεύτερον, τὴν πίστιν εἰς τὴν αἰωνιότητα ὡς μέλλουσαν νὰ μᾶς ἀποζημιώσῃ δι' ὅτιδήποτε θὰ πάθωμε εἰς τὴν γῆν αὐτὴν: «*Λογίζομαι γὰρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς*».

Καὶ αὐτὸ εἶναι σαφές, τὸ καταλαβαίνω. Τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι δὲν ἔχω δῆ τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι τὴν ἔχουν αὐτὴν τὴν εἰρήνην. Γιατί δὲν τοὺς ἔχω δῆ; Διότι, ἀπλούστατα, δὲν τὸ ἐπεδίωξεν ὁ Χριστιανισμὸς.

Ἐπὶ τοῦ θέματος «εἰρήνη», ἤθελα νὰ πῶ ὅτι ἡ λέξις εἰρήνη ἔχει δύο ἐννοίας, καὶ δὲν πρέπει νὰ τις συγχέωμεν. Ἡ μία ἀναφέρεται εἰς τὴν εἰρήνην ποὺ ἔχομε μέσα μας, καὶ ἡ δευτέρα εἰς τὴν εἰρήνην μεταξὺ μας. Πρέπει νὰ κάνωμεν αὐτὴν τὴν διάκρισιν καὶ νὰ μὴ συγχέωμε τις δύο ἐννοίας. Καὶ τὴν μὲν ἐσωτερικὴν μου εἰρήνην δὲν μπορῶ νὰ τὴν ἐξαρτήσω ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὴν εἰρήνην τῶν ἄλλων, ὅπως καὶ προκειμένου περὶ τῆς υγείας. Εὐχομαι, βέβαια, καὶ ὁ ἄλλος νὰ εἶναι υγιής, ἀλλὰ δὲν σημαίνει αὐτὸ ὅτι τὴν υγεία μου θὰ τὴν ἐξαρτήσω ἀπὸ τὴν υγεία τῶν ἄλλων. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰς εἰρηνικὰς σχέσεις μου μὲ τοὺς ἄλλους, ἐδῶ θὰ θυμίσω τὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «*εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων*

* Βλ. ἐκτενεστέραν ἀνάπτυξιν εἰς Α' τόμον *Ἡ πίστις ὡς βίωμα*, σελ. 181 ἐπ. (σ.έ.)

εἰρηνεύοντες». Ἄς κάνω, λοιπόν, ὅ,τι εἶναι δυνατόν, ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ μένα, διὰ νὰ εἰρηνεύσω μὲ τοὺς ἄλλους (**).

[σελ. 110] Τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ὁ Χριστιανισμός, ἐὰν δὲν ἤρχετο εἰς τοιαύτην ρῆξιν μὲ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ μὲ τὴν στωικὴν φιλοσοφίαν εἰδικώτερον καὶ ἔπαιρνε αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τῆς *εὐροίας*, θὰ τὴν ἀνέβαζε εἰς τὴν εἰρήνην, μέσω ὅχι μόνον τῆς πατρότητος τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποῖαν ἐγνώριζε καὶ ἡ στωικὴ φιλοσοφία πέρα γιὰ πέρα, ἀλλὰ καὶ τῆς αἰωνιότητος, τὴν ὁποῖαν ἡ στωικὴ φιλοσοφία δὲν τὴν ἠρνεῖτο, δὲν τὴν ἠγνόει, ἀλλὰ δὲν τὴν ἔζη, δὲν τὴν εἶχε, δηλαδή, ζωντανὴν μέσα τῆς. Βεβαίως, θὰ ἠμποροῦσε νὰ προστεθῆ ἀκόμη ἓνα ἄλλο βοηθητικὸν στοιχεῖον διὰ τὴν εἰρήνην, ποὺ εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία εἶναι πράγματι μέγας εἰρηνοποιός. Ὁ ἀγαπῶν, ὅχι ὁ ἐξ ἀδυναμίας ἀγαπῶν, ἀλλ' ὁ ἐν δυνάμει ἀγαπῶν, δὲν ἔχει κατ' ἀνάγκην εἰρήνην, ἀλλὰ ἔχει μεγάλο βοήθημα διὰ τὴν εἰρήνην. Ἐκ μόνου τοῦ λόγου, δηλαδή, ὅτι ἀγαπᾷ, δὲν ἔχει βέβαια καὶ εἰρήνην, ἔχει, ὅμως, ἓνα πολὺ καλὸ βοήθημα διὰ τὴν εἰρήνην. Τὸ ὅλον, ἄλλωστε, «καρδιοχτύπι» τῆς ἀνθρωπότητος συνίσταται εἰς αὐτὰ τὰ τρία: Ὁ ἄνθρωπος θέλει, πρῶτον, τὴν δικαιοσύνην, θέλει, δεύτερον, τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην καὶ θέλει κατόπιν τὴν ἀγάπην. Αὐτὰ τὰ τρία εἶναι τὰ τρία «καρδιοχτύπια» τοῦ ἀνθρώπου.

Γ

«Ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ τῆς ἐορτῆς εἰσθίκει ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔκραξε λέγων· ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω». Μάλιστα, διψᾷ, ἀλλὰ τί διψᾷ; Βέβαια, δὲν ἐννοεῖ ὅτι διψᾷ ἐν ὑλικῶς, ἀλλὰ ἐννοεῖ κάποιαν εἰδικὴν δίψαν, τὴν δίψαν τῆς ἀληθείας, τὴν δίψαν τῆς εἰρήνης, τὴν δίψαν τῆς *εὐροίας* τῆς ψυχικῆς. Καὶ λέει ὅτι ἡ ἱκανοποίησις αὐτῆς τῆς δίψας εὐρίσκεται εἰς τὸν Ἰησοῦν. Νὰ πᾶς εἰς τὸν Ἰησοῦν, διὰ νὰ πάρῃς αὐτὸ τὸ νερὸ καὶ νὰ ξεδιψᾷς. Ἐάν, ὅμως, ἓνας ἀντίειπῃ ὅτι δὲν τὸ δέχεται αὐτό, τότε θὰ τοῦ πῶ αὐτὸ ποὺ ἀναφέρω εἰς τὴν κοσμοθεωρίαν, ὅτι δὲν φθάνει νὰ λὲς ὅτι δὲν **[σελ. 111]** πιστεύω κάτι, ἀλλὰ πρέπει ἐν συνεχείᾳ νὰ πῆς καὶ τί πιστεύεις εἰς τὴν θέσιν ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἀπορρίπτεις. Λοιπόν, τί ἐπὶ τοῦ προκειμένου δέχεσαι; Ἄν πῆς ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ κορέσῃ τὴν δίψαν του αὐτῆ, τότε αὐτὸ ἀποτελεῖ μίαν μορφήν αὐτοκτονίας. Καὶ προτοῦ νὰ φθάσῃ κανεὶς εἰς τὴν αὐτοκτονίαν, πρέπει, βεβαίως, νὰ τὸ σκεφθῆ πολλές φορές.

Ἄλλὰ ἴσως ἓνας ἰσχυρισθῆ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δίδουν κορεσμὸν αὐτῆς τῆς δίψης. Αὐτό, ὅμως, δὲν εἶναι ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι, στὴν «ἀναβροχιά» τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες προσέφερον πάρα πολλά, καὶ ἀληθέστατο εἶναι ὅτι καὶ σήμερα σὲ βοηθοῦν νὰ εἶσαι καλὸς χριστιανός. Ἄλλὰ χωρὶς τὴν βοήθειαν ἀπὸ τὴν πηγὴν τοῦ Εὐαγγελίου, οὔτε οἱ ἀρχαῖοι σὲ ξεδιψοῦν. Γι' αὐτὸ ἡ μόνη ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος χωρὶς πηγὴ τὸν Χριστὸν δὲν μπορεῖ νὰ ξεδιψᾷ.

** Τοῦτο δὲν σημαίνει, φυσικά, ὅτι πρὸς τοῦτο θὰ κοιτάζω πῶς νὰ ἀρέσω στοὺς ἀνθρώπους (Ἴδε καὶ Ἡ πίστις ὡς βίωμα, Α' τόμος, σελ. 235). (σ.ε.).

Ἐάν, ὅμως, ἓνας ἰσχυρισθῆ ὅτι προσῆλθε εἰς τὸν Χριστὸν καὶ δὲν ἐξεδίψασε, θὰ τοῦ ἀπαντήσω ὅτι κάνει ἓνα λάθος. Ἡ, ὅταν λέη ὅτι προσῆλθε εἰς τὸν Χριστὸν, φαίνεται ὅτι δὲν προσῆλθε, ἢ, ὅταν λέη ὅτι δὲν ξεδίψασα, φαίνεται ὅτι δὲν ξέρει τί θὰ πῆ «ξεδίψασα». «Ξεδίψασα», δὲν σημαίνει νὰ πιῆς μία φορὰ καὶ νὰ μὴν χρειάζεσαι πλέον καὶ πάλι νερό, ἀλλὰ νὰ ἔχῃς πάντοτε στὴ διάθεσί σου νερό, τὸ νάμα τῆς ζωῆς.

Ἡ πεῖρα μου, κυρίες καὶ κύριοι, εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποὺ προσέρχεται στὸ Χριστὸ σ' ἀλήθεια ξεδιψάει ἀπὸ τὴν δίψαν αὐτὴν τῆς ψυχικῆς εἰρήνης.

15

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΚΑΙ ΩΦΕΛΗΜΑΤΑ

Α

Διὰ νὰ ἡμπορέσωμε νὰ προχωρήσωμε, πρέπει νὰ συμφωνήσωμε εἰς τὸ ἐξῆς: Δέχεσθε ἀβιάστως ὅτι ἡ εὐτυχία εἶναι θέμα ποῦ ἀφορᾷ τὸν ἐσωτερικὸν μας κόσμον; Δέχεσθε ὅτι δὲν εἶναι ἄτοπον νὰ ποῦμε ὅτι ἓνας πολυεκατομμυριοῦχος μὲ ἐσωτερικὸν κόσμον ταραγμένον εἶναι δυστυχῆς, καὶ ἓνας πτωχὸς ἀλλὰ ψυχικῶς ικανοποιημένος εἶναι εὐτυχῆς; Πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἐζήλευα πάντοτε τοὺς ἀρχαίους Στωικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον τὴν *εὐροίαν*, δηλαδή, εἶχον μέσα τους εἰρήνην. Καὶ σᾶς ἔχω πῆ ὅτι μὲ κάνει ἰδιαίτερος νὰ ζηλεύω ὁ Ἐπίκτητος. Πῶς, ἀλήθεια, τὰ κατάφερε; Ὁ Ἐπίκτητος, ὡς γνωστὸν, ἦτο δοῦλος, χωλός, τοῦ ὁποίου ὁ κύριος τοῦ ἔσπασε τὸ πόδι, γιὰ νὰ δῆ πῶς σπάζει ἓνα πόδι! Καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος σὲ κάνει νὰ ἰλιγγιᾷς πρὸ τοῦ ψυχικοῦ του μεγαλείου! Ὅταν, μάλιστα, ξέρης ὅτι ἀπ' αὐτὰ ποῦ εἶπε δὲν εἶναι οὔτε μία λέξις ὑποκριτικῆ. Διότι ὁ Ἐπίκτητος τὰ ἔλεγε αὐτά, ὅχι διότι ἐφοβεῖτο ὅτι θὰ τὸν ἀναθεματίσουν, ἐὰν δὲν τὰ πῆ, οὔτε διὰ νὰ πάρῃ μισθόν. Τὰ εἶπε, διότι τὰ ἐπίστευε, διότι τὰ ἐνιωθε μέσα του καὶ τὰ ἐζοῦσε. Ἄν, λοιπόν, ἐρωτούσαμε τὸν Ἐπίκτητο πῶς τὰ κατάφερε νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὴν τὴν ψυχικὴν *εὐροίαν*, θὰ μᾶς ἀπαντοῦσε ὡς ἐξῆς (*):

«Ὁ Ζεὺς, ἀγαπητοί μου, ἔκανε τὴν ἐξῆς κατανομὴν τῶν πραγμάτων: ἐχώρισε τὸν ἐσωτερικὸν μας κόσμον —«τὰ ἐφ' ἡμῖν»— καὶ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον —«τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν». Ὁ [σελ. 113] ἐξωτερικὸς κόσμος, ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἐὰν ἔχῃς φαγητό, ἀπὸ τὸ ἐὰν ὁ ἄνθρωπός σου εἶναι καλός, ἀπὸ τὸ ἐὰν σὲ ἀπειλοῦν κακὰ κ.τ.λ., ὁ ἐξωτερικὸς αὐτὸς κόσμος δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα. Οὔτε, ὅμως, ἐσὺ ἐξαρτᾶσαι ἀπὸ αὐτόν. Καὶ ἐὰν ἐξαρτηθῆς ἀπὸ αὐτόν, τότε φταῖς ἐσύ, φταίει ὁ ἐσωτερικὸς σου κόσμος. Ἀντιθέτως, σύ, βεβαίως, ἐξαρτᾶσαι ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸν σου κόσμον, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐσωτερικὸς σου κόσμος ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα».

Πηγαίνεις, λοιπόν, εἰς τὸν Ἐπίκτητο καὶ τοῦ λές: Τὰ κατάφερες ὅλα αὐτὰ ποῦ διακηρύττεις καὶ μπράβο σου. Μὲ ρωτᾷς, ὅμως, καὶ μένα, ἂν μπορῶ νὰ τὰ κάνω αὐτά; Θὰ σοῦ ἀπαντήσῃ: Καὶ ποιὸς σοῦ εἶπε ὅτι νομίζω ὅτι μπορεῖς; Βεβαίως δὲν μπορεῖς. Δὲν μπορεῖς, δηλαδή, ν' ἀλλάξῃς ἀπὸ τὴν μία μέρα στὴν ἄλλη. Μπορεῖς

* Βλ. ἐκτενῆ ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος τούτου εἰς τὸν τόμον Α' τῆς σειρᾶς *Ἡ πίστις ὡς βίωμα*, σελ. 181 ἐπ. (σ.ἐ.).

ὅμως νὰ ἀγωνισθῆς, νὰ προσπαθήσῃς. Ὁ σπόρος τοῦ σίτου δὲν γίνεται στάχυ ἀπὸ τὴν μία ἡμέρα στὴν ἄλλη. Καὶ κάτι ἄλλο: Δὲν πρόκειται νὰ γίνῃς καὶ τέλειος. Δὲν σοῦ εἶπα ἐγὼ ὅτι θὰ γίνῃς Σωκράτης. Ἀλλὰ καὶ Κροῖσος δὲν θὰ γίνῃς, βεβαίως, ποτέ, αὐτό, ὅμως, δὲν σὲ ἐμποδίζει νὰ κυνηγᾷς τὰ χρήματα. Ἐπειδὴ, ὅμως, ποτέ δὲν θὰ γίνῃς Σωκράτης, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃς τὴν ἀρετὴν.

Αὐτὰ λέει ὁ Ἐπίκτητος. Τὸ θέμα μας, λοιπόν, εἶναι πῶς θὰ καταφέρωμε νὰ μὴ ντροπιάζῃ ὁ Ἐπίκτητος ἡμᾶς τοὺς χριστιανούς.

B

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐσκέφθηκα νὰ χρησιμοποιήσωμε ὡς ἄσκησιν κατὰ τὴν διάρκειαν ἐκάστης ἡμέρας τὴν προσευχὴν, μὲ μίαν φράσιν ἢ ρητὸν τῆς Ἁγ. Γραφῆς ποὺ νὰ βοηθῇ τὴν εἰρήνην μας καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ὑπὸ τὴν μορφήν ἐνὸς συνθήματος.

Δὲν σημαίνει, φυσικά, ὅτι μὲ αὐτὸ θὰ ἀποκτήσωμε εἰρήνην. Σημαίνει μόνον ὅτι θὰ μειώσωμε τὴν ἀσθενικότητα τῆς εἰρήνης μας καὶ θὰ ἐλαττωθῇ ἡ ταραχὴ. Διότι δὲν ἠμπορῶ νὰ **[σελ. 116]** δεχθῶ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ τηρήσωμε ἓνα τέτοιο σύνθημα, καὶ ἡ τήρησίς του νὰ μὴ μᾶς ὠφελήσῃ εἰς τὸ θέμα τῆς εἰρήνης. Ὅχι ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι θὰ γίνωμε Κροῖσοι τῆς εἰρήνης, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ πενία μας ὡς πρὸς τὴν εἰρήνην θὰ ἐλαττωθῇ.

Ἐκεῖνο δὲ ποὺ θὰ προσέξωμε εἶναι ὅτι δὲν πρέπει νὰ ρωτοῦμε ἂν εἴμεθα εἰρηνικοί, ἀλλὰ μόνον ἂν τηροῦμε τὸ σύνθημα ποὺ εἶπαμε. Διότι θέλω νὰ ἔχωμε ἀντοχήν, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν βλέπωμε θεραπείαν, καὶ νὰ ἔχωμεν πίστιν εἰς τὸ φάρμακον ποὺ λέγεται «σύνθημα», διότι ἐδῶ συμβαίνει ὅ,τι καὶ μὲ τὰ ἰατρικὰ φάρμακα: δὲν περιμένομε, λ.χ., ὅτι μὲ τὰ πρῶτα χάπια θὰ δοῦμε ἀποτελέσματα, ἀλλὰ ὅτι ἡ ὅλη θεραπεία θὰ φέρῃ τὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ μόνο «κακό» εἶναι ὅτι τὸ φάρμακο αὐτὸ εἶναι ἀπλοῦν καὶ εὐκόλον.

Εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἀναφέρεται, ὡς γνωστόν, ὅτι κάποτε ὁ Ἰακώβ κουρασμένος ἐξάπλωσε κάπου νὰ ξεκουραστῇ καὶ ἀποκοιμηθεὶς βλέπει εἰς τὸ ὄνειρόν του μίαν μεγάλην κλίμακα, ἢ ὁποία ἤρχιζε ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ἔφθανε μέχρι τοῦ Οὐρανοῦ, καὶ οἱ ἄγγελοι ἀνέβαιναν καὶ κατέβαιναν εἰς τὴν κλίμακα αὐτήν.

Σκέπτομαι ὅτι ἡ εἰρήνη εἶναι μία τέτοια κλίμαξ. Ἡ εἰρήνη εἶναι μία ἀξία μὲ τὴν ὁποίαν εἶσαι εἰς τὸν Οὐρανόν, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὸ ξέρῃς. Καὶ ὅταν μερικὲς φορές ἡ εἰρήνη μας ἰσοῦται τῷ μηδενί, σκέπτομαι Ἐκεῖνον ὁ Ὅποῖος «γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσήχετο», καὶ ἔγινεν ἔτσι ὁ Κύριος ὁ πρωτοπόρος τῶν ἀγωνιῶντων.

Ἄς ὄνειρευώμεθα, λοιπόν, τὴν κλίμακα αὐτήν, ἢ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὴν γῆν καὶ φθάνει εἰς τὸν Οὐρανόν. Ἐχει ἄπειρα σκαλοπάτια. Καὶ κάθε φορὰ ποὺ θὰ ποῦμε τὸ σύνθημα διὰ τὴν ἐσωτερικὴν μας εἰρήνην, θὰ αἰσθανώμεθα ὅτι ἀνεβαίνομε καὶ ἓνα σκαλοπάτι. Καὶ ὅσο καὶ νᾶναι λίγο, εἶναι, πάντως, κάποιο κέρδος.

Μᾶς περισποῦν πολλὰ καὶ χάνομεν τὴν εἰρήνην. Δὲν εἴμεθα ὅμως χριστιανοὶ χωρὶς τὴν εἰρήνην. Καὶ δὲν εἶσαι χριστιανός, ἐὰν δὲν κλαδέψης κάθε τι ποὺ ἐμποδίζει τὴν εἰρήνην.

[σελ. 115]

Γ

Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τοῦ συνδυασμοῦ τῆς προσευχῆς μὲ τὸ αἶτημα τῆς εἰρήνης, τῆς *εὐροίας*, ὅτι τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τὴν ἐφαρμόζομεν. Ποιὰ θὰ εἶναι τὰ ὠφελήματα; Εἶναι τόσο πολλὰ, ὥστε θὰ ἠμποροῦσα ἕως τὸ πρῶν νὰ τὰ διηγοῦμαι. Ἀλλὰ θὰ ἀναφέρω μερικὰ μόνον.

Θὰ ἀρχίσω, πρῶτον, ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ προσπάθεια διὰ τὴν ἐσωτερικὴν μας εἰρήνην εἶναι τὸ καλλίτερον ἀντιυπερτασικὸν φάρμακον, τὸ καλλίτερον ὑπνωτικὸν φάρμακον, τὸ καλλίτερον στομαχικὸν φάρμακον. Ἡ εἰρήνη εἶναι τὸ καλλίτερον φάρμακον ποὺ ὑπάρχει, ἡ «πανάκεια» διὰ πᾶσαν ἀσθένειαν. Διότι ἡ τὴν θεραπεύει ἢ, πάντως, λίγο - πολὺ τὴν ἐπηρεάζει. Ἄν δὲν ἔλθῃ ἡ εἰρήνη ὡς ἑκατὸ τοῖς ἑκατό, θὰ ἔλθῃ πάντως ἡ εἰρήνη ὡς ἓνα τοῖς ἑκατόν. Καὶ τὸ ἓνα τοῖς ἑκατόν νὰ ἐπιτύχωμεν, εἶναι ἤδη πολὺ καλλίτερον ἀπὸ τὸ μηδέν. Ἡ προσπάθεια διὰ τὴν εἰρήνην εἶναι ἤδη εἰρήνη. Τὴν *εὐροίαν*, λοιπόν, τῶν στωικῶν –εἰς τὴν χριστιανικὴν μας γλῶσσα τὴν εἰρήνην– ἐὰν τὴν ἐπιτύχωμεν, ὡς προσπάθειαν ἓνα τοῖς ἑκατό, εἶναι, πρῶτον, ἀπὸ ἀπόψεως σωματικῆς ἓνα βοήθημα ὑπέροχον.

Δεύτερον, ἡ πνευματικὴ πλευρά: Αἱ σχέσεις μας μὲ τὸν Θεὸν βελτιοῦνται. Διότι πᾶσα στενοχωρία εἶναι βλασφημία. Πῶς μπορεῖ νὰ στενοχωρηθῇ κανεὶς, χωρὶς μὲ αὐτὸ νὰ λέῃ ὅτι δὲν πιστεύω εἰς τὸν Θεόν; Σᾶς ἔχω διηγηθῆ τὸ κλασσικὸ ἐκεῖνο ἀνέκδοτο μὲ τὴν σύζυγον τοῦ Λουθήρου: Μίαν ἡμέραν ὁ Λούθηρος ἦτο πάρα πολὺ στενοχωρημένος. Ἡ γυναῖκα του, ὅταν τὸν εἶδε τόσο στενοχωρημένο, ἐπῆγε κι ἔβαλε πένθιμο φόρεμα καὶ ἐνεφανίσθη πενθοῦσα. – Γιατί εἶσαι ἔτσι; τὴν ρωτᾷ ἐκεῖνος. – Ἀπέθανε ὁ Θεός! τοῦ ἀπαντᾷ αὐτή. – Δὲν πεθαίνει ὁ Θεός, τῆς λέγει ὁ Λούθηρος, καὶ μὴ βλασφημεῖς! – Καὶ ἐγὼ νόμισα ὅτι πέθανε, τοῦ ἀπαντᾷ ἐκείνη, διότι σὲ εἶδα τόσο στενοχωρημένο, ὥστε ἐσκέφθην ὅτι, διὰ νὰ εἶσαι τόσο στενοχωρημένος, θὰ πῆ ὅτι ἀπέθανε ὁ Θεός...

Τὸ νὰ στενοχωρηθῇ ἓνας χριστιανός εἶναι ἀνθρώπινον. [σελ. 116] Ἄλλ' ὅταν ἔχη στενοχωρίαν ὡς καθεστώς, τότε ἐκδημεῖ ἀπὸ τοῦ Κυρίου. Θὰ δανεισθῶ τὴν ἐκφρασιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, διὰ νὰ πῶ: Ὁ ἐνδημῶν εἰς τὴν στενοχωρίαν ἐκδημεῖ ἀπὸ τὸν Κύριον. Ἡ μάχη κατὰ τῆς στενοχωρίας εἶναι μάχη ποὺ μᾶς ἐνώνει μὲ τὸν Θεόν. Ὁ μαχόμενος, διότι μάχεται ὑπὲρ τῆς εἰρήνης του, ἔχει ἤδη ἐνότητα μὲ τὸν Θεόν.

Τρίτον. Ἔχομεν μίαν πνευματικὴν ἀποστολήν, τὴν ὁποῖαν λέμε ὅτι τὴν κάνομε κατ' ἐντολήν τοῦ Θεοῦ. Λοιπόν, αὐτὴ ἡ ἀποστολή μας μόνον μὲ εἰρηνικοὺς ἀνθρώπους ἠμπορεῖ νὰ διεξαχθῇ, τούλάχιστον ἀπὸ ἀπόψεως προσπαθείας εἰρηνικοῦς. Καὶ ἡ προσπάθεια αὐτὴ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ νὰ καταβάλλεται ἀπὸ τώρα. Τὸ πῶς θὰ καταβάλλεται θὰ τὸ πῶ εἰς τὴν συνέχειαν.

Τέταρτον. Ἐὰν εἴμεθα εἰρηνικοὶ ἄνθρωποι, θὰ εἴμεθα «ἐπιστολὴ Χριστοῦ γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων», «εὐωδία Χριστοῦ». Διότι σκανδαλίζομεν μὲ τὴν ἔλλειψιν εἰρήνης. Σκανδαλίζω, δηλαδή, ὅταν ἀντιληφθοῦν ἐμένα, ἓνα ἐπιστήμονα ὁ ὁποῖος ἐπὶ ἔτη μαθητεύει εἰς τὴν «σχολήν» αὐτὴν, ὅταν μὲ δοῦν νὰ μὴν ἔχω εἰρήνην. Τότε ἐγὼ ἐμφανίζομαι ὡς ἀπόδειξις ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον δὲν εἶναι εὐαγγέλιον. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς σκανδαλισμὸς.

Αὐτὰ τὰ τέσσερα ὠφελήματα ἐδιάλεξα νὰ ἀναφέρω, ἀλλὰ, φυσικά, εἶναι καὶ πολλὰ ἄλλα. Σωματικὴ ὑγεία, ἐπαφὴ μὲ τὸν Κύριον, δύναμις νὰ ἐκτελέσωμε τὴν ἐντολήν Του –νὰ τὴν ἀντιληφθῶμεν καὶ νὰ τὴν ἐκτελέσωμεν– καὶ ἐμφάνισις τοῦ Εὐαγγελίου ὡς ζωντανῆς πραγματικότητος. Ὁ εἰρηνικὸς ἄνθρωπος εἶναι ὁ καλλίτερος κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου!

Ἄς προσέξωμεν, τέλος, νὰ μὴν ὑποτιμήσωμεν αὐτὴν τὴν προσπάθειαν, ἐπειδὴ εἶναι εὐκόλη, διότι φοβᾶμαι τὰ εὐκόλα. Καὶ αὐτὸ εἶναι εὐκόλον καὶ ἀπλοῦν. Ὁ Θεὸς ἅς δώσῃ νὰ τὸ προσέξωμεν, διότι θὰ μᾶς ὠφελήσῃ ἢ τήρησίς του.

Ἄφοῦ, λοιπὸν, θὰ μᾶς ὠφελήσῃ ἢ τήρησις τοῦ συνθήματος αὐτοῦ, εἶχα δίκιο πὺ εἶπα ὅτι ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα θὰ εἴμεθα ὑπεύθυνοι ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ θυμικόν μας.

16

ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ

A

Εἰς περασμένην εὐκαιρίαν ἀναφέραμε ὡς ἕναν καρπὸν τῆς πίστεως τὴν εἰρήνην. Εἶπαμε ὅτι πίστις καὶ εἰρήνη ἔχουν τὴν σχέσιν τὴν ὁποίαν ἔχουν ἡ ρίζα μὲ τοὺς καρπούς. Ὅτι ὁ χριστιανὸς χωρὶς εἰρήνην εἶναι ὁ χριστιανὸς μὲ πίστιν ποὺ δὲν ἔχει καρπούς. Πρᾶγμα ποὺ καθιστᾷ καὶ αὐτὸν δυστυχησμένον, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν τοῦ μὴ μεταδοτικὴν. Εἶπαμε, ἐπίσης, ὅτι πρέπει νὰ μὴν σκανδαλίζωμε τὸν κόσμον. Ἀλλὰ ὁ πιστός –καὶ ἐννοῶ ὁ εἰλικρινὴς πιστός– πρέπει νὰ ξέρη ὅτι πολὺ περισσότερος φόβος ὑπάρχει νὰ σκανδαλίση μὲ τὴν ἔλλειψιν τῆς εἰρήνης του, παρὰ μὲ τὴν ἀμαρτωλότητά του. Διότι, ἐπὶ τέλους, ὅλοι εἴμεθα ἀμαρτωλοί. Καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν τὴν σημερινήν, αὐτὴ ἡ ἀμαρτωλότης –ἐννοῶ τοῦ εἰλικρινοῦς πιστοῦ– δὲν κάνει τόσην ἐντύπωσιν. Ἐντύπωσιν, ὅμως, κάνει ἡ ἔλλειψις εἰρήνης, διότι δείχνει ἕναν ἄνθρωπο ποὺ δὲν εἶναι εἰρηνικός, δὲν εἶναι ικανοποιημένος ἀπὸ τὴν πίστιν τοῦ καί, ἐπομένως, οὔτε ὁ ἴδιος ἔχει ὄρεξι νὰ τὴν μεταδώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἀλλὰ καὶ ὅταν τὸ ἐπιχειρῇ νὰ τὴν μεταδώσῃ, τοῦ λένε –ἢ, καὶ ὅταν δὲν τὸ λένε, τὸ σκέπτονται, ἢ, καὶ ἂν δὲν τὸ σκέπτονται κἂν, ὑποσυνειδήτως τὸ ἔχουν μέσα τους– δὲν κοιτᾷς τώρα νὰ τακτοποιήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου μὲ τὴν πίστιν σου κί ἔπειτα νὰ μᾶς τὴν μεταδίδῃς; Ἐπομένως, πρέπει τὸ θέμα ποὺ λέγεται ἐσωτερικὴ εἰρήνη νὰ τὸ δοῦμε καλλίτερα. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ προσέξωμε ἰδιαιτέρως τὴν περικοπὴν ποὺ διαβάσαμε, πρὸς Ῥωμαίους, κεφ. ε', στίχ. 1 - 11, διότι εἶναι πραγματικὸν χρυσορυχεῖον. Αὐτὴν τὴν περικοπὴν πρέπει νὰ τὴ [σελ. 118] διαβάζωμε καὶ νὰ τὴν ξαναδιαβάζωμε, γραμμὴν πρὸς γραμμὴν, καὶ θὰ δοῦμε ἀκένωτον πηγὴν μεγάλων νοημάτων.

B

Καὶ ἂς ἔλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ἐξῆς: Γιατί δὲν ἔχομεν εἰρήνην, ποιά εἶναι τὰ ἐμπόδια καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ ἐχθροὶ τῆς εἰρήνης; Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὰ αἷτια γιατί δὲν ἔχομεν εἰρήνην καί, ἐπομένως, γιατί δὲν ἔχομεν καὶ ὑγίαν καὶ δὲν ἔχομεν καὶ δύναμιν καὶ καταντοῦμε ἔτσι νὰ εἴμεθα «ἐλεεινότεροι

πάντων ανθρώπων», θὰ ἰδοῦμε ὅτι τὰ αἷτια εἶναι τρία: Τὸ ἓνα εἶναι ἡ ἀδιαφώτιστος πίστις μας, ἡ «οὐ κατ' ἐπίγνωσιν» πίστις μας. Τὸ δεύτερον εἶναι ὅτι, καὶ ὅταν εἶναι φωτισμένη, εἶναι ἀτροφική. Τὸ τρίτον αἷτιον συνδέεται μὲ τὸ ἐξῆς: Τῆς πίστεως καρποὶ εἶναι δύο, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀγάπη. Λοιπὸν, οἱ δύο αὐτοὶ καρποὶ δὲν εἶναι ἀνεξάρτητοι μεταξύ τους. Δὲν ἴσχυρε νὰ ἔχη εἰρήνην ὅποιος δὲν ἔχει ἀγάπην. Θὰ δοῦμε κάποτε ὅτι δὲν ἴσχυρε νὰ ἔχη οὔτε ἀγάπην ὅποιος δὲν ἔχει εἰρήνην. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ὥρα ἄς μείνωμε σ' αὐτό, ὅτι ἡ ἔλλειψις ἀγάπης εἶναι ἡ τρίτη αἷτία τῆς ἐλλείψεως εἰρήνης. Ἔτσι θὰ ἀρχίσωμε τὴν ἔρευνα τῶν τριῶν αὐτῶν αἰτίων, μὲ σκοπὸν, βέβαια, νὰ τὰ ὑπερνήκωμε. Διότι ἐὰν δὲν τὰ ὑπερνήκωμε, δὲν κάνομε τίποτε.

Λοιπὸν, εἶπαμε ὅτι πρώτη αἷτία τῆς ἐλλείψεως εἰρήνης εἶναι ἡ ἀδιαφώτιστος πίστις. Καὶ αὐτὸ σημαίνει ἀναλυτικώτερα τὰ ἐξῆς:

Πρῶτον, δὲν ἔχομεν ἀντιληφθῆ πόσον ἡ εἰρήνη εἶναι κριτήριον τῆς πίστεώς μας. Δὲν καταλαβαίνομε τί μεγάλη ἀμαρτία, τί ἔγκλημα εἶναι ἡ στενοχώρια. Τὴν ὥρα ποὺ στενοχωρεῖται ὁ χριστιανός, δὲν εἶναι χριστιανός. Τὸ εἶπαμε καὶ ἄλλοτε. Ἡ στενοχώρια εἶναι, πρῶτον μὲν βλασφημία, δεύτερον δὲ λιποταξία. Ἡ, ὅπως λέγει ὁ Κρόνιν (Cronin), ὁ ἀθεϊσμός ἔχει καταργηθῆ πλέον, εἶναι ἀπληρῶν. Καὶ ἡ σύγχρονος μορφή τῆς ἀθεΐας εἶναι ἡ στενοχώρια. Μὲ ἓνα τρόπον σήμερα εἶναι κανεὶς ἄθεος, μὲ τὴν στενοχώρια. Ὁ στενοχωρημένος ἄνθρωπος, **[σελ. 119]** καθ' ὃ στενοχωρημένος, εἶναι ἄθεος. Διότι, ἐὰν πιστεύῃ εἰς τὸν Θεόν, δὲν ἴσχυρε νὰ εἶναι στενοχωρημένος. Δὲν ἴσχυρε καὶ τὰ δύο πράγματα νὰ ὑπάρξουν, καὶ πίστις καὶ στενοχώρια. Ἔχομε ἀναφέρει τὸ ἐπεισόδιον τῆς γυναίκας τοῦ Λουθήρου, ποὺ εἶπεν εἰς τὸν ἄνδρα τῆς ὅτι «φαίνεται ὅτι... ἀπέθανεν ὁ Θεός, γιὰ νὰ εἶσαι τόσο στενοχωρημένος». Καὶ ἐμεῖς ἔχομε ἀνάγκην νὰ τὸ θυμώμαστε συνεχῶς αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιον, διότι, μόνον ὅταν τὸ θυμώμαστε, δίδομε εἰς τὸν ἑαυτὸν μας λογοδοσίαν διὰ τὸ τί κάνομε. Λοιπὸν, γεγονὸς εἶναι ὅτι δὲν ἔχομε καταλάβει τί ἔγκλημα εἶναι ἡ στενοχώρια. Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο: Δὲν ἔχομε καταλάβει πόσον τὸ θέμα ποὺ λέγεται «ὑπερνήκεις τῆς στενοχωρίας» εἶναι στὰ χέρια μας, διότι εἶναι θέμα πίστεως. Καὶ ἡ πίστις καλλιεργεῖται διὰ τῆς πνευματικῆς τροφοδοσίας. Ἔχομε, λοιπὸν, ἔτσι ἓνα εἶδος μοχλοῦ. Διότι τὸ νὰ ἔχη κανεὶς εἰρήνην δὲν εἶναι στὸ χέρι του. Ἀλλὰ εἶναι στὸ χέρι του νὰ καλλιεργῇ τὴν πίστιν του. Καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς πίστεως γίνεται διὰ τῆς τροφοδοσίας. Ἡ τροφοδοσία, πάλι, εἶναι στὸ χέρι του, καὶ ἔχομε ἔτσι τὸν «μοχλό» διὰ τὴν πίστιν.

Γ

Καταλήγομε, λοιπὸν, εἰς τὸ ἐξῆς: Τὸ νὰ ἔχω εἰρήνην δὲν εἶναι στὸ χέρι μου. Τὸ νὰ τροφοδοτοῦμαι ὅμως πνευματικῶς, αὐτὸ εἶναι εἰς τὸ χέρι μου. Ἄρα, τὸ νὰ ἔχω εἰρήνην εἶναι εἰς τὸ χέρι μου. Εἶναι σὰν νὰ βλέπω ἀπὸ τὸ δρόμο μία πολυκατοικία πολὺ ὑψηλή. Μπορῶ ν' ἀνεβῶ εἰς τὸν τελευταῖον ὄροφο μὲ ἓνα πήδημα; Ὅχι βέβαια. Ἀλλὰ μπορῶ νὰ ἀνέβω ἐκεῖ ἐπάνω σκαλί - σκαλί, ἢ νὰ πάρω τὸ ἀσανσέρ,

καὶ ἔτσι νὰ μπορέσω σὲ λίγο νὰ εὐρεθῶ ἐκεῖ ἐπάνω. Τὸ νὰ βρεθῶ μονομιᾶς ἐκεῖ ἐπάνω δὲν εἶναι στὸ χέρι μου. Ἀλλὰ τὸ νὰ πατήσω τὸ πρῶτο σκαλοπάτι καὶ ἔπειτα τὸ δεύτερο κ.λπ. εἶναι στὸ χέρι μου.

Ξαναγυρίζω διὰ νὰ πῶ, ὅτι δὲν ἔχομε ἐπαρκῆ ἐπίγνωσι τοῦ γεγονότος ὅτι, πρῶτον, ἡ ἔλλειψις εἰρήνης εἶναι ἔγκλημα. Εἶναι ἔγκλημα κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας, εἶναι μία μορφή αὐτοκτονίας, **[σελ. 120]** εἶναι ἡ χειροτέρα μορφή αὐτοκτονίας. Διότι ἡ στενοχώρια μᾶς κάνει ἀχρήστους, μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ δείξωμε τὴν καλὴν μας δύναμιν καὶ τὴν εὐεργετικὴν μας ἐπίδρασιν εἰς τὴν κοινωνίαν, μᾶς ἀπονεκρώνει τὴν ὄλην μας προσπάθειαν. Καί, δεύτερον, δὲν ἔχομεν ἀντιληφθῆ ὅτι ἡ στενοχώρια εἶναι κᾶτι ποὺ μπορεῖ νὰ ὑπερνικηθῆ. Ἡ εἰρήνη εἶναι κᾶτι ποὺ μποροῦμε νὰ τὸ ἔχωμε διὰ τῆς πίστεως. Καὶ τὴν πίστιν διὰ τῆς τροφοδοσίας. Ἡ τροφοδοσία, ὅμως, εἶναι στὸ χέρι μας, ἄρα ἡ εἰρήνη εἶναι στὸ χέρι μας.

Ἐδῶ θὰ κάνωμε μίαν σύγκρισιν μὲ τὴν φιλοσοφίαν τῆς Στοᾶς, μὲ τὸν Ἐπίκτητον, τὴν ἀπάθεια τῶν Στωικῶν. Ἡ Στωικὴ φιλοσοφία λέει ὅτι ἡ βούλησίς μας ὑποτάσσεται εἰς τὰ γεγονότα, διότι, διὰ νὰ συμβοῦν, θὰ πῆ ὅτι ὁ Θεὸς τὰ θέλη νὰ γίνουν ἔτσι. Καί, ἐπομένως, ὑποταγὴ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ σημαίνει ὑποταγὴ εἰς τὰ γεγονότα. Αὐτὸ εἶναι, βέβαια, ἓνα ὠραῖο ἀλλὰ κρύο ἄγαλμα. Εἰς τὸ «ἄγαλμα» αὐτὸ δίδει ζωὴν καὶ ψυχὴν ἢ περικοπὴ ποὺ διαβάσαμε. Εἶναι ἡ εἰρήνη διὰ τῆς ἐκ πίστεως δικαιοσύνης. Ἡ ἐπίγνωσις, δηλαδή, ὅτι εἶναι πατέρας μας ὁ Θεός, κί' ἔτσι ὄχι ἀπλῶς ὑποτασσόμεθα, ἐπειδὴ δὲν μποροῦμε ἄλλως νὰ κάνωμε, ἀλλὰ ὑποτασσόμεθα, διότι αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ὡς πατέρα μας.

Ἐνα τρίτον σημεῖον εἰς αὐτὸ ποὺ εἶπαμε, τὴν ἔλλειψιν, δηλαδή, διαφωτίσεως εἰς τὴν πίστιν, εἶναι καὶ τὸ ὅτι δὲν ξέρομε τί ζητοῦμε. Θέλομε μὲν τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ πῶς τὴ θέλομε! Ἐὰν ἐρωτοῦσα ἓναν τί θέλεις νὰ γίνῃ, γιὰ νὰ εἶσαι εἰρηνικός, φαντάζομαι ὅτι ἡ ἀπάντησίς του θὰ ἦταν ἡ ἐξῆς: Θέλω, πρῶτον, νὰ μοῦ πάρῃς τὸ σῶμα μου καὶ νὰ μοῦ δώσης ἄλλο σῶμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἀρρωσταίνει. Θέλω, δεύτερον, νὰ μοῦ πάρῃς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ μοῦ φέρῃς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι οὔτε νὰ ἀμαρτάνουν, οὔτε λάθῃ νὰ κάνουν, οὔτε κακὲς στιγμὲς νὰ ἔχουν, οὔτε στενοχωρίαν νὰ μοῦ προξενοῦν. Θέλω νὰ λύσης τὸ ζήτημα τὸ πολιτικόν, τὸ παγκόσμιον, νὰ βγάλης τὰ παγκόσμια προβλήματα ἀπὸ τὴ μέση, θέλω νὰ μοῦ βγάλης καὶ οἰαδήποτε ἔννοια ἀπὸ προσφιλῆ μου πρόσωπα, ἀπὸ **[σελ. 121]** ἡλικίαν, ἀπὸ ὀτιδήποτε, θέλω καὶ ἐμένα νὰ μὲ κάνῃς ἓναν ἄλλον ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος νὰ μὴν ἔχη κανένα ψόγον, θέλω, συνελόντι εἰπεῖν, γιὰ νὰ μοῦ γίνῃ τὸ χατῆρι νὰ εἶμαι εἰρηνικός, νὰ ἀλλάξῃ τὸ σύμπαν... γιὰ νὰ μὴν ἀλλάξω ἐγώ! Διότι, δοθέντος ὅτι ἡ εἰρήνη ἔχει σχέσιν μὲ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζω ἐγὼ τὸ πᾶν, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου, δύο τρόποι υπάρχουν διὰ νὰ ἔχω εἰρήνην: Ἡ νὰ ἀλλάξῃ τὸ πᾶν, ὅλη ἢ ἐν τῷ κόσμῳ τάξις τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἔχει βάλει, περιλαμβανομένων καὶ τῶν νόμων τῶν φυσικῶν, τοῦ νόμου τοῦ γήρατος καὶ τοῦ θανάτου κ.τ.λ., ἢ, ἀπλούστατα, ν' ἀλλάξω ἐγώ. Καὶ δὲν καταλαβαίνομε ὅτι, ὅταν ἐγίναμε χριστιανοί, ἐκάναμε τὸ μεγάλο λάθος νὰ νομίζωμε ὅτι θὰ ἔχωμε τὸν Χριστόν, γιὰ νὰ μᾶς κάνῃ τὰ θελήματά μας, καὶ ὄχι γιὰ νὰ κάνωμε ἐμεῖς τὰ ἰδικὰ Του. Εἰς τὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως, εἰρήνη σημαίνει νὰ ταυτίζεται τὸ θέλημά μας μὲ

τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐάν, ὅταν ἐγίναμε πιστοί, ἐρχόταν ἓνας καὶ μᾶς ἔλεγε τὰ ἐξῆς: «Ἀκοῦστε. Πρὶν ἀπὸ σᾶς, οἱ ἀρχαῖοι σας πρόγονοι, καὶ κατόπιν, συγχρόνως μὲ τὸν Χριστιανισμόν, ἡ ἑλληνικὴ σκέψις, ἡ ἀνθρωπίνη σκέψις, μὲ μόνον τὸν ἀνθρώπινον στοχασμόν, εἶχε βρῆ ὅτι ἡ μόνη λύσις διὰ τὸ πρόβλημα τοῦ νὰ ὑπάρχη ὁ ἀνθρώπος εἶναι νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸ θεῖον θέλημα. Νὰ λέη, δηλαδή, ὅτι ὅπως τὰ φέρνει ὁ Θεὸς τὰ πράγματα καλὰ εἶναι, καὶ θὰ ὑποταχθοῦμε εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μά, θέλει νὰ εἶμαι ἄρρωστος; Νὰ εἶμαι ἄρρωστος. Θέλει νὰ εἶμαι ὑγιής; Νὰ εἶμαι ὑγιής. Θέλει νὰ εἶμαι χορτᾶτος; Νὰ εἶμαι χορτᾶτος. Θέλει νὰ πεινῶ; Νὰ πεινῶ. Αὐτὰ ἔλεγε ὁ ἀνθρώπος χωρὶς Ἀποκάλυψιν, χωρὶς ἐλπίδα, χωρὶς Εὐαγγέλιον. Ἐσύ, τώρα, Χριστιανέ, τί νομίζεις; Ὅτι ὁ Χριστὸς ἦρθε, διὰ νὰ σὲ κάνη κατώτερον, ἢ νὰ σὲ κάνη ἀνώτερον ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἀνθρώπον; Προδήλως διὰ νὰ σὲ κάνη ἀνώτερον. Καὶ πῶς θὰ σὲ κάνη ἀνώτερον; Ὅταν ἐπαναστατῆς κατὰ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅταν ὑποτάσσεσαι; Ὅταν ὑποτάσσεσαι. Μόνον πῶς τώρα θὰ ὑποτάσσεσαι σὰν υἱὸς καὶ ὄχι ἀπλῶς σὰν κτίσμα».

Ἐπομένως, μᾶς λείπει ἡ διαφώτισις εἰς τὸ ἐξῆς θέμα: **[σελ. 122]** Ὅτι ἡ εἰρήνη συνίσταται εἰς τὸ νὰ ξεκαθαρίσωμε ὅτι ἐγίναμε χριστιανοί, διὰ νὰ λέμε, «Θεέ μου, ἓνα πρᾶγμα θέλω, νὰ θέλω ὅ,τι θέλεις». Εἶναι ἀπλὸ καὶ εὐκόλο νὰ τὸ ποῦμε αὐτό; Ὅχι, εἶναι δύσκολο. Ἀλλὰ δύσκολο εἶναι καὶ τὸ νὰ μάθῃ κανεὶς μία τέχνη. Δύσκολο εἶναι καὶ τὸ νὰ κτίσῃ κανεὶς ἓνα σπίτι. Δύσκολο εἶναι καὶ νὰ ἀναθρέψῃ κανεὶς ἓνα παιδί. Καὶ ὁμως, ὅλα αὐτὰ τὰ κάνει. Γιατί; Διότι καταβάλλει προσπάθειαν. Ἐτσι, ἐὰν ποσοστὸν τῆς προσπαθείας αὐτῆς τὸ ἔβαζες, διὰ νὰ ἔχῃς αὐτὴν τὴν εἰρήνην, θὰ τὴν εἶχες τὴν εἰρήνην. Ἀλλὰ τί γίνεται; Ὅλα αὐτὰ ποὺ εἶπαμε, σὲ λίγο, ὅταν τελειώσῃ αὐτὴ ἡ συνάντησις, θὰ τὰ ξεχάσωμε, καὶ μετὰ ἓνα χρόνον θὰ βρισκόμαστε πάλι στὸν ἴδιον παρονομαστή. Γιατί; Διότι θὰ ἔχωμε δαπανήσῃ τὸ ἔτος μας εἰς πράγματα μάταια. Ὑπάρχουν ἄρρωστοὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀρρώστια συνίσταται εἰς τὸ ὅτι δὲν μποροῦν νὰ ἀφομοιώσουν τὴν τροφήν. Ἐπομένως, ματαιοπονεῖ ὁποῖος τοὺς δίδει τροφήν, διότι τὸ πρόβλημα πλέον εἶναι νὰ μπορέσῃ κανεὶς νὰ τοὺς φτιάξῃ τὸ πεπτικὸ τοῦ σύστημα. Καὶ ἡ ψυχὴ ἔχει ἀνάγκην ἀφομοιωτικῆς ἰκανότητος, διὰ νὰ ἀφομοιώσῃ τὴν πνευματικὴν τροφήν.

Ὁ ὑπόλοιπος βίος μας, ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα, θὰ ἔχη ἀσφαλῶς δοκιμασίας καὶ σταυρόν. Ἀλλ' ἄς ὑποθέσωμε ὅτι δὲν θὰ ἔχη οὔτε σταυρόν οὔτε δοκιμασίας καὶ θὰ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ ἀγαθὰ καὶ ἀπὸ εὐεργετήματα τοῦ Θεοῦ. Τί θὰ ὠφελήσουν αὐτὰ μίαν ψυχὴν ἢ ὁποία δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὰ ἀφομοιώσῃ, μίαν ψυχὴν ποὺ καταπίνη ὡς αὐτονόητα τὰ καλὰ καὶ μεγαλοποιεῖ τὰ κακά; Εἶναι μαθηματικῶς βέβαιον ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτὴ δὲν ἔχει εἰρήνην, καὶ εἶναι πάλι μαθηματικῶς βέβαιον ὅτι μὲ τὴν ἔλλειψιν εἰρήνης ὁ ὑπόλοιπος βίος θὰ εἶναι μία βραδεῖα αὐτοκτονία, ἐὰν δὲν λύσωμε αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ μάθωμε νὰ προσέχωμε τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ. Παρακολούθησε μία ἡμέρα τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ. Πόσα πολλὰ εἶναι! Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον: «carpe diem», νὰ ἐπωφεληθῆσαι τῆς ἡμέρας. Καὶ ὁ Κύριος τί θέλει; Νὰ μὴν μεριμνῶμεν διὰ τὴν αὔριον. Δὲν ξέρω τί θὰ γίνῃ αὔριον. Σήμερα, πάντως, εἶχαμε μίαν ὠραίαν πνευματικὴν εὐκαιρίαν, καὶ τὴν χαρὰν ἀπὸ αὐτὴν τὴν **[σελ. 123]**

εύκαιρίαν «οὐδεὶς αἶρει ἀφ’ ἡμῶν». Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος λέει, «τί γυρεύεις νὰ τρέχης ἀπ’ ἐδῶ καὶ νὰ τρέχης ἀπ’ ἐκεῖ. Κλείσου εἰς τὸ δωμάτιό σου, σταμάτησε λίγο στὸν ἑαυτὸν σου, διὰ νὰ ἔχης μιὰ περισυλλογή, καί, νὰ ἡ εὐτυχία!». Καὶ ὅταν ὁ σημερινὸς χριστιανὸς ἔχει ὑπ’ ὄψιν τοῦ ἀφ’ ἑνὸς τὸ Εὐαγγέλιον, ἀφ’ ἑτέρου τὴν ἐπὶ δύο χιλιάδες χρόνια μαρτυρίαν τῶν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι, ὁσάκις τὸ ἔκαμαν αὐτό, ἦσαν εὐτυχισμένοι, γιὰτὶ δὲν τὸ κάνει καὶ αὐτός;

Δ

Συνοψίζω: Καρπὸς τῆς πίστεως εἶναι ἡ εἰρήνη μαζὶ μὲ τὴν ἀγάπην. Ἐὰν δὲν ἔχωμε εἰρήνην, κακουργοῦμεν. Ζῶμεν μίαν ζωὴν αὐτοκτονίας καὶ εἴμεθα οἱ πάντων ἀνθρώπων ἐλεεινότεροι, διότι ὁ ἔξω τοῦ Χριστοῦ ἄνθρωπος ἔχει τὴν εἰρήνην τὴν ἐκ τῆς ἀναισθησίας. Ἡ εἰρήνη ἐκ τῆς ἀναισθησίας εἶναι μὲν ψευτοεἰρήνη, ἀλλὰ καὶ εἶναι καὶ αὐτὴ μπροστὰ στὴν ἔλλειψιν εἰρήνης. Ὁ πιστὸς ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀναισθητος. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν εἰρήνην δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν ἔχη. Θὰ ἔχη τὴν ἀνωτέραν εἰρήνην. Δὲν τὴν ἔχει, ὅμως, τὴν ἀνωτέραν αὐτὴν εἰρήνην, ἄρα δὲν ἔχει καθόλου εἰρήνην.

Καὶ γιὰτὶ δὲν ἔχει εἰρήνην; Ὅπως ἀναφέραμε καὶ προηγουμένως, πρῶτον, εἶναι ἡ ἔλλειψις φωτισμένης πίστεως. Δεύτερον, ἡ ἔλλειψις ἰσχυρᾶς πίστεως, καί, τρίτον, ἡ ἔλλειψις ἀγάπης. Ἡ ἔλλειψις φωτισμένης πίστεως εἶναι πάλι, πρῶτον, ἔλλειψις τῆς συναισθήσεως τοῦ τί ἔγκλημα εἶναι νὰ μὴ ἔχη κανεὶς εἰρήνην. Δεύτερον, ἔλλειψις συναισθήσεως ὅτι μπορεῖ νὰ τὴν ἔχη τὴν εἰρήνην αὐτὴν ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν προσπαθείας ἢ ὁποῖα καταβάλλεται διὰ τὴν τροφοδοσίαν ὅχι τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ τῆς πίστεως. Δὲν θὰ ἐπιδιώκῃ κανεὶς τὴν εἰρήνην διὰ μιᾶς ὑποβολῆς καὶ ψυχαναλύσεως, ἀλλὰ διὰ τροφοδοσίας τῆς ρίζης, τῆς πίστεως. Καί, τρίτον, ἔλλειψις διαφώτισεως ὡς πρὸς τὸ τί ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἡ ἀπληστία μας καὶ ἡ προσπάθειά μας νὰ ἀποκτήσωμε ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ εἶναι [σελ. 124] τόση, πού οὔτε ὁ Θεὸς δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς προφθάσῃ! Μέσα δὲ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἄλλου. Ἄν περιμένω ἐγώ, γιὰ νὰ ἔχω τὴν εἰρήνην, νὰ γίνουσι οἱ ἄνθρωποι τέλειοι, καλλίτερα νὰ ἀπελπισθῶ, διότι αὐτὸ δὲν θὰ γίνῃ ποτέ. Ἡ εἰρήνη, ὅπως καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἐντὸς ἐμοῦ. Οὔτε τὰ παγκόσμια γεγονότα θὰ ἀλλάξουν, οὔτε οἱ βιολογικοὶ νόμοι θὰ ἀλλάξουν, οὔτε τὰ προβλήματα τὰ ἀνθρώπινα θὰ παύσουν νὰ ὑπάρχουν, οὔτε ἡ ἀνθρωπίνη ἀτέλεια, ἡ ἀμαρτία καὶ ἡ κακία θὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸν κόσμον. Ἐκεῖνο πού θὰ ἀλλάξῃ εἶμαι ἐγώ, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ κάνω μέσα μου μίαν ἀλλαγὴν. Νὰ προσλαμβάνω, δηλαδή, τὰ ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ, νὰ τὰ ἀξιοποιῶ καὶ νὰ μπορῶ νὰ βρίσκω τὴν εἰρήνην μου μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴν ὑποταγὴν εἰς τὸ θέλημά Του, μὲ τὴν προσευχὴν καὶ μὲ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν Του. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμε. Ἀλλὰ νὰ τὸ ἐπιδιώξωμε μὲ σοβαρὰν προσπάθειαν. Διότι χωρὶς προσπάθειαν δὲν γίνεται τίποτε.

Ἡ εἰρήνη εἶναι καρπὸς τῆς πίστεως. Καὶ ἡ πίστις δὲν εἶναι θέμα μιᾶς ἀποφάσεως, ἀλλὰ ἐνὸς ἀγῶνος. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ προσεπάθησε νὰ ἔχη πίστιν καὶ νὰ μὴν τὴν ἔχη. Ἀλλὰ πρέπει, τούλάχιστον, νὰ προσπαθῇ. Καὶ νὰ προσπαθῇ τόσο ὅσο τούλάχιστον προσπαθεῖ, διὰ νὰ θρέψῃ ἓνα παιδί, διὰ νὰ γράψῃ ἓνα βιβλίο, διὰ νὰ ἀσκήσῃ ἓνα ἐπάγγελμα, διὰ νὰ προκόψῃ εἰς τὴν κοινωνίαν. «*Προῖκα*», δωρεάν, δηλαδή, ὅπως λέγει ὁ Ἐπίκτητος, δὲν γίνεται τίποτε. Καὶ ἐδῶ χρειάζεται ἡ προσπάθεια.

Ε

Ἐνα ἄλλο ἐμπόδιον διὰ τὴν εἰρήνην μας εἶναι ἡ δειλία. Θρησκευτικούς ἀνθρώπους ὀλκῆς τοὺς βλέπεις νὰ προσεύχωνται διὰ τὸ παραμικρὸ ζήτημα. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὑπεγράμμισε ἐξ ἀρχῆς τὰς θηλείας ἀρετάς. Βεβαίως, χωρὶα τονίζοντα τὸν ἀνδρισμὸν καὶ τὴν πυγμὴν ὑπάρχουν εἰς τὴν **[σελ. 125]** Ἁγίαν Γραφήν. Ἀλλὰ, ἐὰν θέλωμε νὰ μιλήσωμε καλοπίστως, ὅλη ἡ θρησκευτικὴ ἀνατροφή, κατὰ κανόνα τούλάχιστον, δὲν εἶναι ἀνατροφή πυγμῆς καὶ ἀνδρισμοῦ, καὶ ἔτσι ὁ χριστιανὸς γίνεται λίγο φοβιτσιάρης.

Εἰς τὴν Χάγην εἶχα συναντήσῃ ἓναν Ὁλλανδὸν ψυχίατρον, ὁ ὁποῖος ἔλεγε ὅτι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος θέλει πάρα πολὺ ἀσφάλειαν. Ἀλλὰ νὰ σκεφθῇ κανεὶς πῶς θὰ τὰ βγάλῃ πέρα ὁ βιοπαλαιστής, ἐὰν ἀρρωστήσῃ, μὲ τὸ μεροκάματο τὸ ἀβέβαιο, ἢ ὁ ὑπάλληλος ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ κέφια τοῦ προϊσταμένου του! Ἐμεῖς παραθέλομε νὰ εἴμεθα ἀσφαλεῖς καὶ χωρὶς κινδύνους.

Καὶ συμβαίνει τὸ ἐξῆς: Ἐνῶ, π.χ., εἰς μίαν διεθνῆ κρίσιν αἰσθάνεται κανεὶς μίαν πλήρη ψυχραιμίαν, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δειλιᾷ διὰ ἀσήμαντα ζητήματα. Φαίνεται ὅτι εἰς τὰ μεγάλα θέματα ἐπιστρατεύονται ὅλαι αἱ δυνάμεις μέσα εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐνῶ εἰς ἄλλα μικρότερα θέματα δὲν ἐπιστρατεύονται αἱ δυνάμεις αὐταί.

Ἀλλὰ, ὅταν δειλιᾷς, χάνεις τὴν ἀποστολήν σου. Καὶ νὰ δειλιάσῃς μὲν ἀπὸ μίαν διεθνῆ κρίσιν, τὸ καταλαβαίνω. Ἀλλὰ νὰ δειλιάσῃς γιὰ μικροπράγματα;

Ζ

Καὶ τώρα φαντάζομαι τὸν Θεὸν νὰ λήῃ εἰς τὸν κάθε ἓναν ἀπὸ μᾶς:
Παιδί μου, ἐγὼ θέλω ἀνθρώπους ἐλευθέρους. Καὶ ἐσὺ εἶσαι δοῦλος.
Καὶ γιατί εἶμαι δοῦλος, Κύριε;

Διότι, ὅταν ἡ ψυχικὴ σου εἰρήνη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦτο καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὸ μικρὸ καὶ τὸ μεγάλο, τότε δὲν εἶσαι δοῦλος; Δὲν εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα ἡ ἐσωτερικὴ του εἰρήνη; Ἐσὺ ἔχεις τέτοιαν εἰρήνην;

Βέβαια, θὰ πῆ κανεὶς, ἔχω εἰρήνην. Ναί, ἀλλὰ εἶναι εἰρήνη μὲ χίλια τρυπήματα! Ὁμοιάζει μὲ μιὰ κορδέλλα μεγάλη **[σελ. 126]** συνεχόμενη, ποὺ ἔχει ὅμως τοῦ κόσμου τὶς τρύπες. Καὶ ὁ Θεὸς μᾶς λέει ὅτι ἐγὼ ἔστειλα ἓνα Εὐαγγέλιον τὸ

ὁποῖον στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας «ἢ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε». Ὅταν, λοιπόν, ἐσὺ δὲν κάνεις χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς, δὲν μοῦ κάνεις. Δὲν ἠμπορῶ νὰ κάνω δουλειὰ μὲ δούλους, τῶν ὁποίων ἡ εἰρήνη ἀνήκει εἰς τὸ ἀφεντικό τους καὶ ὄχι στοὺς ἰδίους. Διότι ἡ εἰρήνη σου ἐξαρτᾶται, πρῶτον, ἀπὸ φόβους σου καὶ δυσκολίας τῆς ζωῆς ἀσημάντους. Δὲν φοβᾶσαι τὰ μεγάλα, ἀλλὰ φθείρεσαι ἀπὸ τὰ μικρά. Δείχνεις ἓνα θάρρος θαυμαστὸν γιὰ ζητήματα μεγάλα, ἀλλὰ χάνεσαι γιὰ τὰ μικρά. Θυμᾶμαι κᾶτι σχετικὸν ἀπὸ ἓναν λόγον τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου: *Τὸν μείζονα ἐνίκησας ἀνταγωνιστήν, ἀλλὰ ὁ ἐλάσσων σοῦ περιεγένετο*. Ἐνίκησες, δηλαδή, τὸν ἰσχυρόν –σύμφωνοι–, ἀλλὰ ἐνίκηθης ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ. Ἔ, παρηγορία εἶναι αὐτό;

Ἔπειτα, ἔχεις στενοχωρίαν ἀπὸ μικροπράγματα. Δὲν εἶσαι ἐλεύθερος, ὅπως ἦσαν οἱ στωικοί, χωρὶς νὰ ἔχουν τὸ Εὐαγγέλιο, καὶ ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι οἱ χριστιανοὶ μὲ τὸ Εὐαγγέλιο. Ἀλλὰ, τότε, θὰ μᾶς πῆ ὁ Θεός, δὲν μοῦ κάνετε, τότε δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ δουλειὰ ἔτσι. Δὲν γίνεται τίποτε χωρὶς ἐλευθερίαν, τὴν ἐλευθερίαν «ἢ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε». Τὸ ὁποῖον σημαίνει πρακτικῶς τὸ ἐξῆς: Ἐνας λ.χ. κοιτάει νὰ ἀποφύγῃ νὰ μοῦ δώσῃ μίαν ὀφειλομένην ἐπαγγελματικὴν ἀμοιβήν. Νὰ σκεφθῶ τότε: Μὲ αὐτό, ἔχει καμμίαν δυσαρέσκειαν μαζί μου ὁ Θεός; Δυσαρεστεῖται ὁ Θεός μαζί μου, διότι ὁ τάδε μοῦ κλέβει λεπτὰ; Ὁχι. Ἐφ' ὅσον φροντίζεις καὶ προσπαθεῖς μὲ τὴν ὅλη σου ζωὴ νὰ τᾶχῃς καλὰ μαζί Του, τότε μὴ ἀνησυχεῖς καὶ μὴ στενοχωρεῖσαι γιὰ τὰ ἄλλα. Βέβαια, αὐτὸ δὲν σημαίνει ἀδράνειαν. Θὰ φροντίσης καὶ θὰ ἐπιδιώξης νὰ εἰσπράξης τὰ λεπτὰ ποῦ σοῦ ὀφείλονται, διότι δὲν πρέπει νὰ εἶσαι καὶ «κοροῖδο». Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ σου πρέπει νὰ εἶναι κλειστὴ καὶ στεγανὴ γιὰ κάθε ἀνησυχία, καὶ μιὰ μόνο ἀνησυχία θὰ ἔχῃς, μήπως μὲ τὸ Θεὸ δὲν τὰ πᾶς καλά, μήπως, δηλαδή, κάνῃς κᾶτι ποῦ εἶναι ἀντίθετο μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Στὴν περίπτωσι, ὅμως, αὐτῆ, ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω, ἔκαμες κᾶτι ποῦ νὰ εἶναι ἀντίθετο πρὸς **[σελ. 127]** τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; Βεβαίως. Ποιό; Ὅτι ἐστενοχωρήθηκες, τίποτε ἄλλο. Πῆγαινε τότε νὰ συγκριθῆς μὲ τὸν Ἐπίκτητο, ποῦ δὲν εἶχε ἰδέα ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο! Εἶχε ἓνα μεταλλικὸ λυχνάρι, τὸ ὁποῖον τοῦ τὸ ἔκλεψε ἓνας, καὶ κατηγοροῦσε τὸν ἑαυτὸν του συνεχῶς, γιὰ νὰ ἔχῃ λύχνον μεταλλικὸν καὶ νὰ μὴν ἔχῃ πῆλινον, καὶ ὅτι, ἐπειδὴ εἶχα μεταλλικὸν λύχνον, γι' αὐτὸ μοῦ τὸν ἔκλεψαν. Πῆρε, λοιπόν, ἓναν λυχνάρι πῆλινο καὶ εἶπε, ὅποιος τώρα καταδεχθῆ νὰ μοῦ τὸ κλέψῃ καὶ αὐτό, χαλάλι του!

Ξέρεις πότε θὰ εἶσαι πράγματι χριστιανός; Ὅταν κάθε ἡμέρα, σὲ κάθε θέμα, σὲ κάθε δυσκολία ποῦ θὰ ἔρθῃ, πῆς: Αὐτὸ ποῦ ἔκανα, ἢ αὐτὸ ποῦ θὰ μοῦ γίνῃ, μὲ φέρνει εἰς δυσαρμονίαν μὲ τὸν Θεόν; Ἄλλο, βέβαια, τί μπορῶ νὰ κάνω καὶ τί πρέπει νὰ κάνω. Ἀλλὰ ὅ,τι κάνω θὰ τὸ κάνω ὡς καθῆκον, διότι πρέπει νὰ γίνῃ, χωρὶς ὅμως διατάραξιν τῆς εἰρήνης μου. Τὸ ἔχεις αὐτό; Ἐὰν ὄχι, τότε κοίταξε μήπως δὲν εἶναι μόνο τὸ ὅτι δὲν τὸ ἔχεις, ἀλλὰ μήπως καὶ τὸ ὅτι δὲν τὸ προσπαθεῖς. Καὶ ἀπόδειξις ὅτι δὲν τὸ προσπαθεῖς θὰ εἶναι ἐὰν διαπιστώσης ὅτι καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ σύνθημα ποῦ εἶπαμε νὰ ἔχωμε διὰ τὴν εἰρήνην τὸ ἔχεις ξεχάσει. Ὅποτε κατόπιν βλέπεις νὰ ἔρχεται ὡς συνέπεια ἢ ἔλλειψις καρποφορίας.

Η

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης γράφει εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του ὅτι «*ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐταράχθη τῷ πνεύματι...*». Ὁ Ἀρριανὸς ὅμως δὲν λέει πουθενὰ ὅτι τοῦτο εἰπὼν ὁ Ἐπίκτητος ἐταράχθη. Εἶναι δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀνώτερος ὁ Ἐπίκτητος τοῦ Κυρίου; Ὁχι βέβαια. Ὁ Κύριος εἶναι ἀπλῶς ἐγγύτερος πρὸς ἡμᾶς, εἶναι πιὸ κοντὰ μας. Ὁ Κύριος δὲν ἦτο ξένος πρὸς τὴν ταραχὴν, ἀλλ' ἦτο ὁ νικητὴς τῆς ταραχῆς. «*Ἐταράχθη τῷ πνεύματι*», καὶ ἔπειτα ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἔρχεται καὶ τὰ ἀποκαθιστᾷ ὅλα. Καὶ ἐμεῖς, λοιπόν, ὅταν «*ταρασσώμεθα τῷ πνεύματι*», νὰ μὴν χάνωμεν τὸ θάρρος μας καὶ νὰ μὴν φοβούμεθα, διότι **[σελ. 128]** ἡ ταραχὴ εἶναι κᾶτι τὸ ἀνθρώπινον. Νὰ ζητοῦμε μόνον ἡ ταραχὴ νὰ μὴν εἶναι μονόλογος. Τὸ ὅτι ἐταράχθημεν εἶναι ἀνθρώπινον. Ἀλλὰ νὰ ζητήσωμεν ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ νὰ νικήσῃ τὴν ταραχὴν.

Ἔπειτα καὶ ἐκεῖνο τοῦ Κυρίου: «*Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται, καὶ τί εἶπω; πάτερ, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης*». Πῶς μ' ἀρέσει αὐτὸ τὸ χωρίο, διότι καὶ ἡ δική μας ψυχὴ ταράσσεται. Ὁ Ἐπίκτητος εἶπε: «*εἶδές με ποτὲ στυγνάζοντα;*» – βέβαια, ἂν πράγματι τὸ εἶπε. Διότι, ὅπως καλούμεθα ἀπὸ τὴν ἄρνησιν νὰ ἀμφιβάλωμε διὰ τὰ Εὐαγγέλια, διατί νὰ μὴν ἀμφιβάλωμε καὶ διὰ τὰ λόγια τοῦ Ἐπικτήτου; – Ἐμεῖς, πάντως, δὲν μποροῦμε νὰ ἐπαναλάβωμε αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Ἐπίκτητος, διότι ἡ ψυχὴ μας ταράσσεται. Καὶ ὅταν ταράσσεται, πρέπει νὰ προσέρχεται εἰς τὸν Κύριον. Ἔτσι ἡ ταραχὴ γίνεται κινητήριος δύναμις, διὰ νὰ στρεφώμεθα πρὸς τὸν Κύριον.

Θ

Ἐπίσης, ἂς ξέρωμε ὅτι κατὰ κανόνα ἡ κριτικὴ γίνεται δαπάναις τῆς εἰρήνης μας. Καὶ ἡ πιὸ δικαία κριτικὴ, ταράζει τὴν εἰρήνην. Καὶ ὅταν δὲν ἔχῃς εἰρήνην, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ λιποτακτῆσῃς. Ὅποιος χάσει τὴν εἰρήνην κατὰ κάποιον τρόπον λιποτακτεῖ ἀπὸ τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα. Καὶ ἡ τραγικὴ μορφή τοῦ προδότου Ἰούδα, τὴν ὁποίαν ἀπεπειράθην νὰ ἐμφανίσω καὶ νὰ ζωγραφίσω ὅση μοι δύναμις εἰς τὸ διήγημα «Ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας», ταυτίζεται, συνταιριάζει μὲ τὴν σημερινὴν μορφήν τῆς λιποταξίας ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῆς εἰρήνης. Προτοῦ νὰ γίνῃ ἡ λιποταξία, ἔφυγε ἡ εἰρήνη. Καὶ προτοῦ νὰ φύγῃ ἡ εἰρήνη, ἄρχισε ἡ κατάκρισις. Διότι ἡ κατάκρισις εἶναι μία δυσαρέσκεια, καὶ ἡ δυσαρέσκεια κόβει τὴν δύναμι γιὰ τὸν ἀγῶνα. Θέλω γι' αὐτὸ νὰ τονίσω τὴν ἀνάγκη τοῦ κριτικοστασίου, γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ ἔχωμε τὴν εἰρήνην καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τὴν καλὴν πνευματικὴν στρατείαν καὶ τὴν καλὴν νίκην.

Τὸ πολυτιμότερον, λοιπόν, δῶρον τοῦ Θεοῦ καὶ γνώρισμα **[σελ. 129]** τοῦ ὅτι ὁ χριστιανὸς εἶναι ὄντως χριστιανὸς εἶναι ἡ εἰρήνη. Ἡ εἰρήνη μας, ὅμως, διαταράσσεται ἀπὸ πολλά, ἐνῶ δὲν ἔπρεπε νὰ διαταράσσεται ἀπὸ τίποτε. Διότι,

κάθε πού διαταράσσεται ἡ εἰρήνη μας, «έκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου». Τούλάχιστον, ὅμως, νὰ μὴ διαταράσσεται ἀπὸ τὰ μικρὰ καὶ ἀνάξια λόγου, τὰ ὅποια, αὐτὰ συνήθως, μᾶς καταστρέφουν τὴν εἰρήνην. Καὶ αὐτὸ πρῶτα - πρῶτα νὰ ἐπιδιώξωμεν, δηλαδή, τούλάχιστον, νὰ μὴ χάνωμεν τὴν εἰρήνην μας διὰ τὰ μικρὰ, ἐνθυμούμενοι τὸν Πραίτωρα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, ὁ ὁποῖος δὲν ἠνείχετο νὰ τὸν ἐνοχλοῦν διὰ τὰ μικρὰ: «de minimis non curat praetor».

Κάθε πού μᾶς συμβαίνει, λοιπόν, κᾶτι, εἴτε γεγονός, εἴτε συμπεριφορὰ τοῦ ἄλλου πού μᾶς δυσαραεστεῖ, ἃς ἐρωτῶμεν: Ἄξιζει τὸ θέμα, διὰ νὰ διαταράξη τὴν εἰρήνην μου καὶ τὴν εἰρήνην τῶν ἄλλων; Τὸ σύνθημά μας, λοιπόν, νὰ εἶναι τούλάχιστον νὰ μὴ ταρασσώμεθα ἀπὸ τὰ μικρὰ πράγματα. Καὶ τὸ διατυπώνομεν ἐν συντομία ὡς ἐξῆς: «Χονδρὴ κρησάρα!».

17

ΟΙ ΔΥΟ ΠΛΑΝΕΣ

Α

Θὰ ἤθελα νὰ ἔχωμε σήμερα τὴν εὐκαιρία διὰ νὰ ἐπανορθώσωμε δύο πλάνες τὶς ὁποῖες ἔχομε καὶ οἱ ὁποῖες μᾶς κόβουν τὴν εἰρήνη, ἢ μᾶλλον μᾶς ἐμποδίζουν νὰ ἔχωμε εἰρήνη. Πρώτη πλάνη εἶναι ὅτι μᾶς αἰφνιδιάζει τὸ γεγονός ὅτι αὐτὸς ὁ κόσμος εἶναι μακρὰ ἀπὸ τὸν Χριστόν. Τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, ὅμως, εἰς τοὺς πρώτους στίχους λέγει –καὶ τὰ Εὐαγγέλια εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ τέτοιες διακηρύξεις– ὅτι: *«καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ὅσοι δὲ (δηλαδή κατ' ἐξαιρέσειν) ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι... οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων... ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν»*. Ὁ κόσμος ἔγινε ἀπὸ Αὐτόν, ἀλλὰ ὁ κόσμος δὲν Τὸν ἐδέχθη. Εἰς τὸ σπίτι Του ἦρθε, καὶ οἱ δικοί Του δὲν τὸν δέχθηκαν. Ὅσοι, ὅμως, Τὸν ἐδέχθησαν ἐγεννήθησαν ἐκ Θεοῦ. Ἐμεῖς πρέπει νὰ συνηθίσωμε μὲ τὴν ἰδέα ὅτι εἴμεθα μειονοψηφία. Καὶ ὄχι μόνον μειονοψηφία, ἀλλὰ ἀριθμητικῶς ἀσήμαντος μειονοψηφία. Νὰ τὸ μάθωμε αὐτὸ καὶ νὰ μάθωμε ἐπίσης ὅτι εἰς τὸν κόσμο αὐτὸ εἴμεθα ξένοι καὶ παρεπίδημοι, ὅπως λ.χ. ἓνας Ἕλληνας εἰς τὸ ἐξωτερικό. Νὰ μάθωμε καὶ ἐμεῖς ὅτι εἴμεθα στὴν ξενητεία. Καὶ ὅταν μὲν βλέπωμε ὅτι δὲν ἐδέχθησαν τότε τὸν Προφήτην Ἡλίαν, αὐτὸ τὸ καταπίνομε· ἀλλὰ παραξενευόμεθα, ὅταν δὲν δέχωνται ἡμᾶς. Ἐγὼ πολλάκις εἰς τὴν ζωὴ μου ἀντιμετωπίζω αὐτὸ τὸ ἐρώτημα: Τόσα τοὺς προσφέρωμε, γιατί δὲν τὰ προσέχουν; Ἐ, μά, ἀγαπητέ μου, διάβασε τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο, γὰρ νὰ βρῆς τὴν ἀπάντησιν: Ὁ κόσμος ἔγινε ἀπὸ Αὐτόν, **[σελ. 131]** ἀλλὰ ὁ κόσμος δὲν Τὸν δέχθηκε. Εἰς τὸ σπίτι Του ἦρθε, καὶ οἱ σπιτικοὶ Του δὲν Τὸν ἐδέχθησαν. Θὰ δεχθοῦν ἐσένα; Νὰ μὴν ἐκπλήττεσαι, λοιπόν. Ἐὰν ὅμως ἐκπλήττεσαι, τότε ἐσὺ φταῖς, διότι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐκπλήττεσαι δι' ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ περιμένῃς. Καὶ αὐτὴ ἡ τοποθέτησις μᾶς δίδει εἰρήνην. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ θέμα τῆς πίστεως. Ἐὰν περιμένωμε ὅτι ἡ κοινωνία θὰ μᾶς δεχθῇ, θὰ μᾶς ἀγκαλιάσῃ, τότε ξεχνᾶμε ὅτι ἐμεῖς ἀνήκομε εἰς τὸν Κύριον, τὸν Ὅποιον ἐκείνη Τὸν ἔδιωξε! Καὶ εἶναι τότε σὰν νὰ θέλωμε νὰ ποῦμε τοῦ Χριστοῦ: «Χριστέ μου, ἔ, ἐμεῖς εἴμαστε τυχεροί. Μὴν κοιτᾶς ποὺ ἔσένα σὲ ἔδιωξαν, ἐμᾶς μᾶς ἀγκάλιασαν!» Δὲν μποροῦμε ὅμως νὰ τὸ ποῦμε αὐτό. Ὅταν τὸν Χριστὸν Τὸν ἔδιωξαν, νὰ περιμένωμε καὶ ἐμεῖς τὸ ἴδιο.

Λοιπόν, τὸ «Οἱ νικηταὶ τῆς ἐρήμου» (*) τὸ ξεχνᾶμε πολλές φορές. Καὶ ὅμως, πρέπει νὰ συμφιλιωθοῦμε μὲ τὴν μόνωσιν. Καὶ ὅταν βλέπουμε ὅτι δὲν εἴμεθα κατάμονοι, νὰ δοξάζουμε τὸν Θεὸν καὶ νὰ λέμε, ἔ, δὲν εἴμεθα δὲ καὶ κατὰ γράμμα κατάμονοι. Νά, πού ὑπάρχει καὶ ἓνα μικρὸν «ποιμνιον».

Αὐτό, λοιπόν, εἶναι τὸ πρῶτο: Νὰ λυτρωθοῦμε ἀπὸ τὴν πλάνην ἢ ὁποῖα εἶναι ὅτι ἐκπληττόμεθα ἀπὸ τὴν μόνωσιν, καὶ ἡ εἰρήνη μας τότε φεύγει.

B

Ἔρχομαι εἰς τὴν δευτέραν πλάνην καὶ χειροτέραν. Ἐμεῖς πιστεύουμε ὅτι τὸ φῶς εἶναι ὁ Χριστός; Πιστεύουμε ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι ὁ Χριστός; Διότι, ἐὰν τὸ ἐπιστεύουμε αὐτὸ μὲ ὅλη τὴ συνέπεια, θὰ ἐπιστεύουμε μαζὶ ὅτι ὁποῖος δὲν δέχεται τὸν Χριστὸν δὲν ἔχει φῶς, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ κάνη παρὰ ἔργα τοῦ σκότους. Τὸ πιστεύουμε αὐτό; Δὲν φαίνεται ὅτι τὸ πιστεύουμε. Καὶ δὲν τὸ πιστεύουμε, διότι, ὅταν θὰ διαβάσωμε τὴν ἐφημερίδα μας αὔριο, θὰ ἐκπλαγοῦμε, διότι εἰς τὴν ἐφημερίδα δὲν βλέπομε κάτι τὸ ὑψηλὸν, κάτι τὸ ἐμπνευσμένο. Ἄλλὰ ποῦ νὰ βρεθῆ, ἀγαπητέ μου, αὐτὸ τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ ἐμπνευσμένο; **[σελ. 132]** Γιατί ἐκπλήττεσαι γιὰ ἐκεῖνο πού ἔπρεπε νὰ περιμένης; Ὅταν ὁ χριστιανὸς εἶναι στ' ἀλήθεια πιστός, ἐφ' ὅσον βλέπει ὅτι οἱ ἄλλοι δὲν ἀκολουθοῦν τὴν πίστιν του, πρέπει νὰ περιμένη σκοτάδι. Ἐὰν ὅμως τὸν ἐκπλήττει τὸ σκοτάδι, αὐτὸ θὰ πῆ ὅτι δὲν ἔχει πίστιν. Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Πατρίς μας περνᾶ δύσκολες ἡμέρες, δὲν ἀκούω κἄν τὴν λέξιν «Πατρίς» νὰ ἀναφέρεται! Ἔλεγε, βέβαια, ὁ Σωκράτης *«μητρός τε καὶ πατρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἡ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον»*, ἀλλὰ αὐτοὶ πού τὰ ἔλεγαν αὐτὰ ἐπίστευαν εἰς τὸν Θεόν. Ἡ πίστις εἰς τὴν πατρίδα εἶναι παράγωγον τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεόν. Ὅταν ἓνας δὲν πιστεύῃ εἰς τὸν Θεόν, ἡ πίστις εἰς τὴν πατρίδα δὲν ὑπάρχει. Ἡ, ἂν ὑπάρχη, εἶναι προσωρινή. Ἔρχεται ἡ ἐπομένη γενεὰ καὶ βγάζει τὰς ἀρνητικὰς συνεπείας. Ἀφοῦ, λοιπόν, ὁ τάδε δὲν εἶναι πιστός, γιατί ἐκπλήττομαι, πού δὲν βλέπω σ' αὐτὸν ἠθικὸν ὕψος; Διότι, ὅταν ἐκπλήττωμαι, εἶναι σὰν νὰ δέχωμαι ὅτι δὲν εἶναι τὸ μοναδικὸν φῶς ὁ Χριστός, ὅτι ὑπάρχει φῶς καὶ ἐκτὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ γι' αὐτὸ παραξενεύομαι πού δὲν ἔχει αὐτὸ τὸ φῶς ὁ τάδε. Ἐὰν ὅμως πράγματι πιστεύω ὅτι ὁ Χριστός εἶναι τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν πού φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, τότε, ὅταν ἀκούω νὰ λένε ὅτι ζοῦμε εἰς τὴν μεταχριστιανικὴν ἐποχὴν, αὐτὸ θὰ σημαίνει γιὰ μένα ὅτι ζοῦμε εἰς τὴν ἐποχὴν μετὰ τὸν πολιτισμόν.

Σᾶς ἔχω διηγηθῆ τὴν πεῖραν ἀπὸ τὰς Κρητικὰς ἐπαναστάσεις: Ὁ Ἠγούμενος τῆς Μονῆς Πρέβελη εἰς τὰ Σφακιὰ ἔχει φιλοξενουμένους του ὅλους τοὺς Κρητικοὺς ὀπλαρχηγούς. Ἄλλ' ὁ Ἠγούμενος αὐτὸς ἦταν χριστιανός, ἦταν πιστός, ἦταν ἅγιος ἄνθρωπος. Τὸ ξέρω δὲ αὐτὸ ἀπὸ ἓνα μαθητῆ του, τὸν παπποῦ μου. Καὶ εἶχε μαζὶ του ὀπλαρχηγούς οἱ ὁποῖοι, σὰν γνήσιοι... Ἕλληνες καὶ αὐτοί, εἶχαν διενέξεις

* Βλ. *Συζητήσεις*, τόμος Γ', σελ. 57 ἐπ. (σ.ἐ.)

μεταξύ των διαρκῶς. Καὶ τί σκέφθηκε νὰ κάνει; Φροντίζει, ὥστε οἱ συνελεύσεις, οἱ συνεδριάσεις τους νὰ γίνονται τὸ βράδυ, μετὰ τὸν ἑσπερινό. Καὶ ὑποχρεώνει ἔτσι εὐγενῶς τοὺς ὀπλαρχηγούς ν' ἀκοῦνε τὸν ἑσπερινό. Μὲ τὸν ἑσπερινό ἐπηρεάζετο ἡ ἀτμόσφαιρα, καὶ [σελ. 133] ἄρχιζε ἡ συνεδρίασις πλεόν μὲ ἄλλη νοοτροπία. Ὁ δὲ ἑσπερινὸς ἐκεῖνος ἦταν ἀληθινὴ συμπροσευχή. Μπορεῖ κᾶτι τέτοιο νὰ ἐπαναληφθῆ καὶ σήμερα; Ὁχι βέβαια. Ἀφοῦ, λοιπόν, δὲν μπορεῖ νὰ ἐπαναληφθῆ, γιατί περιμένουμε νὰ κατορθώσωμε ἐκεῖνο ποὺ κατάρθωσε ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Πρέβελη;

Θὰ ἀναφέρω καὶ ἓνα περιστατικὸ διὰ τὸ Ἀρκάδι. Τὸ Ἀρκάδι πολιορκεῖται ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ οἱ πολιορκούμενοι εἶναι ἐκεῖ καὶ καταλαβαίνουν ὅτι δὲν μποροῦν νὰ ἀνθέξουν. Στέλνουν τότε τρεῖς πολιορκουμένους, οἱ ὁποῖοι κρυφὰ κατορθώνουν καὶ διαspoῦν τὴν πολιορκία τῶν Τούρκων καὶ πᾶνε καὶ βρίσκουν τὸ στρατηγεῖο τῶν Κρητῶν ἐπαναστατῶν καὶ τοὺς λένε, ἐλᾶτε στὸ Ἀρκάδι νὰ μᾶς βοηθήσετε, γιατί χανόμαστε, θὰ σκοτωθοῦμε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ τὸ στρατηγεῖο τοὺς ἀπαντᾷ, πέστε μας ἐσεῖς πῶς μποροῦμε νὰ διασπάσωμε τὴν τουρκικὴ πολιορκία. Μποροῦμε; Δὲν μποροῦμε. Οἱ τρεῖς ἀπεσταλμένοι κατάλαβαν τότε ὅτι τὸ Ἀρκάδι εἶναι καταδικασμένο εἰς θάνατον, καὶ ὅσοι εἶναι στὸ Ἀρκάδι θὰ πεθάνουν. Ἐν γνώσει αὐτοῦ, λένε ὅτι εἶναι ζήτημα τιμῆς γιὰ μᾶς νὰ γυρίσωμε πίσω, καὶ διαspoῦν πάλι τὸν κλοιὸν τῶν Τούρκων, διὰ νὰ πᾶνε –ποῦ;– εἰς τὸν θάνατον! Διέσπασαν πάλι τὸν κλοιὸν τῶν Τούρκων, διὰ νὰ πᾶνε στὸ Ἀρκάδι νὰ ποῦνε, μὴν περιμένετε βοήθεια, καὶ κατόπιν ἀπεφάσισαν καὶ βάλανε μπουρλότο καὶ ἀνετίναξαν τὸ Ἀρκάδι εἰς τὸν ἀέρα! Ἐγύρισαν, λοιπόν, πίσω στὸ Ἀρκάδι ἐν γνώσει ὅτι θὰ σκοτωθοῦν, διότι δὲν μποροῦσαν νὰ ἐγκαταλείψουν τοὺς συμπολεμιστάς των. Naί, ἀλλὰ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπίστευαν εἰς τὴν ἀθανασία. Διὰ νὰ στείλης ὅμως ἓναν εἰς τὸν θάνατον, πρέπει πρῶτα νὰ τοῦ διδάξης τὴν ἀθανασία. Ἀπὸ ἐκείνους ὅμως ποὺ δὲν πιστεύουν εἰς τὴν ἀθανασία, καὶ μάλιστα οὔτε κἂν ὀλιγοπιστοῦν, ἀλλὰ γελοῦν γι' αὐτὸ τὸ θέμα, πῶς θὰ τοὺς ζητήσης ἔπειτα νὰ πᾶνε καὶ νὰ σκοτωθοῦν διὰ τὴν πατρίδα; Ὁ καθένας τὴ ζωὴ του τὴ θέλει. Καὶ ὁ καθένας μέσα του λέει, ἂς σκοτωθῆ ὁ ἄλλος καὶ ὄχι ἐγώ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἴδιο θὰ λένε ὅλοι, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι τότε νὰ ὑποδουλωθοῦν ὅλοι.

[σελ. 134]

Γ

Λοιπόν, καὶ αἱ δύο αὐταὶ στενοχωρίαι μας εἶναι πλάναι. Εἶναι ἀσυνέπειαι πρὸς τὴν Πίστιν. Εἶναι ἀπόδειξις ὅτι εἴμεθα ὀλιγόπιστοι.

Ζοῦμε τώρα σὲ καιροὺς πάρα πολὺ χαμηλοῦς. Πρὸ ἐτῶν ἀνέφερα ἓνα κομμάτι ἀπὸ ποίημα τοῦ Παλαμᾶ ποὺ λέει γιὰ τὸ τελευταῖο σκαλί. Καὶ ἐνόμιζα τότε ὅτι ἡ κατάστασις εὐρίσκετο εἰς τὸ τελευταῖο σκαλί. Λάθος! Δὲν ἦταν τότε τὸ τελευταῖο σκαλί. Νομίζω ὅτι τώρα εἶναι τὸ τελευταῖο σκαλί, καὶ δὲν μπορῶ νὰ φαντασθῶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχη καὶ ἄλλο σκαλί πιὸ κάτω ἀπὸ αὐτὸ, ὅπου βλέπεις τὸ πᾶν νὰ εἶναι χαμηλό.

Λοιπόν, μία λύσις υπάρχει: «Ἡ κιβωτός» (*). Ὅσοι πιστεύουν εἰς αὐτὰς τὰς ἀξίας νὰ κλειστοῦν στὴν «κιβωτό», καὶ κατόπιν ἄς ἔλθῃ ὁ κατακλυσμός. Ἡ «κιβωτός» ὁδηγεῖ, ἂν μὴ τι ἄλλο, εἰς τὴν ἀθανασίαν, καὶ ἐμεῖς τότε μόνον εἴμεθα πιστοί, ὅταν μποροῦμε νὰ ἐπαναλάβωμε ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγαν οἱ χριστιανοὶ Μάρτυρες ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τὴν ἀπολογία τοῦ Σωκράτους: Ὅτι «ἀποκτεῖναι μὲν δύνανται, βλάψαι δὲ οὐ». Μποροῦν νὰ μᾶς σκοτώσουν, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ μᾶς βλάψουν. Αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας καὶ ἐμεῖς, γιὰ νὰ ζηλεύωμε τοὺς μάρτυρας αὐτοὺς καί, ζηλεύοντες, νὰ ἀνεβαίνωμε.

* Περὶ τῆς «κιβωτοῦ» βλ. Ἡ πίστις ὡς βίωμα, Α' τόμος, σελ. 49, 60, 86, 112 καὶ κατωτέρω Κεφ. Γ' σελ. 265 ἐπ. (σ.ἐ.)

18

Ο ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΣ

Α

Αί δύο περικοπαί ἀπό τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, κεφ. στ' στίχ. 7 - 15 καὶ κεφ. ιη' στίχ. 23 - 35, ἀναφέρονται εἰς τὸ θέμα τῆς συγχωρητικότητος. Ἡ πρώτη φαίνεται ὅτι ἔχει ἄλλο θέμα, τὸ θέμα τῆς προσευχῆς. Ὁ Κύριος εἰς αὐτὴν τὴν περικοπὴν μᾶς παραδίδει τὸν τύπον τῆς προσευχῆς, τὸ τόσον γνωστὸν «Πάτερ ἡμῶν...». Ἀλλὰ εἰς τὸν στίχον 14 τοῦ κεφ. στ', βλέπομεν τὸν Κύριον, ἀφοῦ μᾶς ἔδωσε τὸν τύπον τῆς προσευχῆς, νὰ κάνη ἐν συνεχείᾳ ἓνα σχόλιον ἐπὶ τῆς προσευχῆς αὐτῆς. Τὸ σχόλιον, ὅμως, αὐτὸ ἀναφέρεται εἰς ἓνα μόνον μέρος τῆς προσευχῆς, ποῦ ἀφορᾷ εἰς τὰ ἀμαρτήματα. Εἶναι σὰν νὰ μᾶς λέει: Σᾶς δίδω αὐτὸν τὸν τύπον τῆς προσευχῆς, διότι, ἐὰν δὲν συγχωρήσητε αὐτοὺς ποῦ σᾶς ἔπταισαν, καὶ ὁ πατήρ σας ὁ οὐράνιος δὲν θὰ συγχωρήσῃ καὶ τὰ δικά σας ἀμαρτήματα. Ὡς ἐὰν ὅλη ἡ προσευχή –τὸ «Πάτερ ἡμῶν»– συνεπτύσσετο εἰς ἓνα μόνον στίχον, τὸν στίχον «καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν».

Εἰς τὴν δευτέραν περικοπὴν ἔχομεν τὸν βασιλέα ὁ ὁποῖος ἔχει τοὺς ὀφειλέτας του. Συγχωρεῖ τὸν ὀφειλέτην του, αὐτὸς ὅμως φαίνεται ἄσπλαγχνος ἔναντι τοῦ συνοφειλέτου του. Τὸν παραδίδει τότε ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς βασανιστάς. Καὶ ποιὸς εἶναι ὁ βασανιστὴς εἰς τὸν ὁποῖον τὸν παραδίδει; Ἡ ἔλλειψις τῆς εἰρήνης! Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος παρακούει αὐτὴν τὴν ἐντολὴν τῆς συγχωρητικότητος, ἀνεξαρτήτως μελλουσῶν κυρώσεων, ἔχει ἤδη μέσα του τὸν βασανιστὴν, δηλαδή, τὴν ἔλλειψιν τῆς εἰρήνης. Καὶ ἡ ἔλλειψις αὐτῆς τῆς εἰρήνης εἶναι ἀσυγκρίτως **[σελ. 136]** χειροτέρα ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῆς εἰρήνης τὴν ὁποῖαν ἔχει ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐν συνεχείᾳ σκληρός. Ἀλλὰ ἐκεῖνος ὁ χριστιανός –ἂν πρέπει βέβαια νὰ ὀνομάζεται πλέον Χριστιανός– ὁ ὁποῖος χρησιμοποιοῦν τὴν προσευχὴν ζητεῖ συγγνώμην ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τὰ ἀμαρτήματά του, καὶ κατόπιν εἶναι ἄσπλαγχνος διὰ τὰ πταίσματα τὰ ὁποῖα τοῦ κάνει ὁ ἀδελφός του, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος φέρει μέσα του τὴν κατάρρα καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ζητήσῃ τὴν εὐλογίαν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ –διότι, βέβαια, ἂν τὸ ζητήσῃ, ὁ Θεὸς θὰ τοῦ τὸ δώσῃ– θὰ ἔχη τὸν βασανιστὴν μέσα του, ὁ ὁποῖος θὰ τοῦ ὑποσκάπτῃ τὴν εἰρήνην καὶ θὰ τοῦ κάνῃ τὸν βίον ἀβίωτον καὶ ἄκαρπον. Θὰ εἶναι καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν του πηγὴ βασάνου καὶ διὰ

τούς άλλους συκῆ ἄκαρπος. Θὰ ἔχη φύλλα, θὰ ἔχη προθέσεις, θὰ ἔχη καλὰς ἐπαγγελίας, θὰ ἔχη πολλὰς προσευχάς, ἀλλὰ θὰ εἶναι εἰς τὸ σύνολον συκῆ ἄκαρπος.

Καὶ αὐτὸ πού λέμε τώρα θὰ τὸ συνδέσωμε μὲ τὸ θέμα περὶ εἰρήνης πού μᾶς ἀπασχολεῖ, γιὰ νὰ ποῦμε τοῦτο: Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξη εἰρήνη εἰς τὸν ἄνθρωπον πού δὲν ἔχει δώσει συγγνώμην.

B

Τὸ θέμα, ὅμως, αὐτὸ τῆς συγγνώμης θέλει μερικὰς ἐπεξηγήσεις. Ὁ Κύριος λέγει: «ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν». Μὰ, θὰ πῆ ἓνας, στὸ χέρι μου εἶναι νὰ τὸν συγχωρήσω ἀπὸ τὴν καρδιά μου; Στὸ χέρι σου – τί θὰ πῆ στὸ χέρι σου; Στὸ χέρι σου εἶναι, πάντως, νὰ τὸ ζητήσης ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐὰν τὸ ἐπιθυμῆς ὅπως ἐπιθυμεῖς κάθε σου ἀγαθόν, ἐὰν, δηλαδή, τὸ ἐπιθυμῆς, ὅπως λ.χ. ἐπιθυμεῖς τὴν ὑγείαν σου, ὅταν εἶσαι ἄρρωστος, καὶ λές, ἄχ πότε θὰ μπορέσω καὶ ἐγὼ νὰ συγχωρήσω ἐκείνους πού μοῦ πταίουν. Καὶ ἐὰν, ἐνῶ ἔχης ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν, σοῦ ἔρχεται ὁ πειρασμὸς τῆς πικρίας, πάλι, ἐὰν τὸ λές αὐτὸ ὡς πόθον, τότε τὸ θέμα εἶναι διαφορετικόν. Τότε, ἤδη, ἔχεις κί ὅλας συγχωρήσει. Ὁ Κύριος δὲν ζητεῖ τὸ ἀποτέλεσμα, ζητεῖ τὴν πρόθεσιν. Τὸ **[σελ. 137]** ἀποτέλεσμα τὸ δίδει Αὐτός. Ἀλλὰ τὴν πρόθεσιν τὴν προκαταβάλλομεν ἐμεῖς. Ἐμεῖς, καὶ ἂν δὲν συγχωροῦμεν, ἄς φέρωμεν εἰς τὸν Θεὸν τὴν λύπην μας, διότι δὲν συγχωροῦμε. Δηλαδή, ἡ πρόθεσις μας νὰ εἶναι αὕτη. Καὶ ὅπως πολλάκις ἔχομε πῆ εἰς παρομοίας περιπτώσεις, μπορεῖ νὰ ἔρχεται μὲν ὁ πειρασμὸς τῆς πικρίας καὶ τῆς μνησικακίας, ἀλλὰ νὰ ἔρχεται ὡς πειρασμὸς. Διότι ἄλλο εἶναι ἡ μνησικακία καὶ ἡ πικρία νὰ ἔρχεται ὡς πειρασμὸς φευγαλέος, καὶ ἄλλο εἶναι νὰ εὐρίσκεται ἐγκαθιδρυμένη εἰς τὴν ψυχὴν μας σὰν οἰκοδεσπότης, σὰν νοικοκύρης. Αὐτὸ τὸ δεύτερο πρέπει νὰ φύγη. Τὸ πρῶτον εἶναι ζήτημα πειρασμοῦ. Καὶ ὅσο ζῶμεν, θὰ ἀγωνιζώμεθα. Τὸ ὅποῖον σημαίνει ὅτι, ὅσο ζῶμεν, θὰ αἰσθανώμεθα καὶ ἄλλους πειρασμούς, ἀλλὰ καὶ τὸν πειρασμὸν τῆς πικρίας καὶ τῆς μνησικακίας.

Δὲν πρέπει, λοιπόν, νὰ τὰ συγχέωμεν αὐτὰ καὶ νὰ ἔχωμεν ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ περιδεῆ συνείδησιν. Ὅταν λέμε ὅτι ἡ μνησικακία διώχνει τὴν εἰρήνην, ἐννοοῦμε τὴν ἠθελημένην μνησικακίαν· δὲν ἐννοοῦμεν ἐκείνην πού ἔρχεται ὡς πειρασμὸς.

Ἄφοῦ πρῶτα τὸ ξεκαθαρίσωμε αὐτό, θὰ ξεκαθαρίσωμε ἔπειτα –μολονότι εἶναι ἴσως περιττόν– καὶ ἐκεῖνο πού λέγει ὁ Κύριος «καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν», δηλαδή, εἰς τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι ἔπταισαν εἰς ἡμᾶς. Περιττόν νὰ πῶ ὅτι εἶναι ἐλεεινὸν τὸ φαινόμενον ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι εἶναι συγχωρητικώτατοι δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔπταισαν εἰς τοὺς ἄλλους! Εἶναι σὰν νὰ λένε: «Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις τῶν... ἄλλων». Αὕτη ἡ συγχώρησις ἐκείνων πού ἔπταισαν εἰς τοὺς ἄλλους δὲν ἔχει ἀξίαν. Ἀξίαν ἔχει ἡ συγχώρησις τὴν ὁποίαν ἐδώσαμε εἰς ἐκεῖνον ὁ ὅποῖος ἔπταισεν εἰς ἡμᾶς. Ὅταν, ὅμως, πρόκειται γιὰ μᾶς, τότε πράγματι

εἶναι τὸ θέμα φοβερόν, ἐὰν δὲν τὸ προσέξωμε. Μοῦ συνέβη κάποτε τὸ ἐξῆς. Εἰς κάποιον ὁ ὁποῖος εἶχε πταίσει πολλὰ καὶ ἐνόμιζε ὅτι θὰ τιμωρηθῆ ἀύστηρότατα, συνηντήθημεν καὶ τοῦ ὠμίλησα ἐπὶ δύο ὥρες μὲ πᾶσαν ἀγάπην καὶ πᾶσαν στοργὴν καὶ τοῦ ἔδωσα πᾶσαν συγγνώμην. Φεύγοντας, ὅμως, αὐτὸς [σελ. 138] ἀπὸ τὴν συνάντησιν αὐτὴν, σχεδὸν ἀμέσως, ὅπως εἰς τὴν παραβολὴν ἐκείνην, εὐρῆκε κάποιον ποῦ τοῦ εἶχε πταίσει εἰς κᾶτι μικρόν καὶ τοῦ τὸ ἔκανε ἀνατολικὸ ζήτημα! Θυμήθηκα τότε τὴν παραβολὴ αὐτὴ τοῦ Κυρίου. Περιττὸν νὰ πῶ ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔγινε θῦμα τοῦ βασιανιστοῦ ποῦ λέγεται ἔλλειψις εἰρήνης. Καὶ τοῦτο, ὄχι διότι δὲν μπόρεσε, ἀλλὰ διότι δὲν θέλησε νὰ συγχωρήσῃ. Ὁ ἄνθρωπος, λοιπόν, ὅταν δὲν συγχωρῆ ἀπὸ τὴν καρδιά του τὰ παραπτώματα τοῦ ἄλλου, δὲν ἠμπορεῖ νὰ βρῆ εἰρήνην.

Θὰ παρακαλέσω τώρα νὰ σκεφθοῦμε δύο πράγματα: Πρῶτον, τί λέτε, εἶναι ἢ δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα ἀμαρτωλοί; Μόνοι μας τὸ λέμε, καὶ τὸ παραλέμε μάλιστα, ὅτι εἴμεθα. Μόνο πῶς τὸ ξεχνᾶμε, ὅταν πρέπει νὰ τὸ θυμώμασθε. Κατόπιν τούτου, εἶναι νοητὸν ὅτι ἐμεῖς μὲν θὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ μᾶς συγχωρήσῃ τὰς ἀμαρτίας μας, καὶ τὴν ἴδια ὥρα θὰ «κρατᾶμε δευτέρι» γιὰ τὰ ἔναντι ἡμῶν πταίσματα τῶν ἄλλων;

Ἄς καθίσωμε, λοιπόν, νὰ κάνωμε αὐτὸν τὸν συλλογισμόν, καὶ αὐτὸ θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὸ ὀρθόν.

Τὸ δεύτερον. Ἐκεῖνος ποῦ εἶπε: «ἐὰν γὰρ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσῃ καὶ ὑμῖν ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος», εἶδ' ἄλλως οὔτε Αὐτὸς δὲν θὰ ἀφήσῃ, Αὐτὸς ἔχει κῦρος γιὰ μᾶς ἢ δὲν ἔχει; Ἐὰν ἔχη κῦρος, τελείωσε τὸ ζήτημα. Καὶ κυρία συνέπεια τοῦ ὅτι δὲν συγχωρεῖ ὁ Θεὸς τὰς ἀμαρτίας μας εἶναι, ἀπλούστατα, ἢ ἔλλειψις εἰρήνης. Πῶς μπορεῖ νὰ ἔχη εἰρήνην ὁ ἄνθρωπος τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς δὲν τὸν συνεχώρησε; Καὶ πῶς θὰ συγχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ποῦ δὲν συγχωρεῖ –κατὰ τὴν πρόθεσιν, ἔστω, ὅπως εἶπαμε– τοὺς ἄλλους;

Γ

Ὅλη αὐτὴ ἡ σειρὰ τῶν εἰσηγήσεων θέμα ἔχει τὴν εἰρήνην, δηλαδὴ τὴν υἰεῖαν μας, δηλαδὴ, τὴν εὐτυχίαν μας, τὴν ζωὴν μας. Καὶ λέμε ὅτι ἡ εἰρήνη δὲν ἀποκτᾶται χωρὶς τὴν [σελ. 139] συγχώρησιν τῶν ἀμαρτημάτων τῶν ἄλλων. Τὸ λέει ὁ Χριστός, τὸ λέει καὶ ἡ φιλοσοφία. Ἡ στωικὴ φιλοσοφία λέει, γιατί κατηγορεῖς τὸν ἄλλον, ἐπειδὴ εἶναι κακός; Θὰ τὸν κατηγοροῦσες, ἂν ἦταν τυφλὸς καὶ ἔβλεπε τὰ μαῦρα ἄσπρα; Ὅπως ἕνας πάσχων εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τὰ μαῦρα τὰ βλέπει ἄσπρα, ἔτσι κί' αὐτὸς τὸ κακὸν τὸ βλέπει καλόν.

Ἔπειτα –προσοχή!– τὸ ὅτι θὰ συγχωρῆς δὲν σημαίνει καθόλου ὅτι δὲν θὰ προφυλάγεται. Ἀλλὰ ἡ μνησικακία δὲν σὲ προφυλάσσει. Ὁ μνησικακὸς ἄνθρωπος δὲν προφυλάγεται. Καὶ ὁ συγχωρητικὸς ἄνθρωπος δὲν μένει ἀπροφύλακτος. Τὸ παιδάκι, ἂν κἀνὴ μιὰ ζημιὰ, δὲν μᾶς κακοφαίνεται, διότι εἶναι μωρό. Δὲν σημαίνει, ὅμως, αὐτὸ ὅτι δὲν θὰ προφυλαγώμεθα, ὥστε νὰ μὴν κἀνὴ τὴν ζημιὰ. Ἡ ἀγάπη δὲν

έμποδίζει τήν προφύλαξιν. Ἡ μνησικακία, ἴσα – ἴσα, μᾶς ζαλίζει τὸ μυαλό, καὶ δὲν ἔχουμε οὔτε τήν ψυχραιμία, γιὰ νὰ βροῦμε τί πρέπει νὰ κάνουμε, γιὰ νὰ μὴν ἐπαναλαμβάνεται ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς ἠδίκησεν. Ἐνῶ, ὅταν μακροθυμήσω, θὰ ἔχω καὶ τήν ψυχραιμία ἢ ὁποία θὰ μοῦ δείξη τί πρέπει νὰ κάμω, διὰ νὰ προφυλαχθῶ. Θὰ τὸ κάνω δὲ αὐτὸ καὶ μὲ πολλήν δύναμιν, διὰ τὸν λόγον ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ἔχω μῖσος, ἔχω τήν πληροφορίαν μέσα μου ὅτι ὁ Θεὸς θέλει νὰ λάβω τὰ μέτρα μου καὶ νὰ προφυλαχθῶ. Ἄλλο, λοιπόν, εἶναι νὰ ἀμυνθῶ, καὶ ἄλλο νὰ μνησικακῶ δωρεάν. Γιατί νὰ πιέζω τὸν ἑαυτὸν μου μὲ μνησικακίαν ἄκαρπον; Τὸ καλλίτερο καὶ εὐκολώτερο εἶναι νὰ προσευχηθῶ. Δι' αὐτὸ καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ θέμα τῆς συγχωρήσεως τῶν ἐχθρῶν, μερικές φορές δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ οὔτε ὅτι συνεχώρησε τὸν ἐχθρόν του, οὔτε πάλι νὰ πῆ εἰς τὸν Θεὸν ὅτι ἀρνοῦμαι νὰ τὸν συγχωρήσω. Μία μέση λύσις, ὅμως, προσιτὴ σὲ μᾶς, εἶναι νὰ προσευχηθοῦμε γιὰ τὸν ἐχθρό μας. Αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ κάνουμε.

Δ

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι, εἰς ὅσα εἶπαμε περὶ εἰρήνης, θὰ πρέπει νὰ προσθέσωμε καὶ τὸ ἀφορῶν τήν συγχωρητικότητα. **[σελ. 140]** Καὶ θὰ τὸ συνδυάσωμε μὲ ἐκεῖνο ποῦ εἶπαμε περὶ ἀντιμετωπίσεως τῆς ἀμαρτωλότητός μας. Τί εἶπαμε τότε; Ἄφησε τὰ πολλὰ λόγια περὶ τῆς ἀμαρτωλότητός σου. Ὅταν ὅμως δῆς τήν ἀμαρτωλότητα τοῦ ἄλλου, τότε θέλω νὰ θυμηθῆς τήν ἰδικήν σου ἀμαρτωλότητα. Τότε νὰ πῆς, μάλιστα, εἶμαι καὶ ἐγὼ ἀμαρτωλός, ὅπως εἶναι καὶ ἐκεῖνος ἀμαρτωλός. Ἡ εἰρήνη δὲν δίδεται δωρεάν. Τὸ τίμημα ποῦ πρέπει νὰ δοθῆ διὰ τήν εἰρήνην εἶναι ἡ συγχωρητικότης. Διότι αὐτὴ δίδει τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν. Ἄς κάτσωμε νὰ κάνουμε τὸν λογαριασμό μας. Μᾶς συμφέρει αὐτό; Ἄν δὲν μᾶς συμφέρη, τότε ἄς ἀπελπισθῶμεν ἀπὸ τήν εἰρήνην, ἄς κρατήσωμεν τήν μνησικακίαν καὶ μὲ αὐτὴν τοὺς βασανιστὰς μέσα μας. Ἐὰν ὅμως μᾶς συμφέρη, τότε ἄς μὴν παρατείνωμε αὐτὴν τὴν κατάστασιν. Ἄς λάβωμε μίαν ἀπόφασιν, ἢ ὁποία θὰ ἐκδηλωθῆ μὲ μίαν ἰκεσίαν. Δὲν θὰ ποῦμε ὅτι ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα δὲν θὰ σκέπτομαι τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἄλλων, διότι αὐτὸ δὲν εἶναι στὸ χέρι μας. Διότι τὸ νὰ ποῦμε ὅτι ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα δὲν θὰ ἔχουμε πικρίαν, καὶ ἂν μᾶς θίξη ὁ ἄλλος, αὐτὸ δὲν εἶναι στὸ χέρι μας. Ἀλλὰ ἄς λέμε κᾶτι ἄλλο: Θεέ μου, στείλε τοῦ Πνεύματός Σου τοῦ Ἁγίου τὴν δωρεάν, ὥστε νὰ συγχωρῶ ἀπὸ τὴν καρδιά μου κάθε ἄνθρωπον ποῦ μοῦ ἔπταισε, ὅπως Ἐσύ, παρ' ὅλο ὅτι εἶμαι ἀμαρτωλός, θυσιάστηκες γιὰ μένα. Πάλιν λέγω: Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι στὸ χέρι μας. Ἡ προσευχή, ὅμως, γιὰ τὴν ἀρετὴ εἶναι στὸ χέρι μας.

Ἄς παρακαλέσωμε, λοιπόν, μὲ ὅλη μας τὴν καρδιά τὸν Θεὸν νὰ μᾶς δώσῃ αὐτὴν τὴν συγχωρητικότητα. Διότι, ὅπως σύντροφος ἀχώριστος τῆς μνησικακίας εἶναι ὁ βασανιστὴς, ἔτσι –νὰ τὸ ξέρωμε– ποτὲ δὲν θὰ δοῦμε τὴν συγχωρητικότητα μόνη της, ἀλλὰ πάντοτε ἀγκαλιασμένη μὲ τὴν ἀδελφὴ της, τὴν εἰρήνην. Ὅπου συγχωρητικότης, ἐκεῖ καὶ εἰρήνη. Αὐτὸ εἶναι τὸ τίμημα μὲ τὸ ὁποῖον ἡ εἰρήνη

πωλείται. Όταν δέν τὸ ἔχωμεν αὐτό, τὴν εἰρήνην δέν τὴν ἔχομεν. Όταν ἔχωμε τὴν συγχωρητικότητα, μπορεῖ ἡ εἰρήνη πάλι νὰ ἐμποδίζεται ἀπὸ ἄλλους λόγους, ἀλλὰ τὸ μεγάλο βῆμα ἔχει γίνει. Τὰ μικρότερα θὰ γίνουν κι' αὐτά.

19

ΑΣ ΠΡΟΣΕΧΩΜΕ ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ

A

Ἐπειδὴ περὶ εἰρήνης εἶναι ὁ λόγος, θὰ πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ἀκριβῶς ἓνα μεγάλο μέσον διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης εἶναι ἡ εὐχαριστία. Καὶ ἄς θυμηθοῦμε, πρῶτον, τὴν σχετικὴν περικοπὴν τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου διὰ τὴν θεραπείαν τῶν δέκα λεπρῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Τὸ ἐρώτημα ποῦ τίθεται, τώρα, εἶναι: Οἱ ἑννέα λεπροί, οἱ ἀγνώμονες, τί ἐζημιώθησαν, καὶ ὁ λεπρὸς ὁ εὐγνώμων τί ἐκέρδισε; Μὰ τί ἄλλο, ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτοὶ οἱ ἑννέα διὰ τῆς ἀγνωμοσύνης των δὲν ἐχάρησαν τὴν θεραπείαν, καὶ ἔτσι ἡ θεραπεία δὲν τοὺς ἔκαμε εὐτυχεῖς. Ἐνῶ ἐκεῖνος ὁ εὐγνώμων διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης του ἀπῆλαυσε καὶ ψυχικῶς τὴν θεραπείαν καὶ ἔγινεν εὐτυχής. Οἱ ἀγνώμονες ὁμοιάζουν μὲ ἐκεῖνον τὸν ἀσθενῆ εἰς τὸν ὁποῖον, ὅσον ἐκλεκτὴν τροφήν καὶ νὰ τοῦ δώσης, δὲν τὴν ἀφομοιώνει ὁ ὀργανισμὸς του. Καὶ ἡ θεραπεία ἀκόμη ἀπὸ τὴν φοβερὰν ἀσθένειαν τῆς λέπρας δὲν τοὺς ἔκανε νὰ χαροῦν καὶ νὰ εὐχαριστήσουν. Ἐν τοιαύτῃ, ὅμως, περιπτώσει, τί ἄλλο εἰς τὸν κόσμον εἶναι δυνατὸν νὰ τοὺς κἀνη εὐτυχεῖς; Ἐνῶ ὁ θεραπευθεὶς καὶ εὐγνώμων, μὲ τὴν χαρὰν του, ποῦ σὰν παιδί ἄρχιζε νὰ ξεφωνίζει μετὰ φωνῆς μεγάλης εὐχαριστῶν τὸν Κύριον, ἀπέδειξεν ὅτι ἡ εὐγνωμοσύνη τὸν ἐβόηθησε, ὥστε ἡ θεραπεία ἀπὸ τὴν λέπραν νὰ τὸν κἀνη πράγματι εὐτυχισμένον.

Ἡμεῖς δὲν εἴμεθα λεπροί, ὥστε νὰ θεραπευθοῦμε καὶ νὰ γίνῃ καὶ σὲ μᾶς τὸ πείραμα. Ἀλλὰ, μήπως πείραμα δὲν εἶναι ἀκριβῶς τὸ ὅτι δὲν εἴμεθα λεπροί;

Ἀλλὰ ἡ εὐχαριστία εἶναι ἓνα μεγάλο μέσον διὰ τὴν [σελ. 142] κατάκτησιν τῆς ἐσωτερικῆς μας εἰρήνης καὶ διὰ τὸν ἐξῆς λόγον: Ἡ πείρα μᾶς δείχνει ὅτι ἡ ζωὴ μας, κάθε ἀνθρωπίνη ζωὴ, εἶναι γεμάτη καὶ ἀπὸ σταυρούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ χαρὲς. Ἡ ζωὴ μας εἶναι ἓνα χωράφι, ποῦ ἔχει καὶ τὰ ἀγκάθια του καὶ τὰ λουλούδια του. Δὲν ὑπάρχει ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς ἀγκάθια. Δὲν ὑπάρχει, ὅμως, ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ χωρὶς λουλούδια. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποῦ δὲν ἔχει σταυρόν. Δὲν ὑπάρχει, ὅμως, ἄνθρωπος ποῦ δὲν ἔχει καὶ χαρὲς καὶ δῶρα τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι ποῦ εἶναι καμωμένα τὰ πράγματα, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὸν κοινὸν νοῦν καὶ τὴν φυσικὴν ἰκανότητα ποῦ ἔχει, ἀπολαύει τὰ ἀγαθὰ, τότε συμψηφίζονται τὰ μὲν μὲ τὰ δέ, τὰ ἀγκάθια μὲ τὰ λουλούδια, καὶ ἓνας τεράστιος συμψηφισμὸς διέπει τὴν ζωὴν του.

Ἔτσι περνᾷ τὴν ζωὴν τοῦ αὐτὴν συμψηφίζων λουλούδια μὲ ἀγκάθια. Αὐτὰ διὰ τὸν ἄνθρωπον κατὰ φύσιν.

Β

Διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὅμως, ὑπὲρ φύσιν, διὰ τὸν ἄνθρωπον τῆς πίστεως, αὐτὸ πρέπει νὰ ἰσχύη πολὺ περισσότερον. Διότι δι' αὐτὸν πλέον ὅλη ἡ ζωὴ εἶναι λουλούδια. Γιατί; Διότι καὶ τὰ ἀγκάθια γίνονται λουλούδια. Πῶς γίνονται καὶ τὰ ἀγκάθια λουλούδια; Ὡς ἐξῆς: Ξέρει πλέον ὁ χριστιανὸς ὅτι τὰ ἀγκάθια καὶ ὁ σταυρὸς ἔχουν εὐεργετικὴν δι' αὐτὸν σκοπιμότητα, καὶ δι' αὐτὸ δὲν τὸν κουράζουν ψυχικά. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ὑποφέρουν πόνους μετὰ χαρᾶς, διότι ξέρουν ὅτι αὐτὸ τοῦς κάνει καλὸ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι βασιλεῖς τοῦ παλαιοῦ καιροῦ φοροῦσαν στέμματα τὰ ὁποῖα τοῦς προξενοῦσαν φοβεροὺς πόνους εἰς τὸ κεφάλι τους. Ἀλλὰ δὲν λογάριάζαν τὸν πόνον, γνωρίζοντες ὅτι αὐτὸ πού φοροῦνε εἶναι στέμμα βασιλικόν. Ὅταν ξέρωμεν, λοιπόν, ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι ὄργανον τῆς Θείας Προνοίας, τότε πλέον καὶ ὁ σταυρὸς γίνεται λουλούδι.

Εἶπαμε διὰ τὴν φυσικὴν ζωὴν, εἶπαμε καὶ διὰ τὴν ὑπερφυσικὴν [σελ. 143] ζωὴν. Τί νὰ ποῦμε, ὅμως, διὰ τὴν ἀρρωστημένην ζωὴν, ὅπου τὰ μὲν ἀγκάθια τὰ προσέχομε καὶ τὰ μεγαλοποιοῦμε καὶ τὰ τραγικοποιοῦμε, τὰ δὲ λουλούδια δὲν τὰ προσέχομε καθόλου; Καὶ φοβοῦμαι ὅτι πολλῶν χριστιανῶν ἡ ζωὴ εἶναι αὕτη. Κάθε πού θὰ ἔρθῃ ὁ σταυρὸς, τὸν προσέχουν, καὶ μάλιστα μὲ περισσότερη προσοχὴ ἀπὸ τὸν ἀπλοῦν φυσικὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος, ἐπὶ τέλους, τὸ ρίχνει κι' ἔξω, εἴτε πίνοντας καὶ λίγο κρασί στὴν ταβέρνα, εἴτε πηγαίνοντας στὸν κινηματογράφον κ.τ.λ. Ὁ ὀλιγόπιστος ὅμως χριστιανὸς δὲν ἀφίνει τὸ παραμικρὸ κακὸ νὰ γίνῃ πού νὰ μὴν τὸ προσέξῃ καὶ νὰ μὴν τὸν βασανίσῃ. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, τὰ καλὰ πού μᾶς δίδει ὁ Θεός, αὐτὰ πλέον περνοῦν ἀπαρατήρητα. Ἐν τοιαύτῃ, ὅμως, περιπτώσει, οὔτε ὁ Θεὸς ὁ ἴδιος δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς κάνῃ καλά. Διότι ὅταν αἱ δωρεαὶ Του πᾶνε χαμένες, τότε πῶς θὰ ἔχωμεν εἰρήνην;

Γ

Πῶς, ὅμως, θὰ διασπάσωμεν αὐτὸν τὸν κλοιὸν πού μᾶς κάνει δυστυχισμένους, παρὰ τὰς δωρεὰς τοῦ Θεοῦ; Τὸ μεγαλύτερον, βέβαια, μέσον εἶναι νὰ ἀγαπήσωμεν τὸν σταυρόν. Θὰ τολμήσω, ὅμως, νὰ πῶ ὅτι αὐτὸ θέλει μίαν πρόοδον. Ἄς μὴν ἀρχίσωμεν ἀπὸ ἐκεῖ. Ἄς εἴμεθα ὀλιγαρκεῖς. Νὰ προσέχωμεν τὸν σταυρόν, ἀλλὰ νὰ προσέχωμεν ἐξ ἴσου καὶ τὰς δωρεὰς τοῦ Θεοῦ. Ὅλων μας ἡ ζωὴ, ὅλων μας οἱ ἡμέρες, ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τῆς ζωῆς μας, ἂν προσέξωμε, θὰ δοῦμε ὅτι ἔχουν καὶ τὰ καλὰ. Ἡ ζωὴ εἶναι γεμάτη, εἶναι κατάσπαρτη ἀπὸ χαρὲς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν τις προσέχομε. Προσοχὴ: δὲν ζητοῦμε τίποτε τὸ ὑπερφυσικὸν ἐδῶ, δὲν ζητοῦμε τίποτε τὸ ἐν πίστει, ζητοῦμε ἀπλῶς νὰ μὴν εἴμεθα τυφλοὶ καὶ νὰ

χρησιμοποιοῦμε τὰ μάτια μας, γιὰ νὰ βλέπωμε τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ καλὰ ποὺ μᾶς δίνει ὁ Θεός. Ἡ ζωὴ μας ἔχει καὶ τὰ καλὰ τῆς. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ ἡ ζωὴ του δὲν εἶναι γεμάτη καὶ μὲ καλὰ, μόνο ποὺ δὲν τὰ προσέχει. Καὶ ἡ προσοχὴ διὰ τὸν **[σελ. 144]** πιστὸν εἶναι ἡ εὐχαριστία. Διότι ἐὰν τὰ προσέχη χωρὶς εὐχαριστίαν, ἡ προσοχὴ αὐτὴ πάει χαμένη. Καὶ γίνεται καὶ κάτι ἄλλο: ὅτι ἡ προσοχὴ αὐτὴ φεύγει. Ἡ προσοχὴ, ὅμως, ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται μὲ εὐχαριστίαν κάνει τὸ ἀπλούστατο λουλούδι, τὸν ἀπλούστατον καλὸν λόγον ποὺ ἄκουσε κ.τ.λ. τὸν κάνει οὐρανὸν καὶ τὸν κάνει εἰρήνην!

Νὰ ἀσκηθοῦμε, λοιπόν, νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ γιὰ ὅποια μικροχαρὰ μᾶς δίδει εἰς τὴν ζωὴν μας. Ἄμα τηρήσωμε αὐτὴν τὴν ἄσκησι, θὰ δοῦμε ἓνα κανόνα τῆς ζωῆς ποὺ θὰ μᾶς κάμη εἰρηνικούς. Ἄς ἀρχίσωμε, λοιπόν, νὰ εἴμεθα εὐγενεῖς εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ τὸν εὐχαριστοῦμε διὰ τὶς μικροχαρὰς τῆς ζωῆς ποὺ γεμίζουν καὶ πλημμυρίζουν τὴν ζωὴν μας. Τότε ἡ εἰρήνη δὲν μπορεῖ παρὰ θὰ ἔρθῃ. Τὸ φάρμακον εἶναι ἀλάθητον. Ἐχει, ὅμως, ἓνα... ἐλάττωμα τὸ φάρμακον αὐτό, ὅτι εἶναι ἀπλοῦν. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς δώσῃ νὰ μὴν τὸ περιφρονησωμε, ἐπειδὴ εἶναι ἀπλοῦν, ἀλλὰ νὰ τὸ τηρήσωμε, καὶ τότε θὰ γίνωμε καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν μας εὐτυχεῖς καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους πηγὴ εὐτυχίας.

20

ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΙΣ

A

Συνεχίζοντας τὰ περὶ εἰρήνης, φυσικὸν εἶναι νὰ ἔλθωμε εἰς τὰ περὶ ἀγάπης. Εἶπαμε ὅτι ἡ πίστις ἔχει δύο παιδιά, δύο καρπούς, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην. Καιρὸς τώρα νὰ μάθωμεν ὅτι αὐτοὶ οἱ δύο καρποὶ συνδέονται ὀργανικῶς μεταξύ τους. Δὲν μπορεῖς νὰ ἔχῃς τὸ ἓνα, ὅταν δὲν ἔχῃς τὸ ἄλλο, καὶ πρὸ παντὸς δὲν μπορεῖς νὰ ἔχῃς εἰρήνην, ἂν δὲν ἔχῃς τὸ κυριώτερον, τὴν ἀγάπην. Διότι εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν τὴν ἀπόλυτον προτεραιότητα ἔχει ἡ ἀγάπη. Τώρα, λοιπόν, πού ἀναζητοῦμε νὰ βροῦμε τί εἶναι ἐκεῖνο πού μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τὴν εἰρήνην, εὐρίσκομε ὅτι ἓνα ἐμπόδιο πού κάνει νὰ μὴν ἔχωμε εἰρήνην εἶναι ὅτι δὲν ἔχομεν ἀγάπη.

Ἀλλὰ ἄς θυμηθοῦμε καὶ πάλι τὴν πορείαν μας. Ἡ πορεία μας εἶναι νὰ βροῦμε πῶς θὰ ἔχωμε τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην. Διότι χωρὶς εἰρήνην, δὲν εἴμεθα χριστιανοί. Χωρὶς εἰρήνην σκανδαλίζομε τὸν κόσμον. Χωρὶς εἰρήνην ἀρρωσταίνομε. Ἀρρωσταίνει ὁ Χριστιανισμὸς μας, ἀρρωσταίνει ἡ πίστις μας, ἀρρωσταίνει ἡ ψυχικὴ μας ὑγεία, ἀρρωσταίνει καὶ τὸ σῶμα μας: *«Ἀσθενεῖ τὸ σῶμα, ἀσθενεῖ μου καὶ ἡ ψυχή»*. Ἀλλὰ ἡ εἰρήνη δὲν ἀποκτᾶται μὲ τὸ νὰ πῶ ἀπλῶς «θὰ ἔχω εἰρήνην». Ἀποκτᾶται μὲ ἀγῶνα. Διότι ἡ εἰρήνη ὁμοιάζει καὶ μὲ τὸν ὕπνον. Ὅπως δὲν μπορεῖς νὰ κοιμηθῆς, ὅταν λές συνεχῶς «νὰ κοιμηθῶ, νὰ κοιμηθῶ, νὰ κοιμηθῶ», ἀλλὰ, ἀπλούστατα, θὰ κοιμηθῆς, ὅταν ἀφαιρέσης ὅλες τὶς προϋποθέσεις τῆς ἀυπνίας καὶ ἀφήσης νὰ ἔρθῃ μόνος του ὁ ὕπνος, ἔτσι καὶ ἡ εἰρήνη ἔρχεται μόνη της, ἀρκεῖ νὰ βοηθοῦμε νὰ ὑπάρχουν αἱ προϋποθέσεις διὰ νὰ ἔλθῃ.

B

Καὶ μία προϋπόθεσις τῆς εἰρήνης εἶναι ἡ ἀγάπη. Ἀναφέραμε τὴν περασμένη φορὰ εἰς τὸ θέμα τῆς συγχωρητικότητος ὅτι ἐθύμωσε ὁ βασιλεὺς τῆς Παραβολῆς, διότι ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ἐνῶ συνεχωρήθη, δὲν συνεχώρησε. Καὶ λέει ἐκεῖ ὁ Κύριος ὅτι ὁ βασιλεὺς *«παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς»*. Καὶ ποιὸς εἶναι ὁ βασανιστής; Ἡ ἔλλειψις εἰρήνης, μὲ συνέπεια καὶ τὴν ἀυπνία τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος εἶναι

πικραμένος, ό όποϊος δέν έχει συγχωρήσει και δέν έχει τήν χαράν τής συγχωρήσεως.

Τό ίδιο και χειρότερο συμβαίνει και μέ τήν έλλειψιν τής αγάπης. Πώς μπορεί έκεϊνος που δέν έχει αγάπην νά έχη ειρήνην μέ τόν Θεόν; Και πώς μπορεί έκεϊνος που δέν έχει ειρήνην μέ τόν Θεόν νά έχη ειρήνην μέσα του; Δί αυτό ή αγάπη είναι άπαραίτητος προϋπόθεσις δια τήν ειρήνην.

Τό πώς και διατί δέν έχομεν αγάπην είναι θέμα τό όποϊον μάς έχει άπασχολήσει εις άλλας εύκαιρίας. Άλλά τώρα θα είπώ μόνον τό έξής: "Ότι άνθρωπος χωρίς αγάπην δέν ήμπορεί νά είναι υπό τό έλεος του Θεού." Έχω πη πολλές φορές ότι τό καράβι τής ψυχής μας πρέπει νά είναι δεμένο μέ δύο σχοινιά, δύο παλαμάρια, τήν πίστιν και τήν αγάπην. Όμως, αν είναι από ανθρώπινη άδυναμία νά λυθή τό ένα παλαμάρι, ας μήν είναι αυτό τό παλαμάρι τής αγάπης. Διότι ό άνθρωπος που έχει αγάπην, αλλά για μία στιγμή του εκλονίσθη ή πίστις, είναι υπό τήν σκέπην του Θεού, ό Όποϊος είναι ικανός νά τόν καταλάβη. Ό άνθρωπος όμως που έχει μέν πίστιν, αλλά δέν έχει αγάπην, είναι μακριά από τόν Θεόν, άφοϋ «και τά δαιμόνια πιστεύουσι και φρίττουσι», αλλά δέν αγαποϋν. Δί αυτόν τόν λόγον ή αγάπη είναι κάτι τό άπαραίτητον δια τήν ζωήν μας, και άπαραίτητον για τήν ειρήνην τής ψυχής μας.

Ό άνθρωπος που μακροθυμεί έχει αγάπην, ένώ, [σελ. 147] παραλλήλως, όπως έχομε πη, ξέρει και νά προφυλάσσεται (*).

Άρα, για νά έχομεν ειρήνην, πρέπει νά έχομεν αγάπην. Και για νά έχομεν αγάπην, πρέπει νά διαβάζωμε τακτικά τό ΙΓ' κεφάλαιον τής Α' προς Κορινθίους Έπιστολής του Άποστόλου Παύλου, όχι, φυσικά, απλώς για νά τό διαβάζωμε και νά έχομε τήν ιδέαν ότι ό Θεός θα μάς επαινέση... έπειδή τό διαβάσαμε. Άλλά για νά έλέγχωμε τόν έαυτόν μας εάν έχομε αυτά που έκεϊ μάς λέει. Διότι, εάν δέν τά έχομεν, δέν έχομεν αγάπην, και εάν δέν έχομεν αγάπην και λέμε ότι έχομεν πίστιν, τότε τόσον τό χειρότερον για μάς.

Γ

Τώρα θα μου πητε: Και εάν διαβάζω αυτό τό κεφάλαιον τής Έπιστολής του Άποστόλου Παύλου και βλέπω ότι δέν τά έχω αυτά τά χαρακτηριστικά τής αγάπης που αναφέρονται έκεϊ, μολοντί ειλικρινώς προσπαθώ; Αυτό πλέον είναι άλλο θέμα. Τό νόημα, φυσικά, δέν είναι νά αποτελέσουν αυτά έναν βρόχον, αλλά όταν διαπιστώσω ότι κάπου δέν έτήρησα τήν αγάπην, νά πω ότι αυτό που έκαμα δέν ήταν καλό. Γιατί τό έκαμα; "Ε, άνθρωπος είμαι, άμαρτωλός είμαι, θα κάνω και πράγματα που δέν πρέπει νά τά κάνω. Νά ξέρω, όμως, ότι αυτό που έκανα δέν είναι τό σωστό. Θα έχω έτσι τουλάχιστον τήν ταπεινώσιν ότι δέν έκαμα τό σωστό. Κατά τά λοιπά, τό θέμα υπάγεται εις τό άλλο έκεϊνο κεφάλαιο τής έσωτερικής ζωής

* Βλ. και άνωτέρω σελ. 62 και 139 (σ. έ.)

πού λέγεται συναίσθησις τῆς ἀμαρτωλότητος. Ὅταν ἡ ἀγάπη δὲν μπορῆ νὰ φέρνῃ καρπούς, ἄς φέρνῃ τούλάχιστον τὴν συναίσθησιν τῆς ἀμαρτωλότητος, ἢ ὁποῖα εἶναι καὶ αὐτὴ καρπός. Λοιπὸν, στὸ χέρι σου δὲν εἶναι, λ.χ., νὰ μὴν ζητῆς «τὰ ἑαυτοῦ». Στὸ χέρι σου ὅμως εἶναι νὰ λυπῆσαι, διότι ζητεῖς «τὰ ἑαυτοῦ». Στὸ χέρι σου εἶναι νὰ πῆς: «Θεέ μου, εἶμαι ἀμαρτωλός. Δὲν ἔχω ἀγάπην, καὶ ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι χθὲς [σελ. 148] ἐζήτησα “τὰ ἑαυτοῦ”. Καὶ δῶσε μου τὴν βοήθειά Σου, ὥστε ἄλλη φορὰ νὰ μὴν τὸ κάνω». Πάλι, βέβαια, θὰ τὸ κάνῃς. Καὶ πάλι θὰ μετανοήσῃς. Τί εἶπαμε; Περπατᾷ τὸ παιδάκι στὸ δρόμο. Ὅσες φορές πῆσῃ, τόσες φορές θὰ σηκωθῇ. Ἄλλο, ὅμως, εἶναι αὐτό. Ἄλλως τε, ἐκεῖνο πού μᾶς βλάπτει δὲν εἶναι τὸ ὅτι κάτι μᾶς ξεφεύγει, ἀλλὰ τὸ ὅτι δὲν τὰ σκεπτόμεθα αὐτὰ καθόλου: εἶναι τὸ ὅτι δὲν μᾶς ἀπασχολεῖ καθόλου τὸ ὅτι δὲν ἔχομε ἀγάπην. Διότι ὅταν μᾶς ἀπασχολήσῃ καὶ τὸ θέλομε μὲ τὴν καρδιά μας, τότε καὶ μόνο αὐτὴ ἢ θέλησις καὶ μόνῃ αὐτὴ ἢ μετάνοια εἶναι ἡ ἴδια ἀγάπη.

Καταλήγομε, λοιπὸν, σήμερα, εἰς τὸ ὅτι ἡ εἰρήνη ἀποκτᾶται καὶ διὰ τῆς ἀγάπης. Καὶ ἡ ἀγάπη ἀποκτᾶται μόνον δι’ ἀγῶνος. Καὶ ὁ ἀγὼν ἔχει ὡς ὄπλον πολύτιμον τὸ ΙΓ’ κεφάλαιον τῆς Α’ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Θέλεις νὰ εἶσαι εὐτυχῆς καὶ ὑγιής; Νὰ ἔχῃς εἰρήνην. Θέλεις νὰ ἔχῃς εἰρήνην; Νὰ ἔχῃς ἀγάπην. Θέλεις νὰ ἔχῃς ἀγάπην; Πᾶρε τὸ ΙΓ’ κεφάλαιον τῆς Α’ πρὸς Κορινθίους καὶ ἐπὶ τῆ βᾶσει αὐτοῦ ἔλεγξε τὸν ἑαυτόν σου, γιὰ νὰ ἔχῃς ἢ τὸ ἀποτέλεσμα, ἢ τὴν συναίσθησιν τῆς ἀμαρτωλότητος. Καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο εὐλογία Θεοῦ εἶναι, τὴν εἰρήνην φέρνει. Καὶ θὰ δῆς τότε ὅτι θὰ ἔχῃς τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ. Αὐτό, ἄλλως τε, εἶναι πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ πειραματικῶς ἠμπορεῖς νὰ τὸ διαπιστώσῃς.

21

Η ΧΑΡΑ: ΑΙΤΗΜΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ

Α

Καρπός τῆς Πίστεως εἶναι ὄχι μόνον ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρά. Δυστυχῶς, ὅμως, αἰῶνες εἰργάσθησαν, διὰ νὰ σκοτώσουν τὴν χαρὰν. Καὶ πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ ἀνασυρθῇ ἐκ τοῦ βάθους τῆς λήθης ἡ ἀλήθεια ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι τὸ χαρούμενο μήνυμα. Ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι θρησκεία τῆς χαρᾶς. Αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν πρέπει νὰ τὴν φέρωμεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μὲ πᾶσαν συνέπειαν. Διότι θὰ ἔλθῃ τὸ πένθος, καὶ πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἀπὸ τὴν χαρὰν. Καὶ τὸ «μακάριοι οἱ πενθοῦντες» δι' αὐτὸ ἔχει νόημα. Διότι ἔρχεται ἡ χαρὰ ἢ ὅποια, ὅπως λέγει ὁ Ψαλμωδός, μετατρέπει καὶ τὸ πένθος εἰς χαρὰν.

Θὰ ἤθελα δὲ νὰ ὑπογραμμίσω τοὺς στίχους 4- 7 ἀπὸ τὸ δ' κεφάλαιο τῆς πρὸς Φιλιππησίους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, διότι μπαίνομε εἰς τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν καί, ἐπομένως, εἰς τὸ «χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε». Ἡ περίοδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς εἶναι περίοδος πένθους. Δηλαδή, εἶναι περίοδος χαρᾶς. Εἰς τὴν διαλεκτικὴν τὴν χριστιανικὴν, αὐταὶ αἱ ἀντιθέσεις εἶναι, ἀπλούστατα, δύο πλευραὶ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος, τῆς ἐν Χριστῷ ἀληθινῆς ζωῆς. Ὁ χριστιανὸς ἀρχίζει ἀπὸ τὸ πένθος, ἀλλὰ δὲν προφθάνει νὰ αἰσθανθῇ τὸ πένθος, καὶ αὐτὸ μεταβάλλεται εἰς χαρὰν. Πρῶτη ὕλη τῆς χαρᾶς εἶναι τὸ πένθος. Ναί, ἀλλὰ δὲν μεταβάλλεται τὸ πένθος εἰς χαρὰν μόνο του. Χρειάζεται ἡ προσαγωγή τοῦ πένθους εἰς τὸν Θεόν. Ἡ προσαγωγή αὕτη εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις, διὰ νὰ ἔχωμεν καὶ χαρὰν καὶ ἀγιότητα. Καὶ ἡ προσαγωγή αὕτη γίνεται διὰ τῆς προσευχῆς.

[σελ. 150] Καὶ ἐμπόδιον τῆς χαρᾶς ποῖο εἶναι; Ἡ μέριμνα. Ἡ μέριμνα εἶναι ἄλλο πρᾶγμα ἀπὸ τὴν πρόνοιαν. Μοῦ κάνει δὲ ἐντύπωσιν ὅτι καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔχει τὴν ἰδίαν λέξιν τὴν ὅποιαν ἔχει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, κατηγορῶν ὄχι τοὺς προνοοῦντας, ἀλλὰ τοὺς μεριμνῶντας. Ὅταν λέγῃ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος «μὴ οὔν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον», ἐννοεῖ μὴ μεριμνήσητε διὰ τὴν αὔριον, τὸ ὅποῖον εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν πρόνοιαν. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ἄλλως τε, ὁμιλεῖ περὶ τραπεζῶν, περὶ τραπεζικῆς καταθέσεως, κ.τ.λ. Ἡ μέριμνα εἶναι κᾶτι τὸ ἄκαρπον. Ἡ μέριμνα βάλλει κατὰ τοῦ θυμικοῦ, κατὰ τῆς εἰρήνης. Ἡ πρόνοια βάλλει κατὰ τῆς τεμπελιᾶς καὶ τῆς σπατάλης. Λοιπόν, ἡ μέριμνα εἶναι ἡ ἄκαρπος θλίψις, χωρὶς νὰ ὑπάρχη καμμία ἀντιμετώπισις. Ὅπως καὶ ὁ θυμὸς εἶναι ἄκαρπον πρᾶγμα. Ὁ θυμὸς δὲν

ἀποτελεῖ ἄμυναν κατὰ τοῦ κακοῦ, ἀλλά, ἀπλούστατα, φθείρει τὴν ἄμυναν. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ ἐδῶ. Ἐπομένως, αἱ μέριμναι τί εἶναι; Εἶναι λιποταξία ἀπὸ τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα. Διότι ὁδηγοῦν εἰς στενοχωρίαν, καὶ ἡ στενοχωρία, ὅπως ἔχομε πῆ, εἶναι πρῶτον μὲν βλασφημία, δηλαδή ἀπιστία, δεύτερον δὲ λιποταξία, διότι μὲ τὴν μέριμνα δὲν ἠμπορεῖς πλέον νὰ ἀγωνισθῆς.

Ἄρα, ἡ μέριμνα πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῆ. Καὶ πῶς θὰ ἀντιμετωπισθῆ; «Μηδὲν μεριμνᾶτε, ἀλλ' ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει μετὰ εὐχαριστίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωρίζεσθω πρὸς τὸν Θεόν». Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ζητεῖ ὁ Ἐπίκτητος ὡς εὐροῖαν, νὰ ἔλθῃ ὡς «ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν», ἣτις καὶ θὰ «φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Νάτην τὴν εὐροῖα, τὴν εὐρήκαμε! Πῶς, λοιπόν, ἀποκτᾶται ἡ εὐροῖα; Μὲ τὸ νὰ προσάγωμεν καὶ τὰς μερίμνας μας εἰς τὸν Χριστὸν διὰ τῆς προσευχῆς. Ἀλλὰ ἔχομε ὅλοι μας παραμελήσει τὴν προσευχήν, καὶ παραξενευόμεθα ἔπειτα ὅτι δὲν ἔχομε χαράν!

[σελ. 151]

B

Ὁ Θεὸς μᾶς ἔχει καλέσει εἰς ἓνα πνευματικὸν ἔργον. Εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ δὲν ἐργαζόμεθα ἀπὸ καλωσύνην, ἀλλὰ κατ' ἐντολήν. Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐντολῆς αὐτῆς εἶναι: «ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου», δηλαδή τὸν πιστὸν ἄνθρωπον τοῦ 21ου αἰῶνος. Πρὸς τοῦτο χρειάζεται μία πνευματικὴ ἐπανάστασις. Δὲν ἠμπορεῖ τὸ παλαιὸν νὰ δώσῃ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖ καὶ χωρὶς τὸ παλαιὸν νὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος αὐτός. Μόνον ὅτι ἀπὸ τὸ παλαιὸν θὰ ἀφήσωμε τὸ πρόσκαιρον καὶ θὰ κρατήσωμε τὸ αἰώνιον. Τὸ πρόσκαιρον εἰς τὸ παλαιὸν, θὰ τὸ ἀντικαταστήσωμε μὲ τὸ πρόσκαιρον τοῦ 21ου αἰῶνος.

«Ἀκούοντα δὲ τὰ ἔθνη ἔχαιρον». Εἶναι ἡ χαρά. Τὸ Αἰώνιον μᾶς ὁμιλεῖ διὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν χαράν. Τὸ παλαιὸν ὁμιλεῖ διὰ τὸ μῖσος καὶ τὴν λύπην. Οὐδέποτε ἡ ἀνθρωπότης ἐγνώρισε τόσον μῖσος, ὅσον ἐκεῖνο ποῦ ὑπηγόρευσε τὸ παλαιὸν ἐν ὀνόματι τῆς θρησκευτικῆς πίστεως! Παραλλήλως, τὸ ἴδιον παλαιὸν ἐκαλλιέργησε πολὺ τὴν λύπην καὶ ἐπὶ δέκα ἕξ αἰῶνας κατεπολέμησε τὸ σύνθημα «πάντοτε χαίρετε», ἐπικαλούμενον τὸ «μακάριοι οἱ πενθοῦντες». Μέχρι ἀκόμη καὶ τοῦ προσφάτου παρελθόντος, ὅπου θεολόγος «ἐκ τῶν δοκούντων στύλων εἶναι» ἐδίδασκε ὅτι πρέπει νὰ καλλιεργῆ ὁ χριστιανὸς τὴν λύπην καὶ τὸ πένθος. Καὶ ὅταν τοῦ παρετηρήθῃ ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πῶς λέγει ὁ Χριστὸς εἰς τὸ Εὐαγγέλιον «ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν ᾗ πεπληρωμένη» καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει τὸ «Πάντοτε χαίρετε» κ.τ.λ., ἡ ἀπάντησίς του ἦτο: Αὐτὸ τὸ λέγει διὰ τοὺς τελείους καὶ ἀναμαρτήτους. Ἐπομένως, ἐὰν τὸ δεχθοῦμε αὐτό, ὁδηγούμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἐπειδὴ οὐδεὶς εἶναι τέλειος καὶ ἀναμάρτητος, ἄρα οὐδεὶς πρέπει νὰ χαίρῃ καί, ἄρα, ὅλοι αὐταὶ αἱ διακηρύξεις περὶ χαρᾶς καὶ Εὐαγγελίου ὡς χαρούμενου μηνύματος εἶναι μία... ἀπάτη! Ὅπως ἐὰν σᾶς πῶ ὅτι θὰ σᾶς δώσω αὐτὸ τὸ γλυκό, ἀλλὰ, ὅπως λέμε στὰ νομικά, ὑπὸ τὴν «αἵρεσιν», ὅτι θὰ [σελ. 152] ἐγγίσετε μὲ τὸ

δάκτυλό σας τὸν οὐρανό, τότε αὐτὸ εἶναι ἀπάτη, διότι προβάλλω ἀδυνάτους «αἰρέσεις». Ἀλλὰ ὅταν λέμε «πάντοτε χαίρετε», ἐννοοῦμεν τὴν χαρὰν παντὸς ἀνθρώπου, σοβαρῶς καὶ καλοπίστως ἀγωνιζομένου τὸν καλὸν ἀγῶνα.

Ὁ χριστιανός, λοιπόν, πρέπει νὰ εἶναι ὁ χαρούμενος ἄνθρωπος. Δυστυχῶς, ὅμως, ὅπως εἶπαμε, αἰῶνες εἰργάσθησαν, διὰ νὰ σκοτώσουν τὴν χαρὰν, καὶ μάλιστα ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Ἀρκεῖ νὰ σᾶς ἀναφέρω ἓνα ἐπιχείρημα – ὑπόδειγμα σοφίσματος– ποὺ ἐπικαλοῦνται ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ ποῦν ὅτι ὁ χριστιανὸς δὲν πρέπει νὰ χαίρη: Λένε, λοιπόν, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ἔχει τὸν Χριστὸν ὅτι ἐδάκρυσε, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τὸν ἔχει ὅτι ἐγέλασε. Καὶ λέω: Κοίταξε, ὅταν θέλη κανεὶς νὰ πῆ τὸ ψέμα, τί ἐπιχειρήματα βρίσκει! Ὅλα αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Χριστὸς «ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾗ πεπληρωμένη» καὶ «ἵνα ἡ χαρὰ ἢ ἐμὴ ἐν ὑμῖν μείνη καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ», «ἵνα ἔχωσιν τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν πεπληρωμένην ἐν αὐτοῖς», «καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἶρει ἀφ' ὑμῶν» κ.τ.λ., ὅλα αὐτὰ τὰ «ξεπουλᾶμε» μὲ μίαν παρατήρησιν, ὅτι δὲν γράφεται εἰς τὰ Εὐαγγέλια ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγέλασε!

Λοιπόν, τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι πρέπει νὰ νικήσωμε τὸ παλαιόν, διὰ νὰ μπορέση νὰ φανῇ τὸ αἰώνιον.

Γ

Ἦθελα νὰ τονίσω, τώρα, ὅτι ἐκεῖνο μὲ τὸ ὁποῖον κυρίως σκανδαλίζομε εἶναι ἡ ἔλλειψις χαρᾶς. Ὁ κόσμος δὲν μᾶς βλέπει χαρούμενους ἀνθρώπους. Καὶ αὐτὸ σημαίνει δύο πράγματα: Ἦ ὅτι δὲν πιστεύομε εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἢ ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον δὲν εἶναι Εὐαγγέλιον. Διότι Εὐαγγέλιον θὰ πῆ χαρούμενο μήνυμα. Καί, ἐπομένως, χριστιανοὶ θὰ πῆ χαρούμενοι ἄνθρωποι. Διότι τί εἶδους Εὐαγγέλιον θὰ εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲν κάνει χαρούμενους ἀνθρώπους;

«... εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι [σελ. 153] τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, κηρῦξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν». Αὐτὸ εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον, εὐαγγέλιον παρηγορίας, ἐνισχύσεως, καλωσύνης, ἀγάπης, ἐλπίδος, χαρᾶς! Καὶ τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι δύο χιλιάδες χρόνια τώρα δὲν τὸ ἠσθάνθη ἡ ἀνθρωπότης ἔτσι τὸ Εὐαγγέλιον. Ἦ σκοπιμότης καὶ τὰ πολὺ ἀνθρώπινα ἀμαύρωσαν τὴν λάμψιν. Καὶ τώρα πρέπει νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ἀληθινὸν Εὐαγγέλιον τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀγάπης.

Δ

Ἔχομεν, λοιπόν, τὸ πρόβλημα τῆς χαρᾶς, ἐκεῖνο τὸ «πάντοτε χαίρετε», τὸ ὁποῖον τὸ συμπνίγομεν. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ ὁ χριστιανὸς νὰ εἶναι χριστιανός, ἂν δὲν εἶναι χαρούμενος. Καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς χριστιανικῆς ἀντιλήψεως ἄς ξέρουν ὅτι πολὺ σκανδαλίζουν, ὅταν ἐμφανίζονται στυγνάζοντες. Σκανδαλίζουν δέ, διότι

ἀποδεικνύουν μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ὅτι εἶχε δίκιο ὁ Νίτσε, ὁ ὁποῖος, λόγῳ παίζων, ἐχαρακτήριζε τὸ Εὐαγγέλιον ὡς δυσανγέλιον («Dysangelium»). Καὶ ἐὰν ὁ Χριστιανισμὸς θέλῃ νὰ ἠγηθῆ τοῦ πολιτισμοῦ, πρέπει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Νίτσε εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ αὐτοῦ δὲν εἶχε δίκιο. Διότι, ἂν ὁ Νίτσε εἶχε δίκιο, τότε ἡ κατάληξις εἶναι τὸ φρενοκομεῖον, ὅπου ὁ Νίτσε κατέληξε τὴν ζωὴν. Ἐὰν ὅμως ὁ Νίτσε δὲν ἔχει δίκιο, τότε πρέπει τὸ Εὐαγγέλιον νὰ εἶναι πράγματι Εὐαγγέλιον, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸ ἐκπροσωποῦν πρέπει νὰ ἐμφανίζονται ὅτι εἶναι ἐκπρόσωποι ἑνὸς χαρούμενου μηνύματος. Αὐτό, βέβαια, δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ χασκογελοῦν, ἀλλὰ πρέπει ἡ ἐμφάνισις των νὰ εἶναι ἐμφάνισις ἀνθρώπων εἰρηνικῶν καὶ ἐπιτυχημένων.

Βέβαια, τὸ «πάντοτε χαίρετε» διὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσῃς εἶναι πολὺ δύσκολο. Ἄλλὰ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ ἐφαρμόζῃς ὡς σύνθημα, ὡς αἴτημα, ὡς εὐχή. Διότι ἅμα τὸ ἔχωμε ὡς σύνθημα, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν ἐπιδράσῃ κάπως εἰς τὴν **[σελ. 154]** ζωὴν μας. Καὶ νὰ ξέρωμε ὅτι, ὅταν δὲν εἴμεθα χαρούμενοι, «ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου».

Πρέπει νὰ προσχωρήσωμεν εἰς τὴν χαράν. Καὶ ἡ χαρὰ ἅς εἶναι ἀνεπισκίαστος. Δὲν πρόκειται νὰ σταματήσωμεν αἱ κακίαι τῶν ἀνθρώπων, αἱ ἀτέλειαι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, αἱ δυσκολίαι τῆς ζωῆς, κ.τ.λ. Ἐὰν περιμένωμε νὰ τελειώσωμεν αὐτά, γιὰ νὰ χαροῦμε, δὲν θὰ χαροῦμε ποτέ!

22

ΚΑΡΠΟΣ ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

Ἐκεῖνο πού τροφοδοτεῖ τὴν ἀπιστίαν εἶναι ἡ ἔλλειψις τῆς χαρᾶς. Καὶ ἔχω καὶ ἄλλοτε πῆ ὅτι δὲν μὲ ἔχει ἀφήσει ἡσυχὸ ἐκεῖνο πού εἶπε ἕνας ἄθεος, ὁ Καϊστλερ, ὅτι, «ὅταν βλέπω τοὺς πιστοὺς πού δὲν εἶναι χαρούμενοι, παρηγοροῦμαι διὰ τὴν ἀπιστίαν μου». Συντριπτικὸν πράγματι ἐπιχείρημα! Διότι σκέπτεται: «Σάμπως κί αὐτοὶ πού πιστεύουν ἔχουν χαρά; Ἔ, οὔτε αὐτοὶ ἔχουν χαρά, οὔτε ἐγώ». Ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ πού ἔχουν εἰπωθῆ ἀπὸ τὸν Ρενάν, τὸν Στράους κ.τ.λ., ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀστήρικτα. Ἀλλὰ αὐτὸ πού λέει ὁ Καϊστλερ ὁμολογῶ ὅτι εἶναι σοβαρὸν ἐπιχείρημα. Τὸ ἕνα σοβαρὸν ἐπιχείρημα εἶναι ἡ ἔλλειψις χαρᾶς καὶ τὸ δεύτερο ἡ ἀπογοήτευσις. Διότι, ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς τὰ βάζει μὲ τὴν ἀπογοήτευσιν, δὲν ἔχει πλέον σωτηρίαν, εἶναι ὁ ἡττημένος.

Γιατί ὅμως ὁ χριστιανὸς δὲν ἔχει χαράν; Πρῶτον, θὰ πῆτε, ἐπειδὴ δὲν πιστεύει. Θὰ σᾶς πῶ, ὅμως, δεύτερον, διότι τοῦ ἀπηγορεύθη νὰ ἔχη χαρά. Εἴκοσι αἰῶνες τῆς χριστιανικῆς πορείας ἦσαν αἰῶνες πού ἡ χαρὰ ἦταν verboten, ἀπηγορευμένη. Γιὰ νὰ εἶσαι καλὸς θρησκευτικὸς ἄνθρωπος, σοῦ ἔλεγαν ὅτι πρέπει νὰ εἶσαι σκυθρωπός. Καὶ τὸ μειδίαμα τῆς χαρᾶς ἀπηγορεύετο. Καὶ κατώρθωσε αὐτὴ ἡ φαρισαϊκὴ ἀντιχριστιανικὴ χριστιανικότης νὰ πνίξη τὸν καρπὸν τῆς πίστεως, τὴν χαρὰ. Καὶ τώρα πρέπει ἐμεῖς νὰ παλαιώσωμε καὶ μ' αὐτὴ τὴ δυσκολία.

Βέβαια, ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἔχομε καλλιεργήσει καὶ ἐπεξεργασθῆ πολὺ τὸ θέμα τῆς χαρᾶς, οὔτε εἰς τὴν θεωρίαν. Ἀλλὰ ἡ χαρὰ μὲ ἐνδιαφέρει ὄχι μόνον ὡς καρπὸς τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπολογία, ὡς ἀπόδειξις τῆς πίστεως. Δεῖξε [σελ. 156] μου χαρούμενους ἀνθρώπους καὶ μὴ μοῦ δείξης τίποτε ἄλλο!

Ἄς παρακαλέσωμε, λοιπόν, τὸν Θεὸν νὰ δώσῃ καὶ σὲ μᾶς χαράν. Ὅταν λέω χαράν, δὲν ἐννοῶ κατ' ἀνάγκην νὰ γελαῖμε, ἀλλὰ κυρίως τὴν χαρὰ πού δίνει ἡ εἰρηνικὴ καρδιά, τὸ εἰρηνικὸν πρόσωπον, τὴν χαρὰ πού ἀποτυπώνεται στὸ πρόσωπό μας σὰν μιὰ ἀκτινοβολία τῆς θείας Χάριτος. Ἄς χρησιμοποιοῦμε καὶ τὰ χαρούμενα γεγονότα ὡς ἐνίσχυσιν τῆς χαρᾶς μας.

Ὁ Θεὸς κάθε μέρα μᾶς δίνει χαρές. Κάθε ἡμέρα, ὅμως, ἔχει καὶ λῦπες. Ἀλλὰ ἐμεῖς τί κάνομε; Προσέχομε τὰ λυπηρὰ γεγονότα, καὶ δὲν προσέχομε τὰ χαρούμενα. Καὶ ἔτσι οὔτε ὁ Θεὸς δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς προφθάσῃ καὶ νὰ μᾶς παρηγορήσῃ! Γι' αὐτὸ ἄς προσέχωμε τὰ χαρούμενα γεγονότα καὶ ἄς τὰ ἀπολαμβάνωμε. Καὶ θὰ μᾶς βοηθήσῃ σ' αὐτὸ ἡ συναίσθησις πού θὰ ἔχωμε ὅτι εἶναι ἀντιχριστιανικὸν τὸ νὰ μὴ

δεχόμεθα τὴν χαρὰ. Ἡ χαρὰ εἶναι ὁ καρπὸς τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄπλον τῆς πίστεως κατὰ τῆς ἀπιστίας.

«Καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε». Αὐτὸ τὸ γεγονός εἶναι πράγματι ὑπέροχον! Φαίνεται ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἶχεν ἀρχίσει ὁ διωγμὸς τῶν χριστιανῶν. Ἐμεῖς ξέρομε, βέβαια, τοὺς δέκα διωγμοὺς ποὺ ἔγιναν, ὁ μὲν πρῶτος ἐπὶ Νέρωνος, ὁ δὲ τελευταῖος ἐπὶ Διοκλητιανοῦ. Ἀλλὰ ἔγιναν καὶ ἄλλοι διωγμοὶ πρὸ αὐτῶν τῶν δέκα διωγμῶν. Αὐτοὶ οἱ πρῶτοι-πρῶτοι διωγμοὶ ἦλθαν μὲ μίαν ἀπαλλοτριώσιν τῶν ὑπαρχόντων τῶν χριστιανῶν. Ὅσοι, δηλαδή, ἦσαν χριστιανοὶ δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν ἀκίνητον περιουσίαν.

«... καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς ἀποστόλους δείραντες παρήγγειλαν μὴ λαλεῖν...». «Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (δηλαδή τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ) κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι». Ἡ μαστίγωσις τότε ἦταν μία ἀτιμωτικὴ ποινή. Καὶ μάλιστα, ἐπειδὴ φοροῦσαν ἓνα χιτῶνα, ἐφαίνοντο γιὰ πολὺ καιρὸ τὰ ἴχνη τῆς μαστιγώσεως.

Ἐμεῖς ἔχομε κάτι ἄλλο, ὅτι ἐμεῖς κατηξιώθημεν μονωθῆναι. [σελ. 157] Εἶναι καὶ ἡ μόνωσις μία μαστίγωσις. Καὶ δι' αὐτὸ θαυμάζω τοὺς χριστιανοὺς μάρτυρας τῆς Ρωσίας. Διότι οἱ μάρτυρες τῶν χρόνων τῶν διωγμῶν εἶχαν τὴν ἐνθάρρυνσιν μιᾶς ἐκκλησίας ποὺ τοὺς ἀγκάλιαζε. Ἐνῶ οἱ μάρτυρες τοῦ παραπετάσματος εἶναι κατάμονοι, εἶναι ψυχικῶς κατάμονοι. Διότι ἡ ἐκκλησία ἐκεῖ συμμαχεῖ μὲ τοὺς διώκτας. Αὐτὰ ὅλα κάνουν τὸν σημερινὸν μάρτυρα ἀξιώτερον, διότι καὶ τὰ θαύματα εἶναι τώρα μακρὰ, καὶ ἡ μόνωσις ἡ ψυχικὴ ὑπάρχει. Καὶ ξέρω ὅτι ἡ μόνωσις εἶναι δύσκολο νὰ ἀντιμετωπισθῇ.

Πρέπει νὰ νικήσωμε τὴν μόνωσιν καὶ νὰ τονώσωμε τὴν ἐνότητα. Βεβαίως, ὑπάρχουν πολλοὶ ἀγνοὶ χριστιανοί, ἀλλὰ δὲν τοὺς ξέρομε. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ καλλιεργοῦμε τὴν ἐνότητα μὲ ὅλες μας τὶς δυνάμεις.

Θέλω νὰ ἐξάρω ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπε νὰ ζήσω ἐβδομηντα χρόνια, γιὰ νὰ τὸ καταλάβω: «Οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπληροῦντο χαρᾶς». Γιατί νὰ μὴν ἔχωμε χαρὰ; Ἡ χαρὰ ἐκείνη ἦτο ἀποτέλεσμα διωγμοῦ. Καὶ μήπως ἡ χαρὰ εἶναι ἀμοιβὴ διὰ τὸν διωγμὸν, καὶ δὲν ἔχομε χαρὰν διότι δὲν ἔχομε διωγμὸν;

Πάντως, ἔχω νὰ πῶ ὅτι ἡ χαρὰ εἶναι ἡ λύσις τοῦ μεταφυσικοῦ ζητήματος. Διότι, εἰς τὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως, τὸ μεταφυσικὸν ζήτημα δὲν τὸ ξέρει κανεὶς. Ἐμεῖς «γατζωνόμαστε» ἀπὸ δείγματα ποὺ εἶναι ἐντὸς τοῦ «φράκτου». Ἐάν, ὅμως, κάθε πιστὸς ἦταν χαρούμενος, δὲν θὰ ὑπῆρχε ἀπιστία. Ὅταν ὅμως ὁ ἄπιστος βλέπει τὸν χριστιανὸν σκυθρωπὸν, τότε, ὅπως εἶπαμε, ἐπαναλαμβάνει αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Καϊστλερ, ὅτι παρηγοροῦμαι ποὺ εἶμαι ἄπιστος.

Θὰ ἀναφέρω ἐδῶ καὶ μία προσωπικὴ μου ἀνάμνησι. Εἶμαι γόνος τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866. Ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ ἦτο μία ἔξαρσις, καὶ ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ ἀπέτυχε. Πρὶν ἀπὸ αὐτὴν, ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη τοῦ Ὑψηλάντη ἀπέτυχε. Καὶ ὅμως, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶχαν χαρὰ. Ὁ παπούλης μου ἦταν μαχητὴς τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, ποὺ ἔζησε τὶς ἡμέρες τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς καὶ τὴν τραγωδίαν τῆς προσφυγιάς, καὶ ὅμως εἶχε εἰρήνην καὶ χαρὰ.

23

«ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΙ ΓΙΝΕΣΘΕ»

Α

Ένα βοήθημα διὰ τὴν κατάκτησιν καὶ διατήρησιν τῆς χαρᾶς εἶναι καὶ τὸ «εὐχάριστοι γίνεσθε» τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Τί ὠραῖο πού εἶναι! Τὸ εἶχαμε βάλει καὶ ὡς σύνθημα: Νὰ κάνω ἐπὶ τέλος κᾶτι, ἔστω καὶ μόνον διότι θὰ εὐχαριστήσω τὸν ἄλλον, ἐκτὸς ἐὰν ἢ συνείδησίς μου τὸ ἀποδοκιμάζει. Ἐννοῶ, βέβαια, νὰ τὸ κάνω ἀνιδιοτελῶς. Ἔχω μίαν ἀρχὴν εἰς τὴν ζωὴν μου: Ὅταν ἓνας μοῦ λέει νὰ κάνω κᾶτι, διότι θὰ μὲ ὠφελήσῃ, τὸ κάνω αὐτὸ πού μοῦ λέει, ἔστω καὶ μόνο διὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσω, ἐπιτέλους. Διότι, σκέπτομαι, ἀφοῦ ἐνδιαφέρεται γιὰ μένα, γιατί νὰ μὴν τὸν εὐχαριστήσω. Καὶ ἡ ζωὴ εἶναι καμωμένη ἀπὸ τέτοια μικροπραγματάκια. Ἡ ζωὴ ἔτσι γίνεται πιὸ εὐκόλη. Τὴν ζωὴ τὴν κάνουν δύσκολη ὄχι τὰ μεγάλα, ἀλλὰ τὰ μικρά.

«Ἐποίουσαν χαρὰν μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς». Αὐτὸ ἔχει δύο ὄψεις: Πρῶτον πρέπει νὰ εἴμεθα ἄνθρωποι χαρᾶς. Πρέπει, δηλαδή, κάθε ἄνθρωπος πού μᾶς πλησιάζει νὰ φύγῃ πιὸ χαρούμενος. Πρέπει νὰ εἴμεθα ἄνθρωποι πού νὰ χαίρωμε. Καὶ μόνον ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὑπερ-ἐγὼ μπορεῖ νὰ χαίρῃ. Λαμβάνομε, λ.χ., μιὰ ἐπιστολὴ ἐνθαρρυντικὴ ἐνὸς ἀναγνώστου τοῦ μηνύματός μας. Αὐτό, βέβαια, δὲν μᾶς ὠφελεῖ ὑλικῶς. Ἀλλὰ πρέπει νὰ εἴσαι ἄνθρωπος τοῦ ὑπερ-ἐγὼ, γιὰ νὰ χαρῆς γιὰ ἓνα τέτοιο γεγονός.

Νὰ εἴμεθα, λοιπόν, πρῶτον, ἄνθρωποι χαρᾶς, ἀλλὰ νὰ εἴμεθα καὶ δεκτικοὶ χαρᾶς. Αὐτὸ μόνο ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὑπερ-ἐγὼ μπορεῖ νὰ τὸ ἔχῃ, καὶ ὄχι ὁ ἄνθρωπος πού χαίρει, μόνον ὅταν, λ.χ., αὐξηθοῦν οἱ ἀποδοχές του.

[σελ. 159] Θὰ σᾶς πῶ καὶ ἓνα καθῆκον ἐναντι ἀλλήλων. Θὰ σᾶς τὸ πῶ, καὶ ἂς σᾶς φανῆ παράξενο: Νὰ εἴμαστε γελαστοὶ καὶ νὰ μιμηθοῦμε τοὺς ὑποψηφίους πολιτικούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι πάντα γελαστοί. Αὐτοὶ μὲν, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸ βουλευτικὸ ἀξίωμα. Ἡμεῖς δέ, διὰ νὰ ἐπιτύχωμε τὸν ἀγιασμόν. Ἄν, ὅμως, νομίζωμε, ὅτι παραπάνω ἀπὸ τὸν ἀγιασμόν εἶναι τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα, τότε ἀλλάζει τὸ πρᾶγμα. Ἐάν, ὅμως, νομίζωμε ὅτι ὁ ἀγιασμός εἶναι παραπάνω ἀπὸ αὐτό, τότε πρέπει νὰ εἴμεθα γελαστοί.

Ἔχω πῆ πολλές φορές: Τί εἶναι τὸ πρῶτο, ἡ χαρὰ ἢ τὸ γέλιο; Λογικῶς, βέβαια, εἶναι πρῶτα ἡ χαρὰ κί ἔπειτα τὸ γέλιο. Ἀλλὰ συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίστροφον. Ἐνας

ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος βεβιασμένως, ἴσως, ὄχι ὁμως καὶ ὑποκριτικῶς γελαῖ, εἰς τὸ τέλος ὄντως θὰ χαρῆ. Καὶ ἄς μὴν εἶναι τὸ γέλιο πάντοτε πηγαῖον, ἄς εἶναι καὶ τεχνητόν. Αὐτὸ τὸ «τεχνητόν» δὲν εἶναι ὑποκριτικόν, διότι ἡ θέλησις ἢ βαθυτέρα εἶναι ἢ χαρά. Διότι ἐκείνη τῇ στιγμῇ, ἐνῶ δὲν εἶμαι εἰς τὰ κέφια μου, μὲ ἓνα τεχνητὸν ἔστω γέλιο πιέζω, ὄχι τὰ αἰσθήματά μου, ἀλλὰ τὸ κέφι μου.

Ὅπως ἔχομε πῆ, τὸ ἔργον τῆς πνευματικῆς ἐπαναστάσεως θὰ γίνῃ μὲ τὸν ἁγιασμόν μας. Ὁ ἁγιασμός μας, πάλι, τονώνεται καὶ μὲ τὴν χαρὰ καὶ τὸ γέλιο. Μάλιστα! Πρέπει νὰ μάθωμε νὰ δημιουργοῦμε εὐχάριστη ἀτμόσφαιρα γύρω μας, καὶ ἔτσι νὰ τονοῦται τὸ θυμικόν μας. Καὶ κάθε ἀστεῖο πού δημιουργεῖ τὴν ἀτμόσφαιρα αὐτὴ προάγει τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἐχομε ἀνάγκην καλοῦ θυμικοῦ, διὰ νὰ διεξαγάγωμε καλὰ τὸν ἀγῶνα μας, διότι μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ὁ προορισμός μας εἶναι νὰ λειώσωμε σὰν λαμπάδες, γιὰ νὰ ζήσουν καλλίτερα οἱ μετέπειτα ἀπὸ μᾶς.

Πρέπει, λοιπὸν, μεταξύ μας νὰ προσπαθοῦμε νὰ χαροποιοῦμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Διότι ἀλλιῶς δὲν θὰ ἀντέξωμε εἰς τὰς δοκιμασίας τῶν καιρῶν.

[σελ. 160]

B

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συμμετοχὴν τοῦ Κυρίου εἰς τὸν γάμον τῆς Κανᾶ καὶ τὸ θαῦμα τῆς μετατροπῆς τοῦ νεροῦ σὲ κρασί, γιὰ νὰ συνεχισθῇ ἡ διασκέδασις, θυμᾶμαι ὅτι, τότε πού ἦμουν φοιτητῆς στὴν Γερμανία, μοῦ εἶχαν προτείνει νὰ γίνω μέλος ἐνὸς θρησκευτικοῦ συλλόγου ἀντιαλκοολικοῦ, τὰ μέλη τοῦ ὁποίου δὲν ἔβαζαν κρασί στὸ στόμα τους. Καὶ τοὺς ἐρώτησα ἂν θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ μέλος τοῦ συλλόγου τοὺς ὁ Χριστός. Ἀφοῦ, τοὺς εἶπα, ὁ Χριστός δὲν θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ μέλος, διότι ἔπινε κρασί, πῶς θὰ μποροῦσα νὰ γίνω ἐγώ; Αὐτό, βέβαια, τὸ εἶπα, χωρὶς νὰ παραγνωρίζω τὴν ἀξίαν τοῦ ἀντιαλκοολικοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ὁ Κύριος ἐτίμησε, βέβαια, τὸν γάμον, ἀλλὰ ἐτίμησε καὶ τὴν διασκέδασι. Διότι ὁ γάμος τότε δὲν ἦταν Μυστήριον ὅπως σήμερα. Καὶ ὁ Κύριος μετέσχε στὴ διασκέδασι, καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἤπιε κρασί κ' Αὐτός. – Μοῦ ἔχει κάνει δὲ ἐπίσης ἐντύπωσι καὶ αὐτὸ πού εἶπε εἰς τοὺς μαθητάς Του πρὸ τοῦ πάθους Του, ὅτι «οὐ μὴ πῖω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου». Πῶς μ' ἀρέσουν αὐτά! – Καὶ ἔμεινε ἐκεῖ στὸ γάμον καὶ Αὐτός, ἕως ὅτου τελείωσε τὸ κρασί. Καὶ φαντασθῆτε ὅτι ἔκανε τὸ θαῦμα, γιὰ νὰ συνεχισθῇ ἡ διασκέδασις! Μήπως, ἄρα γε, ἡ ψυχαγωγία καὶ ἡ διασκέδασις ἔχουν τὴν θείαν ἐπιδοκιμασίαν; Ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι, ὅταν οἱ χριστιανοὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ψυχαγωγία καὶ τὴν διασκέδασι, καὶ ἡ διασκέδασις καὶ ἡ ψυχαγωγία ἔφυγε ἀπὸ τὴν ἔμπνευσιν καὶ καθοδήγησιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὸ ὠφελιμώτερον πού ἔχεις νὰ κάνῃς εἶναι νὰ σκορπίζῃς λίγο γέλιο στὸ περιβάλλον σου.

Ἐπομένως, ἄς κοιτᾶμε νὰ δίνωμε χαρὰ καὶ νὰ εἶμαστε εὐχάριστοι στὸ περιβάλλον μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ

24

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΑΞΙΑ

Α

Όπως έχουμε πη είς άλλην εύκαιρίαν (*), ή πρώτη πρότασις πίστεως εἶναι ὅτι ὑπάρχει μία ὑπερανθρώπινη ὑπερφυσική δημιουργική Δύναμις, ἕνας Δημιουργός τοῦ σύμπαντος. Ἡ δευτέρα πρότασις πίστεως εἶναι ὅτι αὐτός ὁ Δημιουργός δέν ἠρκέσθη εἰς τὸ νὰ δημιουργήσῃ τὸ σύμπαν, ἀλλὰ τελεῖ εἰς ἐπαφήν μὲ αὐτό. Καὶ ἡ ἐπαφή αὕτη ἔχει δύο πλευρές: Ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ πρὸς τὸ κτίσμα διὰ τῆς Προνοίας, καὶ ἀπὸ τοῦ κτίσματος πρὸς τὸν Δημιουργόν διὰ τῆς προσευχῆς.

Ἡ προσευχή εἶναι ἓνα θέμα θεμελιῶδες, βασικόν, μολοντί αἱ Δογματικά δέν τὸ περιλαμβάνουν. Καὶ τώρα πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ὀρίσωμε τὴν προσευχὴν γιὰ τὴν συζήτησίν μας; Θὰ μπορούσαμε, λοιπόν, νὰ ποῦμε ὅτι προσευχή εἶναι πᾶσα ἀνάτασις τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν Δημιουργόν του.

Ἡ ἀνάτασις αὕτη μπορεῖ νὰ ποικίλλῃ κατὰ τρόπον ἐκδηλώσεως. Εἶναι ἡ σοφὴ αὐτοσχέδιος προσευχὴ ἑνὸς μεγάλου ἀγίου. Σκεφθῆτε, λ.χ., τὰς προσευχὰς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, αἱ ὁποῖαι ἔγραψαν τὴν ἱστορίαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Νομίζω, κύριοι, ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἐθεμελιώθη ἐπὶ τῶν γονάτων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου! Ὅταν ἔλεγε «*κάμπτω τὰ γόνατά μου*» εἰς προσευχὴν, τότε ἐθεμελιοῦτο ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς. Ἀπὸ τῆς προσευχῆς, λοιπόν, αὐτῆς, μέχρι ἐκείνου τοῦ ἀφελοῦς σταυροκοπήματος μιᾶς γερόντισσας, ἡ ὁποία [σελ. 164] ψελλίζει λόγια προσευχῆς ποὺ δέν τὰ καταλαβαίνει καν. Μέχρι –διότι ἐδῶ μιᾶμε δι’ οἰανδήποτε πίστιν εἰς Θεόν– μέχρι καὶ τῆς θυσίας, μέχρι καὶ τῆς ἀνθρωποθυσίας ἀκόμη! Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνατάσεις ἢ προσπάθεια ἀνατάσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Δημιουργόν. Ἡ ἀνάτασις αὕτη ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ φωτὸς ποὺ ἔχει ὁ ἄνθρωπος. Ἄλλῃ εἶναι, βέβαια, ἡ ἀναγεγεννημένη καὶ φωτισμένη προσευχὴ τοῦ χριστιανοῦ, καὶ ἄλλῃ εἶναι τοῦ εἰδωλολάτρου. Πάντως, ὅλα αὐτὰ εἶναι κατὰ ἀνώτερον, διότι εἶναι μία ἄνωσις, μία προσπάθεια ἐπικοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Δημιουργόν. Θὰ συμφωνήσωμε, λοιπόν, ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ποῦμε προσευχή. Ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου, προσευχὴν ἀποτελεῖ, βέβαια, ἡ ψυχικὴ ἐκείνη ἐπαφή ὅπου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συνεργάζεται κάθε πρῶτὸ μὲ τὸν

* Βλ. Α. Ν. Τσιριντάνη, *Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση*, Ἀθῆναι 1975, σελ. 41 ἐπ. (σ.ἐ.)

Προϊστάμενον του, Τὸν Δημιουργόν, προκειμένου νὰ ξεκινήσῃ εἰς τὴν καθημερινὴν ἱεραποστολὴν. Ὅπως ἓνας ὑπουργὸς ἔχει μίαν συνεργασίαν μὲ τὸν πρωθυπουργόν του, προκειμένου κατόπιν νὰ πάῃ εἰς τὸ ὑπουργεῖον του καὶ νὰ προχωρήσῃ, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶχε τὴν καθημερινὴν του συνεργασίαν μὲ τὸν Δημιουργόν. Προσευχὴν ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἰκεσία τῆς μάνας ποὺ βλέπει τὸ παιδί μὲ πυρετὸ καὶ παρακαλεῖ νὰ φύγῃ ὁ πυρετός, προσευχὴν ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἄναμμα τοῦ κεραιοῦ ποὺ κάνει ὁ γυμνασιόπαις, διὰ νὰ πετύχῃ εἰς τὰς ἐξετάσεις, προσευχὴ εἶναι καὶ ἡ ἰκεσία, γιὰ νὰ βρῆ ἡ νοικοκυρὰ τὴν βελόνα ποὺ ἔχασε, προσευχὴ εἶναι ἀκόμη καὶ ἡ παράκλησις γιὰ πράγματα ποὺ εἶναι καταδικαστέα, ὅπως τὸ αἶτημα ἐνὸς νὰ σκοτωθῆ ὁ ἐχθρὸς του, πρᾶγμα ποὺ ἡ χριστιανικὴ συνείδησις, βέβαια, τὸ ἀποκρούει, ἀλλὰ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐμεῖς στὸν ὀρισμὸ τῆς προσευχῆς θὰ τὸ περιλάβωμε καὶ αὐτό.

Ἡ προσευχὴ σταματᾷ, ὅταν πλέον σταματᾷ ἡ πίστις εἰς τὴν ὑπερφυσικὴν δύναμιν. Καὶ αὐτὸ γίνεται μὲ τὴν ἄρνησιν καὶ μὲ τὴν μαγείαν. Ἡ μαγεία δὲν εἶναι προσευχὴ, εἶναι «ἐρζάτς» τῆς προσευχῆς. Ὁ μάγος δὲν προσεύχεται, διότι ὁ μάγος ἰσχυρίζεται ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος χειρίζεται πλέον τὰ θέματα. Δι' αὐτὸν [σελ. 165] τὸν λόγον καὶ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πᾶσα θρησκεία εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν μαγείαν, μολοντί ὑπάρχουν μικτοὶ τύποι, ὅπου δὲν ξέρεις πότε εἶναι τὸ ἓνα καὶ πότε εἶναι τὸ ἄλλο. Τὸ ὅτι ὑπάρχουν μικτοὶ τύποι δὲν σημαίνει ὅτι ἐννοιολογικῶς δὲν χωρίζονται τὰ ζητήματα.

B

Καὶ ἀφοῦ δώσαμε τόσον εὖρος εἰς τὸ θέμα τῆς προσευχῆς, ἃς τὸ στενέψωμε τώρα καὶ ἃς πάρωμε τὴν προσευχὴν ὅπως τὴν ξέρει πλέον ἡ χριστιανικὴ πίστις.

Κύριοι, ἐδῶ εἴμεθα ἄνθρωποι ποὺ δὲν ξέρω πόσον προσευχόμεθα, δὲν ξέρω ποίαν ποιότητα ἔχει ἡ προσευχή μας, ἀλλὰ θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ πῶ ὅτι εἴμεθα ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ὅλοι, ἔστω μιὰ φορὰ στὴ ζωὴ μας, ἔχομε προσευχηθῆ. Λοιπόν, κάποιαν ιδέαν τοῦ τί εἶναι προσευχὴ ἔχομεν. Ἔχομεν μίαν πεῖραν τῆς προσευχῆς. Ἐπιτρέψατέ μου, λοιπόν, νὰ κλείσω τὰ βιβλία καὶ νὰ πάρω αὐτὴν τὴν πεῖραν ποὺ ἔχομε ὅλοι καὶ νὰ τὴν βάλω κάτω. Καὶ αὐτὴν τὴν καρτέκλα ποὺ εἶναι ἐδῶ μπροστά μας ἄδεια νὰ τὴν δώσω νὰ καθίση ἓνας ὁ ὅποῖος δὲν ἔχει προσευχηθῆ ποτέ του, ἢ ὁ ὅποῖος εἶπε ὅτι θὰ σταματήσῃ νὰ προσεύχεται, καὶ μάλιστα ἓνας ἄνθρωπος ὁ ὅποῖος δὲν προσεύχεται, ὄχι ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν, ἀλλ' ἐξ ἀποφάσεως, ἐκ κοσμοθεωρίας, ἢ ἓνας ἄνθρωπος ὁ ὅποῖος θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ μᾶς πῆ, ψευδῶς ἢ ἀληθῶς, ὅτι τέτοιο πρᾶγμα ποὺ λέτε ἐσεῖς προσευχὴ ἐγὼ δὲν τὸ ξέρω, μοῦ εἶναι ἄγνωστον. Καὶ ἐπειδὴ δὲν τοῦ ἀρέσει αὐτὴ ἡ καρτέκλα, μοῦ ἐπιτρέπετε, λοιπόν, νὰ τοῦ προσφέρω τὴ θέσῃ μου καὶ νὰ γίνω ἐγὼ πάλι ὁ δικηγόρος του; Ἐὰν ναί, τότε ἔχω νὰ σᾶς πῶ τὰ ἐξῆς:

Ἰσχυρίσεσθε ὅτι εἴσθε ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ἔχετε μίαν πεῖραν τῆς προσευχῆς. Καὶ ἐγὼ σᾶς ἀπαντῶ ὅτι σᾶς λυπᾶμαι γι' αὐτό. Ἔσεῖς θὰ μοῦ πῆτε: Καὶ γιατί μᾶς

λυπᾶσθε; Ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ: Καὶ γιατί νὰ μὴ σᾶς λυπᾶμαι. Ὅποτε εἰς τὸ τέλος **[σελ. 166]** θὰ πῶ, μὰ δὲν μοῦ λέτε, κάντε μου τὴ χάρη νὰ μοῦ πῆτε, τί κερδίζετε ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ποὺ λέγεται προσευχή; Θὰ μοῦ πῆτε ὅτι, πρῶτον, ἡ προσευχή εἶναι μία εὐγενὴς πρᾶξις. Καὶ εἶναι εὐγενὴς πρᾶξις ὄχι μόνον ἡ προσευχή τοῦ μορφωμένου καὶ τοῦ ὑψηλὰ σκεπτομένου ἀγίου, ἀλλὰ εὐγενὴς πρᾶξις εἶναι καὶ ἡ πλέον ἀνεπίγνωτος καὶ χονδροειδὴς προσευχή. Τολμῶ νὰ πῶ, εὐγενὴς πρᾶξις εἶναι καὶ ἡ προσευχή τοῦ ἄλλοθρήσκου. Θὰ σᾶς ἀναφέρω δὲ ἐδῶ ἓνα περιστατικόν. Ἐπῆγα μιὰ φορὰ στὴ ζωὴ μου στὴν Ἁγία Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνοδευόμενος καὶ ἀπὸ ἓνα ὀρθόδοξον ξεναγόν, ἴσως ἐκπρόσωπον τοῦ Φαναρίου. Ἐμπῆκα, λοιπόν, μέσα εἰς τὴν Ἁγία Σοφία. Τότε ἡ Ἁγία Σοφία ἦταν μὲν ἀκόμη τέμενος, ἀλλὰ ἠτοιμάζετο νὰ γίνῃ μουσεῖον, καὶ ἐπετρέπετο νὰ μπῆ κι' ἓνας μὴ μωαμεθανός. Δηλαδή δὲν εἶχε παύσει μὲν νὰ εἶναι τζαμί, ἀλλὰ δὲν ἐτηροῦντο τὰ τοῦ τζαμιοῦ πλήρως. Μπαίνω, λοιπόν, μέσα, ἀφοῦ μοῦ ὑπέδειξαν καὶ ἔβαλα κᾶτι παντόφλες, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξο ξεναγόν μου, ὁ ὁποῖος καταλαβαίνω μὲν ὅτι δὲν συνεκινήθη καθόλου, διότι θὰ εἶχε μπῆ στὴν Ἁγία Σοφία δὲν ξέρω πόσες φορές, ἀλλὰ δὲν ἐσκέφθη τὴν συγκίνηση ποὺ πρέπει νὰ ἔχη ἓνας ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα ἓνας Ἕλληνας, ὁ ὁποῖος γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ του μπαίνει σ' αὐτὴν τὴν Ἁγία Σοφία; Εἶχε, λοιπόν, αὐτός ὁ ξεναγός μου μίαν φλυαρίαν ἀκατάσχετον καὶ μίαν στυγνότητα ποὺ ἔδειχνε ὅτι ἦταν στεγανός ἀπὸ κάθε συγκίνηση, ὅτι ὁ χῶρος αὐτός δὲν τὸν ἐπηρέαζε καθόλου. Κᾶτι πληροφορίας μοῦ ἔδιδεν τεχνικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς, τὰς ὁποίας ὄχι μόνον δὲν τοῦ ἐζήτησα, ἀλλὰ ἀντιθέτως, τοῦ ὑπεδήλωσα νὰ μ' ἀφήσῃ λίγο μόνον. Ἀλλὰ, ἢ δὲν κατάλαβε τὴν ἐπιθυμίαν μου, ἢ ἀντέδρασε ἔτσι, διὰ νὰ μὴ τὴν ἐκπληρώσῃ. Περιπατῶν, λοιπόν, καὶ περιεργαζόμενος τὴν Ἁγίαν Σοφία, ἔφθασα εἰς τὸ ἱερόν, ἐκεῖ ὅπου φαντάζομαι ὅτι ἦταν ἡ Ἁγία Τράπεζα. Ἐκεῖ ἐστάθηκα κάμποση ὥρα, ὅποτε ἔρχεται ἓνα τουρκόπουλο, ποὺ ὅπως ἐφαίνετο ἦταν μαθητὴς τοῦ σχολείου, διότι εἶχε βιβλία μαζί του, δεμένα μάλιστα μὲ λουράκια, καὶ φοροῦσε καὶ τὸ καπέλλο του. Εἴμαστε **[σελ. 167]** στὴν ἐποχὴ ὅπου ἔβραζε ἀκόμη ἡ Κεμαλικὴ ἀπαγόρευσις ἐναντίον τοῦ φεσιοῦ, καὶ γιὰ νὰ καταστρατηγήσῃ τὴν ἀπαγόρευσις, ἔβαλε τὸ μαθητικὸ του πηλήκιο ἀνάστροφα! Τὸν βλέπω, λοιπόν, νὰ πέφτῃ στὰ γόνατα μπροστὰ μας, σ' αὐτὸν τὸν τόπον, νὰ πέφτῃ πρηγῆς καὶ νὰ κάνῃ τὴν προσευχή του, ἀδιαφορῶν γιὰ τὸ ποιοὶ ἦσαν μπροστὰ του καὶ ποιοὶ δὲν ἦσαν! Ὅταν τὸ εἶδα αὐτό, συνεκινήθη πάρα πολύ. Σᾶς ἐρωτῶ, κύριοι: Ποιὸς ἔκανε εὐγενεστέραν πρᾶξιν, ἐμεῖς οἱ ὁποῖοι καθόμαστε καὶ χαζεύαμε, ἢ αὐτὸ τὸ τουρκόπουλο τὸ ὁποῖον ἐγονάτισε καὶ προσηύχετο κάμποση ὥρα, καὶ ἤθελα νὰ ἤξερα τὸ ὄνομά του, διὰ νὰ τὸ εὐχαριστήσω; Αὐτὸ τὸ τουρκόπουλο μὲ ἀποζημίωσε δι' ὅσα ἄλλα ὑπέστην κατὰ τὴν διαμονή μου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν!

Βλέπετε, λοιπόν, ὅτι εἶναι τόσον εὐγενὴς ἡ πρᾶξις αὐτὴ τῆς προσευχῆς, ὥστε καὶ εἰς τὴν μὴ εὐγενεστέραν τῆς μορφῆν –ἐγὼ φθάνω μέχρι καὶ τῆς πρωτογόνου προσευχῆς τῶν πρωτογόνων λαῶν– εἶναι κᾶτι τὸ ἀναντικατάστατον. Ἄλλ' ὅμως δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ μόνον. Διότι ἂν ἦταν μόνον αὐτό, βέβαια, δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ προσευχώμεθα, μόνον διὰ νὰ κάνωμε μίαν εὐγενῆ πρᾶξιν. Ἀλλὰ ὅταν ὠμολόγησα

ὅτι ἡ προσευχή εἶναι εὐγενῆς πράξις, ὡμολόγησα συγχρόνως καὶ ἄλλα πράγματα. Διότι εἶναι δυνατόν ἡ εὐγενῆς αὐτὴ πράξις νὰ εἶναι εὐγενῆς, καὶ νὰ μὴ μὲ ἐξευγενίζει; Πῶς εἶναι δυνατόν; Ὡστε τὴν ὥρα ποὺ ὡμολόγουν ὅτι εἶναι εὐγενῆς αὐτὴ ἡ πράξις, τὴν ἴδια ὥρα ὡμολόγουν μαζὶ ὅτι μὲ ἐξευγενίζει.

Κύριοι, ἤμουν α μιὰ μέρα στὴ Ρόδο. Καὶ ἐκεῖ στὴ Ρόδο εἶναι τὸ γνωστὸ κάστρο. Καὶ μέσα εἰς τὸ κάστρο –ὅπου εἶναι μία φτωχογειτονιά σὰν τὰ «Slums» τοῦ Λονδίνου, καὶ εἶναι ἐντροπή, διότι ὑπάρχει ἀκόμη– ἦταν ἓνα ἐκκλησάκι. Τὸ εἶδα καὶ σκέφθηκα: Αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι πολλῶν αἰώνων ἐκκλησάκι. Στὸ διάστημα αὐτῶν τῶν αἰώνων πόσοι μπῆκαν μέσα καὶ κατὰ κάποιον τρόπον προσευχήθησαν καὶ ἐν ἐπιγνώσει –διότι πολλοὶ εἶναι καὶ οἱ ἐν ἐπιγνώσει προσευχόμενοι–, πολλοί, ὅμως, προσευχήθησαν καὶ ἄνευ ἐπιγνώσεως. Ἄλλο, **[σελ. 168]** ὅμως, εἶναι ἡ ἄνευ ἐπιγνώσεως προσευχή, καὶ ἄλλο ἡ ἄνευ δέους. Μιᾶμε τώρα γιὰ κείνους οἱ ὅποιοι μπαίνουν στὴν ἐκκλησία καλοπίστως καὶ μὲ εὐλάβειαν. Τοὺς λείπει, δηλαδή, ἡ ἐπίγνωση, καὶ ὄχι ἡ εὐλάβεια. Διότι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι μπαίνουν ἄνευ εὐλαβείας εἶναι θεομπαῖχτες, ἐμπορευόμενοι τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι... θέμα τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου, δὲν εἶναι θέμα τῶν συναντήσεών μας αὐτῶν. Λοιπόν, ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι τοῦτο: Θέλετε, τώρα, νὰ τὸ κλείσω τὸ ἐκκλησάκι; Νὰ τὸ κλείσω. Ζήτημα ἐνὸς κλειδιοῦ εἶναι, γιὰ νὰ τὸ κλείσω. Μπορεῖτε, ὅμως, νὰ μοῦ πῆτε, εἰς τὴν Ἑλλάδα ποῖον κέντρον ὑπάρχει τὸ ὅποιον παρέχει εἰς τὸν εἰσερχόμενον τὸ ἀντάλλαγμα γιὰ τὸ κλείσιμο αὐτοῦ τοῦ παρεκκλησίου;

Ὡστε μποροῦμε νὰ συμφωνήσωμε ὅτι ἡ προσευχή εἶναι μία πράξις εὐγενῆς, ποὺ ἐξευγενίζει κί ὅλας. Τὴν ὥρα, δηλαδή, ποὺ ὡμολογήσαμε ὅτι εἶναι μία εὐγενῆς πράξις, τὴν ἴδια ὥρα ὡμολογήσαμε ὅτι αὐτὴ ἡ πράξις, γινομένη κατ' ἔθος, κατ' ἔθισμόν, ἐξευγενίζει κί ὅλας.

Μήπως, ἀκόμη, καὶ ἀνεβάζει τὸν ἄνθρωπον; Βεβαίως τὸν ἀνεβάζει τὸν ἄνθρωπον. Κί αὐτὸ θὰ τὸ δεχθῶ.

Γ

Ἐδέχθην, λοιπόν, ὅτι ἡ προσευχή εἶναι εὐγενῆς πράξις, ὅτι ἐξευγενίζει τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτὸν τὸν ἐξευγενισμόν τὸν δέχομαι καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν μιᾶς ψυχικῆς ἀνώσεως. Μήπως καὶ βιολογικῆς ἀνώσεως; Μήπως, δηλαδή, ἡ προσευχή τὸν ἄνθρωπον τὸν ὠφελεῖ καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τὸν βοηθῆ εἰς τὴν ὅλην του ὀργανικὴν ἀρτιότητα, δηλαδή καὶ εἰς τὰς ψυχικὰς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς σωματικὰς του λειτουργίας;

Ἀλλὰ μόνον αὐτό; Ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ καὶ ἓνα ἄλλο, ποὺ ἰσχύει γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς. Τί εἶναι ἄρα γε εὐκολώτερο γιὰ τὸ γιατρό, νὰ πολεμήσῃ τὴν ἀρρώστια ἔχοντας ἓναν ἀρρωστον ἀπηλπισμένον, ἢ ἔχοντας ἓναν ἀρρωστον ὁ ὅποιος προσεύχεται, **[σελ. 169]** ὁ ὅποιος, προτοῦ νὰ ἔρθῃ ὁ γιατρός, προσεύχεται, εἴτε ἡ προσευχή του εἶναι ἡ ἀνωτέρα, εἴτε ἐκάλεσε ἓναν ἱερέα καὶ τοῦ διάβασε μία παράκλησι, ἔστω καὶ ἂν δὲν

κατάλαβε ούτε λέξι απ' αυτή, αλλά, τέλος πάντων, κατάλαβε ότι με αυτό που κάνει επικαλείται την βοήθεια του Θεού;

Υπάρχουν, λοιπόν, όσον αφορά εις την προσευχήν μερικά πράγματα που είναι αναμφισβήτητα. Το εύγενές της πράξεως, ό εκ της εύγενοϋς αυτής πράξεως έξευγενισμός της ψυχής, ή εκ ταύτης άνοδος και ή εκ της άνόδου βιολογική επίδρασις εις τον βίον του ανθρώπου. Αυτά είναι πράγματα αναμφισβήτητα.

Ή μήπως δέν είναι αναμφισβήτητα; Έπιτρέπετε εις τον «advocatus diaboli» να φέρη και έδω άντιρρήσεις;

Θέλετε, λοιπόν, έγώ τώρα να σας αναφέρω άνθρώπους προσευχομένους, οι όποιοι από όλην αυτήν την ιστορίαν δέν έχουν κερδίσει τίποτε –μά τίποτε!– και είναι πολύ χειρότεροι από τους μη προσευχομένους; Τί λέτε; Και όμως, αυτό που λέω είναι άνοησία. Και να σας πω γιατί είναι άνοησία. Προσέξατε να δήτε γιατί αυτό είναι άνοησία. Διότι, πρώτον, και αν ήταν έτσι όπως ακριβώς το λέω, ή άποδεικτική του δύναμις και αξία θα ήταν τόση, όση είναι και ή άποδεικτική δύναμις που έχει το να πω ότι τα άντιβιοτικά είναι άνοησία, επειδή μπορώ να σας φέρω έγώ άνθρώπους οι όποιοι παίρνουν άντιβιοτικά, και όμως δέν ώφελοϋνται από αυτά. Θέλω δέ όλα αυτά τα θέματα να τα έλέγχωμεν δια την άποδεικτικήν των δύναμιν. Έγώ θα σοϋ πω ότι ξέρω από τον έαυτόν μου ότι ή προσευχή με έξευγενίζει και με άνεβάζει. Και ξέρω ότι αυτό ισχύει και δια πολλούς άλλους συνανθρώπους μας. Γιατί, τώρα, υπάρχουν άνθρωποι οι όποιοι έχουν μίαν στεγανότητα και τα καταφέρνουν, ώστε να μην έπιδρα έπ' αυτών καθόλου ή προσευχή, είναι όμολογουμένως ένα ζήτημα. Άλλά δέν είναι άπόδειξις. Όπως λέμε και εις άντιστρόφους περιπτώσεις. Λένε, λ.χ., οι ίατροι ότι το κάπνισμα βλάπτει και οι καφέδες βλάπτουν. Και φέρνω έγώ, πειράζων τον γιατρό μου, ένα παράδειγμα, **[σελ. 170]** το παράδειγμα του μακαρίτη Δυοβουνιώτη του νομικοϋ, εις το γραφεϊον του όποιου και ήσκήθην ως νέος δικηγόρος, ένός νομομαθοϋς εκ των νομομαθών, ό όποϊος υπολογίζω ότι πρέπει να έπινε είκοσι καφέδες την ήμέρα. Όσον δέ άφορα το πόσο εκάπνιζε, δέν έμέτρησα τα τσιγάρα που εκάπνιζε, αλλά έγώ τον έβλεπα να άνάβη το ένα τσιγάρο πίσω από το άλλο. Απέθανε δέ εις ήλικίαν όγδόντα τόσων έτών, πλήρης ήμερών, δηλαδή άκμαϊος και σφριγηλός! Μποροϋμε, όμως, εκ του παραδείγματος αυτού να συμπεράνωμε ότι δέν βλάπτει το τσιγάρο; Γιατί τον μακαρίτη τον Δυοβουνιώτη ό καπνός δέν τον έβλαπτε, δέν ξέρω. Άλλά ήθελα να ρωτήσω. Άρά γε είναι άπολύτως βέβαιον ότι δέν τον έβλαψε καθόλου ό καπνός, ή ότι δέν τον έβλαψε καθόλου ό καφές; Νομίζετε ότι αυτά δέν θα του έκοβαν κάτι από την ζωτικότητά του; Και, άρά γε, τέτοιοι έξαιρετικοι όργανισμοι δέν θα ήσαν άσυγκρίτως περισσότερο άνθρωποι άντοχής, εάν δέν τα είχανε αυτά; Δια τον Τοϋρτσιλ λένε ότι εκάπνιζε το ένα κατόπιν του άλλου τα ποϋρα –εάν όντως εκάπνιζε τόσο– και παρ' όλο τουτο υπερέβη εις ήλικίαν τα όγδόντα χρόνια. Δέν ξέρω. Δέν ξέρω όμως και μήπως μερικά διαλείμματα της μεγαλοφυϊας του όφείλονται και εις αυτό. Μήπως μία υπόθεσις, λ.χ., πέρασε άμελέτητη, και αυτό ώφείλετο στην κατάχρηση του καπνοϋ. Δέν ξέρω. Αναγνωρίζω ότι είναι ένα ζήτημα. Απόδειξις όμως δέν είναι. Δέν άποδεικνύει τίποτε αυτό. Το ίδιο ισχύει και

άντιστρόφως. Νά φέρωμε ἕνα παράδειγμα. Πολλά πράγματα κατὰ βάσιν ώφελοῦν. Ἡ γυμναστική ώφελεῖ, ὁ περίπατος ώφελεῖ, αὐτὰ ποῦ λένε οἱ γιατροὶ ώφελοῦν. Γιατί, παρ' ὄλον τοῦτο, ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι τηροῦν αὐτοὺς τοὺς κανόνες τῆς υγιεινῆς ἄρρωσταίνου, εἶναι ζήτημα τὸ ὁποῖον δὲν ἠμπορεῖ νὰ λυθῆ in abstracto, ἀλλὰ θὰ λυθῆ διὰ καθένα συγκεκριμένως. Θὰ σοῦ πῶ ὅμως ὅτι ἐνενηντα ἑννέα φορές στὶς ἑκατὸ καὶ ἐπὶ αὐτῶν τῶν περιπτώσεων θὰ ποῦμε, π.χ., ὅτι εὐτυχῶς ποῦ ἔκανε καὶ λίγη γυμναστική.

Ὅποτε καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον τὸν προσευχόμενον θὰ σοῦ **[σελ. 171]** πῶ τὸ ἐξῆς: Εὐτυχῶς ποῦ ἔκανε κί' ἐκείνη τὴν προσευχή. Διότι, προσέξατε παρακαλῶ. Ὅλα αὐτὰ ποῦ λέμε ἰσχύου, μὲ τὴν ὑπόθεσι ποῦ ἐκάναμε, ὅτι δηλαδή οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ὄντως προσεύχονται. Ἀλλὰ συνήθως δὲν εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα. Διότι συνήθως συμβαίνει τὸ ἄλλο, ὅτι δὲν προσεύχονται. Πρόκειται, δηλαδή, περὶ δῆθεν προσευχομένων. Ἐμεῖς, ὅμως, μιλάμε γιὰ κείνους ποῦ ὄντως προσεύχονται, ἔστω καὶ ἄνευ ἐπιγνώσεως, ἀλλά, πάντως, μετ' εὐλαβείας. Λοιπόν, τίς περισσότερες φορές ποῦ δὲν βλέπομε ὠφέλειαν ἐκ τῆς προσευχῆς, πρόκειται περὶ προσώπων ποῦ δὲν προσεύχονται. Ἀλλὰ ὑπάρχουν, ὁμολογουμένως, καὶ περιπτώσεις ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι προσεύχονται στ' ἀλήθεια, καὶ παρ' ὄλον τοῦτο δὲν βλέπομε τὴν ἐπίδρασιν. Λοιπόν, στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὅτι ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ δὲν φαίνεται. Κί' ἂν τὸν βλέπετε εἰς τὴν ζωὴν ἀποτυγχάνοντα μήπως, ἄρα γε, ἂν δὲν εἶχε αὐτὴν τὴν προσευχὴν, δὲν θὰ ἦτο εἰς τὴν ἀποτυχίαν, ἀλλὰ εἰς τὸ περιθώριον πλέον καὶ εἰς τὸ ὑπόγειον τῆς ζωῆς;

Εἶναι ἔτσι; Ἐφιδώθη ὁ ἀντίδικος; Ὁχι. Ἐχω ἀνταπάντησιν. Ἐχω ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ ἀντιδίκου ὡς ἀνταπάντησιν νὰ σᾶς πῶ τὸ ἐξῆς: Ἡ προσευχὴ κάνει τὸν ἄνθρωπον νὰ μὴ προσέχη τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Τὸν κάνει νὰ τὰ περιμένει ὅλα ἀπὸ τὸν Θεόν, κί' αὐτὸς νὰ μὴ κάνη τίποτε, καὶ ἔτσι νὰ χαλαρώνεται ἡ προσπάθειά του. Τοῦ ἀμβλύνει τὴν θέλησιν, τοῦ ἀμβλύνει τὴν μαχητικότητα, τοῦ ἀμβλύνει καὶ τὴν καρτερίαν. Διότι εἶναι, λ.χ., πολὺ καλλίτερα νὰ πῆς: Ἐ, τὸ παιδί μου ἄρρώστησε, ἀλλὰ ὅταν γεννιόταν τὸ παιδί, ἤξερα ὅτι τὸ παιδί μπορεῖ καὶ ν' ἄρρωστήσῃ. Μπορεῖ ἀκόμη καὶ νὰ πεθάνῃ. Εἶναι καλλίτερα νὰ τὸ πῆς αὐτό, παρὰ νὰ πῆς ὅτι ὁ Θεὸς θὰ τὸ κάνη καλὰ κ.τ.λ., κί' ἔπειτα, παρ' ὄλον τοῦτο, νὰ πεθάνῃ τὸ παιδί.

Ὁ ἄνθρωπος, δηλαδή, ὁ ὁποῖος εἶναι συνηθισμένος σὲ κάθε δυσκολία τῆς ζωῆς του νὰ προστρέχη στὴν προσευχὴ, ὅσον καὶ ἂν τὸ ἕνα δὲν ἀποκλείει τὸ ἄλλο, στὴν πραγματικότητα, ὅμως, ἐθίζεται εἰς τὴν προσευχὴν ἀντὶ εἰς τὴν πάλιν. Δι' αὐτὸ **[σελ. 172]** καὶ μαλθακώνεται τρόπον τινά. Δὲν γίνεται ὁ τύπος τοῦ ἀγωνιστοῦ, τοῦ παλαιστοῦ ποῦ παλαίει μὲ τὴν ζωὴν, ἀλλὰ γίνεται ὁ τύπος μὲ μίαν φοβίαν, μὲ μίαν κατωτερότητα, καὶ τὰ χάνει κί' ὅλας. Τὸ θέμα, ὅμως, δὲν εἶναι ἂν εἶναι αὐτὸ ἀλήθεια. Τὸ θέμα εἶναι ἂν εἶναι αὐτὸ ἀπόδειξις. Ὑπάρχει εἰς τὴν ἱατρικὴν ὁ ὅρος τῆς παρενεργείας ἑνὸς φαρμάκου. Φαντάζομαι ὅτι παρενέργεια σημαίνει ἐνέργεια ἐπιβλαβῆς. Λοιπόν, ἡ προσευχὴ ἔχει καὶ τὰς παρενεργείας τῆς. Πᾶν φάρμακον ἔχει τὰς παρενεργείας του. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἰς πολλοὺς ὁργανισμοὺς – ψυχικοὺς ὁργανισμοὺς ἐννοῶ – ἡ προσευχὴ φέρνει καὶ αὐτὰ τὰ φαινόμενα. Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ προσέξωμε νὰ μὴν ἔρχωνται αὐτὰ τὰ

φαινόμενα, ή, ἔστω, νὰ περιορίζωνται αὐτὰ τὰ φαινόμενα. Αὐτὸ θὰ τὸ ποῦμε ὅτι ἰσχύει καὶ διὰ τὴν θρησκευτικότητα ἐν γένει. Νομίζετε ὅτι ἡ προβαλλομένη ἔνστασις, ὅτι ἡ πολλὴ θρησκεία τὸν ἄνθρωπο τὸν «κασιάζει» (*), εἶναι τελείως ἀστήρικτος; Δὲν εἶναι μὲν ἀστήρικτος, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἀπόδειξις. Ὅλα τὰ πράγματα θέλουν καὶ τὸν κατάλληλον χειρισμόν. Καὶ εἶναι ζήτημα παιδαγωγικῆς χριστιανικῆς νὰ μάθῃ ὁ ἄνθρωπος ὅτι, μολονότι προσεύχεται, θὰ παλαιῆ συγχρόνως εἰς τὴν ζωὴν. Ὅτι τὸν Χριστὸν θὰ τὸν ἔχη διὰ νὰ τοῦ ἐνισχύσῃ τὴν πάλην του, καὶ ὄχι διὰ νὰ καταστήσῃ τὴν πάλην του αὐτὴν περιττήν. Διότι προσευχὴ καὶ πάλῃ ὄχι ἀπλῶς δὲν εἶναι μεταξύ των ἐχθραί, ἀλλὰ εἶναι δύο φάσεις. Ὁ Παῦλος θεωρεῖ καὶ τὴν προσευχὴν ἀκόμη ὡς πάλῃ: «*Συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς*». Δηλαδή, ὄχι ἀπλῶς δὲν ἠθέλε τὴν προσευχὴν ἀντὶ τῆς πάλῃς, ἀλλὰ ἠθέλε καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν προσευχὴν ὡς μίαν μορφήν πάλῃς. Καὶ ὄντως ἡ προσευχὴ εἶναι μία μορφή πάλῃς εἰς τὸ ἀνέβασμά της. Ὅποιος φθάσῃ εἰς ἓνα ἀνέβασμα τῆς προσευχῆς, τὸ βλέπει ὅτι εἶναι μία μορφή πάλῃς.

Ἐπομένως, νομίζω ὅτι θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι, βεβαίως, ὑπάρχουν καὶ παρενέργειαι, διότι ἡ προσευχὴ εἶναι **[σελ. 173]** καὶ ἓνα μέρος τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ψυχικοῦ. Διότι ὅταν ὁ ἄνθρωπος στὰ σοβαρὰ θὰ σκεφθῆ ὅτι, τὴν ὥρα ποὺ προσεύχεται, μιλάει μὲ τὸν Θεόν, ἐὰν δὲν αἰσθανθῆ καὶ ἓνα «τράνταγμα», ἓναν ἐσωτερικὸν συγκλονισμόν, θὰ πῆ ὅτι καὶ δὲν τὸ πιστεύει κι' ὅλας. Ὅτι, βέβαια, αὐτὸ τὸ «τράνταγμα» στὴν ἀρχὴ μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ καὶ σὲ ἐνέργειες ποὺ νὰ εἶναι μᾶλλον βλαβερές, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Καὶ τὸ σπὸρ, ἄλλως τε, ἔχει τέτοιες παρενέργειες. Καὶ ἡ δίαιτα βλάπτει στὴν ἀρχὴ, κατόπιν ὅμως ἀποφέρει ὠφέλειαν. Ἐκεῖνο ποὺ λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «*πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης, ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικόν... ἀποδίδωσι δικαιοσύνης*», ἰσχύει καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τέτοια φάρμακα –πνευματικά, βέβαια– εἶναι συνδεδεμένα μὲ κινδύνους παρενεργειῶν. Ἀλλὰ αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν ἀπόδειξιν, διότι ἐμεῖς ἐννοοῦμε ὅτι τὸ φάρμακο αὐτό, καλῶς χρησιμοποιούμενον, θὰ φέρῃ τὰ καλὰ ἀποτελέσματα. Τὸ «καλῶς χρησιμοποιούμενον» τὸ λέμε ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ θὰ ἔχη κατατοπισθῆ ἐπὶ τῆς ὀρθῆς χρησιμοποιήσεώς του. Πᾶσα μὲν προσευχὴ εἶναι εὐγενὴς καὶ σεβαστή, ἀλλὰ πᾶσα προσευχὴ δὲν ἔχει πάντοτε τὰ ἴδια οἰκοδομητικὰ ἀποτελέσματα.

Καὶ ἐγὼ μὲν σᾶς ἀνέφερα ὅτι διὰ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς προσευχομένους ὑπάρχει ὁ κίνδυνος παρενεργειῶν. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ξέρω, κύριοι, ὅτι τετρακόσια χρόνια τὸ δοῦλον Γένος ἔζησε, διότι προσηύχετο! Τώρα, γιατί ὁ τάδε καὶ ὁ δεῖνα ἀπὸ τὴν πολλὴν προσευχὴ δὲν ἐπηρεάζεται κ.τ.λ., ἔ, εἶπαμε, εἶναι ὅπως ὁ τάδε πάει στὸ Σανατόριο καὶ δὲν γίνεται καλά, ὅπως ὁ ἄλλος κάνει ἐτούτη τὴν θεραπεία καὶ δὲν γίνεται καλά, ὅπως ὁ ἄλλος κάνει ἐτοῦτο τὸ βλαβερὸ καὶ δὲν βλάπτεται, ἢ νομίζομε ὅτι δὲν βλάπτεται. Αὐτὰ εἶναι, ὁμολογουμένως, ζητήματα, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἐσκέφθη νὰ πῆ ὅτι τὸ κάπνισμα εἶναι καλόν, διότι ὁ τάδε καπνιστὴς

* Ἴδε καὶ σελ. 124 ἐπ. καὶ σελ. 184 (σ. ἐ.)

μπόρεσε και γέρασε, ή ότι ή θεραπεία δεν ώφελει, διότι ό τάδε την ακολουθήσε, αλλά δεν είδε καλό.

[σελ. 174]

Δ

Έλατε, όμως, τώρα να τὰ ἰδοῦμε καὶ ἀντιστρόφως καὶ νὰ ποῦμε: "Έλα τώρα καὶ σὺ καὶ φέρε μου νὰ ἰδῶ τοὺς ἰδικούς σου ἀνθρώπους –διότι ὅλα πρέπει νὰ τὰ ἰδοῦμε– γιὰ νὰ ἰδοῦμε, λοιπὸν, καὶ τὸν μὴ προσευχόμενον ἄνθρωπον. "Ας ὑποθέσωμε ὅτι κάνομε ἓνα πείραμα. "Ότι χωρίζεσθε σὲ δύο ὀμάδες, καὶ ὅσοι θὰ εἶναι στὸ ἓνα δωμάτιο θὰ εἶναι ἄνθρωποι προσευχόμενοι, καὶ ὅσοι θὰ εἶναι στὸ ἄλλο δωμάτιο θὰ εἶναι ἄνθρωποι μὴ προσευχόμενοι. Καὶ ὅτι ὅσοι ἀπὸ σᾶς εὐρίσκεσθε εἰς τὸ δεύτερο δωμάτιον ἀποφασίζετε καὶ ὑπόσχεσθε ὅτι ἀπὸ σήμερα καὶ ἐπὶ ἓνα χρόνον δὲν θὰ προσευχηθῆτε, ὅτι θὰ κόψετε τὴν προσευχή. Καὶ ὄχι ἀναμένοντας τὴν ἡμερομηνίαν λήξεως τῆς προθεσμίας αὐτῆς, διὰ νὰ ξαναρχίσετε τὴν προσευχήν, διότι τότε εἶναι ἀπλῶς ἓνα διάλειμμα, καὶ ἔτσι καὶ διὰ τῆς ἀναμονῆς προσεύχεσθε. Ἄλλὰ νὰ ἔχετε τὴν νοοτροπίαν ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος δὲν πρόκειται νὰ ξαναπροσευχηθῆ ποτὲ στὴ ζωὴ του. Καὶ ἀντίστοιχα, τὸν χρόνον αὐτὸ οἱ κύριοι τοῦ ἄλλου, τοῦ πρώτου δωματίου, ἐκεῖνοι, δηλαδή, ποὺ εἶναι οἱ προσευχόμενοι, ἐπὶ ἓνα χρόνον θὰ προσεύχωνται. Καὶ ὄχι μὲ τὴν ἔννοια ὅτι μετὰ θὰ διακόψουν τὴν προσευχή, ἀλλὰ μὲ τὴν νοοτροπίαν ἀνθρώπου ποὺ θὰ προσεύχεται εἰς ὅλη του τὴ ζωὴ. Λοιπὸν, συμφωνοῦμε νὰ τὸ κάνωμε αὐτὸ τὸ πείραμα; Ὑποθέσωμε ὅτι ἀνελαμβάναμε νὰ τὸ κάνωμε τὸ πείραμα αὐτό, νὰ μὴ προσευχηθῆτε καθόλου ἐπὶ ἓνα χρόνον. Ποιὸς ἀπὸ σᾶς μποροῦσε νὰ τὸ κἀνῃ τὸ πείραμα αὐτό; Εἶναι ἀδύνατον ! Τρέμετε καὶ μὲ τὴν σκέψιν ἀκόμη ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ τὸ πείραμα αὐτό! Ἄλλο, βέβαια, εἶναι ὅτι ἔχομε παραμελήσει τὴν προσευχήν, καὶ ἄλλο εἶναι νὰ λάβωμε ἀπόφασιν ὅτι δὲν θὰ προσευχώμεθα. Ἄλλο εἶναι ἡ πρόθεσίς μου νὰ προσεύχωμαι καὶ νὰ μὴ τὴν τηρῶ τὴν ἀπόφασί μου αὐτή, διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀδύνατον ὄν καὶ ἄλλα ἀποφασίζει καὶ ἄλλα κάνει. Καὶ ἄλλο εἶναι νὰ λάβω ἀπόφασιν ἀρνητική. Διότι τέτοιο πείραμα δὲν γίνεται, κύριοι! Νομίζω ὅτι ἓνας ποὺ προσεύχεται δὲν μπορεῖ νὰ πῆ ἀκόμη οὔτε ὅτι ἐπὶ πέντε [σελ. 115] λεπτὰ δὲν θὰ προσευχηθῶ! Ἄλλο ζήτημα εἶναι ὅτι δὲν θὰ προσευχηθῶ, διότι, λ.χ., θὰ ἔχω ἄλλη ἀπασχόλησι.

Ἔσεῖς, λοιπὸν, τοῦ δωματίου τῶν μὴ προσευχομένων, τί ἔχετε νὰ χάσετε, ἂν δὲν προσευχηθῆτε; Τὸ πᾶν! Οἱ ἄλλοι, τοῦ δωματίου τῶν προσευχομένων, τί ἔχουν νὰ χάσουν, ἂν προσευχηθοῦν; Τίποτε. Εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγα σὲ κάποιον. Ἐγώ, ἔχω αὐτὸ τὸ λαχεῖο. Ἐσὺ τί ἔχεις νὰ μοῦ ἀντιτάξης στὸ λαχεῖο αὐτό; Ἐγὼ ἔχω μίαν πίστιν, ἔναντι τῆς ὁποίας ἐσὺ τί ἔχεις νὰ μοῦ ἀντιτάξης; Μίαν ἀμφιβολίαν καὶ τίποτε ἄλλο. Πέραν τῆς ἀμφιβολίας δὲν μπορεῖς τίποτε ἄλλο νὰ μοῦ ἀντιτάξης, διότι ἀλλιῶς εἶσαι ἀντιφατικὸς τύπος. Καὶ μὴ μοῦ φέρετε παραδείγματα ἀνδρῶν ἐξόχων οἱ ὁποῖοι δὲν προσήυχοντο. Διότι τὰ παραδείγματα αὐτὰ τὰ φέρνομε διὰ λόγους κριτικῆς χριστιανικῆς οἰκοδομῆς. Ὅχι, ὅμως, ὅτι τὰ πράγματα εἶναι ἔτσι. Οἱ

ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ἦσαν δίκαιοι καὶ δὲν προσηύχοντο ἦσαν ψευδοάπιστοι. Εἶναι, ἀπλούστατα, οἱ σκανδαλισθέντες. Εἶναι οἱ «πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην», οἱ ὅποιοι, ἀπελπισθέντες ὅτι θὰ εὔρουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν δικαιοσύνην, κατέφυγον εἰς τὴν ἄρνησιν. Αὐτοὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ εἰς τὴν κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ εἶδος μεταβατικόν. Μετά, εἰς τὴν δευτέραν γενεάν, ἢ ἀρχίζει ἢ προσευχή, ἢ ἀρχίζει ἢ διαφθορὰ καὶ ἡ πτώσις. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τοὺς λοιποὺς ποὺ εἶναι ἄρτιοι καὶ μεγάλοι, χωρὶς νὰ προσεύχωνται, ἔχω νὰ σᾶς πῶ, κύριοι, τὸ ἐξῆς: Εἶναι ἄρτιοι καὶ μεγάλοι, διότι δὲν τοὺς καθίσαμε καὶ αὐτοὺς στὸ «σκαμνί», ὅπως καθίσαμε τοὺς θρησκευτικοὺς ἀνθρώπους. Παίρνομε τὸν χριστιανὸ καὶ τοῦ ζητοῦμε λογοδοσία, γιὰ τὸ κάθε τι ποὺ ἔκανε, ἐνῶ ὁ ἄλλος, ὁ μὴ θρησκευτικός, μᾶς ἔχει πάρει τὸν ἀέρα –γιὰ νὰ τὰ ποῦμε ὅλα– καὶ δὲν ἐπιτρέπομεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας νὰ τὸν ἐλέγξωμεν. Ὅταν πᾶμε νὰ τὸν ἐλέγξωμεν –ἐγὼ τὸ ἔχω κάνει αὐτό–, τότε δὲν ἀντέχει εἰς ἔλεγχον. Ἐκτὸς ἂν εἶναι καὶ αὐτὸς προσευχόμενος. Διότι ἐκείνη τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως θὰ μᾶς δώσῃ ὁ Θεὸς καὶ θὰ δοῦμε πολλοὺς ποὺ ἔχουν εὐσέβειαν, χωρὶς νὰ τὸ ξέρη κανεὶς! Καὶ τέτοια **[σελ. 176]** κρυπτοευσέβειαν, γιατί μὲν νὰ τὴν ἔχουν κρυφὴν εἶναι ἄλλη ὑπόθεσις, ἀλλὰ μιὰ φορὰ τὴν ἔχουν. Λοιπὸν, αὐτὲς εἶναι ψεύτικες μεταβατικὲς καταστάσεις.

Τελειῶνω μὲ τὸ ἐξῆς: Εἰς τὴν ἔνστασιν ὅτι ἔχομεν προσευχομένους παρακατιανοὺς καὶ μὴ προσευχομένους παραπάνω ἀπὸ αὐτοὺς, ἢ ἀπάντησις εἶναι ἡ ἐξῆς: Πρῶτον, αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν. Δεύτερον, αὐτὸ συμβαίνει εἰς πολὺ μικρότερην κλίμακα ἀπὸ ὅ,τι νομίζομε. Συνήθως δὲ εἶναι καὶ ψευδές. Ἐκεῖνοι ποὺ νομίζομε ὅτι προσεύχονται, καὶ εἶναι παρακατιανοί, ἢ δὲν προσεύχονται, ἢ δὲν εἶναι τόσο παρακατιανοὶ ὅπως τοὺς νομίζομε. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ νομίζομε ὅτι, μολονότι δὲν προσεύχονται, εἶναι ἀναστήματα, ἢ δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι δὲν προσεύχονται –διότι ἐγὼ θὰ σοῦ πῶ ὅτι αὐτῶν τῶν μεγάλων ἐπαναστατῶν ἢ ἐπανάστασις ἦταν ἓνα εἶδος προσευχῆς, καὶ αὐτό, διότι ἐζητοῦσαν τὴν δικαιοσύνην– ἢ ἡ ἀρετὴ των ἦταν ψεύτικη. Ἀλλὰ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, καὶ ἡ ἀποδεικτικὴ δύναμις ὅλων αὐτῶν τῶν ἐπιχειρημάτων εἶναι τόση, ὅση εἶναι καὶ διὰ τὸ ἐπιχείρημα ποὺ λέμε, ὅτι πῶς βλάπτει τὸ κάπνισμα, ἀφοῦ ὁ τάδε ἐκάπνιζε καὶ δὲν ἔπαθε τίποτε. Ἡ, τί ὠφελεῖ ἐτούτη ἢ ἐκείνη ἡ δίαιτα, ἀφοῦ ὁ τάδε ἔκανε δίαιτα, καὶ νὰ ποὺ ἔπαθε αὐτὸ τὸ κακό. Αὐτὰ εἶναι, βέβαια, προβλήματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀποδείξεις.

Ε

Κύριοι, ἡ μέχρι τοῦδε ἀνάπτυξις ἠλεγχε τὰ ἀποτελέσματα τῆς προσευχῆς εἰς τὰς γηίνας τῆς ἐκφάνσεως, καί, ὁμολογουμένως, πολλὴ ὥρα δαπανήσαμε γι' αὐτό, διότι στὸ κάτω - κάτω δὲν συζητεῖται σοβαρῶς τὸ ἂν ἢ προσευχὴ εἶναι καλὸ πρᾶγμα. Τὸ θέμα δὲν εἶναι ἂν εἶναι καλὸ, ἀλλὰ ἂν εἶναι ἀληθές. Τὸ θέμα δὲν εἶναι ἂν εἶναι εὐγενές, ἀλλὰ ἂν εἶναι ἀντικειμενικὴ πραγματικότης. Ἐκεῖ εἶναι ἡ δυσκολία

τοῦ ζητήματος. Ὅποτε ἔρχεται ὁ τάδε καὶ λέει ὅτι ἐγὼ θὰ σοῦ φέρω περιστατικὰ ἀπὸ τὴν ζωὴν μου ποὺ ἀνάγονται εἰς τὸ ὑπερφυσικὸν τμήμα τῆς **[σελ. 177]** προσευχῆς. Ὅταν, δηλαδή, ἐγὼ εἰς τὴν ζωὴν μου ἔκανα προσευχὴν ἐπὶ ἐνὸς θέματος, ἔκανα προσευχὴν ἐπὶ τοῦ ἄλλου θέματος κ.τ.λ., εἶδα αὐτὰ τὰ ὠραῖα καὶ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα. Λοιπὸν, αὐτὰ μᾶς λέει ὁ φίλος μας. Τί μποροῦμε νὰ τοῦ ἀπαντήσωμε; Πρῶτα - πρῶτα, μποροῦμε νὰ τοῦ ποῦμε ὅτι λέει ψέματα. Γιατί νὰ μὴ τοῦ τὸ ποῦμε; Ἀπαγορεύει ὁ νόμος νὰ τοῦ τὸ ποῦμε; Τὸ κακό, ὅμως, εἶναι ὅτι ἐγὼ ποὺ θὰ ἐπιχειρήσω νὰ πῶ τοῦ φίλου μας αὐτοῦ ὅτι λέει ψέματα, ντρέπομαι ποὺ τὸ λέω, ἀλλὰ ἔχω χαρτιά, ὅπου ἔγραφα ἀπὸ παιδιὶ περιπτώσεις δύσκολες εἰς τὴν ζωὴν μου διὰ τὶς ὁποῖες ἐζήτησα τὴν θείαν βοήθειαν διὰ τῆς προσευχῆς, καὶ δὲν ὑπάρχει ἓνα θέμα ποὺ δὲν ἐτελείωσε, χωρὶς νὰ ἐπλυθῆ! Πῶς, λοιπὸν, θὰ πῶ τοῦ φίλου μας ὅτι λέει ψέματα; Διότι τί εἶμαι ἐγὼ ποὺ θὰ τοῦ τὸ πῶ; Προσευχόμενος ἄνθρωπος, ἢ μὴ προσευχόμενος; Ἐὰν εἶμαι μὴ προσευχόμενος, τότε θὰ μοῦ ἀπαντήσῃ ὁ φίλος μας: Καὶ ποῦ νὰ καταλάβῃς ἐσὺ αὐτά, καημένε ἄνθρωπε! Ἐγὼ δὲν εἶπα ὅτι εἰς τοὺς μὴ προσευχομένους συμβαίνουν αὐτά. Ἀφοῦ δὲν εἶσαι προσευχόμενος, θέλω νὰ μοῦ φέρῃς τὸν προσευχόμενον ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει τέτοια περιστατικὰ στὴ ζωὴ του. Ἦθελα νὰ σᾶς παρακαλέσω, κύριοι, νὰ μιλήσωμε τίμια. Ὑπάρχει κανεὶς ἀπὸ σᾶς ὁ ὁποῖος νὰ μὴν ἔχη στὴ ζωὴ του περιστατικὰ ὅπου νὰ εἶδε μία βοήθεια τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς; Τὸ ὅτι εἶναι, λοιπὸν, ψέματα τὰ ἀποτελέσματα τῆς προσευχῆς, δὲν εἶναι κουβέντα σοβαρὴ.

Μήπως, ὅμως, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι συμπτώσεις; Αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε. Προσέξτε ὅμως κᾶτι: Μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ συμπτώσεις. Αὐτό, ὅμως, τὸ ὅτι μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ συμπτώσεις, τί ἀποδεικνύει; Τίποτε δὲν ἀποδεικνύει. Μπορεῖτε νὰ ἀποδεικνύετε δι' ἀποδεικτέου θέματος; Ἀλλὰ θὰ σοῦ πῶ καὶ τὸ ἐξῆς: Τὸ Α εἶναι σύμπτωσις, τὸ Β εἶναι σύμπτωσις, τὸ Γ εἶναι σύμπτωσις, τὸ Δ εἶναι σύμπτωσις... Ἀλλὰ τὸ Α + Β + Γ + Δ + Ε + Ζ + Η + ... δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι σύμπτωσις! Δὲν τὸ δέχεσαι αὐτό; Μὴ τὸ δεχθῆς. Ἀλλὰ σοῦ λέω ὅτι ἐγὼ μὲ τὸν βίον τῆς προσευχῆς εἶχα αὐτὴν τὴν βοήθειαν εἰς τὴν ζωὴν μου. Καὶ μὲ συγχωρεῖτε τώρα, ἀρκετὰ **[σελ. 112]** παίξαμε τὸν ρόλον τοῦ «advocatus diaboli». Ἐγὼ, ὅμως, τώρα σᾶς καταθέτω ὅτι ἔχω πολλὰς φορὰς εἰς τὴν ζωὴν μου προσευχηθῆ θερμά, καὶ ἔχω πολλὰς φορὰς εἰς τὴν ζωὴν μου παραμελήσει τὴν προσευχὴν. Ὅσάκις προσευχήθην θερμά, ἢ προσευχὴ εἶχε πάντοτε ἀποτέλεσμα. Ὅσάκις παρημέλησα τὴν προσευχὴν, εἶχε καὶ ἡ παραμέλησις αὐτὴ πάντοτε ἀποτέλεσμα. Θέλετε νὰ μοῦ πῆτε τώρα ὅτι λέω ψέματα; Ἐγὼ ὅμως ξέρω ὅτι δὲν λέω ψέματα. Κι' ὅ,τι καὶ νὰ μοῦ πῆτε καὶ σεῖς καὶ τὰ τέσσαρα δισεκατομμύρια ἄνθρωποι τῆς γῆς, ἐγὼ ξέρω μέσα μου ὅτι δὲν λέω ψέματα. Θὰ μοῦ πῆτε ὅτι εἶναι συμπτώσεις; Σὰν πολὺ πάει νὰ τὸ πῆτε αὐτό. Διότι τότε καὶ ὅλα εἶναι συμπτώσεις. Κύριοι, οἱ φυσικοὶ νόμοι τί ἄλλο νομίζετε ὅτι εἶναι παρὰ συμπτώσεις; Ἐὰν πᾶτε εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ὄρου «φυσικὸς νόμος», θὰ δῆτε ὅτι εἶναι συμπτώσεις. Ὅταν λέμε ὅτι «πᾶν σῶμα ἀφιέμενον ἐλεύθερον πίπτει», σημαίνει ὅτι συνέπεσε, ὁσάκις ἀφήσαμε ἓνα πρᾶγμα ἐλεύθερον, νὰ πέσῃ. Δὲν εἶναι, λοιπὸν, ἀπάντησις αὐτὴ. Ἄλλη εἶναι ἡ ἀπάντησις. Νὰ σᾶς πῶ ἐγὼ τί ἀπάντησιν ἀντίθετον μποροῦμε νὰ δώσωμε εἰς τὸν συνομιλητὴ μας: Νὰ τοῦ ποῦμε,

ἀπλούστατα, ὅτι ὑπάρχουν καὶ προσευχαὶ ποὺ δὲν εἰσακούονται. Ἐπὶ παραδείγματι, ἂς ὑποθέσωμε ὅτι ἀρρωσταίνει ὁ ἄνθρωπός μου. Μπορῶ νὰ πῶ ὅτι, ἅμα προσευχηθῶ ἢ ἅμα φωνάξω τὸν ἱερέα νὰ κάνη μία εὐχή, θὰ γίνη καλὰ ὁ ἄνθρωπός μου; Μπορῶ νὰ τὸ πῶ αὐτό; Θὰ φύγω πλέον ἀπὸ τὴ σοβαρότητα, ἂν τὸ πῶ. Καὶ εὐτυχῶς, κύριοι, ποὺ δὲν μπορῶ νὰ τὸ πῶ, διότι τότε πλέον δὲν θὰ ὑπῆρχε πίστις. Ἡ διδασκαλία τῆς πίστεως δὲν εἶναι ὅτι κάθε ἄνθρωπος θαυματουργεῖ. Ἡ διδασκαλία τῆς πίστεως εἶναι ὅτι τὰ θαύματα εἶναι σπάνια ἐξαιρέσεις. Κανεὶς ἀπὸ μᾶς δὲν ἔχει τὸ χάρισμα τῶν ἰαμάτων. Ἐπομένως, ἐπειδὴ μιλάμε γιὰ μᾶς τώρα, δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι κάθε προσευχὴ φέρνει ἀποτέλεσμα. Ἄρα; Ἄρα, κύριοι, εἶναι ἀλήθεια αὐτὰ ποὺ εἶπαμε, ὅτι ὑπάρχει καὶ τὸ ἐλεγκτὸν μέρος, ὑπάρχει ὅμως καὶ τὸ ἐπέκεινα τοῦ ἀνθρωπίνου ἐλέγχου, τὸ ὑπερελεγκτόν.

Δὲν σημαίνει, ἐπομένως, ὅτι εἰς κάθε περίπτωσιν ποὺ θὰ **[σελ. 179]** προσευχηθῶ, θὰ ἔχω ἀποτέλεσμα. Ἀλλὰ τὸ θέμα δὲν εἶναι αὐτό. Τὸ θέμα εἶναι ἄλλο, τὸ ἐξῆς. Τί εἶπα ὡς τώρα; Ὅτι δὲν φέρνει κάθε προσευχὴ ἀποτέλεσμα. Αὐτὸ ποὺ εἶπα δὲν εἶναι ἀλήθεια. Διότι δὲν ὑπάρχει προσευχὴ –ἀληθινὴ προσευχὴ ἐννοῶ– χωρὶς ἀποτέλεσμα. Καμμία! Πρῶτα - πρῶτα, ὅπως εἶπαμε νὰ ἐξηγούμεθα, δὲν ἐννοοῦμε τὶς θεομπαιξίεις. Ἄλλο πρᾶγμα προσευχὴ ἄνευ ἐπιγνώσεως, καὶ ἄλλο προσευχὴ ἄνευ εὐλαβείας. Δὲν ὑπάρχει, λοιπόν, εἰλικρινὴς προσευχὴ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὅμως, εἰς τὴν προσευχήν, ὑπάρχουν δύο εἶδη ἀποτελεσμάτων: Ἡ προσευχὴ, κύριοι, δὲν εἶναι διαταγὴ πρὸς ὑπογραφὴν ἀπὸ τὸν Θεόν. Δὲν λέμε εἰς τὸν Θεόν, βάλε σὲ παρακαλῶ ἐδῶ μία... ὑπογραφοῦλα! Ἡ προσευχὴ εἶναι ἀνάθεσις τοῦ θέματος εἰς τὸν Θεόν. Ἡ προσευχὴ δὲν κάνει τὸν ἄνθρωπον Θεόν. Ἀλλὰ ἡ προσευχὴ κάνει τὸ θέμα θεῖον. Ἐγὼ ἐκ τῆς πείρας μου ξέρω νὰ πῶ ὅτι δὲν ὑπάρχει προσευχὴ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Δὲν φέρνει ἴσως τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ θέλομε. Ἀλλὰ ἀποτέλεσμα φέρνει. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται; Ὁχι. Εἶναι θέμα πίστεως.

Καὶ θέλω, κυρίες καὶ κύριοι, νὰ κλείσω τὸ θέμα τὸ σημερινὸ μὲ τὸ ἐξῆς: Ὑπάρχουν δύο εἶδη προσευχῆς, ὅπως καὶ δύο εἶδη πίστεως. Ἡ μικρὰ πίστις καὶ ἡ μεγάλη πίστις. Ἡ μικρὰ πίστις λέει ὅτι ὁ Θεὸς θὰ φέρη τὰ πράγματα ὅπως τὰ θέλομε. Ἡ μεγάλη πίστις λέει ὅτι θὰ τὰ θέλομε τὰ πράγματα ὅπως τὰ φέρνη ὁ Θεός. Κύριοι, ἡ μικρὰ πίστις εἶναι πολὺ ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν ἀπιστίαν, ἀλλὰ οὔτε αὐτὴ ἀντέχει. Ἔχει ἀνάγκη νὰ φθάσῃ κανεὶς εἰς τὴν μεγάλην πίστιν. Μακάριος ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχει αὐτὴν τὴν μεγάλην πίστιν. Πίστις δὲν εἶναι νὰ λές ὅτι ὁ Θεὸς θὰ κάνη ὅ,τι θέλω. Πίστις εἶναι νὰ λές, θὰ θέλω ὅ,τι κάνει ὁ Θεός. Καὶ προσευχὴ δὲν εἶναι νὰ λές, Θεέ μου, δῶσε νὰ πετύχω σὶς ἐξετάσεις. Προσευχὴ εἶναι νὰ λές, Θεέ μου, προσερχόμενος τώρα εἰς τὰς ἐξετάσεις, φέρω τὸ θέμα αὐτὸ ἐνώπιόν Σου, καὶ γενηθήτω τὸ θέλημά Σου. Μὲ ποιὰν ἀπόδειξι; Μά, δὲν εἶπαμε μὲ ἀπόδειξι, μὲ πίστι εἶπαμε. Ἐκ τῶν ὑστέρων, βέβαια, ὄχι ἐννιακόσια ἐνενήκοντα ἐννέα τοῖς χιλίοις, ἀλλὰ χίλια τοῖς χιλίοις θὰ δικαιωθῇ αὐτὴ ἡ πίστις! Ἡ πίστις αὐτὴ εἶναι χίλια τοῖς **[σελ. 180]** χιλίοις θριαμβεύουσα! Δὲν ὑπάρχει περίπτωσις ποὺ ἡ πίστις αὐτὴ νὰ μὴν ἐθριάμβευσε. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι προκαταβάλλομε τὴν πίστιν, καὶ ἔπεται ἡ ἀπόδειξις. Ὅλο τὸ ζήτημα τῆς πίστεως εἶναι ζήτημα προκαταβολῆς. Θὰ κάνω μίαν προκαταβολὴν πίστεως, καὶ θὰ ἀνταποδοθῇ κατόπιν.

Κυρίες καὶ Κύριοι, δὲν ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τελειώσαμε τὸ ζήτημα τῆς προσευχῆς, καί, βέβαια, θὰ συνεχίσωμεν εἰς ἐπομένην συγκέντρωσιν. Ἀλλὰ ἤθελα σήμερα νὰ σᾶς πῶ ὅτι αὐτὰ γίνονται καὶ πειραματικῶς καὶ θέλουν προσπάθεια. Γι' αὐτὸ καὶ ἐφέτος θὰ κάνωμε μίαν προσπάθειαν προσευχῆς μὲ ἓνα πρόγραμμα λιτόν, ἀλλὰ ἄς τὸ ἐκτελέσωμε, καὶ θὰ εἶναι ἀποδεικτικόν, διότι, ὅπως λένε οἱ Ἕλληες, «ἓνα γραμμάριον ἀποδείξεως εἶναι παραπάνω ἀπὸ ἓναν τόννον θεωρητικῆς ἀναπτύξεως». Τί τὰ θέλεις, τί τὰ γυρεύεις, ἄς ζήσωμεν τὴν προσευχήν! Διότι δὲν ὑπάρχει περίπτωση ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος διεψεύσθη εἰς τὴν ἀληθινὴν προσευχήν. Ἡ προσευχὴ ἢ ὁποῖα ἔχει ἀπογοητεύσεις – ψευδοαπογοητεύσεις καὶ αὐτές– εἶναι ἢ κατωτέρα προσευχὴ. Ἡ ἀνωτέρα προσευχὴ ἔχει τὸν θρίαμβον μέσα της. Ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνῃ ἐν πίστει. Ἡ ἀπόδειξις ἔπεται. Θὰ ζήσης αὐτὴν τὴν προσευχήν, καὶ θὰ ζήσης τότε τὴν ζωὴν ποὺ ἀξίζει κανεὶς νὰ τὴν ζῇ! Ζωὴ ποὺ ἀξίζει κανεὶς νὰ τὴν ζῇ εἶναι ἢ ζωὴ τοῦ προσευχομένου ἀνθρώπου, δηλαδὴ τοῦ ἀγαπῶντος ἀνθρώπου. Διότι τώρα θὰ μοῦ πῆτε ἀμέσως καὶ διὰ τὴν ἀγάπην, καὶ θὰ σᾶς πῶ, ὅτι τέτοιος ἀνθρωπος εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν εἶναι συγχρόνως καὶ ἀνθρωπος ἀγάπης. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἄλλο θέμα, τὸ ὁποῖον θὰ τὸ ποῦμε εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν.

25

Η ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΑΞΙΑ

A

Εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον βλέπομεν ὅτι ὁ Κύριος «ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Θεοῦ».

Τίθενται ἐδῶ ὠρισμένα ἐρωτήματα: Πρῶτον. Ἐδῶ βλέπομεν τὸν Κύριον, ἄνθρωπον προσευχῆς. Ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, διὰ νὰ προσευχηθῆ, καὶ ἐπέρασε τὴν νύκτα Του προσευχόμενος καὶ κατόπιν ἐξέλεξε τοὺς Ἀποστόλους. Ἔτσι, εἶδαμε ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Κυρίου. Ἐμεῖς εἰς τὴν ζωὴν μας αἰσθανόμεθα ὡς ἄνθρωποι προσευχῆς μὲ τρόπον ἐφάμιλλον πρὸς τὸν Κύριον; Δεύτερον: Ἔχει κανεὶς αἰσθανθῆ θεωρητικὴν δυσκολίαν κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς;

Ἐπὶ τοῦ θέματος ἂν ὑπάρχουν θεωρητικαὶ δυσκολίαι εἰς τὴν προσευχὴν ἀνεφέρθη ἡ δυσκολία ποὺ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι μερικὲς φορές ζητοῦμε κάτι καλὸ ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ἔρχεται τὸ ἀντίθετον. Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι ἐμεῖς, ἀπὸ τότε ποὺ μιᾶμε διὰ τὴν προσευχὴν, ἔχομε πῆ ὅτι διὰ τῆς προσευχῆς, κυρίως εἰπεῖν, δὲν ζητοῦμε ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ κάνη ὅπωςδήποτε κάτι ποὺ θέλομεν, ἀλλὰ φέρομεν τὸ θέμα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Τὸ ὅτι, π.χ., θὰ προσευχηθῶ διὰ ἓνα σοβαρὸ ἐθνικὸ θέμα, δὲν σημαίνει ὅτι θὰ γίνῃ ἐκεῖνο ποὺ θέλω. Ἐγώ, τὸ σκουληκι, ξέρω τί εἶναι συμφέρον καὶ τί εἶναι καλόν; Ἀπλῶς φέρω τὸ θέμα αὐτὸ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκλείεται ἡ ἀπογοήτευσις. Αὐτὸ πάλι μᾶς θυμίζει τὰ περὶ μεγάλης καὶ μικρᾶς πίστεως. Ἐγὼ φέρω ἐνώπιον τοῦ Παντοδυνάμου τὸ σοβαρὸ αὐτὸ θέμα, καὶ μὲ αὐτὸ εἶμαι βέβαιος ὅτι συνέβαλον εἰς τὴν καλὴν ἐπίλυσίν του. Ποτὲ εἰς τὴν ζωὴ μου δὲν εἶπα, [σελ. 182] Θεέ μου, κάνε με αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο, ἀλλὰ ἐπεκαλούμην τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐθεωροῦσα ὡς ἀσεβὲς νὰ παρακαλέσω τὸν Θεὸν νὰ γίνω αὐτὸ ποὺ ἐνόμιζα καλὸ νὰ γίνω, καὶ δι' αὐτὸ ἐζήτησα ὁ Θεὸς νὰ εὐλογήσῃ, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσω προσηκόντως ὅ,τι καὶ ἂν γίνῃ.

Σήμερα, ὅμως, θέλω νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν μας ἐπὶ τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας τῆς προσευχῆς. Αὐτὸ ποὺ λέω ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ τὸ θέμα τῆς πίστεως. Διότι ἐμεῖς ἢ πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ἀπὸ αὐτὴν τὴν στιγμή καὶ πέρα θὰ εἶμεθα ἄπιστοι, ἢ θὰ εἶμεθα πιστοί. Καὶ διὰ νὰ εἶμεθα πιστοί, ἡ προσευχὴ ἀποτελεῖ ἓνα μεγάλο, ἓνα πολυτιμότερον βοήθημα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν θέλω νὰ ὑπογραμμίσω σήμερα τὴν ἀνάγκην τῆς προσευχῆς, διὰ νὰ ἔχωμε ὄχι τόσο ἀποτελέσματα

προσευχῆς, ἀλλὰ τὸν γαλβανισμόν, τὴν ἐνδυνάμωσιν ἀπὸ τὴν προσευχῆν. Καὶ ἐπειδὴ, ὅπως καὶ ἄλλοτε εἶπαμε, μπαίνομε στὸ τοῦννελ, νὰ ἔχωμε τὴν ἀφοβίαν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν προσευχῆν. Καὶ ἀρρώστια νὰ συμβῆ, μία λέξις προσευχῆς εἶναι ἐνίσχυσις καὶ δύναμις. Ἐὰν μπορῆς νὰ τὸ κάμῃς αὐτό, εὐρῆκες στόχο στὴ ζωὴ σου.

Γιὰ μᾶς, λοιπόν, ἡ προσευχὴ ἀποτελεῖ βιολογικὴν ἀνάγκην. Ὅ,τι εἶναι τὸ φαγητὸ διὰ τὸν ὀργανισμόν μας, εἶναι καὶ ἡ προσευχὴ διὰ τὸν πνευματικὸν μας ὀργανισμόν. Δὲν μποροῦμε νὰ ζήσωμε χωρὶς προσευχὴ. Δὲν ξέρω ἐὰν ἀποδεικνύεται ἡ προσευχὴ. Ἡ ἔλλειψις, ὅμως, προσευχῆς ἀποδεικνύεται. Πρέπει δι' αὐτὸ νὰ καλλιεργήσωμε πιὸ πολὺ τὴν προσευχῆν.

B

Θὰ ἤθελα ἀπὸ τὴν περικοπὴν κεφ. στ' στίχ. 1 - 13 τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου νὰ σταματήσω εἰς τὸ θέμα τῆς προσευχῆς. Παρ' ὅλον ὅτι ὁ Ματθαῖος γράφει συμπεπυκνωμένα τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, ἐδῶ ὁ Κύριος εἶναι σαφέστατος. Θὰ ἔλεγα ὅτι, ἐὰν ὁ Κύριος ἦρχετο ἐδῶ αὐτὴν τὴν στιγμὴν καὶ μοῦ ἔλεγε: Καλὰ, ἴσως εἰς ἄλλα σημεῖα θὰ εἶχες νὰ μοῦ **[σελ. 183]** πῆς κάτι διὰ τὸ ζήτημα τῆς σαφηνείας. Ἀλλὰ ἐδῶ, πῶς ἄλλως θὰ ἔλεγες καλλίτερα καὶ σαφέστερα ὅτι πρέπει νὰ κάμῃς τὴν προσευχῆν σου, χωρὶς οὔτε νὰ ἐπιδεικνύεσαι, οὔτε νὰ πολυλογῆς; Ὅμολογῶ ὅτι δὲν θὰ εὔρισκα σαφέστερον τρόπον ἐκφράσεως ἀπὸ αὐτὸν ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Κύριος. Ἡ προσευχὴ εἶναι μία ἀνάγκη τῆς ψυχῆς. Ὑπάρχει, βεβαίως, ἡ καλὴ προσευχὴ, ποὺ γίνεται ὅπως τὴν λέει ὁ Κύριος. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ κακὴ προσευχὴ, τὴν ὁποῖαν ὁ Κύριος μᾶς λέει νὰ ἀποφεύγωμε. Τὸ νὰ μὴ προσεύχωμαι ὅπως πρέπει εἶναι κάτι τοῦ ὁποῖου τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα θὰ τὰ αἰσθανθῶ. Εἶναι, πάντως, αὐτὸ καλλίτερον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ προσεύχωμαι καθόλου. Διότι τὸ τελευταῖον ὀδηγεῖ εἰς τὸν θάνατον. Θὰ πῆτε ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ δὲν προσεύχονται, καὶ ὅμως ζοῦν. Θὰ σᾶς ἀπαντήσω, ἐπαναλαμβάνοντας αὐτὸ ποὺ καὶ ἄλλοτε ἔχομε πῆ, ὅτι βεβαίως ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ, μολονότι καπνίζουν πολὺ, ἔφθασαν εἰς τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των. Αὐτό, ὅμως, δὲν σημαίνει ὅτι τὸ νὰ καπνίζῃ κανεὶς ὠφελεῖ. Ὅπως τὸ ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ δὲν προσεύχονται δὲν σημαίνει ὅτι ἡ προσευχὴ δὲν εἶναι εὐεργετικὴ καὶ ὅτι δὲν θὰ ἦσαν πολὺ καλλίτεροι, ἐὰν προσήχοντο. Θὰ φέρω δὲ πρὸς τοῦτο δύο παραδείγματα. Ὁ Ναπολέων δὲν προσήχετο. Ναί, ἀλλὰ δὲν ξέρω, ἢ μᾶλλον εἶναι βέβαιον ὅτι, ἐὰν προσήχετο, δὲν θὰ ἔκανε αὐτὰ τὰ σφάλματα ποὺ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὴν ἐξορίαν, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄλλη ἡ ἱστορία τῆς Γαλλίας. Δεύτερον, θὰ φέρω τὴν προσωπικότητα τοῦ Γλάδστωνος, ποὺ ἔκανε τὴν Ἀγγλίαν μεγάλην γονατιστὸς καὶ μέσα εἰς τὰς πολιτικὰς φροντίδας εἶχε καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸ σθένος νὰ ἀντιμετωπίζη τὸν Χάξλεϋ (Huxley) εἰς τὰς ὑλιστικὰς του δοξασίας. Αὐτὸς ἦτο πραγματικὸς χριστιανός.

Ἔπειτα, θὰ θυμηθῶ καὶ τὸν Μπίσμαρκ, ὁ ὁποῖος εἶπε καὶ ἔγραψε εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του ὅτι «ἀπὸ σήμερα παύω νὰ προσεύχωμαι». Καὶ ἀπὸ τότε ἔκανε διαδοχικὰ σφάλματα, ποὺ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὴν ταπείνωσιν καὶ τὸν ἐξευτελισμόν.

Ἄλλὰ γιατί νὰ μὴ θυμηθοῦμε καὶ τὸν πρῶτον μεταπολεμικὸν [σελ. 184] καγγελάριον τῆς Γερμανίας, τὸν Ἄντενάουερ, ὁ ὁποῖος ὡς προσευχόμενος ἄνθρωπος παρέλαβε μίαν Γερμανίαν ράκος καὶ τὴν ἀνέδειξε εἰς δύναμιν ζηλευτήν;

Βεβαίως, δέχομαι ὅτι ἡ προσευχὴ φέρει πολλές φορές ἓνα «μάζεμα» τῆς προσωπικότητος, μαλακώνει τὸν χαρακτῆρα, τὸν κάνει πολὺ εὐαίσθητον, ἐλαττώνει τὴν αὐτενέργειαν. Ἄλλὰ τοῦτο τί σημαίνει; Μήπως κάθε φάρμακο δὲν ἔχει καὶ τὰς παρενεργείας του; Ἄλλὰ ἡ ἱστορία ἡ ἀνθρωπίνη καὶ ἡ ἀτομικὴ ἑνὸς ἐκάστου ἐξ ἡμῶν ἔχει νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἡ προσευχὴ εἶναι καὶ ψυχικὸν ἀνέβασμα καὶ δύναμις εἰς τὴν ζωὴν, ὅταν γίνεται εἰς τὸ ταμιεῖον, ὅπως τὴν θέλει ὁ Κύριος, μὲ τὴν ἀπλότητα τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὸν πατέρα.

26

ΠΡΑΞΙΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ

A

Τὸ θέμα μας εἶναι σήμερα ἡ προσευχή ὡς πράξις ἐπαναστατική. Καὶ θὰ ἤθελα νὰ ξεκινήσωμε ἀπὸ μίαν διαπίστωσιν, περιέργον διαπίστωσιν. Ἡ προσευχή, βέβαια, προϋποθέτει πίστιν. Εἰς τί; Εἰς τὴν προσευχήν ! Θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ πῶ ὅτι εἶναι ἡ εὐκολωτέρα πίστις. Γιατί; Δὲν ξέρω ἂν εἶναι φαινόμενον παροδικόν, ἀλλὰ νομίζω ὅτι εἰς τοὺς καιροὺς μας ἀθεϊσμός ὑπὸ τὴν κυρίαν ἔννοιαν δὲν ὑπάρχει. Κανεὶς σοβαρὰ δὲν ἀρνεῖται ὅτι ἡ περισσότερον ἀβίαστος καὶ λογικὴ ἐκδοχὴ διὰ τὸ πῶς βρίσκεται αὐτὸς ὁ κόσμος εἶναι ὅτι Κάποιος τὸν ἔκανε. Τὸ δὲ ἐρώτημα, πῶς ὑπάρχει Θεός, ἀφοῦ δὲν τὸν βλέπω, δὲν εἶναι κἂν πλάνη, εἶναι πλέον χονδροκόπημα. Ὁ ἀθεϊσμός, ἄλλοτε, ἦτο τέκνον τοῦ πένθους καὶ τῆς πικρίας. Ὅταν διαβάζη κανεὶς τί ἔγινε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς ἦτο καθεστὼς βίας, ἀπορεῖ πῶς μόνον τόσος ἀθεϊσμός ὑπῆρξε. Ὁ ἀθεϊσμός ἐκεῖνος ἦταν ὑπόθεσις ἀπογνώσεως. Μπορεῖ ἐνίοτε νὰ ξεθωριάζη μέσα εἰς τὸν ἄνθρωπον οἰονδήποτε ἄλλο ἄρθρον πίστεως ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ὅμως τὸ «Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν... ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων» εἶναι, στὸ κάτω κάτω, ἡ πιὸ βολικὴ διὰ τὸ μυαλὸ τοποθέτησις τῶν πραγμάτων. Ἐναντι αὐτῆς τῆς τοποθετήσεως, μόνον μία ἀντίρρησις ὑπάρχει, ὅτι δὲν τὸν βλέπω τὸν Θεόν. Ἀλλὰ ἐπέισθη ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι πλέον σοβαρὰ ἀντίρρησις. Δὲν εἶναι κἂν συζητήσιμος ἀντίρρησις. Ἐμεῖς, πρὸ ἐνὸς αἰῶνος, δὲν εἴχαμε ιδέαν τῶν βασικωτέρων στοιχείων τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, καὶ παραξενευόμεθα ὅτι δὲν βλέπομεν τὸν Θεόν; Ὅταν [σελ. 186] ὁ ἀθεϊσμός ἤκμαζεν, δὲν εἴχαν ιδέαν περὶ ἠλεκτρισμοῦ καὶ μικροβίων. Σκεφθῆτε, ἀκόμη, ὅτι δὲν ἤξεραν τίποτε περὶ ἀτομικῆς ἐνεργείας!... Λοιπὸν, ἰσχυρίζομαι τὸ ἐξῆς: Ἀρκεῖ νὰ πῆς ὅτι ὑπάρχει Θεός, καὶ τίποτε ἄλλο δὲν χρειάζεται, γιὰ νὰ πῆς ὅτι πιστεύεις εἰς τὴν προσευχήν. Διότι μοῦ εἶναι διανοητικῶς ἀσύλληπτον νὰ δεχθῶ ὅτι ὑπάρχει Θεὸς καὶ ὅτι Αὐτὸς ὁ Θεὸς κατὰ κάποιον τρόπον δὲν εἶναι δέκτης τῆς προσευχῆς μου. Πιὸ πολὺ μπορεῖ νὰ συλλάβῃ τὸ μυαλὸ μου ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, παρὰ ὅτι ὑπάρχει Θεός, καὶ δὲν εἶναι Αὐτὸς ὁ Θεὸς τοῦλάχιστον ἕνας «δέκτης ραδιοφωνικός», ἕνας δέκτης τῆς προσευχῆς μου.

Μιά μέρα ἔθεσα μέσα μου τὸν ἐξῆς στοχασμόν, θεολογικῶς μὲν ὄχι ὀρθόν, ἀλλὰ λογικῶς, νομίζω, ἀπρόσβλητον. Ἐρωτῶ: Ἡ προσευχή εἶναι πρᾶξις εὐγενής; Για ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Νομίζω ὅτι, ἅμα ἓνας μοῦ πῆ ὅτι δὲν εἶναι, θὰ σταματήσω τὴν κουβέντα. Εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν συζητοῦνται. Πρᾶξις ὠφέλιμος εἶναι; Ἐπ’ αὐτοῦ ἀρκεῖ νὰ παραπέμψω εἰς τὸν Καρρέλ. Εἶναι ὠφέλιμον ὁ ἄνθρωπος, ὁ φορτωμένος μὲ τὶς τόσες ἀγωνίες, νὰ πῆ τὸ βράδυ «*ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθῆσομαι καὶ ὑπνώσω ὅτι σὺ Κύριε κατὰ μόνας ἐπ’ ἐλπίδι κατώκησάς με*»; Ὅλοι μας ἔχομε αὐτὴν τὴν πείραν, καὶ ὅταν κάνωμε, ἀλλὰ καὶ ὅταν δὲν κάνωμε προσευχὴν. Ἐχομεν καὶ τὴν θετικὴν πείραν καὶ τὴν ἐπιβλαβῆ ἀντίθετον. Ἐπομένως, νομίζω ὅτι δὲν μπορεῖ πολὺ αὐτὸ νὰ ἀμφισβητηθῆ, ὅτι εἶναι ἔξω συζητήσεως. Μένει, λοιπόν, τρίτον, τοῦτο: Ἡ ἀμφιβολία ἐὰν ὄντως αὐτὴ ἢ προσευχή, αὐτὴ ἢ ἐκπομπή, ἔχει ἓναν δέκτην, τὸν Θεόν. Πρὸ ὀλίγου εἶπα, δὲν μπορεῖ νὰ τὸ συλλάβῃ τὸ μυαλό μου τὸ ὅτι ὑπάρχει μὲν Θεὸς καὶ ὅτι δὲν εἶναι κατὰ κάποιον τρόπον δέκτης τῆς προσευχῆς μου. Θέλετε ὅμως νὰ τὸ ξεχάσω αὐτὸ ποὺ εἶπα; Νὰ τὸ ξεχάσω. Θέλετε νὰ ἀμφιβάλλετε; Πόσο θέλετε νὰ ἀμφιβάλλετε; Ἐνα τὰ ἑκατὸ νὰ ἀμφιβάλλετε; Ἐνενηνταεννέα τὰ ἑκατὸ νὰ ἀμφιβάλλετε; Ἐνενηνταεννέα τὰ ἑκατὸ μπορεῖτε νὰ ἀμφιβάλλετε. Ἐκατὸ τοῖς ἑκατὸ δὲν μπορεῖτε νὰ ἀμφιβάλλετε, διότι, ἅμα τὸ ἰσχυρισθῆτε αὐτό, τότε παύετε πλέον νὰ εἴσθε **[σελ. 187]** ὀρθολογιστῆς. Ἔτσι δὲν εἶναι; Ἔτσι εἶναι. Λοιπόν, δέχομαι ὅτι ἢ προσευχή εἶναι πρᾶξις εὐγενής, εὐεργετικὴ γιὰ μένα καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ ὅτι ἔχει ἓνα τοῖς ἑκατὸ πιθανότητα νὰ εἶναι καὶ ἀντικειμενικῶς ἀληθής, ὅτι δηλαδὴ ὑπάρχει ἓνα τοῖς ἑκατὸ πιθανότης ὅτι ὄντως, τὴν ὥρα ποὺ προσεύχομαι, ὑπάρχει κάποιος ὑπεράνθρωπος Δέκτης, ποὺ τὰ κύματα αὐτῆς τῆς προσευχῆς κατὰ κάποιον τρόπον τὸν βρίσκουν. Ἐχω, λοιπόν, ἓνα λαχεῖο μὲ πιθανότητα κέρδους ἓνα τοῖς ἑκατὸ, ἀλλὰ μὲ κέρδος ποιό; Τὸ πᾶν! Καὶ θὰ τὸ σκίσω αὐτὸ τὸ λαχεῖο; Γιατί;

Ἡ προσευχή εἶναι, λοιπόν, δεῖγμα ὅτι εἶναι εὐγενής ἢ πρόθεσις μας, ὅτι εἶναι πρᾶξις ἰσορροπημένων ἀνθρώπων καὶ μὲ ἓνα τοῖς ἑκατὸ πιθανότητα ὅτι αὐτὴ τῆ στιγμῇ ὁ Θεὸς ἀκούει αὐτὰ ποὺ λέμε, διότι ξέρει ὅτι μαζευτήκανε ἐδῶ ἄνθρωποι ποὺ ἓνα μόνο καρδιοχτύπι ἔχουν, τὴν βασιλεία Του.

Ὅλοι μας ἔχομε πείραν καὶ προσευχῆς καὶ μὴ προσευχῆς. Ἄς βάλωμε τὸν ἑαυτὸν μας νὰ θυμηθῆ τί γίνεται, ὅταν προσευχώμεθα, καὶ ἄς βάλωμε τὸν ἑαυτὸν μας νὰ θυμηθῆ τί γίνεται, ὅταν δὲν προσευχώμεθα. Μοῦ φαίνεται πὼς ὅ,τι πῶ ἐπ’ αὐτοῦ περισσότερο θὰ εἶναι φλυαρία.

B

Ἀλλὰ ἢ προσευχή μᾶς χρειάζεται καὶ γιὰ κάτι ἄλλο. Ἐργασίαι ὅπως αὐτή, ποὺ εἶναι γήναια κατὰ τὴν κατεύθυνσιν, πρέπει νὰ εἶναι οὐράναια κατὰ τὴν δύναμιν. Ὑπάρχει, δηλαδὴ, κίνδυνος μιὰ τέτοια ἐργασία νὰ γηινοποιηθῆ, νὰ γίνῃ γήναια, ὑπὸ τὴν εὐγενεστέραν ἔννοιαν τοῦ ὅρου γήναια. Δὲν ἐννοῶ κατ’ ἀνάγκην ἀτομικῶς γήναια. Ἀλλὰ γήναια πνευματικῶς. Φέρ’ εἰπεῖν, θὰ χρειασθῆ νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην, μὲ θέματα εὐποιίας, μὲ θέματα ψυχαγωγίας, μὲ θέματα

οικονομικά, δηλαδή γήινα υπό τὴν ἔννοιαν τὴν εὐγενῆ. Ὅταν, ὅμως, ἔχῃς τὴν προσευχὴν, τότε ἔχεις τὴν ἄγκυραν ἢ **[σελ. 188]** ὁποῖα σὲ καθησυχάζει ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ξεφύγῃς ἀπὸ τὸν Οὐρανόν. Θὰ ἔλεγα: Κάνε τὴν πνευματικὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ τῶν γονάτων σου, μὲ προσευχὴν, καὶ μὴ φοβᾶσαι. Ἀποτελεῖ, λοιπόν, ἡ προσευχὴ καὶ μίαν ἐγγύησιν. Ἀποτελεῖ ὅμως ἡ προσευχὴ καὶ κᾶτι ἄλλο πού χρειάζεται διὰ τὴν πνευματικὴν ἐπανάστασιν, διότι ἀποτελεῖ μίαν τροφήν δι' ἓνα στοιχεῖον πού εἶναι ἀπαραίτητον καὶ τὸ ἔχομε ξεχάσει λιγάκι: Τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Ὁ χριστιανός, ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ ἔχῃ φόβον Θεοῦ. Ἀλλιῶς δὲν εἶναι πνευματικὸς ἐπαναστάτης. Καὶ θὰ σᾶς πῶ γιατί. Βέβαια, δανείζομαι τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ ἀπὸ τὶς ἐθνικὲς ἐπαναστάσεις. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶχαν φόβον Θεοῦ, καὶ δι' αὐτὸ μποροῦσαν νὰ εἶναι ἐπαναστάται. Καὶ ἐξηγοῦμαι. Ὁ Μπίσμαρκ ἔχει πῆ τὸ περίφημον: «Οἱ Γερμανοὶ φοβοῦνται τὸν Θεόν, ἀλλὰ κανέναν ἄλλον». Νομίζω ὅτι περιττολογοῦσε. Ὅταν φοβοῦνται τὸν Θεόν, σ' ἀλήθεια ὅμως, τότε εἶναι περιττὸν νὰ πῆς ὅτι δὲν φοβοῦνται κανέναν ἄλλον. Διότι φρονῶ ὅτι ὁποῖος φοβεῖται τὸν Θεόν δὲν φοβεῖται κανέναν ἄλλον. Καὶ ὁποῖος φοβεῖται οἷονδήποτε ἄλλον, δὲν φοβεῖται τὸν Θεόν. Θὰ πῶ καὶ κᾶτι ἄλλο: Σ' αὐτὴν τὴν υπόθεσιν τῶν αἰσθημάτων μας ἔναντι ἀνθρώπων καὶ ἔναντι Θεοῦ, ἄλλοῦ μὲν ὑπάρχει ταύτισις – ἅς δώσω πλέον εἰς τὴν Διαλεκτικὴν Θεολογίαν ἐδῶ τὸν λόγον, ὅπως τούλάχιστον ἐγὼ τὴν ἔχω ἀντιληφθῆ– ἄλλοῦ δὲ ὑπάρχει ἀντίθεσις, διαλεκτικὴ σχέσις. Ταύτισις ὑπάρχει εἰς τὴν ἀγάπην. Ὅποιος ἀγαπᾷ τὸν Θεόν ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὁποῖος δὲν ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἀγαπᾷ οὔτε τὸν Θεόν. Ἀλλ' ὅμως ὑπάρχει καὶ ἡ διαλεκτικὴ, πού λέει ἢ τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο. Θὰ ἀγαπῶ καὶ τὸν Θεόν καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ θὰ ἀρέσω ἢ εἰς τὸν Θεόν ἢ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ διὰ τὸν φόβον: Ἡ τὸν Θεόν θὰ φοβοῦμαι, ἢ τοὺς ἀνθρώπους. Ὅποιος φοβᾶται τὸν Θεόν δὲν φοβᾶται τοὺς ἀνθρώπους. Κι' ὁποῖος φοβᾶται τοὺς ἀνθρώπους δὲν φοβᾶται τὸν Θεόν. Κι' ἐπειδὴ ἡ πνευματικὴ ἐπανάστασις ἢμπορεῖ νὰ γίνῃ μόνον μὲ ἓνα τρόπον, δηλαδή μὲ τὴν ἀφοβίαν ἔναντι τῶν ἀνθρώπων, **[σελ. 189]** ἄρα πρέπει νὰ γίνῃ μὲ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἐκτρέφει ἡ προσευχὴ. Νὰ γιατί ἡ προσευχὴ εἶναι ὄχι μόνον ἀγιαστικὴ, ἀλλὰ ἀπαραίτητος ἐπαναστατικὴ πρᾶξις.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ εἶναι ἡ προσευχὴ μας αὐτὸ πού πρέπει νὰ εἶναι, θὰ θυμίσω ἐκεῖνο πού ἔγραψε διαπρεπὴς ἱεροκῆρυξ, ὁ ἀείμνηστος Ξενοφῶν Μόσχος: «Ἀξιολύπητος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ μὴ γνωρίζων τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς. Ἀλλὰ εἶναι θρήνων ἄξιος ὁ γνωρίζων τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς καὶ μὴ προσευχόμενος». Πολὺ φοβοῦμαι ὅτι ἐμεῖς πού εἴμεθα ἐδῶ εἴμεθα θρήνων ἄξιοι, ὄχι διότι δὲν προσευχόμεθα καθόλου, ἀλλὰ διότι δὲν προσευχόμεθα ὅσο πρέπει. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι καὶ ἀπὸ ἀβιταμίνωσιν πάσχουν καὶ ὑποφέρουν καὶ ἐνδεχομένως πεθαίνουν, ὄχι μόνον οἱ καθόλου μὴ τρώγωντες καὶ μὴ λαμβάνοντες τροφάς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνεπαρκῶς τρεφόμενοι. Ἐμεῖς, λοιπόν, ἔχομε ἀμφότερα, καὶ τροφήν καὶ ἀβιταμίνωσιν, δηλαδή καὶ προσευχὴν καὶ ἀβιταμίνωσιν, διότι δὲν προσευχόμεθα ὅσο πρέπει. Γιατί; Καὶ διὰ λόγους προσωπικοῦ μας πταίσματος, βέβαια, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγους γενικοῦ πταίσματος. Τὸ ὁποῖον πταῖσμα βαρύνει ἀκριβῶς τὸν τρόπον μὲ

τὸν ὁποῖον ἡ χριστιανοσύνη προσεύχεται. Αὐτὸς ὁ τρόπος εἶναι θρήνων ἄξιος. Ἡ προσευχή μας εἶναι μουδιασμένη, κατσουφιασμένη, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ εἶναι ἓνα «κομπλέξ» μειονεκτικότητος. Πότε εἶναι μία εὐσεβῆς φλυαρία, πότε εἶναι μία ἐκπλήρωσις καθήκοντος, ἡ ὁποία γίνεται, διότι δὲν ἔχομε τὸ θάρρος νὰ ποῦμε ὅτι δὲν τὸ ἐκπληροῦμε. Τὰ ἐνενήντα ἐννέα τοῖς ἑκατὸν τῶν ἀνθρώπων προσεύχονται, διότι δὲν ἔχουν τὸ θάρρος νὰ ποῦνε ὅτι δὲν προσεύχονται. Προσεύχονται, δηλαδή, ἀπὸ φόβον! Καὶ ἄλλοτε –εἰς τὴν καλλιτέραν περίπτωσιν– προσεύχονται ἀπὸ ἐγωισμόν. Ἡ προσευχή, δηλαδή, εἶναι ἔκφρασις τοῦ ἐγωισμοῦ μας. Ἡ προσευχή καταντᾷ νὰ εἶναι μία σπατάλη χρόνου –αὐτὸ εἶναι τὸ μικρότερο κακό– τὸ μεγαλύτερο κακό εἶναι μία αὐταπάτη ὅτι προσευχόμεθα, ἐνῶ δὲν κάνομε τίποτε.

Γιὰ νὰ εἶναι ἡ προσευχή μας προσευχή καὶ γιὰ νὰ εἶναι ἡ **[σελ. 190]** προσευχή μας πρᾶξις ἐπαναστατικῆ, πρέπει νὰ εἶναι «ἐνοπλος». Καὶ εὐρίσκω ὅτι τρία εἶναι τὰ «ὄπλα» τῆς προσευχῆς:

Τὸ πρῶτον: Ὅταν προσευχώμεθα, νὰ ἔχωμε τὴν συναίσθησι τῆς πνευματικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀφ' ἧς τὸ εἶπαμε αὐτό, νὰ ξέρωμε ὅτι ἡ προσευχή εἶναι πρᾶξις ἐπαναστάσεως. Τί θὰ πῆ ἐπαναστατικὴ πρᾶξις ἐδῶ; Εἶναι μία ἐπίκλησις τοῦ Οὐρανοῦ, μία συμβολή μας γιὰ τὴν δημιουργία τῆς καινούργιας ἡμέρας. Καὶ αὐτὸ νὰ γίνεται μὲ ὑπερηφάνειαν, μὲ καύχησιν! Ὅχι –πρὸς Θεοῦ!– μὲ καύχησιν ὅτι κάνω ἀξιόμισθον πρᾶξιν καὶ ὅτι ὁ Θεὸς θὰ μὲ ἐπαινέσῃ δι' αὐτὸ κ.τ.λ. Ἀλλὰ μὲ καύχησιν, διότι κάνω μίαν πρᾶξιν εὐγενῆ, ἡ ὁποία ἀνήκει στὴν καινούργια ἡμέρα καὶ ἡ ὁποία φέρνει τὴν καινούργια ἡμέρα. Στὸ μήνυμα πού εἶχαμε κάνει τὸ 1943 ἐλέγαμε: «Κάθε στροφή ἐνὸς ἀπὸ μᾶς πρὸς τὸν Χριστὸν εἶναι ἓνα βῆμα τοῦ ἔθνους ὀλοκλήρου πρὸς τὴν εὐτυχίαν». Λοιπόν, κάθε προσευχή μὲ αὐτὸ τὸ νόημα εἶναι ἓνα βῆμα τοῦ ἡλίου τοῦ καινούργιου, πού χαράζει στὴν καινούργια ἡμέρα! Λοιπόν, τὸ πρῶτον ὄπλον τῆς προσευχῆς πρέπει νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ καύχησις, αὐτὴ ἡ ὑπερηφάνεια, αὐτὸ τὸ καμάρι, αὐτὴ ἡ εὐγνωμοσύνη, αὐτὸς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ἐκεῖνο πού γίνεται. Ὅχι μὲ τὴν ἰδέα ὅτι κάνομε κᾶτι πού θὰ μᾶς πῆ «μπράβο» ὁ Θεός. Ἀλλὰ κάνομε κᾶτι πού θὰ ποῦμε: Σὲ εὐχαριστοῦμεν, Θεέ μου, μετ' εὐγνωμοσύνης, διότι μᾶς ἀξιῶνεις νὰ κάνωμε τέτοια πρᾶξιν! Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτον «ὄπλον».

Τὸ δεύτερον «ὄπλον» πού πρέπει νὰ ἔχη ἡ προσευχή εἶναι ἡ ἀγάπη. Σκεφθῆτε παρακαλῶ τὴν προσευχὴν αὐτὴν καὶ τὴν ἄλλην, τὴν συνήθη. Ἡ προσευχή ἡ συνήθης εἶναι: Θεέ μου, σὲ εὐχαριστῶ πού ἐξύπνησα σήμερα– δηλαδή αὐτὰ εἶναι εἰς τὴν καλλιτέραν περίπτωσιν, διότι εἰς τὴν συνήθη περίπτωσιν δὲν εἶναι οὔτε κᾶν αὐτά. – Σὲ παρακαλῶ, σήμερα θὰ **[σελ. 191]** ἔχω αὐτὴν τὴν δουλειά, βοήθησέ με γιὰ τοῦτο, γιὰ κεῖνο. Τί εἶναι ὅλα αὐτά; Ἐγωισμός. Σκεφθῆτε, ὅμως, μία προσευχή ἡ ὁποία ἀρχίζει: Θεέ μου, σὲ εὐχαριστῶ μέν, διότι ἐμένα μοῦδωσες ὑγείαν –ἄς μιλήσωμε κί' ἔτσι μὲ τὸ θάρρος πού βλέπομε στοὺς «Ψαλμούς»–, ἀλλὰ ὑπάρχει τόσοσ κόσμος πού εἶναι στὰ κρεβάτια τοῦ ἀρρώστου, καὶ δὲν τὴν χαίρομαι καὶ τόσο πολὺ αὐτὴν τὴν ὑγείαν, διότι σκέπτομαι τόσα ἀδέλφια μου, πού ἄλλα πάσχουν ἀπὸ τοῦτο, ἄλλα πάσχουν ἀπὸ τὸ ἄλλο. Γιατί, βέβαια, γίνονται αὐτά, τὸ ξέρεις Ἐσὺ καλλιτέρα κί' ἀπὸ μένα. Ἀλλὰ δῶσε μου ἓνα: ἐφ' ὅσον μοῦ δίδεις ὑγείαν,

νά δικαιολογῆται ἀπὸ ἀνάλωσίν της γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ. Σὲ παρακαλῶ, Θεέ μου, γιὰ τὸν τάδε καὶ γιὰ τὸν δεῖνα – μιὰ προσευχή, δηλαδή, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ παρελαύνουν ἀνάγκαι καὶ δυσκολίαι ὅπου ἐγὼ νὰ μὴν παίζω ρόλο, καὶ εἰς τὸ κάτω τῆς γραφῆς, καὶ ἂν ἐγὼ ὅπωςδήποτε ἀναμιχθῶ, νὰ γίνῃ αὐτὸ εἰς πολὺ μικρὸν βαθμὸν. Μιὰ προσευχή ὅπου ντρέπεται ὁ προσευχόμενος νὰ μιλήσῃ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Αὐτὴ εἶναι ἡ καλλιτέρα προσευχή. Ἔχω πολλάκις ἀναφέρει ἐκεῖνο ποὺ λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: ὅτι «*ἐδόθη μοι σκόλοψ τῆ σαρκί... ἵνα μὲ κολαφίζη ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι*». Καὶ λέει: «*ὑπὲρ τούτου τρεῖς τὸν Κύριον παρεκάλεσα ἵνα ἀποστῆ ἀπ' ἐμοῦ*». Τὸ μέτρησε, ὅτι τρεῖς φορές εἶπε εἰς τὸν Θεὸν γι' αὐτὸν τὸν σκόλοπα. Ποιός; Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος λέει: «*μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ Θεός... ὡς ἀδιαλείπτως μνεῖαν ὑμῶν ποιοῦμαι πάντοτε ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου...*». Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος τὴν μισή του μέρα τὴν περνοῦσε προσευχόμενος γιὰ τοὺς ἄλλους, χρεώνει τὸν ἑαυτὸν του ὅτι τρεῖς φορές στὴ ζωὴ του παρεκάλεσε γιὰ ἓνα προσωπικὸ του θέμα! «*Τρεῖς τὸν Κύριον παρεκάλεσα*». Ἐμεῖς, ἐὰν εἴμεθα εἰς τὴν θέσιν του προσευχόμενοι, τοῦλάχιστον τρεῖς χιλιάδες φορές θὰ τὸ εἶχαμε κάνει! Κάνετε τὴν προσευχὴν ἀγάπην, συνδυᾶστε τὴν προσευχὴν μὲ τὴν ἀγάπην, καὶ θὰ δῆτε πῶς ἡ προσευχὴ εἶναι δύναμις!

Τρίτον: Παρ' ὅλον τοῦτο, ὑπάρχουν αἱ μέριμναι, αἱ [σελ. 192] ὁποῖαι, βέβαια, ὅσο τελειοποιούμεθα, ἀπὸ ἀτομικῶν γίνονται ὑπερατομικαί, διὰ τὰ προβλήματα τοῦ πνευματικοῦ ἔργου. Πρέπει, ὅμως, νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι ἔχομε καὶ μερίμνας αἱ ὁποῖαι, τέλος πάντων, μᾶς ἀπασχολοῦν. Μιὰ καὶ μᾶς ἀπασχολοῦν, νὰ γίνωνται προσευχή. Προσευχοποιήσις, λοιπόν, τῆς ζωῆς. Ἀρχίζω ἀπὸ τὸ ἐξῆς: Δὲν πρέπει νὰ ἐκφέρω δυσμενεῖς κρίσεις κατὰ προσώπων. – Διότι ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι τὸ πῶς θὰ φέρῃ καρποφορίαν αὐτὴ ἡ «*συκῆ*», δηλαδή, ἡ χριστιανοσύνη.– Ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις ὅπου κάνομε δυσμενεῖς κρίσεις κατὰ προσώπων. Θέλεις νὰ πῆς ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀναπόφευκτον; Ἴσως. Δὲν εἶναι ὅμως ἀναπόφευκτον τὸ νὰ μὴ τελειώσω μὲ μίαν προσευχὴν γιὰ τὰ πρόσωπα αὐτά. Νὰ πῆς δηλαδή: Θεέ μου, κακῶς μὲν ἔκανα καὶ ἔκρινα αὐτὸ τὸ πρόσωπο, τέλος πάντων τὸ ἔκανα. Σὲ παρακαλῶ, βοήθησέ το. Καὶ πρόσεξε: Στὸν ἑαυτὸν σου δὲν μπορεῖς νὰ τοῦ ἀπαγορεύσης νὰ κάνῃ δυσμενῆ κρίση, ἐκτὸς ἂν θέλῃς νὰ ὑποκρίνεσαι. Ἀλλὰ, ἂν θέλῃς νὰ εἶσαι εἰλικρινῆς ἄνθρωπος, δὲν μπορεῖς νὰ τοῦ τὸ ἀπαγορεύσης. Εἶναι στιγμὲς ὅπου εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν ἀγανακτήσης, νὰ μὴ πικραθῆς, νὰ μὴ κάνῃς καὶ δυσμενεῖς κρίσεις. Ἀλλὰ εἶναι φύσει δυνατὸν νὰ καταλήγῃ αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις εἰς μίαν προσευχὴν. Ὅταν ὁ ἄλλος σοῦ φερθῆ ἄσχημα, μὴ ζητᾶς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν σου νὰ μὴ κάνῃ δι' αὐτὸν δυσμενῆ κρίσιν. Διότι θὰ κοροϊδεύῃς τὸν ἑαυτὸν σου. Μπορεῖς, ὅμως, ἀφοῦ τὸ πῆς, νὰ πῆς πλέον στὸν ἑαυτὸν σου –ἦ, ἂν μπορῆς, καὶ μὲ τὸν συνεργάτην σου εἰς τὸ πνευματικὸν ἔργον ἐν διαλόγῳ ἀκόμη καλλίτερα– ἔ, τί λέτε τώρα, κλείνομε καὶ μὲ μίαν προσευχὴν γι' αὐτὸ τὸ πρόσωπο; Διότι δὲν ὑπάρχει μέσα σου ψυχολογικὴ ἀνάγκη νὰ μὴ προσευχηθῆς γιὰ τὸ πρόσωπο αὐτό. Ἐφερα αὐτὴν τὴν μέριμναν, γιὰ νὰ μὴ φέρω καὶ ἄλλας μερίμνας. Γιατί, ὅπως εἶπαμε, ἔρχεται, τέλος πάντων, μιὰ ἀνάγκη, μιὰ ἀνησυχία γιὰ κάτι ποὺ θὰ γίνῃ. Ἡ τελειοποιήσις εἶναι νὰ μὴν ἔχω τὴν ἀνησυχίαν. Μιὰ ὅμως καὶ τὴν ἔχω τὴν ἀνησυχίαν, τὴν

προσευχοποιῶ. Αυτό δὲν εἶναι ἡ ἐγωιστικὴ προσευχή. Διότι ἡ [σελ. 193] ἐγωιστικὴ προσευχὴ γίνεται ἐν ἐπιγνώσει καὶ ἐν ψυχρῶ, μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἔχω τὸν Θεόν – ὅπως ἐλέχθη εἰς ἕνα χριστιανικὸν συνέδριον εἰς τὴν Χάγην– ἐναντι ὠρισμένων ἀντιτίμων, ἀπὸ τὴν βελόνα ποῦ ἔχασα ἕως δὲν ξέρω τί! Ἐδῶ, ὅμως, εἶναι ἄλλο: Ἐδῶ θέλω νὰ ἐξαγιάσω τὰς μερίμνας μου. Ἐδῶ τὸ κάνω, διὰ νὰ ἀγιασθῶ. Λοιπόν, ξέρω ὅτι ἔπρεπε νὰ μὴν ἔχω μερίμνες. Ἀλλὰ μιὰ καὶ ἔχω, ἃς προσευχοποιοῦνται. Εἶναι ἡ προσευχοποίησις τῶν μεριμνῶν. Αὐτὴ δὲ ἡ προσευχὴ θὰ γίνεται ἔργον, ὅσον προχωρεῖ ἡ ἀφιέρωσις μας εἰς τὴν πνευματικὴν μας ἀποστολήν. Ὅσον, δηλαδή, ἀφιερούμεθα εἰς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τόσο περισσότερο καὶ ἀβιάστως θὰ λέμε τὸ «*ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν*». Ὅσο, ὅμως, μέσα μας ἀκόμη εἴμεθα εἰς ἀτελὲς σημεῖον καὶ ὑπάρχουν αἱ μερίμναι αὐταί, ἃς γίνονται προσευχὴ. Ἄς πῶ, δηλαδή: Ἐπρεπε, Θεέ μου, τὸ θέμα, λ.χ., τῆς αὐξήσεως τοῦ μισθοῦ μου νὰ τὸ ἀφήσω νὰ τὸ λύσης Ἐσύ. Μιὰ καὶ μὲ ἀπασχολεῖ ὅμως, τὸ φέρω ἐνώπιόν Σου. Καὶ θὰ ζητήσω καὶ τὴν συμπροσευχὴν καὶ τῶν ἄλλων.

Αὐτὰ εὐρίσκω ὅτι εἶναι τρία ὄπλα τῆς προσευχῆς. Νὰ τὴν ἀντιληφθοῦμε, πρῶτον, ὡς μέσον τῆς πνευματικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μὲ καύχησιν. Δεύτερον, νὰ εἶναι ἐκδήλωσις ἀγάπης, νὰ εἶναι ἔργον ἀγάπης. Καὶ τρίτον, νὰ εἶναι προσευχοποίησις τῶν μεριμνῶν τοῦ βίου, προσευχοποίησις τῆς ζωῆς μας. Λέω πολλές φορές ὅτι εἰς τὴν Λειτουργίαν, εἰς τὸ Χερουβικόν, λέγεται τό: «*Πᾶσαν τὴν βιοτικὴν ἀποθώμεθα μερίμναν*». Αὐτὸ λέγεται εἰς τὴν Θ. Λειτουργίαν. Εἰς τὴν ζωὴν, ὅμως, τῆς προσευχῆς, ἰσχύει τό: Πᾶσαν τὴν βιοτικὴν ἐπιστρατεύσωμεν μερίμναν. Θὰ ποῦμε, δηλαδή, εἰς τὸν ἑαυτὸν μας ὅτι, τώρα ποῦ θὰ προσευχηθῶ, θέλω νὰ μοῦ ἔρθουν ὅλαι αἱ μερίμναι. Νὰ πῶ, δηλαδή: Θεέ μου, ἔχω καὶ αὐτὸ τὸ θέμα. Κακῶς μὲν κάνω καὶ τὸ ἔχω. Μιά, ὅμως, καὶ τὸ ἔχω, τὸ φέρνω ἐνώπιόν Σου. Εἶχα αὐτὴν τὴν πικρίαν μὲ τὸν τάδε, ἔχω αὐτὴν τὴν ἀνησυχίαν, ἀνόητον ἔστω. Μιὰ καὶ τὴν ἔχω, ὅμως, τὴν φέρω εἰς τὴν [σελ. 194] προσευχὴν. Πές το καὶ μὲ συνεργάτας ἀδελφούς καὶ μόνος σου. Νομίζω ὅτι εἶναι ἀκόμη καὶ μία καλὴ ψυχοθεραπευτικὴ μέθοδος.

Δ

Τὸ θέμα τῆς προσευχῆς ἔχει δύο προβλήματα. Τὸ ἕνα πρόβλημα εἶναι τὸ δυσκολώτερο, καὶ τὸ ἄλλο εἶναι τὸ εὐκολώτερο. Ἄς ἀρχίσω ἀπὸ τὸ δυσκολώτερο. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἐξῆς: Ἡ προσευχὴ εἶναι ζήτημα ἐμπνεύσεως; Ἄν ναί, τότε δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ζήτημα ρυθμοῦ. Ρυθμὸς καὶ ἐμπνευσις εἶναι ἀντίθετα. Τί εἶναι ὁ προσευχόμενος, ποιητὴς ἢ δημόσιος ὑπάλληλος, ἢ στρατιωτικός; Ὁ στρατιωτικός, λ.χ., θὰ πάη στὶς ἐπτὰ ἢ ὡρα ἀκριβῶς στὴ δουλειά του. Ὅταν θὰ μπῆ μέσα στὸ γραφεῖο του, θὰ εἶναι ἐπτὰ ἢ ὡρα. Ἐπτὰ καὶ πέντε θὰ σημάνη προσκλητήριον. Ἐπτὰ καὶ ἐπτὰ θὰ γίνῃ κᾶτι ἄλλο. Ἐξ ἄλλου, ὁ ποιητὴς, ὁ ἀληθινὸς ποιητὴς, ποίημα θὰ συνθέσῃ, μόνον ὅταν θὰ τοῦ ἔρθῃ ἡ ἐμπνευσις. Αὐτά, βέβαια, ἔκαναν οἱ ἀληθινοὶ ποιηταί. Τί εἶναι, λοιπόν, ἡ προσευχὴ; Ἐμπνευσις ἢ ρυθμὸς; Ἡ, ἂν εἶναι ρυθμὸς,

ποῦ εἶναι ἡ ἔμπνευσις; Ἐὰν εἶναι ἔμπνευσις, ποῦ εἶναι ὁ ρυθμός; Καὶ τὸ θέμα εἶναι ὅτι ἔχομε ἀνάγκη καὶ τῶν δύο. Δηλαδή, πρέπει νὰ γίνῃ κάποια σύνθεσις. Ἀλλὰ πῶς θὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ σύνθεσις; Αὐτὸ εἶναι τὸ πρόβλημα τὸ ἕνα.

Τὸ δεύτερον πρόβλημα εἶναι ἐὰν ἡ προσευχὴ θὰ εἶναι αὐτοσχέδιος ἢ τυπικὴ. Εἶπα ὅτι αὐτὸ τὸ πρόβλημα εἶναι εὐκολώτερο. Ἐμεῖς ὅλοι ξεκινᾶμε ἀπὸ τὴν τυπικὴν προσευχὴν. Ἀρχίζομε τώρα νὰ χρησιμοποιοῦμε καὶ τὴν αὐτοσχέδιον. Ἀλλὰ καὶ ἡ τυπικὴ προσευχὴ χρειάζεται, φέρ' εἰπεῖν, διὰ τὴν στιγμὴν ποὺ λείπει ἡ ἔμπνευσις. Βέβαια, εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὑπάρχουν τυπικαὶ προσευχαὶ ποὺ δὲν μᾶς «μιλᾶνε». Ὑπάρχουν, ὅμως, καὶ προσευχαὶ ποὺ μᾶς «μιλᾶνε», ἰδιαιτέρως δὲ αἱ προσευχαὶ ποὺ λέγονται «Ψαλμοί». Μιὰ ἐπιλογὴ ἀπὸ τοὺς Ψαλμούς, ἀναγινωσκόμενα ὡς προσευχαί, βοηθοῦν πολὺ, ἰδίως δὲ ἐκεῖνος ὁ ΟΓ' (ΟΔ') Ψαλμός, ποὺ εἶναι καὶ ἔκφρασις παραπόνου. Ἕνας τέτοιος Ψαλμὸς εἶναι χρήσιμος σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ εἶσαι βαρύθυμος [σελ. 195] καὶ τᾶχεις –πέστο εἰλικρινά– καὶ μὲ τὸν Θεὸν ἀκόμη! Διαβάζεις τότε εἰς τοὺς Ψαλμούς: *Θεέ μου Θεέ μου, διατί μὲ ἐγκατέλιπες;* Καὶ λές, τότε, ἔ, ὄχι καὶ «μὲ ἐγκατέλιπε» πάλι, πολὺ εἶναι! Ἀφῆστε ἔτσι τὴν εἰλικρίνειαν νὰ ὀμιλήσῃ, τὴν εἰλικρίνειαν ποὺ ἔχει ἡ Ἁγία Γραφή. Ἐπαναλαμβάνω ἐκεῖνο ποὺ εἶπα καὶ ἄλλοτε: Ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι εἰλικρινὲς βιβλίον δὲν μπορεῖτε νὰ τὸ ἀρνηθῆτε. Καταλαβαίνω νὰ πῆτε ὅτι πλανᾶται. Ἀλλὰ δὲν καταλαβαίνω νὰ πῆτε ὅτι μιλάει μὲ σκοπιμότητα. Εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν «ἄσκοπον» βιβλίον, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν σκοπιμότητα τὸ περιεχόμενό του.

Ἕνα, λοιπόν, θέμα εἶναι αἱ τυπικαὶ προσευχαὶ, καὶ ὡς τέτοιες προσευχὲς εὐρίσκω κυρίως τοὺς ψαλμούς. Μιὰ μάλιστα πολὺ ωραία σύνθεσις προσευχῆς εἶναι ὁ ἐξάψαλμος.

Ἡ πνευματικὴ ἐπανάστασις δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ, ἐὰν δὲν κερδίσωμε τὴν μάχη τῆς προσευχῆς. Καὶ γιὰ νὰ κερδίσωμε τὴν μάχη τῆς προσευχῆς, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε ὅτι δὲν προσευχόμεθα. Δὲν λέω ὅτι καθόλου δὲν προσευχόμεθα. Θὰ ἔχετε ἀκούσει ἀνθρώπους ποὺ παραπονοῦνται ὅτι δὲν κοιμοῦνται. Αὐτό, βέβαια, δὲν σημαίνει ὅτι δὲν κοιμοῦνται καθόλου. Κοιμοῦνται, ἀλλὰ δὲν κοιμοῦνται ἀρκετά, καὶ αἰσθάνονται ὅτι φθίνουν. Δὲν ξεθαρρεύουν ἐκ τοῦ ὅτι κοιμοῦνται. Ὅπως καὶ ὅταν ἀκοῦς τὸν ἄλλον νὰ σοῦ λέῃ, κύριε, πεινάω. Γιὰ ν' ἀκοῦς ὅμως νὰ τὸ λέῃ αὐτὸ ἕνας ποὺ ζῆ καὶ στέκει στὰ πόδια του, θὰ πῆ ὅτι κάτι τρώει, διότι ἀλλιῶς θὰ εἶχε πεθάνει, ὅπως τότε στὴν Κατοχή. Ἀλλὰ πεῖνα λέγεται καὶ ἡ ἀνεπαρκὴς δίαιτα. Μὲ τὴν ἴδια ἔννοια εἴμεθα κί' ἐμεῖς πεινασμένοι καὶ ἄυπνοι ἀπὸ ἀπόψεως προσευχῆς. Καὶ ἐὰν δὲν θέλωμε νὰ ἔχωμε ἀπογοητεύσεις, πρέπει νὰ κερδίσωμε τὴν μάχην τῆς προσευχῆς καὶ νὰ τὴν ὀπλίσωμεν μὲ αὐτὰ τὰ ὄπλα ποὺ ἀνεφέραμε.

Καί, τελιώνοντας, ἤθελα νὰ ὑπογραμμίσω τὰ ἐξῆς: Τὸ πρόβλημα τῆς προσευχῆς γιὰ μᾶς εἶναι πρόβλημα μεγαλείου. Ἡ προσευχὴ σου μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖται ἔστω καὶ ἀπὸ δύο λέξεις, ἀλλὰ νὰ αἰσθάνεσαι ὅτι αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐπικοινωνῆς μὲ τὸν Θεόν. Ἡ ἀνθρωπότης προσπαθεῖ νὰ ξεγελάσῃ [σελ. 196] τὸν ἑαυτὸν της καὶ τὸ Θεῖον, ἀντικαθιστῶσα τὸ μεγαλεῖον διὰ τῆς φλυαρίας. «*Δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται*». Καὶ πολλάκις κατανατᾶ ἡ προσευχὴ νὰ εἶναι... «κατηχητικὸν σχολεῖον τοῦ Θεοῦ», εἰς τὸ ὁποῖον διδάσκεται...

ὁ Θεὸς πράγματα πού τὰ ἀγνοεῖ! Μάθημα Θεολογίας πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι πολλὰ τυπικὰ προσευχαί! Καὶ μάθημα καὶ τῶν ἀναγκῶν μας πρὸς τὸν Θεόν! Λοιπὸν, κυρίες καὶ κύριοι, ἀκοῦστε κάτι: Πιστεύω εἰς τὴν προσευχήν. Καὶ μὲ συγχωρεῖτε διὰ τὴν ἔκφρασιν πού θὰ πῶ, ἀλλὰ ἔχω δικαίωμα νὰ χρησιμοποιήσω αὐτὴν τὴν ἔκφρασιν: ὅταν ἐγὼ πιστεύω, νὰ πιστεῦτε καὶ σεῖς. Αὐτὸ πού λέω εἶναι, βέβαια, ὑπερβολή, ἀλλὰ ἔχω δικαίωμα νὰ τὴν πῶ. Κι' ἔχω δικαίωμα νὰ τὴν πῶ, διότι ἔχει ἡ ζωὴ μου ματώσει ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἔρευναν. Λοιπὸν, γιὰ μᾶς τὸ ζήτημά μας εἶναι μόνον νὰ μάθωμε νὰ προσευχώμεθα. Καὶ τὸ νὰ μάθωμε νὰ προσευχώμεθα εἶναι ζήτημα λακωνισμοῦ, ἀρκεῖ νὰ ξέρωμε ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀποτεινόμεθα εἰς τὸν Θεόν.

Θυμᾶμαι ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοὺς πρέσβεις ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐπῆγαν εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ζητήσουν σιτάρι, διότι δὲν εἶχαν. Ἐπῆγαν, λοιπὸν, οἱ πρέσβεις καὶ ἠγόρευσαν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας, τῆς «Ἀπέλλας», τῶν Σπαρτιατῶν περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ τοὺς βοηθήσουν οἱ Σπαρτιᾶται. Ὅποτε, ὅταν τελείωσε ἡ ἀγόρευσις των, οἱ Σπαρτιᾶται τοὺς εἶπαν ὅτι, λυπούμεθα, ἀλλὰ ἕως ὅτου μᾶς πῆτε τὸ τέλος, ἐξεχάσαμε τί εἶπατε στὴν ἀρχή, καί, ἐπομένως, δὲν καταλάβαμε τίποτε. Πηγαίνετε καὶ νὰ ἔλθουν ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι νὰ ποῦν λιγώτερα λόγια. Ἔρχονται καὶ οἱ νέοι πρέσβεις τῆς αὐτῆς πόλεως μὲ σάκκους ἄδειους καὶ λέγουν στοὺς Σπαρτιᾶτες τοῦτο μόνον: «Εἶναι ἄδειοι, γεμίσατέ τους». Ὅποτε οἱ Σπαρτιᾶται ἐγέμισαν μὲν τοὺς σάκκους μὲ σιτάρι καὶ παρέδωσαν τοὺς σάκκους αὐτοὺς εἰς τοὺς πρέσβεις, ἀλλὰ τοὺς εἶπαν συγχρόνως καὶ τὸ ἐξῆς: «Νὰ πᾶτε στὸ καλὸ καὶ νὰ πῆτε εἰς τὴν πόλιν σας ἄλλη φορὰ νὰ στέλνη πρέσβεις πού νὰ μὴν εἶναι τόσο πολυλόγοι ὅπως σεῖς. Ὅτι ἦσαν οἱ σάκκοι ἄδειοι, τὸ βλέπαμε, δὲν ἦταν ἀνάγκη **[σελ. 197]** νὰ μᾶς τὸ πῆτε. Τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ γεμίσουν, μὰ γιατί ἄλλο μᾶς τοὺς φέρατε;»

Ἡ εἰκὼν, βέβαια, δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον. Καὶ αὐτὰ πού λέω ἐπιδέχονται τὴν ἐξῆς ἀντίρρησιν: Ὅτι πολλάκις ὁ ἄνθρωπος προσεύχεται πολυλογῶν, διότι τοῦ ἀρέσει νὰ εὐρίσκειται ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου. Ὅπου, βέβαια, ὑπάρχει αὐτὴ ἡ πρόθεσις, τότε μάλιστα. Ἄλλως τε, καὶ διὰ νὰ κάμη τὸ ξεκίνημα τῆς προσευχῆς ἡ ψυχὴ, χρειάζεται καὶ μερικὲς λέξεις. Ὅτι, λοιπὸν, εἶπα δὲν τὸ εἶπα μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχη ἔκτασιν ἢ προσευχή, ἀλλὰ γιὰ νὰ τονίσω ὅτι τὸ σπουδαῖον εἶναι νὰ εἶναι μεγαλειώδης πρᾶξις ἢ προσευχή. Καὶ εἶναι μεγαλειώδης, ὅταν γίνεται ἐν συναισθήσει ὅτι αὐτὴ τὴ στιγμὴ κάνω τὸ μεγαλειωδέστερο πρᾶγμα πού μπορεῖ ἓνας θνητὸς νὰ κάνῃ! Κατ' ἐμέ, δύο εἶναι τὰ μεγαλειωδέστερα πράγματα: Πρῶτον, ἓνας λόγος προσευχῆς –ἀλλὰ ἀληθινῆς προσευχῆς– μὲ τὸν ὁποῖον ἐπικοινωνῆς μὲ τὸν Θεόν. Καί, δεύτερον, μία πρᾶξις ἀγάπης, μὲ τὴν ὁποίαν γίνεσαι θεός, διότι «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν». Μία πρᾶξις ἀγάπης, ἓνα τηλεφώνημα ἀγάπης. Ἀλλὰ νὰ γίνεται μὲ καμάρι ὅτι ἀξιοῦμαι μεγαλειώδους τινὸς πράξεως. Καὶ ὅτι κάνομε εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ νὰ τὸ κάνωμε μετὰ δέους καὶ καυχήσεως! Καὶ πρέπει νὰ φθάσωμε στὸ σημεῖον, ὥστε νὰ χρειάζεται νὰ περιστέλλωμε τὴν καύχησιν, διὰ νὰ μὴν πᾶμε ἀπὸ τῆς καυχήσεως εἰς τὴν οἴησιν. Ἀλλὰ ἓνας ἄνθρωπος πού δὲν κινδυνεύει νὰ ὑποστῇ οἴησιν δι' αὐτὰς τὰς ἱεράς ἀπασχολήσεις καλεῖται νὰ τις παρατήσῃ τις ἀπασχολήσεις αὐτές, διότι χάνει τὴν ὥρα του. Πρέπει, δηλαδή, αὐταῖ

αὶ ἀπασχολήσεις νὰ γίνωνται μὲ τέτοιαν τοῦ μεγαλείου συναίσθησιν, ὥστε ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀσχολεῖται μὲ αὐτὰ νὰ αἰσθάνεται τὸν κίνδυνον νὰ πέσῃ εἰς οἴησιν. Μάλιστα! Καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβω τὴν τετριμμένην, ἀλλὰ πάντοτε ἀληθῆ εἰκόνα τὴν ὁποίαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας χρησιμοποιοῦν: Ἐὰν κληθῆς ἀπὸ τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Κράτους εἰς συνεργασίαν, δὲν θὰ αἰσθανθῆς δι' αὐτὸ καμάρι; Ὅχι μόνον θὰ αἰστανθῆς καμάρι, ἀλλὰ καὶ θὰ κινδυνεύσης νὰ τὸ πάρης ἐπάνω σου. **[σελ. 198]** Τὸ ἴδιο εἶναι ἡ προσευχή. Καὶ ὄχι μόνον τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἀσυγκρίτως ἀνώτερο. Καὶ πρέπει καὶ ὡς πρὸς τὴν προσευχὴν νὰ ὑφίστασαι τὸν αὐτὸν κίνδυνον καὶ νὰ ἀναγκάζεσαι νὰ πῆς εἰς τὸν ἑαυτὸν σου «μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ». Ἀλλὰ νὰ χρειάζεται νὰ τὸ πῆς! Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ διὰ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ.

Κυρίες καὶ Κύριοι, ἔχομε ἀνάγκην μεγάλων ἀποφάσεων. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἰδρύθη μὲ μικρά, ἀλλὰ μὲ μεγάλα: «Καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθε καὶ ἐθεάσατο τελώνην ὀνόματι Λευῖν, καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀκολουθεῖ μοι». Καὶ ἀμέσως ὁ Λευῖς παρατάει τὸ θησαυροφυλάκιόν του, τὴν κάσσα του, τοὺς γονεῖς του, τὰ πάντα, καὶ ἀκολουθεῖ τὸν Κύριον. Μεγάλῃ πρᾶξι! Ἐὰν δὲν τὸ ἔκανε αὐτό, ἀλλὰ –γιὰ νὰ μιλήσωμε μὲ σημερινὰς ἐκφράσεις– ἔλεγε: «ἔχω ὑπηρεσίαν εἰς τὸ γραφεῖον ἀπὸ τις ὀκτῶ ὡς τις δώδεκα καὶ ἀπὸ τις δύο ὡς τις ἑπτὰ. Θὰ περιορισθῶ, λοιπόν, νὰ ἀκολουθῶ τὰ ἑσπερινὰ κηρύγματα τοῦ ραββί», ἐὰν ἔκανε αὐτό, τότε αὐτὸ πλέον θὰ ἦτο μικρὰ πρᾶξι. Ἀλλὰ αὐτός, ἀφήσας τὰ πάντα ἀμέσως, διὰ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν Κύριον, ἔκανε μίαν μεγάλην πρᾶξιν.

Χρειαζόμεθα μεγάλας πράξεις. Καὶ ὁ πνευματικὸς Δούναβις δὲν θὰ γίνῃ δωρεάν. Θὰ γίνῃ μὲ μεγάλας πράξεις. Καὶ νὰ προσπαθοῦμε, κάθε ποὺ καταπιανώμαστε γιὰ πράγματα τοῦ Κυρίου, νὰ αἰσθανώμεθα τὸ μεγαλεῖον των. Θὰ ὑπομνήσω ἀκόμη ὅ,τι πολλάκις ἔχω πῆ: Λαμβάνομε καλὰς ἀποφάσεις, ὄχι μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι θὰ τὰς τηρήσωμε ὅπωςδὴποτε, ἀλλὰ τοῦλάχιστον διὰ νὰ προσπαθήσωμεν, διὰ νὰ πολεμήσωμεν, ἔστω καὶ ἐὰν ἠττηθῶμεν. Ὁ ἠττημένος εἶναι μαχητὴς, ὁ ἄμαχος δὲν εἶναι μαχητὴς. Θὰ παρακαλέσω, λοιπόν, πάρα πολὺ νὰ ξεκινήσωμε αὐτὴν τὴν μεγαλειώδη προσπάθειαν καὶ ὅ,τι κάνομε, εἴτε προσευχόμεθα, εἴτε ἐργαζόμεθα εἰς τὸ ἔργον αὐτό, νὰ ἔχωμε τοῦλάχιστον τὴν συναίσθησιν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἔχωμε τὴν συναίσθησιν τοῦ μεγαλείου.

ΕΝΑ ΞΕΚΙΝΗΜΑ (*)

A

Τὸ θέμα ποὺ λέγεται προσευχή εἶναι πραγματικὰ θέμα ζωῆς ἢ θανάτου διὰ τὸν ἑαυτὸν μας καὶ διὰ τὴν ἀποστολὴν μας. Ἐνα ἀπὸ τὰ βασικώτερα πράγματα ποὺ πρέπει νὰ κάνη ὁ ἄνθρωπος εἶναι νὰ λάβη θέσιν εἰς τὸ ζήτημα ποὺ λέγεται προσευχή.

Κᾶτι ποὺ ξεχωρίζει τοὺς ἀνθρώπους εἰς κατηγορίας βασικὰς εἶναι καὶ ἡ προσευχή. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ προσεύχονται. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ δὲν ξεύρουν τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς καὶ δὲν προσεύχονται. Καὶ ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ξεύρουν τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ ἢ δὲν προσεύχονται καθόλου, ἢ προσεύχονται κατὰ καθῆκον, ἀλλὰ δὲν εἶναι ζωὴ τους ἡ προσευχή. Οἱ πρῶτοι εἶναι οἱ καθ' αὐτὸ πιστοὶ ἄνθρωποι. Οἱ δεῦτεροι ζοῦν, βέβαια, κατὰ κάποιον τρόπον, καὶ οἱ τρίτοι εἶναι εἰς τὸν «κάλαθον τῶν ἀχρήστων». Καὶ ὅταν λέμε νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸ θέμα ποὺ λέγεται προσευχή, ἀντιμετωπίζομεν τὸ ζήτημα νὰ φύγωμεν ἀπὸ τὸν «κάλαθον τῶν ἀχρήστων».

Τὸ οὐσιωδέστερον πρᾶγμα διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀποστολῆς μας εἶναι νὰ κάνωμε τὴν προσευχὴν πραγματικότητά καὶ δύναμιν εἰς τὴν ζωὴν μας. Τὸ πνευματικὸ ἔργον μας εἶναι ἔργον προσγειώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τρομερὰ ἐπικίνδυνον ἔργον. Ἡ προσγειώσις αὐτὴ τότε [σελ. 200] μόνον φέρει ἀποτέλεσμα, ὅταν καὶ ἡ γῆ εἶναι ἄστρον τοῦ Οὐρανοῦ, ὅταν ἰσχύη τό «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν». Ἡ ἐγγύησις εἶναι μία: Προσεύχου καὶ τότε πήγαινε, εἰς τὴν πορείαν τῆς χριστιανικῆς ἀνακαινίσεως καὶ προσγειώσεως, ὅσον τολμηρὰ καὶ ἐπαναστατικὰ κρίνεις.

Ἄς πετάξωμε, λοιπόν, ἓνα κάβο καὶ ἄς πιαστοῦμε γερὰ ἀπὸ τὸ θέμα ποὺ λέγεται προσευχή καὶ ἀπ' ἐκεῖ πλέον νὰ δέσωμε τὸ καράβι τῆς ζωῆς μας.

* Ἡ εἰσήγησις αὐτὴ ἐμφανίζει μίαν προσωπικὴν ἀγωνιστικὴν πεῖραν τοῦ συγγραφέως εἰς τὸ θέμα τῆς προσευχῆς, ἡ ὁποία ἤμπορεῖ νὰ ἀποτελέσῃ καὶ ἓνα βοήθημα διὰ τὸν ἀναγνώστην (σ. ἐ.).

Θὰ ξεκινήσωμε, λοιπόν, ἀπὸ ἓνα πείραμα προσευχῆς, ἀπὸ ἓναν τρόπον κατακτήσεως τῆς προσευχῆς, ὁ ὁποῖος, θὰ συνίσταται εἰς τὴν χρησιμοποίησιν πείρας αἰώνων, μὲ τοὺς ἑπτὰ σταθμοὺς προσευχῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, οἱ ὁποῖοι λέγονται, ἑπτὰ «ῥαί». Ἀπὸ παιδάκι εἶχα χρησιμοποιήσῃ αὐτοὺς τοὺς σταθμοὺς καί... δὲν ἔπαθα καμμίαν ζημίαν. Νομίζω ὅτι εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ κάνωμε ἓνα νέο ξεκίνημα εἰς τὴν ζωὴν μας μὲ τὰς «ῥαί» αὐτάς. Ἐὰν δὲ διαπιστώσωμεν ὅτι τηροῦνται αὐταὶ αἱ «ῥαί», τότε, ἀπὸ ἀπόψεως προσευχῆς, αὐτὸ καὶ μόνον ἀρκεῖ.

Ἄς ἰδοῦμε, ὅμως, πρῶτον, τί θὰ πῆ «ῥαί». «Ῥαί» θὰ πῆ «σταθμοί» προσευχῆς. Καὶ τί θὰ πῆ «σταθμοί» προσευχῆς; Πόσο ἐχρειάσθη, ἀλήθεια, ὁ ληστής ἐκεῖνος, διὰ νὰ πῆ τὸ «*μνήστητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*»; Θὰ ἔλεγα, λοιπόν, ὅτι καὶ ἓνα ἀκόμη λεπτόν τῆς ῥαί εἶναι ἀρκετόν, ἓνα, δηλαδή, λεπτό τῆς ῥαί νὰ σταματήσω πᾶσαν ἀπασχόλησιν πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ. Ἄς κυμαίνεται, λοιπόν, ἡ διάρκεια τῆς προσευχῆς, διὰ τὸ ξεκίνημα αὐτό, ἀπὸ ἓνα ἕως πέντε λεπτὰ τῆς ῥαί. Διότι, ἅμα εἰς τὸ ξεκίνημα αὐτὸ κάνης πάρα πάνω ἀπὸ πέντε λεπτά, ἔπειτα θὰ νομίζῃς ὅτι εἶναι λίγο τὸ λιγώτερο καὶ θὰ βλαβῆς.

Τί θὰ γίνεται εἰς αὐτὸ τὸ λεπτόν; Μία προσευχὴ κατὰ **[σελ. 201]** μόνας, ἡ ὁποία θέμα θὰ ἔχῃ τὴν ζωὴν ποὺ ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν προηγουμένην «ῥαί», ἀπὸ τὸν προηγούμενον σταθμὸν προσευχῆς. Γεγονότα εὐχάριστα, δυσάρεστα, φόβοι, χαραὶ, ἀνησυχίαι, ἐλπίδες, ὅ,τι ἄλλο.

Οἱ ἑπτὰ αὐτοὶ σταθμοὶ χρονικῶς ἡμπορεῖ νὰ γίνωνται περίπου ὡς ἐξῆς, κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πρώτη «ῥαί» ἄς εἶναι, διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, τὸ ξεκίνημα τῆς ἡμέρας. Τὸ μακαριώτερον, μάλιστα, εἶναι, μόλις ξυπνῶ τὸ πρωί, τὸ πρῶτο λεπτό τῆς ζωῆς τῆς ἡμέρας νὰ εἶναι προσευχή. Ἡ τρίτη «ῥαί» ἄς εἶναι πάνω - κάτω εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τοῦ ξεκινήματος τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ μεσημβρινοῦ φαγητοῦ. Νὰ διακόψῃς, δηλαδή, τὴν προμεσημβρινὴν ἀπασχόλησίν σου μὲ μίαν προσευχὴν. Ἡ ἕκτη «ῥαί» ἄς εἶναι πρὸ τοῦ γεύματος. Ἡ ἑνάτη «ῥαί» ἄς εἶναι μετὰ τὴν ἀπογευματινὴν ἀνάπαυσιν, ὥστε νὰ ἀποτελῇ τὸ μεταμεσημβρινὸν ξεκίνημα τῆς προσευχῆς. Τὸ λυχνικὸν ἄς εἶναι, πάνω - κάτω, περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Πρὸ τοῦ δείπνου εἶναι τὸ πρόδειπνον. Καὶ τέλος, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν, ἔρχεται τὸ ἀπόδειπνον, ποὺ γίνεται μετὰ τὸ δείπνον καὶ πρὸ τοῦ ὕπνου, ἀλλὰ ὄχι, φυσικά, καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν. Πρέπει, δηλαδή, νὰ φροντίσωμεν, ὥστε καὶ τὸ ἀπόδειπνον νὰ γίνεται εἰς ῥαί ποὺ νὰ ἔχωμεν ἀκόμη νηφαλιότητα.

Αὐταὶ εἶναι αἱ «ἑπτὰ ῥαί», οἱ ἑπτὰ σταθμοὶ προσευχῆς, πνευματικοῦ ἀνεφοδιασμοῦ, εὐσεβείας.

Ἐρχόμεθα, τώρα, ειδικώτερα εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν «ὠρῶν», πού συνδέεται μὲ τὸ θέμα «προσευχοποιήσις τῆς ζωῆς». Εἶναι δὲ τὸ θέμα αὐτὸ τὸ σπουδαιότερον ἀπ' ὅλα. Καὶ θὰ κερδίσωμεν τὴν μάχην αὐτὴν, ἐὰν ἡ ζωὴ μας περνᾷ ἀπὸ αὐτὲς τίς «ῥες» μὲ τὰ γεγονότα τὰ μικρὰ καὶ μὲ ἐκεῖνα πού φαίνονται ἀσήμαντα ἀκόμη. Εἰδικώτερον πρέπει τὸ **[σελ. 202]** θυμικόν μας νὰ περνᾷ ἀπὸ τίς «ῥες» αὐτές. Ὄταν αὐτὸ γίνῃ, γίνεται τὸ πᾶν. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν εὐρῆκα ἔνα βοήθημα, τὸ ὁποῖον καὶ συνιστῶ, διότι, ὅταν τὸ ἐτήρησα, εἶχε καλὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ βοήθημα αὐτὸ συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἔχωμε ἓνα δελτίο καθημερινό, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ γράφωμε τοὺς σταθμοὺς τῆς προσευχῆς καὶ νὰ σημειώνωμεν μίαν ἔνδειξιν εἰς τὴν ἀντίστοιχον ὥραν πού τηροῦμε. Καὶ χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀντιγράψωμε δουλικῶς τὸ σύστημα αὐτό, ὅποιος θέλει ἢμπορεῖ νὰ ἐμπνευσθῆ ἀπὸ αὐτό.

Ἐφ' ὅσον τηρεῖται αὐτὸ τὸ δελτίον, ἃς προσπαθοῦμε, ὥστε ἡ ζωὴ μας νὰ δελτιοποιῆται, καὶ τὸ δελτίον νὰ προσευχοποιῆται. Δηλαδή, ὅλα τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας θὰ γράφονται εἰς τὸ δελτίον ὡς θέματα προσευχῆς. Παραδείγματος χάριν: Ἀμέσως τώρα γράφω εἰς τὴν θέσιν τῶν εὐχαριστιῶν εὐχαριστίαν διὰ τὸν καλὸ καιρό. Ἄμα τελειώσει ἡ συγκέντρωσις, θὰ γράψω εὐχαριστία διὰ τὴν συγκέντρωσιν αὐτὴν. Ἐπειτα, ζητήματα πού μὲ ἀπασχολοῦν. Μὲ στενοχώρησε σήμερα μία ἀρρώστια; Τὸ γράφω. Ἄς ξέρωμε ὅτι ἡ προσευχὴ ἔγινε τὴν ὥρα ἀκριβῶς πού ἔγραφα τὸ θέμα εἰς τὸ δελτίον. Διότι, ὅπως σᾶς εἶπα, τὰ λόγια τῆς προσευχῆς δὲν λέγονται, διὰ νὰ πληροφορηθῆ ὁ Θεὸς τὰ ζητήματά μας, ἀλλὰ διότι ἐμεῖς δὲν ἢμποροῦμε νὰ συλλάβωμεν ἄλλως τὰ διανοήματά μας, παρὰ διὰ λέξεων. Ἐπομένως, εἰς τὴν πραγματικότητα, τὴν ὥρα πού ἔγραψες τὸ ζήτημά σου, ἔχει γίνῃ ἤδη ἡ προσευχὴ.

Ἐάν, λοιπόν, αὐτὸ τὸ καθημερινὸν δελτίον τὸ ἔχωμε σύντροφο τοῦ βίου μας διὰ κάθε θέμα πού μᾶς παρουσιάζεται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, ἔχομε αὐτομάτως καὶ τροφοδοσίαν μὲ θέματα τῶν ἑπτὰ σταθμῶν προσευχῆς τῆς ἡμέρας. Διότι, ἔως ὅτου ἀναφέρῃς διὰ τῆς προσευχῆς τὰ θέματα πού ἔχεις ἐκεῖ γράψει, τὸ λεπτὸν ἐπέρασεν ἤδη. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ προσευχοποιῶμε τὴν ζωὴν μας. Δι' αὐτό, ἃς προσπαθοῦμε ὅσον τὸ δυνατόν πυκνότερον νὰ γράφονται εἰς τὸ δελτίον γεγονότα τῆς ζωῆς μας, καὶ ἃς διαβάζονται τὰ θέματα αὐτὰ εἰς τοὺς ἑπτὰ σταθμοὺς προσευχῆς τῆς ἡμέρας.

[σελ. 203] Θὰ ἤθελα ἐπίσης νὰ προσέξωμεν καὶ κάτι τὸ ὁποῖον νομίζω ὅτι θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ κερδίσωμεν τὴν μάχην τῆς προσευχοποιήσεως τῆς ζωῆς μας: Πρὸς τοῦτο ἐκ τῶν ἑπτὰ «ὠρῶν» ἃς ἔχωμε τρεῖς «ῥες» μὲ ὠρισμένον πνευματικὸν αἶτημα. Αἱ ὑπόλοιποι «ῥαι» ἃς διέπωνται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὰ θέματα τοῦ καθημερινοῦ δελτίου.

Ἡ πεῖρα εἶναι ὅτι πολὺ ὠφελεῖ ἡ τήρησις τοῦ δελτίου. Ἄν κάμῃς αὐτὸν τὸν κόπον, θὰ ἰδῆς ὅτι κερδίζεις εἰς βεβαιότητα ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν τήρησιν τῶν σταθμῶν αὐτῶν προσευχῆς.

Ἦθελα νὰ ἀναφέρω ἐπίσης ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ μίαν πεῖραν καί, ἐπομένως, ἀντιστοίχως νὰ κάμω μίαν πρότασιν. Ἐπειδὴ τὸ ζήτημα εἶναι νὰ εὐρίσκωμε θέματα διὰ τὴν προσευχήν, καὶ δὲν ὑπάρχει πάντοτε ἡ πρὸς τοῦτο ἔμπνευσις, ἡ Ἐκκλησία –καὶ ὅταν λέω Ἐκκλησία ἐννοῶ ἡ χριστιανοσύνη– εὐρῆκε ὡς λύσιν τοῦ ζητήματος τὴν τυπικὴν προσευχήν, δηλαδὴ τοὺς Ψαλμοὺς καὶ τυπικὰς προσευχὰς ἀνδρῶν ἁγίων. Μακρὰ ἀφ’ ἡμῶν ἡ σκέψις νὰ τὰς ὑποτιμήσωμεν, λέγοντες ὅτι τάχα εἶναι ξένα ἀπὸ ἡμᾶς αἱ τυπικαὶ προσευχαί. Δὲν εἶναι αὐτὸ ἀλήθεια. Καὶ θὰ συνίστων πάρα πολὺ τὴν τυπικὴν προσευχήν ὡς ὑποβοήθημα καὶ ὑποστήριξιν τῆς μὴ τυπικῆς προσευχῆς. Ὅταν ὑποτιμῶμεν τὴν τυπικὴν προσευχήν, ἀφαιροῦμε τὸ στήριγμα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δὲν ἔχει μὲν πνευματικότητα, ἀλλὰ δὲν παύει νὰ εἶναι καὶ αὐτὸς παιδὶ τοῦ Θεοῦ, «δι’ ὃν Χριστὸς ἀπέθανε». Δὲν ἔμπορεῖ, ἄλλως τε, ὁ καθένας νὰ κἀνῃ πνευματικὴν προσευχήν. Διότι ἡ πνευματικὴ προσευχὴ εἶναι καὶ δημιουργία. Καὶ ὁ πιὸ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἄλλως τε, δὲν ἔχει ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην ἀκμὴν δυνάμεων. Δι’ αὐτό, καὶ ἐὰν ἀκόμη ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει διάθεσιν διὰ προσευχήν, ἄς περιορισθῇ εἰς τοῦτο: Ἄς σταματήσῃ ἓνα λεπτὸ τῆ δουλειᾶ του καὶ ἄς πῆ ὅτι κατὰ τὸ λεπτὸ αὐτὸ δὲν θὰ κἀνῃ τίποτε πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ τὸ λεπτὸν ἄς εἶναι κενὸν ἀπὸ πᾶσαν ἀπασχόλησιν, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔχει ἔμπνευσιν προσευχῆς. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τελικῶς δὲν θὰ γίνῃ, διότι, ὅταν **[σελ. 204]** κανεὶς τὸ κἀνῃ αὐτό, μοιραίως κάποιαν σκέψιν προσευχῆς θὰ κάμῃ.

Δ

Οἱ καιροὶ μας εἶναι μία δοκιμασία εἰς παγκόσμιον κλίμακα, καὶ πρέπει νὰ ἐπιτύχωμεν εἰς τὰς ἐξετάσεις τῶν καιρῶν. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι ψυχικῶς. Καὶ θὰ εἴμεθα ἔτοιμοι ψυχικῶς, ἐὰν ἐτοιμάσωμε πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὸν ἐσωτερικὸν μας κόσμον. Καὶ εἰς αὐτὰ ποὺ ἔχομε πῆ διὰ τὸν ἐσωτερικὸν μας κόσμον θὰ προσθέσω τὸ θέμα «Αἱ “ῶραι” καὶ ὁ ἐσωτερικὸς μας κόσμος».

Ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος, ἐξ ἄλλου, λαμβάνει ἐπίγνωσιν ἑαυτοῦ διὰ τῆς προσευχῆς. Ἡ προσευχὴ, πάλι, θεριεύει τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον. Ὁ Κυβερνήτης τοῦ Παντὸς δίδει διὰ τῆς προσευχῆς δύναμιν. Τὴν δυσκολίαν ποὺ λέγεται ἀρρώστια θὰ τὴν ἀντιμετωπίσωμε μὲ μεγάλην δύναμιν διὰ τῆς προσευχῆς. Ἡ προσευχὴ, λοιπόν, ἔχει δύο ἐπιδράσεις. Πρῶτον, δι’ αὐτῆς λαμβάνει τὸν λόγον ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων, βοηθεῖ δηλαδὴ εἰς τὴν στεγάνωσιν, ἐπισπῶν καὶ τὴν Θεῖαν Χάριν. Δεύτερον, δίδει πεῖραν ὅτι ὑπάρχει ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος, ὁ πνευματικὸς κόσμος.

Μὲ ἀπησχόλησε, λοιπόν, κατόπιν τούτου τὸ θέμα πῶς θὰ γίνωνται καλὰ οἱ «ῶρες», ὅ,τι γεγονὸς καὶ ἂν συμβῆ, διότι τὸ ἀδιατάρακτον τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης

ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν καλὴν καὶ πιστὴν τήρησιν τῶν «ὠρῶν». Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι πρέπει νὰ βαδίσωμε μὲ τὰ εὐκολώτερα. Τὸ νὰ ἐφαρμόσω, δηλαδή, εἰς τὴν πρᾶξιν τὸ σύνθημα νὰ μὴν ἀνησυχῶ γιὰ τίποτε, δὲν εἶναι στὸ χέρι μου. Εἶναι, ὅμως, στὸ χέρι μου νὰ κάνω καλλίτερα τὶς «ῥῆρες», ὥστε νὰ μπορῇ ἐπ’ αὐτῶν νὰ στηριχθῇ ἡ εἰρήνη μου. Ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη εἶναι κάτι ἀόριστον, ἐνῶ αἱ «ῥῆραι» εἶναι κάτι ὠρισμένον. Ἀντικαθιστῶ, λοιπόν, τὸ ἀόριστον διὰ τοῦ ὠρισμένου. Καὶ τὸ ζήτημα πλέον εἶναι πῶς θὰ ζωντανέψουν αἱ «ῥῆραι», ὥστε, ὅ,τι καὶ ἂν συμβῇ, νὰ πῶ: **[σελ. 205]** θὰ κάνω τώρα τὴν προσευχὴν, λ.χ., τοῦ «λυχνικοῦ», καὶ αὐτὸ θὰ μὲ γεμίση εἰρήνην. Διότι, ἅμα τὸ λύσω αὐτὸ τὸ πρόβλημα, ἔλυσά τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς μου, τῆς ἀποστολῆς μου, τῆς εὐτυχίας μου.

Εὐρῆκα, λοιπόν, καὶ προτείνω ὡς μίαν λύσιν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ διὰ τὴν βελτίωσιν καὶ τὸ ζωντάνεμα τῶν «ὠρῶν» τὴν προσπάθειαν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τριῶν εἰδικωτέρων σημείων: Κάθε, δηλαδή, «ῥῆρα» καλὸν θὰ εἶναι νὰ περιλαμβάνη τὰ ἐξῆς τρία:

1. Μίαν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν ἱερότητος (γονυκλινῆς ἢ εἰς τόπον ἱερόν), ἐφ’ ὅσον, βέβαια, τοῦτο εἶναι δυνατόν.

2. Ὅσο μποροῦμε περισσοτέραν προσευχοποίησιν τῆς ζωῆς: Δηλαδή, κάθε «ῥῆρα» ἃς περιέχη τρία τούλάχιστον θέματα ἀπὸ τὴν ἄμεσον ζωὴν, τρία συγκεκριμένα βιώματα.

3. Κάθε «ῥῆρα» νὰ συνοδεύεται –καὶ μάλιστα καλὸν εἶναι νὰ ἀρχίζη– ἀπὸ ἕναν ψαλμό.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἀνοίγει καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ καὶ βοηθεῖται ἡ αὐτεξέτασις.

Νομίζω ὅτι, ἂν αὐτὰ γίνουν ὡς πρῶτον ξεκίνημα καὶ ὑπάρχει ὁ σχετικὸς ἔλεγχος ὅτι τηροῦνται, θὰ πρέπει πλέον νὰ ἀπαγορεύωμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας τὴν ἀμφιβολίαν κατὰ πόσον ὄντως προσευχόμεθα.

Ε

Καὶ ἔρχομαι εἰς τὸ ἐξῆς θέμα. Νὰ προσέξωμε, διότι, ἅμα ἀρχίσωμε τὶς «ῥῆρες» αὐτές, θὰ διαπιστώσωμε ὅτι τὶς τηροῦμε μόνον τυπικῶς καὶ ὄχι οὐσιαστικῶς, καὶ τότε θὰ μᾶς ἔλθῃ ὡς πειρασμὸς ἢ σκέψις ὅτι, ἂν εἶναι νὰ καταλήξουν αἱ «ῥῆραι» εἰς ἕνα ἀπλοῦν τύπον, τότε τί τὸ ὄφελος; Προσοχή, διότι εἶναι πολὺ τὸ ὄφελος, μέγα τὸ ὄφελος. Πρέπει μὲν αἱ «ῥῆραι» νὰ μὴ γίνωνται μόνον τυπικῶς, ἀλλὰ προκειμένου νὰ μὴ γίνωνται καθόλου, εἶναι χίλιες φορές καλλίτερα νὰ γίνωνται, **[σελ. 206]** ἔστω καὶ μόνον τυπικῶς. Διότι θὰ κάμῃς τὴν «ῥῆραν» μίαν φορὰν τυπικῶς μόνον, δύο φορές τυπικῶς μόνον, τρεῖς φορές τυπικῶς μόνον, χίλιες φορές τυπικῶς μόνον. Μία φορὰ θὰ τὴν κάμῃς οὐσιαστικῶς. Χάριν τῆς μιᾶς αὐτῆς, ἤξιζαν οἱ χίλιες προηγούμενες! Καὶ ἔπειτα, τί θὰ εἶπῃ «τυπικῶς»; Ἄρά γε, ἀποτελεῖ ἀπλοῦν τύπον ἢ δύναμις τῆς θελήσεως νὰ τηρῆς κάθε ἡμέραν αὐτὸ τὸ σύστημα τῶν «ὠρῶν»; Τύπος μόνον εἶναι, ἢ μήπως εἶναι καὶ οὐσία; Καὶ μόνον τὸ νὰ τηρῆς τὸ σύστημα αὐτὸ εἶναι οὐσία. Κί’

ἂν ἀκόμη τὴν πάρης ὅτι εἶναι καθαρῶς μία τυπικὴ πρᾶξις, ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἶναι πρᾶξις θελήσεως, εἶναι πρᾶξις σεβασμοῦ καὶ αὐτοπειθαρχίας. Δι' αὐτὸ ἄς κοιτᾶμε, ὅσον ἠμποροῦμεν, αἱ «ῥαί» αὐταὶ νὰ τηροῦνται ἐν πνεύματι, ὥστε νὰ προσευχοποιοῦμεν τὴν ζωὴν μας. Ἀλλὰ τὸ πνευματικὸν δὲν πειθαρχεῖ ὅπως τὸ μηχανικόν, καὶ δι' αὐτὸ μὴ περιφρονοῦμεν καὶ τὸ μηχανικόν. Ὡστε, ἐνῶ ἡ ἐπιδιώξις μας θὰ εἶναι ἡ πνευματικότης, ἡ ὑπόσχεσίς μας θὰ εἶναι ἡ τυπικότης. Θὰ ἐξετάζωμε τὸν ἑαυτὸν μας μόνον ἐὰν ἐτηρήσαμεν τὰς «ῥαί», ἔστω καὶ τυπικῶς. Αὐτὸ ποὺ λέμε φαίνεται κάπως χαμηλό. Ἐὰς τὸ τηρήσωμε, ὅμως, καὶ θὰ ἰδοῦμε ἂν εἶναι καλό.

Προσοχή, ἀκόμη, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς: Καὶ ἡ συμπροσευχὴ, βέβαια, εἶναι θεῖον δῶρον. Ἄλλο, ὅμως, τὸ ἓνα καὶ ἄλλο τὸ ἄλλο. Αὐτὰ ποὺ λέμε τώρα διὰ τὰς «ῥαί» ἀφοροῦν τὴν κατὰ μόναν προσευχὴν.

Ἐὰς προσέξωμε νὰ μὴ περιφρονησωμε αὐτὸ τὸ σύστημα τῆς προσευχῆς, ἐπειδὴ εἶναι εὐκόλο. Εἶναι πολὺ εὐκόλο, ἀλλὰ εἶναι φοβερὸ πρᾶγμα νὰ νικᾶς τὸ εὐκόλο! Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ νικήσωμε τὸ ἐμπόδιον ἀπὸ τὴν εὐκολίαν αὐτήν. Ἐὰν ὅμως ὑπερνικήσωμε αὐτὸ τὸ ἐμπόδιο καὶ ἐὰν τηρήσωμε τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς προσευχῆς, θὰ ἰδοῦμε τί εὐλογία θὰ ἀποτελέσῃ διὰ τὴν ζωὴν μας, πῶς διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ θὰ μᾶς δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπανορθώσωμε πολλῶν ἐτῶν παραλείψεις. Ἐὰν, ὅμως, τὴν εὐκαιρίαν αὐτήν τὴν χάσωμε, ἄς ξέρωμε ὅτι δὲν εἶναι ἄπειρος ὁ ἀριθμὸς τῶν διδομένων εὐκαιριῶν.

[σελ. 207]

Z

Ἀπὸ τὴν μέχρι τοῦδε πείραν ἀπὸ τὸ ξεκίνημα τῆς προσευχῆς, ἀντελήφθην τὰ ἐξῆς: Πρῶτον, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἡ προσπάθεια αὐτὴ διὰ τὴν προσευχὴν ὑπάρχει, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ προσπάθεια αὐτὴ δὲν ἄρχισε ἀκόμη νὰ ἀποδίδῃ ἐκεῖνο ποὺ θὰ περίμενε κανεὶς. Τὸ ἐρώτημα εἶναι τώρα πῶς θὰ προχωρήσωμε εἰς τὸ νὰ ἀποδίδῃ. Ἐχομεν κάποια προθεσμίαν ἀκόμη, διὰ νὰ τονωθῇ ἡ ἀπόδοσις. Διότι, ἐὰν ἀφήσωμε, ὃ μὴ γένοιτο, νὰ παρέλθῃ ἡ προθεσμία, καὶ ἡ προσπάθεια αὐτὴ δὲν ἀποδώσῃ τὸ ἔργον ποὺ πρέπει νὰ ἀποδώσῃ, τότε θὰ ἀρχίσῃ νὰ σβήνῃ ἡ προσπάθεια αὐτὴ τῆς προσευχῆς. Ἀλλὰ συγχρόνως θὰ σβῆσῃ καὶ μία μεγάλη ἐλπίς νὰ ἀξίξῃ νὰ ζήσωμε κί' ἐμεῖς. Ἡ θὰ ζοῦμε ὡς ἄνθρωποι τῆς προσευχῆς, ἢ δὲν θὰ ζοῦμε. Δι' ὃν λόγον δὲν ἠμποροῦν καὶ τὰ πουλιὰ νὰ ζήσουν ὅπως τὰ ἔρπετά.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ ποῦμε ὠρισμένας σκέψεις ἀπὸ τὴν πείραν τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἀπὸ τὴν προσπάθειαν αὐτήν. Τὸ πρῶτον ποὺ ἔχωμε νὰ ποῦμε εἶναι ὅτι ἐκάναμε ἓνα λάθος στὸ ξεκίνημά μας. Δὲν ὑπελογίσαμε, δηλαδή, ὅτι θὰ κάνωμε λάθη. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ λάθος. Ἐχω σημειώσῃ εἰς ἓνα χαρτὶ τὶς βασικὰς πλάνες τῆς ζωῆς μου. Μία βασικὴ πλάνη εἰς τὴν ζωὴν μου ἦτο ἡ ἐξῆς: Ἐνόμισα ὅτι ὁ χριστιανικὸς ἀγὼν εἶναι ζήτημα ἀποφάσεων. Ἐνῶ δὲν εἶναι μόνον ζήτημα ἀποφάσεων, ἀλλὰ εἶναι ζήτημα καθημερινῆς καὶ συνεχοῦς προσπάθειας. Δὲν ὑπάρχει κινητὸν τὸ ὁποῖον μὲ ἓνα σπρώξιμο νὰ προχωρῇ. Τὸ ἀεικίνητον θὰ ἦτο αὐτό, ἀλλὰ τὸ ἀεικίνητον δὲν ὑπάρχει. Οὔτε, ὅμως, καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ ὑπάρχει.

Θέλει, ἐπομένως, καὶ τὸ θέμα προσευχῆ συνεχῶς μίαν νέαν δύναμιν ποὺ νὰ τὸ σπρώχνῃ πρὸς τὰ ἔμπρός. Θὰ γίνουν, λοιπόν, τὰ πρῶτα λάθη, καὶ ἓνα διάστημα θὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε, γιὰ νὰ κάνουμε τὰ πρῶτα μας λάθη, γιὰ νὰ σκεφθοῦμε, γιὰ νὰ βελτιώσωμε καὶ νὰ προχωρήσωμε ἔτσι, ὥστε νὰ γίνῃ πράγματι ἡ προσευχὴ ζωὴ μας. Διότι, ἐὰν κάνουμε τὴν προσπάθεια αὐτὴ καὶ **[σελ. 208]** εἴμεθα πράγματι ἐμεῖς ἄνθρωποι προσευχῆς, ἀναλαμβάνω τὴν «τρέλλαν» νὰ σᾶς πῶ ὅτι θὰ ἀλλάξῃ ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος! Εἶναι «τρέλλα» αὐτὸ ποὺ λέω, ὅσο ἦταν «τρέλλα» αὐτὸ ποὺ εἶπε Ἐκεῖνος, ὅτι «ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταθήσεται...». Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ «τρέλλα» εἶναι θεία δημιουργία! Ἐὰν πιστεύωμεν εἰς τὸν Κύριον ὡς Ἀρχηγόν μας, πρέπει νὰ μὴ διστάζωμεν νὰ ποῦμε αὐτὴν τὴν «τρέλλαν».

Αὐτό, λοιπόν, εἶναι τὸ πρῶτο λάθος. Καὶ ἡ ἐπανόρθωσις τοῦ πρώτου λάθους εἶναι νὰ κοιτάξωμε ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα νὰ ἔχωμε, ὄχι, βέβαια, τὴν ἀγωνίαν, ἀλλὰ τὸ αἶσθημα ὅτι δὲν τὸ «πιάσαμε» ἀκόμη τὸ θέμα αὐτό, ἀλλὰ ἀσχολούμεθα μὲ τὸ νὰ τὸ «πιάσωμε».

Τὸ δεύτερο λάθος ποὺ ἐκάναμε ἦταν τοῦτο: Ἡ προσευχὴ, βέβαια, χρειάζεται νὰ λειτουργῇ, ἀκριβῶς ὅταν εἴμεθα ἀπησχολημένοι, ὅταν εἴμεθα γεμάτοι ἔννοιες, στὸ γραφεῖο, στὴ δουλειά, κ.τ.λ. Πράγματι, ὅταν εἴμεθα ἀπησχολημένοι, τότε ὑπηρετεῖ ἡ προσευχὴ. Ναί, ἀλλὰ τότε δὲν ὑπηρετεῖται ἡ προσευχὴ. Ὑπηρετεῖται εἰς ὥρας «σχολῆς». Μὲ ἄλλα λόγια, θέλει καὶ αὐτὴ τὴν ὥρα της. Χρειάζεται, δηλαδή, ἡ προσευχὴ καὶ τὴ μιά μέρα καὶ τὴ δεύτερη μέρα καὶ τὴν τρίτη μέρα ποὺ νὰ εἶναι ὄχι ἡ ἀποκλειστικὴ μας δουλειά, ἀλλὰ ἡ κυρία δουλειά. Χρειαζόμεθα, δηλαδή, μίαν περίοδον, μικρὰν ἔστω, ἀλλὰ ἐπαναλαμβανομένην, συχνὰ ἐπαναλαμβανομένην, ὅπου ἡ προσευχὴ νὰ τρέφεται, καὶ ὄχι νὰ τρέφῃ. Νὰ εἶναι ἀπασχόλησίς μας, διὰ νὰ συνοδεύῃ κατόπιν τὰς ἀπασχολήσεις μας. Δὲν τὸ τονίσαμε αὐτό, καὶ ἦταν λάθος.

Καὶ τὸ τρίτον εἶναι τὸ ἐξῆς: Πρέπει νὰ γίνῃ ἡ μεγάλη ἐπαναστατικὴ ἀλλαγὴ μέσα μας, καὶ τότε θὰ πάρῃ νέα δύναμις ἡ προσευχὴ. Θὰ μοῦ πῆτε: Ναί, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλλαγὴν αὐτὴν θὰ τὴν φέρῃ πάλι ἡ προσευχὴ. Σωστὸ εἶναι αὐτό. Ἀλλὰ ἡ προσευχὴ, ὡς ἀποτέλεσμα τέτοιας ἀλλαγῆς, θὰ εἶναι παιδί τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀπὸ μίαν ἰδικὴν μας προσωπικὴν ἀνακαίνισιν, βασικὴν καὶ ριζικὴν, θὰ πῶ πάλιν τὴν λέξιν, **[σελ. 209]** ἐπαναστατικὴν. Τότε θὰ μπορέσωμε νὰ ἔχωμε πράγματι τὴν προσευχὴν μέσα εἰς τὸ πλαίσιον μιᾶς ὀργανικῆς ἀλλαγῆς τοῦ πνεύματός μας, ἡ ὁποία θὰ φέρῃ μεταβολὴν καὶ θὰ κάνῃ «παιγνίδι» ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τώρα μᾶς εἶναι «βουνό».

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα τὸ πρωὶ ἐδιάβασα τὴν Ἀγ. Γραφὴν καὶ ἐκεῖ εἶδα τὸ «οὔτῳ καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν». Καὶ εἶπα ὅτι πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ περιπατήσωμεν ἐν καινότητι ζωῆς. Φαντάζομαι δὲ ὅτι θὰ τὸ ἔχωμε πῆ αὐτὸ μέσα μας μυριάδες φορές. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι θὰ εἶναι λάθος νὰ μᾶς κατηγορήσῃ κανεὶς, διότι τὸ εἶπαμε. Διότι, παρ' ὅλον ὅτι τὸ λέμε, καὶ πάλι δὲν ἔχομε τὴν καινότητα τῆς ζωῆς. Φαντάσου τί θὰ γινόταν, ἂν δὲν τὸ λέγαμε! Εἶναι σὰν νὰ λέῃ κανεὶς ὅτι, ἐπειδὴ γίνονται κλοπὲς δὲν χρειάζεται ἡ ἀστυνομία. Ἀλλὰ ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι, παρ' ὅλον ποὺ ἔχομε ἀστυνομία, γίνονται κλοπὲς. Φαντάσου τί θὰ

γινόταν, ἂν δὲν τὴν εἶχαμε! Ὅπωςδήποτε, λοιπόν, κάτι πρέπει νὰ γίνη. Καὶ ἔκαμα τὴν ἐξῆς σκέψιν, τὴν ὁποίαν θέτω ὑπὸ τὴν κρίσιν σας. Ἡ καινότης τῆς ζωῆς προϋποθέτει, βέβαια, ὅλην τὴν ζωὴν καινὴν. Μήπως ὅμως εἶναι εὐκολώτερον νὰ ἀρχίσωμε ἀπὸ σήμερα νὰ κάνωμε μίαν καινότητα εἰς ἓνα μόνον, ὅσον γίνεται μικρὸν μέρος τῆς ζωῆς μας; Νὰ ξέρω, δηλαδή, ὅτι ἀπὸ σήμερα πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ ἀλλάξω σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ σημεῖο τῆς ζωῆς μου. Καὶ ξέρετε ποῖο εἶναι αὐτό; Αἱ «ῶραι», αἱ «ῶραι» τῆς προσευχῆς. Καὶ ἐπειδὴ αὐτά, διὰ νὰ ἐπιτευχθοῦν, πρέπει νὰ εἶναι πολὺ-πολὺ συγκεκριμένα καὶ πολὺ μικρὰ τὴν ἔκτασιν, διότι, ὅσον μικρότερα εἶναι εἰς τὴν ἔκτασιν, τόσο μεγαλύτερα εἶναι ἡ ἐπιτυχία, δι' αὐτὸ ἔκαμα ἓνα σύνθημα, τὸ ὁποῖον τὸ διετύπωσα καὶ γερμανικά: «Das Leben gezettelt der Zettel gebetet». Δηλαδή, ἡ ζωὴ νὰ γίνεται δελτίον, καὶ τὸ δελτίον νὰ γίνεται προσευχή. Σήμερα, φέρ' εἰπεῖν, μὲ ἀπησχόλησε συγκεκριμένως ἓνα ζήτημα. Τὸ γράφω εἰς ἓνα δελτίον. Καί, δεύτερον, αὐτὰ τὰ καθημερινὰ δελτία νὰ διαβάζωνται ἀπὸ τὸν καθένα μας ἐν πνεύματι προσευχῆς. Αὐτό, λέω στὸν ἑαυτό μου, εἶναι στὸ χέρι σου. Τὸ νὰ πῆς, ὅμως, ὅτι δὲν θὰ στενοχωροῦμαι **[σελ. 210]** πλέον, αὐτὸ δὲν εἶναι στὸ χέρι σου. Ἀλλὰ τὸ νὰ πῶ ὅτι θὰ ἔχω ἓνα χαρτάκι καὶ θὰ γράφω τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς ἡμέρας καὶ θὰ τὰ διαβάζω ἐν προσευχῇ, αὐτὸ εἶναι στὸ χέρι μου. Καὶ ἂν αὐτὸ δὲν τὸ κάνω, θὰ εἶναι ἔνοχον, διότι ἔτσι θὰ παραμελήσω πλέον τὴν ζωὴν μου, καὶ τότε νὰ μὴν ἐκπλαγῶ ὅτι αὐτὸ θὰ ἔχη συνεπειάς.

Η

Συνεχίζοντες τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος τῆς προσευχῆς, ὅπως τὸ ἀνεπτύξαμεν προηγουμένως, πρέπει νὰ ἀποσαφηνίσωμεν δύο-τρία σημεῖα: Αὐτὸ τὸ σύνθημά μας, ποῦ συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐλέγχωμε μόνον τὴν τήρησιν τῶν «ῶρων», μοῦ θυμίζει τὸ σύστημα De Broglie ποῦ ἐφαρμόζουν εἰς τὰ σχολεῖα, κατὰ τὸ ὁποῖον τὰ παιδιά, προτοῦ νὰ μάθουν τὸ ἀλφάβητον, μαθαίνουν νὰ διαβάζουν καὶ νὰ γράφουν, στὴν ἀρχὴ ὀλίγον τι ἀσυνειδήτως, καὶ κατόπιν μαθαίνουν ἐν ἐπιγνώσει. Λοιπόν, ἔχει μίαν στρατηγικὴν τὸ σύστημα αὐτό. Ἐνῶ, δηλαδή, θέλει νὰ εἶναι οὐσιαστικὸν ὡς πρὸς τὴν προσευχὴν καὶ ἡ δίψα τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὸν Θεὸν εἶναι οὐσιαστικὴ, εἰς τὸν ἔλεγχον ποῦ κάμνομεν εἰς τὸν ἑαυτόν μας, ἐὰν εἴμεθα ἐν τάξει μὲ τὴν προσευχὴν, θὰ περιοριζώμεθα, ὅπως εἶπαμε, εἰς τὸ τυπικὸ μέρος. Αὐτό, βέβαια, δὲν ἔχει τὸ νόημα ὅτι εἰς ὅλην μας τὴν ζωὴν θὰ περιοριζώμεθα εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς τυπικῆς πλευρᾶς, ἀλλὰ πρέπει νὰ αισθανθοῦμε πρῶτα τὴν ἱκανοποίησιν ἐκ τῆς τηρήσεως, ἔστω καὶ τοῦ τύπου. Προσέξατε ὅμως: ἄλλο τύπος καὶ ἄλλο μικρότης. Ἐκεῖνο ποῦ ἔνοχλεῖ δὲν εἶναι ὁ τύπος, εἶναι ἡ μικρότης. Πρέπει νὰ κάνης μὲν τὸ τυπικόν, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ ἔχης ὑπ' ὄψιν σου ὅτι αὐτὸ εἶναι μεγαλειῶδες.

Καὶ τώρα ἓνα πολὺ σπουδαῖον ἐρώτημα ποῦ μπορεῖ νὰ μοῦ προβληθῇ: Ἀκούει, ἄρα γε, κανεὶς τὴν προσευχὴν μου; Ἐρώτημα εὐλογον, εἰς τὸ ὁποῖον δίδω τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν: Καὶ αὐτὸς ὁ ἐντελῶς ἄπιστος, ὁ ἄθεος ἀκόμη, θὰ δεχθῇ,

πάντως, ὅτι ἀκούει κάποιος τὴν προσευχήν μου. Ποιός; Ἐγώ. **[σελ. 211]** Ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ἐγώ, ὅμως, ἀκούων τὴν προσευχήν μου, γίνομαι ἄλλος ἄνθρωπος. Αὐτὸ καὶ ὁ ἄθεος θὰ τὸ δεχθῆ. Ἐξ ἄλλου, τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, ὡς λόγια, δὲν τὰ χρησιμοποιοῦμεν κυρίως διὰ τὸν Θεόν, τὰ χρησιμοποιοῦμεν διὰ τὸν ἑαυτὸν μας. Εἰς τὸν Θεὸν πάει κυρίως ἡ ψυχική μας ἀνάτασις. Τὸ Πνεῦμα «στεναγμοῖς ἀλαλήτοις» προσεύχεται, λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ἐμεῖς ὅμως, ὅπως εἶπαμε, δὲν ἠμποροῦμεν χωρὶς συγκεκριμένας λέξεις νὰ μορφοποιήσωμεν τὰ αἰσθήματά μας, καὶ δι' αὐτὸ σχηματίζομεν τὴν προσευχήν μὲ λόγια. Ἡμεῖς ἔχομεν ἀνάγκη νὰ μορφοποιήσωμεν τοὺς «ἀλαλήτους στεναγμούς» εἰς ἐνσυνειδήτους ἐπικλήσεις ἐπικοινωνίας μὲ τὸν Θεόν.

Θ

Τὸ θέμα τῆς προσευχῆς εἶναι, βέβαια, ἀνεξάντλητον. Ἐκεῖνο ποῦ μοῦ ἀρέσει πολὺ εἶναι, ὅταν μπαίνω εἰς τὸ δωμάτιό μου καὶ ἐκτίθεμαι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, «in praesentia Domini». Ὅχι, βέβαια, ὅτι ἐγὼ δημιουργῶ τὴν παρουσία τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἔχω συναίσθησιν ὅτι ὑπάρχει ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου, ὅτι ἐκτίθεμαι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου. Εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ μὲ τὸ ἠλεκτρικόν. Τὸ ἠλεκτρικόν δὲν τὸ δημιουργῶ ἐγώ, ἀλλ' ἔχω συναίσθησιν ὅτι ὑπάρχει. Πολὺ μὲ βοηθεῖ εἰς αὐτὸ ἡ εἰκὼν τοῦ ραδιοφώνου. Αὐτὸ τὸ δωμάτιο, σκέπτομαι, εἶναι τώρα γεμᾶτο ἤχους ἀπὸ τοὺς ραδιοφωνικοὺς σταθμούς. Τὸ ραδιόφωνο δὲν δημιουργεῖ τοὺς ἤχους. Ἀλλὰ εἶναι ἓνα κατάλληλο «αὐτί». Διότι αὐτοὶ οἱ ἤχοι, ὑπὸ τὴν μορφήν ποῦ ὑπάρχουν, τῶν ἠλεκτρικῶν κυμάτων, δὲν μποροῦμε ἐμεῖς νὰ τοὺς ἀκούσωμε μὲ τὰ αὐτιά μας. Ἐχομε, ὅμως, τὸ ραδιόφωνο, τὸ ὁποῖο μᾶς κάνει νὰ τοὺς ἀκούωμε.

Ἡ συναίσθησις τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ «ραδιόφωνο» τοῦ Οὐρανοῦ. Κάθε δωμάτιο εἶναι γεμᾶτο Θεό. Ἀλλὰ πνευματικῶς, εἶναι γεμᾶτο Θεὸς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς πνευματικῆς ἐπαφῆς κάθε δωμάτιον ὅπου εὐρίσκεται ἓνας πιστὸς ὁ ὁποῖος ἀπεκδέχεται τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ. Τὴν ὥρα ποῦ **[σελ. 212]** προσπαθῶ νὰ συναισθανθῶ τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ, προσεύχομαι. Τὰ λόγια τὰ ὁποῖα λέγω εἰς τὴν προσευχήν, δὲν τὰ λέω διὰ τὸν Θεόν, τὰ λέω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου. Ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὰ λόγια μου, διότι παρακολουθεῖ ἀμέσως τὴν ψυχὴν μου. Ἐγὼ ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ τὰ λόγια μου, διότι ἐγὼ δὲν μπορῶ ἀμέσως νὰ ἔρθω εἰς ἐπαφήν μὲ τὸν Θεόν χωρὶς συλλογισμούς, οἱ ὁποῖοι μορφοποιοῦνται μὲ λόγια ποῦ λέω εἰς τὴν γλῶσσαν μου, τὴν ὁποίαν ἐγὼ καταλαβαίνω καὶ μὲ τὴν ὁποίαν ἐγὼ μορφοποιῶ τοὺς συλλογισμούς μου.

28

ΜΕΣΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΖΩΗΝ

A

Πρέπει νὰ σᾶς πῶ ὅτι ἡ συγκέντρωσίς μας αὐτὴ εἶναι ἀντιπροσωπευτικὴ καὶ πολλῶν προελεύσεων καὶ πολλῶν τρόπων ζωῆς, θὰ πῶ ἀκόμη καὶ πολλῶν νοοτροπιῶν. Ἀλλὰ μεταξύ τῶν πολλῶν κοινῶν τὰ ὁποῖα ἔχομεν ὅλοι εἶναι καὶ τοῦτο: Ὅλοι ἔχομεν τὴν ἰδίαν δίψαν, τὴν δίψαν τῆς προσευχῆς. Δὲν λέγω ὅτι ὅλοι προσευχόμεθα. Λέγω ὅτι ὅλοι τὸ καταλαβαίνομε ὅτι βλαπτόμεθα, ὅταν δὲν προσευχώμεθα.

Τὸ θέμα τῆς προσευχῆς εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον δὲν τὸ ἔθεσε πρῶτος ὁ Χριστιανισμός. Τὸ «εὐχεσθαι» ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν Ταγκανίκαν καὶ εἰς τὴν Γιοκοχάμαν καὶ εἰς τὴν Μέκκαν, ὅπως ὑπῆρχε καὶ εἰς τὰς Ἀρχαίας Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Καρχηδόνα καὶ εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ ὑπομιμνήσκω ἀκόμη μίαν φορὰν τὸ τοῦ Πλουτάρχου: Ὅτι ἠμπορεῖτε νὰ εὐρῆτε πόλεις χωρὶς βουλευτήριον, χωρὶς θέατρον, χωρὶς γυμνάσιον, πόλεις χωρὶς ἔδαφος –χωρὶς ἔδαφος!– ἀλλὰ πόλεις χωρὶς βωμὸν δὲν θὰ εὐρῆτε! Ὁ Χριστιανισμὸς ἠμπορῶ νὰ πῶ ὅτι δὲν «ἐλάνσαρε» τὴν προσευχὴν, ἀλλὰ ἀνέβασε τὴν προσευχὴν καὶ ἐδίδαξε πῶς πρέπει νὰ προσευχώμεθα. Διότι ἡ προσευχὴ εἶναι μέσα εἰς τὴν φυσικὴν ἀποκάλυψιν, ἡ ὁποία εἶναι εἰς κάθε ἄνθρωπον. Θὰ τολμήσω δὲ νὰ πῶ ὅτι ἡ ἀπολογητικὴ τῆς προσευχῆς εἶναι εὐκολωτέρα ἀπὸ τὴν ἀπολογητικὴν καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ θὰ προσθέσω ὅτι ἡ ἀπολογητικὴ τῆς προσευχῆς μοῦ εἶναι τόσον εὐχερῆς, ὥστε ἀπορῶ πῶς ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι διανοοῦνται μὲν, δὲν προσεύχονται δέ!

[σελ. 214] Εἶναι δὲ ἀπαραίτητος ἡ προσευχὴ καὶ κατὰ τοῦτο: Ὅτι εἶναι ἡ ἀναπνοὴ μας. Δὲν μποροῦμε νὰ ζήσωμε χωρὶς προσευχὴν. Μαραζώνομε, ὅταν δὲν προσευχώμεθα. Ὁ κόσμος σκέπτεται τὴν προσευχὴν ὡς πρᾶξιν ἀξιομισθίας. Καὶ ἀντιστρόφως, ἀγωνιῶμεν μήπως ὁ Θεὸς μᾶς τιμωρήσῃ, ἐὰν δὲν προσευχηθῶμεν. Τὸ θέμα, ὅμως, δὲν εἶναι αὐτό. Τὸ θέμα εἶναι ὅτι, ἐὰν προσευχώμεθα, τρεφόμεθα. Καὶ ἐὰν παραμελοῦμεν τὴν προσευχὴν, ὑπάρχει μία ποινὴ, ἡ ὁποία λέγεται εἰς τὸ Κανονικὸν Δίκαιον «*roena latae sententiae*», ποινὴ, δηλαδή, ἡ ὁποία δὲν χρειάζεται δικαστικὴν ἀπόφασιν, διὰ νὰ ἐπιβληθῇ, ἀλλὰ τὴν ἔχει τὴν τιμωρίαν μέσα της. Ποία εἶναι ἡ ποινὴ αὐτή; Εἶναι ἡ ποινὴ τοῦ ὑποσιτισμοῦ. Δὲν ἠμπορεῖτε νὰ παραμελήσετε τὴν προσευχὴν, χωρὶς νὰ ὑποσιτισθῆτε πνευματικῶς. Θὰ τὸ

άντιληφθῆτε δὲ αὐτό –τὸ ὅτι, δηλαδή, ὁ ὀργανισμὸς σας ἔχει ὑποσιτισθῆ πνευματικῶς–, ὅταν ἰδῆτε ὅτι μίαν δυσκολίαν εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀντιμετωπίζετε μὲ ὀλιγωτέραν ἀντοχήν. Ὅταν, ἐπίσης, ὁ ἄλλος σᾶς κακοφερθῆ, τὸ ἀντιμετωπίζετε μὲ ὀλιγωτέραν ἀνεκτικότητα, μὲ ὀλιγωτέραν δύναμιν. Καὶ τὴν χαρὰν τὴν ἀπολαμβάνετε χωρὶς ἐκείνην τὴν χαρμονὴν τὴν ὁποίαν δίδει ἡ προσευχὴ τῆς εὐχαριστίας.

Εἰδικώτερον, ὅμως, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἀνάγκη τῆς προσευχῆς εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν πιστῶν οἱ ὁποῖοι ἐργάζονται εἰς τὸν κοινωνικὸν τομέα. Αὐτοί, οἱ κοινωνικώτερον σκεπτόμενοι, θὰ πῶ δὲ καὶ κοσμικώτερον σκεπτόμενοι, ἐὰν ὄντως θεωροῦν ὅτι τὸ «κοινωνικώτερον» καὶ τὸ «κοσμικώτερον» εἶναι τρόπος λατρείας τοῦ Θεοῦ –διότι εἶναι τρόπος ἀγάπης πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ νὰ ἔλθῃ καὶ εἰς τοὺς συνκοσμικοὺς τῶν τῶν χριστιανικὸν μήνυμα κατὰ τὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «*τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω*»– ἐὰν, λοιπόν, φρονοῦμεν ὅτι ἡ κοινωνικότης καὶ ἡ κοσμικότης αὐτὴ εἶναι ὄχι τοῦ ἐγωισμοῦ μας ἰκανοποιήσεις, ἀλλὰ θεοῦ κελεύσματος ἐπιτέλεσις, κριτήριον τῆς γνησιότητος τοῦ φρονήματός μας αὐτοῦ εἶναι ἡ προσευχὴ. Ὁ Αὐγουστῖνος –τὸ ξέρετε τὸ πασίγνωστον– ἔλεγε: «*ama et fac quod vis*», δηλαδή, «ἀγάπα [σελ. 215] καὶ κάνε ὅ,τι θέλεις». Καὶ εἰς τὸ κοινωνικὸν ἔργον θὰ ἔλεγα –τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν καὶ ὄχι, βέβαια, κατὰ γράμμα– «προσεύχου καὶ γίνου κοινωνικὸς ὅσο θέλεις, ἀρκεῖ νὰ προσεύχῃσαι».

Αὐτὴ ἡ προσευχὴ θὰ εἶναι καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐγγύησις διὰ τὴν κοινωνικότητα. Καὶ ὅταν προβλήματα ἀκανθώδη, ὅπως τὰ προβλήματα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ πόσον τὸν χριστιανὸν θὰ τὸν τραβήξωμεν ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ πόσον θὰ τὸν ἀφήσωμεν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, ὅταν, λοιπόν, προβλήματα ὅπως αὐτὰ ἐκ τῶν δυσχερεστάτων ἔχωμεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν, ἡ προσευχὴ θὰ εἶναι ἡ ἐγγύησις ὅτι θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὰ προβλήματα αὐτά, ὄχι διὰ τῆς «φυγῆς» καὶ διὰ τῆς τακτικῆς τῆς στρουθοκαμήλου, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας καὶ εἰλικρινείας, χωρὶς νὰ ἀποστῶμεν τῆς γραμμῆς τῆς χριστιανικῆς.

Δι' αὐτὸ τολμῶ νὰ πῶ ὅτι οἱ κοινωνικώτεροι τῶν χριστιανῶν ἔχουν πολλαπλασίαν ἀνάγκην προσευχῆς παρὰ οἱ ἄλλοι.

B

Εἰς τὴν προσευχὴν, βέβαια, ὑπάρχουν δυσκολίαι. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι μία δυσκολία ἦτο ὅτι ἐπὶ εἴκοσι αἰῶνας δὲν ἐμελετήθη τὸ θέμα τῆς προσευχῆς ὡς μέσον ἀντιμετώπισεως τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Μᾶς λένε ὅτι, ὅταν προσευχώμεθα, πρέπει νὰ ἀφήνωμε τὰς μερίμνας μας. «*Πᾶσαν τὴν βιοτικὴν ἀποθώμεθα μερίμναν ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι*». Naί, αὐτὸ εἰς τὴν ὥραν τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἀλλὰ ἐνίοτε ἡ προσευχὴ προϋποθέτει τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον: Na ἐπιστρατεύσωμεν πᾶσαν μερίμναν βιοτικὴν, διότι θὰ προσευχηθῶμεν. Σκεφθῆτε τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος τὸν ἑαυτὸν του τὸν ἔχει συνηθίσει καὶ τοῦ λέγει: ἄκου νὰ

σοῦ πῶ, σήμερα στενοχωρήθηκες. Καὶ μὴ μοῦ πῆς ὅτι δὲν στενοχωρήθηκες, διότι στενοχωρήθηκες. Καὶ στενοχωρήθηκες, καὶ ἐθύμωσες καὶ **[σελ. 216]** ἀνησύχησες – ἔτσι δὲν εἶναι; Λοιπόν, τώρα εἶναι ὥρα νὰ τὰ πῆς ὅλα, διότι θὰ γίνουν θέματα προσευχῆς. Αὐτὴ ἡ προσευχοποίησις τῆς ζωῆς καὶ τὴν ζωὴν ἀγιάζει καὶ τὴν προσευχὴν καθιστᾷ καὶ εὐκολωτέραν καὶ τῆς ζωῆς μας σύντροφον. Καὶ τὴν προσευχὴν τὴν θέλω, ὥστε, κάθε πού ἔχω κάποιο θέμα, νὰ τὸ ἀναθέτω διὰ τῆς προσευχῆς εἰς τὸν Θεόν, ὅπως, ὅταν ἤμουν παιδάκι καὶ εἶχα ἓνα θέμα, τὸ ἔλεγα εἰς τὸν πατέρα μου. Καὶ ἀφοῦ τὸ ἀναθέσω εἰς τὸν Θεόν, νὰ πιστεύω ὅτι, ἂν εἶναι θέλημα Θεοῦ νὰ γίνῃ κᾶτι, θὰ τὸ δώσῃ ὁ Θεός. Ἀλλιῶς ὁ Θεός θὰ δώσῃ δύναμιν νὰ φέρω τὸ οἰοδῆποτε φορτίον. Αὐτὸ εἶναι προσευχὴ καὶ αὐτὸ εἶναι πίστις, ὅταν τὴν ζωὴν μου τὴν κυβερνᾷ ὁ Θεός. Αὐτὴν τὴν πίστιν ἢ τὴν ἔχω ἢ δὲν τὴν ἔχω. Πάντως, ἡ προσευχὴ εἶναι καὶ ἓνα ὑποκατάστατον τῆς πίστεως. Διότι τὸ νὰ πιστεύω δὲν εἶναι στὸ χέρι μου. Ἐνῶ ἡ προσευχὴ εἶναι στὸ χέρι μου. Νὰ προσεύχωμαι δέ, ἔστω καὶ κατὰ καθῆκον. Ὅπως ἔχομε γράψῃ εἰς τὴν *Συζήτησιν* σχετικῶς μὲ τὸν γάμον, βεβαίως πρέπει εἰς τὸν γάμον νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἀγάπη. Ἀλλὰ καὶ ἂν παύσῃ ἡ ἀγάπη, μένει ἡ δέσμευσις ἐκ τοῦ γάμου. Δὲν εἶναι, βέβαια, αὐτὸ εὐχάριστον, ἀλλὰ ἔτσι πρέπει νὰ γίνῃ. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν προσευχὴν. Πρέπει, βέβαια, ἡ προσευχὴ νὰ γίνεται μὲ πίστιν ὅτι τὴν ζωὴν μου τὴν κυβερνᾷ ὁ Θεός. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ἔχω τὴν πίστιν αὐτὴν, νὰ γίνεται ἡ προσευχὴ, ἔστω καὶ κατὰ καθῆκον.

Περὶ προσευχῆς πολλὰ ἔχω πῆ. Ἀλλὰ εἶπα εἰς τὸν ἑαυτόν μου, τὸ λέω καὶ σὲ σᾶς, ὅτι πρέπει πλέον τὴν προσευχὴν νὰ τὴν ἔχωμε ὡς ἀνάθεσιν τῶν φροντίδων καὶ μεριμνῶν μας εἰς τὸν Θεόν. Τοῦτο τυπικῶς συνδέεται μὲ τὸ καθημερινὸν δελτίον. Κάθε τι πού σὲ ἀπασχολεῖ νὰ τὸ γράψῃς ὡς ἀνάθεσιν τοῦ θέματος αὐτοῦ εἰς τὸν Θεόν. Καὶ δὲν μπορεῖ ἓνας τέτοιος ἀγὼν νὰ μὴ στεφθῇ ἀπὸ ἐπιτυχία. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν χειροτέραν περίπτωσιν, ὅταν κἀνῆς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν τῆς προσευχῆς, εἶναι κᾶτι, ἔστω καὶ ἐὰν δὲν εἶσαι στὴ φόρμα σου. Καὶ εἶναι, πάντως, ὅπως ἔχομε πῆ, ὁ μοχλὸς διὰ τὴν πίστιν.

[σελ. 217] Ἐκεῖνο, πάντως, πού ἔχω ἀπὸ τὴν πεῖρα μου παρατηρήσει εἶναι τὸ ἐξῆς: Ἐχω στενοχωρηθῆ εἰς τὴν ζωὴν μου πολλές φορές. Δὲν ξέρω, ὅμως, μιὰ φορὰ πού νὰ εἶχα δίκιο. Ὅχι, βέβαια, εἰς τὴν οὐσία, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι, ἀντὶ νὰ στενοχωρηθῶ, ἔπρεπε νὰ προσευχηθῶ. Ὅσακις εἰς τὴν ζωὴν μου ἔφερα ἓνα ζήτημα ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ποτὲ δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀπάντησιν.

Γ

Διὰ τὸ ὅτι προσηύχετο ὁ Κύριος δὲν ὑπάρχει, βέβαια, καμμία ἀμφιβολία. Ὅταν, ἐπομένως, προσεύχωμαι, κάνω κᾶτι πού ἔκανε ὁ Κύριος. Ἡ προσευχὴ εἶναι βίωμα. Ὅταν μπορῶ νὰ προσεύχωμαι στὴ δοκιμασία, ὅποια κι' ἂν εἶναι, τότε παύει ἡ δοκιμασία νὰ εἶναι μονόλογος. Καὶ ἡ προσευχὴ κάνει, ὥστε ἡ κατάθλιψις, ἡ στενοχωρία, νὰ μὴν εἶναι μονόλογος. Θὰ ἤθελα νὰ εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ στραφῶ καὶ πρὸς τὸν Πανελλήνιον Ἱατρικὸν Σύλλογον καὶ εἰς κάποιαν γενικὴν συνέλευσιν νὰ

τούς πῶ: Κύριοι, συμφωνεῖτε ὅτι ἡ προσευχή βοηθεῖ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν καρδιακῶν νοσημάτων; Ἄν ἀμφιβάλλετε, πειραματισθῆτε. Ἄν, ὅμως, βοηθῆ, τότε γιατί δὲν τὸ ἀναγνωρίζετε; Ἡ ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια ὡς πρὸς τὴν προσευχὴν εἶναι θέμα μεταφυσικῆς. Ἡ ὑποκειμενικὴ, ὅμως, εἶναι θέμα ὑποκειμενικόν. Γιατί νὰ μὴν πειραματισθῆτε;

Λέω, λοιπόν, εἰς ὅλους σας: Μάθετε νὰ προσεύχεσθε. Ἐκεῖνος ποὺ προσήυχετο κάτι ἤξερε πάρα πάνω ἀπὸ μᾶς. Ἄς Τὸν ἀκολουθήσωμε!

Δ

Ἐπάρχει ἓνας τύπος προσευχῆς ποὺ λέει: Θεέ μου, ἔβαλα σήμερα τὸ θερμόμετρο καὶ εἶχε τριανταεπτὰ καὶ ἓνα. Κάνε μου τὴν χάρι νὰ κατέβῃ στὸ τριανταεξή καὶ πέντε. Θεέ μου, **[σελ. 218]** σήμερα θὰ δώσω ἐξετάσεις. Κάνε μου τὴν χάρι νὰ πετύχω στὶς ἐξετάσεις. Θεέ μου, συμβαίνει αὐτό, Θεέ μου συμβαίνει ἐκεῖνο. Εἶναι προσευχὴ αὐτή; Γιατί ὄχι; Οὐδὲν ἔχει τὸ μεμπτόν. Σκεφθῆτε, ὅμως, ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος προσεύχεται διὰ τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ! Ἐκχέει ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὸ πένθος του δι' ὅ,τι δὲν εἶναι εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ἑαυτὸν του τὸν ξεχνάει, ἔχων ὑπ' ὄψιν τοῦτο: «*Οἶδε γὰρ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ Οὐράνιος...*».

Ὁ πρῶτος, λοιπόν, τύπος προσευχῆς ἔχει τι τὸ κακόν; Ὁχι. Ὅταν μάλιστα γίνεται ἀπὸ ἀφελῆ πιστόν, ἀφελῆ λόγῳ μορφώσεως ἢ λόγῳ ἀρχαριότητος –ἂν ἐπιτρέπετε τὴν λέξιν– εἰς τὴν πίστιν, εἶναι καλή. Ἡ ἀνωτέρα προσευχή, ὅμως, εἶναι μία συνεργασία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεόν: «*Θεοῦ γὰρ ἐσμεν συνεργοί*». Αὐτὴ εἶναι ἡ προσευχὴ ἢ ὁποῖα ἀνάγεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁποῖα ἀνάγεται εἰς τοὺς ἄλλους. Εἶναι ἡ προσευχὴ τοῦ πιστοῦ ποὺ ξεχνάει τὸν ἑαυτὸν του, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, βέβαια, ὅτι ὑπάρχει μέσα του μία γενικὴ ἔφεσις νὰ ἀναθέσῃ τὴν ὅλην του ζωὴν εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὁ ὁποῖος στὸ τέλος λέγει: «*Κατὰ δὲ τὰ λοιπά, Θεέ μου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς ἐμένα, ὅ,τι κρίνεις Ἐσύ!*»! Αὐτὴν τὴν θεωρῶ ἀνωτέραν προσευχὴν.

Ἐκεῖνος ποὺ πεινάει, ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἄρρωστος καὶ προσεύχεται εἰς τὸν Θεὸν κάνει πολὺ καλὰ ποὺ προσεύχεται καὶ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ προσεύχεται. Καὶ ὅμως, καὶ ἐδῶ φαίνεται ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν ἀνωτέραν προσευχὴν ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὴν κατωτέραν. Προσέξτε τὴν διαβάθμισιν: Πρῶτα-πρῶτα, πᾶρτε τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος δὲν προσεύχεται παρὰ μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ προσεύχεται, ὄχι διότι ἀρρώστησε καὶ εἶναι εἰς τὸ κρεβάτι τοῦ πόνου, ἢ διότι τὰ παιδιὰ του εἶναι ἄρρωστα –διότι αὐτὸ τὸ καταλαβαίνω–, ἀλλὰ προσεύχεται δι' ὅλα τὰ μικροζητηματάκια του, μὲ ὅλη ἐκείνη τὴν μπουρζουάδικη νοοτροπία τὴν ὁποῖα ἔχει. Σκεφθῆτε, ὅμως, καὶ τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἐπικαλεῖται τὸν Θεὸν **[σελ. 219]** ἐν τῷ πλαισίῳ μιᾶς ἰκεσίας ἀνωτέρας προσευχῆς, ὁ ὁποῖος προσεύχεται διὰ τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Σκεφθῆτε τὸν ἄνθρωπον τὸν ὁποῖον, ἄς ποῦμε, τὸν πονάει, διότι τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα ἔχουν τὴν τάδε ἀνάγκην κ.τ.λ., καὶ τελειώνοντας τὴν

προσευχήν του αυτήν λέει: Θεέ μου, ἔχω τώρα καὶ αὐτὴν τὴν ἀτομικὴν ἀνάγκην καὶ τὴν φέρω ἐνώπιόν Σου. Ὑπάρχει, δηλαδή, στάδιον καὶ τὸ ἓνα νὰ γίνῃ καὶ τὸ ἄλλο. Συνήθως δέ, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν τους εἶναι πολὺ ὀλιγόλογοι. Ἐν πάσῃ, ὅμως, περιπτώσει, καὶ ἡ προσευχὴ ποὺ κάνει κανεὶς γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ του, διότι ἀρρώστησε, καὶ αὐτὴ εἶναι προσευχὴ. Καὶ ἡ κατωτάτη προσευχὴ, καὶ τῶν πρωτογόνων ἀκόμη λαῶν ἡ προσευχὴ, εἶναι μία πρᾶξις ἀνωτέρα.

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα εἰς αὐτὸ ποὺ εἶπαμε, ὅτι πρέπει νὰ κάνωμε θέμα προσευχῆς κάθε γεγονὸς τῆς ζωῆς μας, ὑπάρχει ἡ ἐξῆς διαφορά. Ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, τὴν προσευχὴν μὲ αὐτὸ τὸ περιεχόμενον τὴν κάνω γιὰ ἄσκησί μου, δὲν τὴν κάνω ἀπὸ ἐγωισμόν. Αὐτὰ θέλουν ἐκεῖνο ποὺ λένε οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, τὸ πνεῦμα τῆς διακρίσεως. Ἄλλο εἶναι, ὅταν ἓνας προσευχοποιῇ τὴν ζωὴν του ὀλόκληρη. Αὐτὸ τὸ κάνει, διότι θέλει ὅλη του ἡ ζωὴ νὰ διαποτιζέται ἀπὸ τὴν προσευχὴν.

Ε

Θὰ εἶχα ἀκόμη κάτι νὰ εἰπῶ διὰ τὴν προσευχὴν. Ουμᾶμαι ὅτι εἰς τὰς Διατριβάς του ὁ Ἐπίκτητος –ποὺ ἤκμασε, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου– ἔχει πολὺ ωραίας προσευχάς, ὅχι ἀκριβῶς κείμενον προσευχῶν, ἀλλὰ παρορμήσεις πρὸς τὴν προσευχὴν. Ποίαν δὲ προσευχὴν; Τὴν δοξολογίαν! Συγκινητικώταται εἶναι αἱ πρὸς δοξολογίαν παρορμήσεις (*). Θέλω, δηλαδή, νὰ πῶ ὅτι ἡ προσευχὴ δὲν [σελ. 220] πρέπει νὰ εἶναι μόνον αἱ ἀτομικαὶ μας μέριμναι. Πρέπει, βεβαίως, νὰ εἶναι καὶ αἱ ἀτομικαὶ μας μέριμναι. Διότι ἀλλιῶς προτείνομε ἀνεδαφικὰ καὶ ψεύτικα πράγματα. Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνον αἱ ἀτομικαὶ μας μέριμναι.

Ἐχω σκεφθῆ τὴν ἐξῆς εἰκόνα: Τὴν προσευχὴν τὴν φαντάζομαι ὡς ἓναν σιδηροδρομικὸν συρμὸν μὲ διαφόρους θέσεις. Πρώτη θέσις, δευτέρα θέσις, τρίτη θέσις κ.τ.λ. Νομίζω ὅτι πρώτης θέσεως προσευχὴ εἶναι ἡ δοξολογία, ὅταν βεβαίως εἶναι ἐν ἐπιγνώσει. Δευτέρας θέσεως προσευχὴ ἔρχεται ἡ εὐχαριστία. Πόσον ωραία εἶναι νὰ πῆ κανεὶς: Σὲ εὐχαριστῶ, Θεέ μου, διὰ τοῦτο καὶ δι' ἐκεῖνο καὶ διὰ τὸ ἄλλο. Κάνε μία τέτοια προσευχὴ τὸ βράδυ, καὶ σοῦ ὑπόσχομαι ὕπνον ὑποδειγματικόν. Τρίτη θέσις: Προσευχὴ διὰ τοὺς ἄλλους. Τί ωραῖο πρᾶγμα εἶναι νὰ κάμω προσευχὴν, διότι ὁ ἀγαπητός μου κ. τάδε ἔχει αὐτὴν τὴν δυσκολίαν, διότι ὁ ἄλλος ἔχει αὐτὴν τὴν δυσκολίαν κ.τ.λ. Καὶ τετάρτην θέσιν θεωρῶ τὴν προσευχὴν διὰ τὰς ἰδικὰς μου ἀνάγκας. Μὴν παραξενευθῆτε, διότι ὀμιλῶ περὶ τετάρτης θέσεως, διότι οἱ παλαιοὶ γερμανικοὶ σιδηρόδρομοι εἶχαν καὶ τετάρτην θέσιν, δι' αὐτὸ ἐπῆρα τὴν εἰκόνα ἀπὸ τοὺς παλαιούς γερμανικούς σιδηροδρόμους. Πάντως σᾶς βεβαιώνω ὅτι καὶ αἱ τέσσαρες θέσεις εἶναι μέσα εἰς τὸ τραῖνο, καὶ ὅλοι οἱ ἐπιβάται, εἴτε πρώτης εἴτε τετάρτης θέσεως, ταξιδεύουν. Καὶ οἱ τῆς πρώτης θέσεως καὶ οἱ τῆς τετάρτης μὲ τὴν

* Βλ. καὶ Ἡ πίστις ὡς βίωμα, Α' τόμος σελ. 212, 213. (σ. ἐ.)

αυτήν ταχύτητα φθάνουν εις τὸν σταθμὸν προορισμοῦ. Μακάριος, βέβαια, εἶναι ὁποῖος ταξιδεύει στὴν πρώτη θέση. Ἀλλὰ θὰ θρηνήσης ἐκεῖνον ποὺ δὲν εἶναι μέσα στὸ τραῖνο, ὄχι ἐκεῖνον ποὺ εἶναι στὴν τετάρτη θέσι. Ἐάν, ὅμως, ἕνας θέλη σ' ἀλήθεια νὰ προσευχηθῆ, πρέπει νὰ μὴν ἀρκῆται νὰ μένη ὅλο εις τὴν τετάρτην θέσιν. Ἄς ἔχη καὶ τὴν περιέργειαν νὰ πηγαίνῃ καὶ εις τὰ «coulé» τῶν ἀνωτέρων θέσεων. Γιὰ νὰ φέρω ἕνα παράδειγμα, ἕνας ὁ ὁποῖος προσεύχεται ὑπὲρ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, χωρὶς αὐτὸς νὰ εἶναι ἀδικούμενος, εὐρίσκεται στὴν τρίτη θέσι. Ἐνας, ὅμως, ὁ ὁποῖος ἀδικεῖται, τὸν ἐκμεταλλεύονται, καὶ λέει, Θεέ μου, δῶσε νὰ μοῦ αὐξήσουν τὸ **[σελ. 221]** μεροκάματό μου, εἶναι στὴν τετάρτη θέση. Ἀλλὰ εἶναι δυνατόν, μολονότι ἀδικεῖται, ἢ παράκλησις του νὰ υπερακοντίζῃ τὴ δική του ἀδικία. Δηλαδή, μολονότι ἀδικεῖται, νὰ προσεύχεται σὰν νὰ εἶναι κι' αὐτὸς στὴν τρίτη θέση. Εἶναι, βλέπετε, μερικὲς διακρίσεις ποὺ εἶναι ζήτημα «ἀνατομίας» τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή, πᾶρτε ἕναν ἐργάτη, ἕναν ὑπάλληλο ποὺ ἀδικεῖται στὸν μισθό του. Αὐτὸς μπορεῖ νὰ παρακαλῆ τὸν Θεὸν νὰ πάρῃ αὐξήσει μισθοῦ, χωρὶς νὰ σκέπτεται τοὺς ἄλλους. Αὐτὸ εἶναι τετάρτη θέσις. Μπορεῖ, ἐπίσης, λησμονώντας τὸν ἑαυτὸν του, νὰ λέῃ, Θεέ μου, δῶσε νὰ βασιλεύσῃ ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Αὐτὸ εἶναι καθαρὰ τρίτη θέσις. Μπορεῖ ὅμως –καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀνθρωπινώτερον– νὰ ξεκινήσῃ μὲν ἀπὸ τὴν ἀδικίαν ποὺ γίνεται σ' αὐτόν, νὰ μὴν περιορισθῆ ὅμως σ' αὐτήν, ἀλλὰ νὰ σκεφθῆ καὶ νὰ παρακαλέσῃ νὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ γενικῶς ἡ κοινωνικὴ ἀδικία. Αὐτὰ τὰ σχήματα εἶναι σύμμικτα. Πάντοτε εἶναι φιλόανθρωπος ἢ χριστιανικὴ διδασκαλία. Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία βάσιν ἔχει ὅτι μπορεῖ καὶ κατανοεῖ τὸν ἄνθρωπον. *«Προσερχώμεθα οὖν μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος...»*. Νὰ μὴν γίνεται, βεβαίως, κακόπιστος χρῆσις αὐτοῦ. Διότι πάσης ἀληθείας μπορεῖ νὰ γίνῃ κακόπιστος χρῆσις. Ὁμιλοῦμεν περὶ ἐκείνων ποὺ καλοπίστως κάνουν χρῆσιν αὐτῶν.

Ἄς ἔχωμεν, λοιπόν, παρρησίαν καὶ ἄς μὴ φοβούμεθα ποτὲ ὅτι δὲν μᾶς καταλαβαίνει ὁ Θεός. Μπορῶ πιὸ πολὺ νὰ καταλάβω ἐκεῖνον ποὺ νομίζει ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, παρὰ ἐκεῖνον ποὺ πιστεύει ὅτι ὁ Θεός δὲν εἶναι εις θέσιν νὰ τὸν καταλάβῃ.

Z

Θὰ εἶχα ἐν τέλει νὰ πῶ κάτι διὰ τὴν φράσιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου *«ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε»*. Ἀλλὰ αὐτὸ ἄς μὴ τὸ ἀναπτύξωμεν τώρα, διότι εἶναι θέμα μεγάλο. Ἀρνητικῶς μόνον ἄς πῶ τοῦτο: Τὸ *«ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε»* δὲν ἔχει νόημα καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἔχη τὸ νόημα ὅτι δὲν θὰ **[σελ. 222]** κάνωμε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ προσευχώμεθα. Ὑπάρχουν, βεβαίως, οἱ ἀσκηταὶ καὶ οἱ ἀναχωρηταὶ –ἐννοῶ τοὺς ἀληθινὰ ἀσκητὰς καὶ ἀναχωρητὰς– οἱ ὁποῖοι τὸ πῆραν αὐτὸ κατὰ γράμμα, πολλαπλασίασαν τὶς Ἀκολουθίες καὶ σχεδὸν ὅλη τὴν ἡμέρα καὶ ὅλη τὴν νύκτα διαβάζουν Ἀκολουθίες. Καλὰ ὅλα αὐτά, ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα εἶναι ὅτι, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, πρὸς ποῖον θὰ δείξης τὴν ἀγάπην σου μόνος ὑπάρχων; Καὶ

τὴν συγχωρητικότητα πρὸς ποῖον θὰ τὴν δείξης; Καὶ τὸν ἔλεον πρὸς ποῖον; Καὶ τὸ «ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν» πρὸς ποῖον; Καὶ θέλω νὰ ἐρωτήσω ἕναν τέτοιον ἀσκητὴν: Δοθέντος ὅτι ὁ Κύριος λέγει –διότι τὰ Πρακτικὰ τῆς μελλούσης Κρίσεως εἶναι δημοσιευμένα ἐκ προτέρου εἰς τὸ ΚΕ΄ κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου– «Ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, κ.τ.λ.», ὅταν, λοιπόν, ἔλθῃ ἡ μέλλουσα Κρίσις καὶ σοῦ πῆ ὁ Κύριος «ἐπείνασα γάρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με, κ.τ.λ.», θὰ εἶναι, ἄρα γε, ἐπαρκῆς ἀπάντησις νὰ πῆς ὅτι, «μὴν κοιτᾶς, Κύριε, ποῦ Σὲ ἄφησα νησικόν, ἀλλὰ εἶχα Ἀκολουθίης καὶ τίς διάβαζα»; Δὲν ξεύρω: Εἶναι ἕνα θέμα αὐτό. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἐὰν δὲν πάρωμεν τὸ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» κατὰ γράμμα, θὰ τὸ πάρωμεν, ὅμως, κατὰ πνεῦμα: Ὅτι, δηλαδή, σημαίνει πλουσίως νὰ προσεύχεσθε. Καὶ ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἐκεῖνο ποῦ θεωρῶ ὅτι εἶναι τὸ ἐγγύτερον καὶ πρὸς τὸ γράμμα ἀκόμη τοῦ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» εἶναι ἡ προσευχοποίησις τῆς ζωῆς. Μάθε νὰ θέτῃς ὡς θέμα προσευχῆς πᾶν περιστατικόν τῆς ζωῆς σου, καὶ εἶσαι, ἀκριβῶς, μέσα εἰς τὸ «ἀδιαλείπτως».

29

ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΧΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

Α

Ἀπὸ καιρὸ μοῦ ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν ἡ εἰκὼν ἡ χρησιμοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἑλληνοσ νομομαθοῦς Ν. Ι. Σαριπόλου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ περπατήσῃ, χρειάζεται καὶ τὰ δύο πόδια. Ὑπάρχουν ζῶα ποὺ περπατοῦν μὲ τέσσαρα ἢ μὲ σαράντα. Ἀλλὰ περπάτημα μὲ ἓνα πόδι ἐγὼ δὲν ξέρω. Καὶ ἡ βάρκα μὲ δύο κουπιὰ πηγαίνει. Ὁ ἄνθρωπος, ὅμως, τείνει νὰ εἶναι μονομερής, καὶ θέλει νὰ περπατᾷ μὲ ἓνα πόδι, ἢ μὲ τὸ ἓνα ἢ μὲ τὸ ἄλλο, ἀλλ' ὄχι μὲ τὰ δύο.

Τὴν εἰκόνα αὐτὴν τὴν ἀνέφερα, διὰ νὰ καταλάβωμε καλλίτερα τὸ ἐξῆς θέμα: Ὁ Μεσαίων τὴν χριστιανικὴν ζωὴν τὴν διέκρινε εἰς τὴν *vita contemplativa* καὶ *vita activa*, δηλαδή, εἰς τὴν θεωρητικὴν ζωὴν καὶ τὴν πρακτικὴν ζωὴν (*). Καὶ ἀνεφέροντο, μάλιστα, εἰς τὰς δύο ἀδελφὰς τοῦ Λαζάρου, τὴν Μάρθαν καὶ τὴν Μαρίαν, τὴν μὲν Μαρίαν θεωρητικὴν οὔσαν, τὴν δὲ Μάρθαν πρακτικὴν.

Γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ θεωρητικὴ ζωὴ ἐκυβέρνησε ἐπὶ αἰῶνας τὴν χριστιανοσύνην καὶ δὲν ἐπέτυχε. Αὐτὸ ποὺ ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς διὰ τὸν Κύριον, ὅτι «*ἦν διενυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Θεοῦ*», τὸ ἔκαναν καὶ τὸ κάνουν ἑκατοντάδες χιλιάδες ἀνθρώπων, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτοὶ οἱ καλλίτεροι. Αὕτῃ εἶναι ἡ πεῖρα. Διότι παρουσιάζουν τέτοιες ἀδυναμίες, ὥστε εἰς τὸ τέλος νὰ διερωτᾶται κανεὶς εἰς τί ὠφέλησαν ὅλαι αὐταὶ αἱ προσευχαί. Δὲν ἀντέχουν δὲ εἰς καλὰς ἐξετάσεις [σελ. 226] καὶ ὡς ἄνθρωποι ἀγάπης, καὶ μάλιστα τόσο πολὺ, ποὺ δὲν τὸ σκέπτονται, δὲν τὸ ἐνθυμοῦνται κἂν ὅτι πρόκειται νὰ δώσουν ἐξετάσεις εἰς τὸ θέμα ποὺ λέγεται ἀγάπη. Ὅχι δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ νομίζουν πολλάκις ὅτι δὲν χρειάζεται ἡ ἀγάπη. Καὶ αὐτὰ τὰ περὶ ἀγάπης, πραότητος, φιλοξενίας, ἐπισκέψεως ἀσθενούντων κ.τ.λ. τὰ θεωροῦν ὡς προοριζόμενα διὰ τοὺς «μαθητὰς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου», τοὺς «κατωτέρους», δηλαδή, χριστιανούς, ἐνῶ οἱ... «ἀνώτεροι» μποροῦν νὰ ἀφίνουν τὸν κόσμον νὰ πεθαίνῃ τῆς πείνας, αὐτοὶ ἀπλῶς «*παννύχοις στάσεσιν τὸν Θεὸν ἰλασκόμενοι*». Ἔτσι, αὕτῃ ἡ θεωρητικὴ ζωὴ δὲν ἔφευρεν ἐπιτυχίαν. Καὶ αὐτὰ εἰς τὴν ἐπεικειστέραν ἐκδοχὴν. Διότι ἐπὶ πλέον ἡ θεωρία μετεβλήθη εἰς δοκησιοσοφίαν, μετεβλήθη εἰς τὸ νὰ «*ἐμβατεύῃς εἰς ἃ οὐχ*

* Πρβλ. καὶ τοῦ ἰδίου *Ἡ πίστις ὡς βίωμα*, Α' τόμος, σελ. 207. (σ. ἐ.)

έώρακες» και εἰς βλασφήμους, ἀκόμη, ἀνοησίας, ἐνῶ, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὑπῆρχον ζῆλοι, ἔρεις, μάχαι καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, καὶ ὅλα αὐτὰ ἐλυμήναντο πλέον τὴν χριστιανικὴν ζωὴν. Ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος λέει: δὲν τὰ παρατᾶτε αὐτά! Ἀφῆστε τα αὐτά, διότι «τὸ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου», ἐξυπηρετήσεις, δηλαδή, τοῦ πλησίον, ἀρετῆ, καλλιέργεια τοῦ χαρακτῆρος, θυσία χάριν τῶν ἄλλων. Τὰ ἄλλα «χαίρειν ἐῶμεν», διότι αὐτὰ ὀδηγοῦν εἰς τὰς ἀποτυχίας ποῦ ἀνεφέραμεν.

B

Τί ἀποδεικνύει ὅμως ἡ πεῖρα; Ὅτι καὶ αὐτὸ εἶναι ἐσφαλμένον. Διότι, βεβαίως ἡ ἀγάπη καὶ ἡ θυσία εἶναι πολὺ ὠραῖα πράγματα, ὅπως πολὺ ὠραῖο πρᾶγμα εἶναι καὶ ὁ καρπός. Ἀλλὰ ὁ καρπός προϋποθέτει δένδρον, ποτιζόμενον, λιπαινόμενον, ἐνισχυόμενον. Ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ μπορῆ ἀκριβῶς νὰ ἔχη ἀγάπην (ἐννοῶ, βέβαια, ἀγάπην Χριστοῦ· καὶ ξέρετε τί θὰ πῆ ἀγάπην Χριστοῦ; Θὰ πῆ ἀγάπην εἰς ἐκεῖνον ποῦ εἶναι ἀνάξιος ἀγάπης: «Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς [σελ. 225] ὁ Θεὸς ὅτι ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν». Αὐτὴν τὴν ἀγάπην ἐννοῶ), γιὰ νὰ ἔχη, λοιπόν, ἀγάπην, ἔπειτα ὑπομονήν, ἔπειτα τὴν μάχην τοῦ χαρακτῆρος, τὸν ἀγῶνα τὸν ἱερόν, γιὰ νὰ τὰ ἔχη ὅλα αὐτά, χρειάζεται πνευματικὴ τροφοδοσία. Καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι διὰ τὴν χριστιανικὴν βιολογίαν ὁ ἄνθρωπος χρειάζεται καὶ τὴν θεώρησιν ἐκείνην τὴν ὁποῖαν θὰ ὠνόμαζα εὐσέβειαν. Ἐδῶ τὴν λέξιν «εὐσέβεια» τὴν χρησιμοποιοῦ ὑπὸ μίαν ἰδιαιτέραν ἔννοιαν, αὐτὴν ποῦ ἔχουν οἱ Γάλλοι ὡς *pieté* (*pietas* λατινικά). Δηλαδή, ὄχι μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἁγιασμοῦ, διότι ἐδῶ ὑπάρχει ἡ σχέσις «γένους πρὸς εἶδος». Ὅχι, δηλαδή, ὡς ἀγάπην καὶ ἐκτέλεσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ θὰ ἔλεγα ὡς ἐσωτερικότητα, ὡς ἐσωτερικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Θεόν. Ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Θεὸν εἶναι ἤδη κάτι ποῦ εἶναι ἀναπόφευκτον εἰς ἕναν ποῦ ἐκτελεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ κριτήριον τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι οἱ καλοὶ καρποὶ. Ἀλλά, ἐὰν δὲν καλλιεργῆται ἡ ἐπικοινωνία αὐτὴ μὲ τὸν Θεόν, σιγὰ-σιγὰ ἀρχίζουν καὶ οἱ καρποὶ νὰ ἐκλείπουν. Κουράζεται καὶ ἡ ἀγάπη. Ἐάν, δηλαδή, ἡ ἀγάπη δὲν ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν προσευχὴν, θὰ κουρασθῆ κάποτε. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, καὶ τὰ δύο «κουπιά» χρειάζονται, καὶ τὰ δύο «πόδια» χρειάζονται. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τοῦ ἐτέρου τούτων ἔχομε μιλήσει, σήμερα θέλω νὰ ἀσχοληθοῦμε πιὸ πολὺ μὲ τὸ ἄλλο «πόδι», μὲ τὴν εὐσέβειαν ὑπὸ τὴν στενὴν ἔννοιαν ποῦ εἶπα, δηλαδή τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς, καὶ νὰ ποῦμε πῶς ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ εὐσεβῆ.

Βρίσκω, λοιπόν, ότι ο σύγχρονος άνθρωπος μπορεί να έχει ευσέβειαν, του είναι βιολογική ανάγκη να έχει ευσέβειαν, άλλ' όμως θα διαφέρει πολύ ή ευσέβειά του αυτή από την ευσέβειαν του παλαιού ανθρώπου, ενώ δεν θα παύη να είναι **[σελ. 226]** ή ίδια. Φαίνεται αντιφατικό αυτό που λέω, αλλά είναι έτσι. Και ίδια θα είναι και θα διαφέρει. Κατά τί θα διαφέρει; Νομίζω ότι θα διαφέρει κατά τρία σημεία που η πείρα ανέκάλυψε και τα όποια αντιστοιχούν εις τρία βασικά ελαττώματα της ευσεβείας των περασμένων γενεών. Θα μου συγχωρήσετε δε χάριν εύκολίας απ' έδω και πέρα να χρησιμοποιώ τον όρον «προσευχή» αντί του όρου «ευσέβεια», όχι διότι η προσευχή είναι ή μόνη έκδήλωση της ευσεβείας, αλλά επειδή είναι ή σπουδαιότερα. Λοιπόν, θα όμιλώ περι προσευχής πλέον, μολονότι τó θέμα δεν είναι ή προσευχή, είναι ή καθ' όλου έπικοινωνία ή άμεσος του ανθρώπου με τόν Θεόν, διακρινόμενη από της έκτελέσεως των έντολών του Θεού.

Λοιπόν, τó πρώτον έλάττωμα που είχε ή προσευχή εις τούς περασμένους αιώνας, μέχρι και της μακαριστής γενεάς του παππού μου, ήταν τούτο: Ότι ή προσευχή έγινε ως κάτι που έπερίμενε άμοιβήν (*). Έγινε, όμως, έτσι ένα «λογιστικόν λάθος», όπως έχουμε πη πολλές φορές. Έγράφαμε, δηλαδή, εις τó «λαβεΐν» μας εκείνο τó όποϊον έπρεπε να γράψωμε εις τó «δοϋναι» μας. Τί ώραϊο πράγμα είναι, αλήθεια, να σε προσκαλέσουν εις ένα πλούσιο τραπέζι, και άφοϋ φάς και πιής, νά... χρεώσης τόν οικοδεσπότην με αυτό τó τραπέζι, διότι κατεδέχθης να πᾶς! Τó να προσευχηθῶ είναι κάτι με τó όποϊον χρεώνομαι, δεν πιστώνομαι. Δεν πηγαίνω εις τήν προσευχήν και τήν ευσέβειαν, για να με πληρώση ό Θεός. Εις τήν προσευχήν και τήν ευσέβειαν πηγαίνω, διότι έχω ανάγκην να πάω, όπως έχω ανάγκην να τρώγω. Ό πνευματικός άνθρωπος –δηλαδή ό άνθρωπος που είναι στ' αλήθεια άνθρωπος– έχει ανάγκην να προσεύχεται και καθ' όλου να έχει μίαν έσωτερικήν ζωήν, όπως έχει ανάγκην και να τρώη. Ή, μάλλον, έχει χίλιες φορές πιό πολύ τήν ανάγκην να προσεύχεται από όσην ανάγκην έχει να τρώη. Αλλ' έγώ λέω, έστω, ότι έχει τó ίδιο ανάγκην. Έπομένως, δεν είναι σωστό να **[σελ. 227]** κάθεται και να κρατάη «δευτέρια» και να λέη ότι έχρέωσα τόν Θεόν, επειδή πῆγα στήν όλονυκτία!

Ό σύγχρονος άνθρωπος θα ξέρη ότι προσεύχεται, διότι έχει ανάγκην να προσεύχεται, διότι ή προσευχή είναι τó καλλίτερο φάρμακο. Διότι θέλει να καταργήση, ει δυνατόν, από τήν ζωήν του τούς ιατρούς. Και εάν δεν τούς καταργήση –διότι αυτό, βέβαια, είναι σχῆμα λόγου– τέλος πάντων να μη ζῆ με τó άγχος και συνεχῶς με αυτούς.

Λοιπόν, τó πρώτο χαρακτηριστικόν είναι ότι ή ευσέβεια αυτή –ευσέβεια υπό τήν έννοιαν της έσωτερικής ζωής– δεν γίνεται προς άμοιβήν και άξιομισθίαν, αλλά γίνεται έξ όργανικής ανάγκης.

* Βλ. και κατωτέρω σελ. 275 έπ. (σ. έ.)

Μὲ αὐτὴν τὴν τοποθέτησιν ἀφίνομεν ὅλα ἐκεῖνα τὰ περὶ ἀξιομισθιῶν, τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν ἓνα τριακονταετῆ πόλεμον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἔχασαν τὴν ζωὴν των! Ὅλα αὐτὰ «χαίρειν ἐῶμεν» ὡς βλάσφημα καὶ αὐτόχρημα σατανικά, διότι ἐπῆραν τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἔκαναν ὄργανον τοῦ μίσους! Λοιπὸν, δὲν πρέπει νὰ σκεπτώμεθα ἀξιομισθίας, οὔτε εἶναι σωστὸ νὰ πῶ ποτὲ εἰς τὸν Θεόν, θυμήσου, Θεέ μου, ὅτι προσηυχῆθην τότε κ.τ.λ., διότι αὐτὰ εἶναι αὐτόχρημα βλάσφημα! Ἡ εὐσέβεια εἶναι ὀργανικὴ ἀνάγκη. Ἄν θέλῃς, μάλιστα, νὰ σοῦ πῶ, εἶναι καὶ χαρά, εἶναι καὶ μία ἡδονή, ἐπὶ τέλους. Ἄν πιστεύω ὅτι μὲ τὴν προσευχὴν ἐπικοινωνῶ πράγματι μὲ τὸν Θεόν, αὐτὸ ἔλειπε τώρα «νὰ Τοῦ ζητῶ καὶ τὰ ρέστα», διότι μοῦ ἐχάρισε τὴν ἐπαφὴν αὐτὴν!

Αὐτό, λοιπὸν, εἶναι τὸ πρῶτο χαρακτηριστικόν. Εὐσέβεια, δηλαδή, ὡς προσευχή, πού γίνεται ὄχι πρὸς ἀξιομισθίαν καὶ ἀμοιβήν, ἀλλὰ ὡς ὀργανικὴ ἀνάγκη καὶ ἐπὶ τέλους ὡς χαρά, ὡς ἐνίσχυσις, ὡς δύναμις. Διότι αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην σήμερα, διὰ νὰ βαστάσω τὸ βάρος τῶν πολλῶν, μεγάλων καὶ μικρῶν, ὑπαρκτῶν καὶ ἀνυπάρκτων δυσκολιῶν πού ἔχει ἡ ἡμέρα, νὰ προσευχηθῶ, διὰ νὰ ἀντιτάξω εἰς τὰς δυσκολίας αὐτὰς τὴν προσευχὴν, διότι, ἀλλιῶς, δὲν θὰ μπορέσω νὰ βαστάσω αὐτὸ τὸ φορτίον.

[σελ. 228]

Δ

Τὸ δεύτερον. Πολὺ μᾶς ἐβοήθησεν εἰς τὴν χριστιανικὴν μας ζωὴν εἰς τὴν γενεάν μας ὁ κομμουνισμός. Ὁ κομμουνισμὸς ὑπῆρξε μέγας διδάσκαλος, διότι τὸν χριστιανὸν –ὅταν ἔχη φιλότιμο, βέβαια– τὸν φιλοτιμεῖ νὰ πῆ: βρὲ ἀδελφέ, οἱ κομμουνισταὶ ἔχουν τόσο ζῆλο. Ἐμεῖς δὲν πρέπει νὰ ἔχωμε τοῦλάχιστον τὸν ἴδιο ζῆλο; Καὶ ὁ κομμουνισμὸς μᾶς ὑπεγράμμισε δύο κυρίως ἐννοίας: Πρῶτον, τὴν ἐννοίαν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ὁ κομμουνισμὸς δὲν ἔφερε κοινωνικὴν δικαιοσύνην, ἔφερε τὴν πάλιν τῶν τάξεων. Ἀλλὰ ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη προεβλήθη συγγενῶς. Καί, δεύτερον, προέβαλε τὴν ἐννοίαν τοῦ ἀγῶνος, τὴν ἀγωνιστικὴν ἐννοίαν. Ἡ ἀγωνιστικὴ αὐτὴ ἐννοία συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ μας ζωὴ πρέπει νὰ εἶναι ἀνιδιοτελής. Κυρίως εἰπεῖν, δὲν προσεύχομαι κἂν διὰ τὸν ἑαυτόν μου, διότι ἰσχύει ἐκεῖνο πού λέει ὁ Κύριος, ὅτι «οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὅτι χρῆζετε τούτων ἀπάντων. Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». Αὐτό, βέβαια, δὲν ἔχει τὴν ἐννοίαν ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ προσευχὴ νὰ ἔχη περιεχόμενον τὶς ἐννοίαις μας, τὶς δυσκολίας μας: «Μηδὲν μεριμνᾶτε, ἀλλ' ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει μετὰ εὐχαριστίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωρίζεσθω πρὸς τὸν Θεόν», «οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὅτι χρεῖαν ἔχετε πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν». Ἡ προσευχὴ εἶναι ἓνας ἀγωγὸς πού παίρνει τὰ αἰτήματα καὶ ἀπὸ μέρημα τὰ κάνει προσευχὴ, τὰ μετασχηματίζει εἰς προσευχὴν. Ἄλλο, ὅμως, εἶναι αὐτό, καὶ ἄλλο εἶναι ἡ ἰδιοτέλεια εἰς τὴν προσευχὴν. Ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ καὶ ἡ προσευχὴ εἶναι τότε εἰς τὸν Οὐρανὸν ἀνεβασμένη, ὁ

ἄνθρωπος ζῆ τότε τὶς μεγάλες ἔννοιες τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ συμπεριλαμβάνει μέσα, βέβαια, καὶ τὰ ἰδικά του, τὰ προσωπικά του θέματα.

Λοιπὸν, εἶναι ἀγωνιστικὴ ἢ προσευχὴ εἶναι μορφή ἀγῶνος. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο περιεχόμενόν της ἔχει τὰ μεγάλα θέματα **[σελ. 229]** τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τὸ «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου», κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ «Πάτερ ἡμῶν»: «Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς». Καὶ κατόπιν λέει διὰ «τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον». Δι' αὐτὸν τὸν λόγον πιστεύω ὅτι ἡ προσευχὴ εἶναι κυρίως δοξολογία καὶ αἴτησις γιὰ τοὺς ἄλλους, αἴτησις γιὰ τὸ ψυχικὸ μας ἀνέβασμα, εἶναι μία βίωσις.

Ἡ ἀγωνιστικὴ αὐτὴ προσευχὴ ἔχει καὶ κᾶτι ἄλλο: Κινεῖται ἀπὸ μίαν μεγάλην πίστιν. Τὸ θέμα αὐτὸ τὸ εἶδα κυρίως εἰς τὸ τέλος τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου. Μετά, δηλαδή, τὸ τέλος τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου, εἶδα ἓνα θρησκευτικὸ βιβλίον—δὲν θυμᾶμαι τὸν τίτλον—, τὸ ὁποῖον ἔλεγε ὅτι αἰτία τῆς σημερινῆς ἀπιστίας εἶναι ὅτι κατὰ τὸν πόλεμον αἱ Ἀγγλίδες μητέρες προσηύχοντο ὑπὲρ τῶν παιδιῶν των ποὺ ἦσαν στὸν πόλεμον καὶ παρεκάλουν, ὥστε οἱ σφαῖρες οἱ γερμανικὲς νὰ παρεκκλίνουν καὶ νὰ μὴ βρίσκουν τὰ παιδιά τους, ἀλλὰ, ἀντιστοίχως, μόνον αἱ ἀγγλικὲς σφαῖρες νὰ βρίσκουν τοὺς Γερμανοὺς! Αὐταί, λοιπὸν, ἐπερίμεναν ὅτι συνεπεῖα τῆς προσευχῆς αὐτῆς θὰ μετεκινούντο αἱ σφαῖραι καὶ δὲν θὰ εὑρισκαν τοὺς Ἄγγλους στρατιώτας. Παρὰ δὲ τὰς προσευχάς, αἱ σφαῖραι ἦσαν εὐστοχοὶ. Καί, ὅπως ἔλεγε αὐτὸ τὸ βιβλίον, τὸ θέμα ἐξηρτᾶτο ὅχι τόσον ἀπὸ τὰς προσευχὰς τῶν Ἀγγλίδων μητέρων, ὅσον ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν γυμνασίων τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ.

«Τί κακοθέστατο βιβλίον!», εἶπα τότε, ὅταν τὸ ἐδιάβασα. «Κοίταξε πῶς πάει νὰ σαρκάση καὶ νὰ γελοιοποιήσῃ τὴν προσευχὴν!». Καὶ αὐτὴν τὴν γνώμην ἐξακολουθοῦσα νὰ ἔχω, ἕως ὅτου ἐδιάβασα ὅτι ὄντως, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, οἱ Ἄγγλοι ἱεροκήρυκες ἔλεγον ὅτι ἡ προσευχὴ ἔχει ὡς συνέπειαν νὰ παρεκκλίνουν οἱ γερμανικὲς σφαῖρες καὶ νὰ μὴ βρίσκουν τοὺς Ἄγγλους στρατιώτας! Ὅστε, ἐσκέφθην, ἐκεῖνος ποὺ ἐσάρκαζε εἶχε δίκιο. Εἰς τὴν σύγχρονον, ὅμως, μορφήν τῆς εὐσεβείας, δὲν πρέπει νὰ λέγωνται αὐτὰ τὰ πράγματα.

Ὅπως καὶ ἄλλοτε ἔχω πῆ, ὑπάρχουν δύο εἶδη πίστεως. **[σελ. 230]** Ἡ μία πίστις εἶναι ὅτι θὰ τὰ φέρῃ ὁ Θεὸς ὅπως τὰ θέλομε. Καὶ ἡ δευτέρα πίστις εἶναι ὅτι θὰ τὰ θέλωμεν ὅπως τὰ φέρῃ ὁ Θεός. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν, δὲν πρέπει οὔτε νὰ ὑποδεικνύωμεν εἰς τὸν Θεὸν τί θὰ κάμῃ. Ἡ προσευχὴ γίνεται, ἀπλῶς διὰ νὰ φέρωμεν τὸ θέμα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ κυρίως ὅχι γιὰ νὰ τὸ μάθῃ ἀπὸ ἐμᾶς ὁ Θεός, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνεβοῦμε ψυχικὰ ἐμεῖς. Εἰς τὴν ἔνστασιν δὲ ὅτι ὁ Θεὸς ξέρει τὶς ἀνάγκες μας καὶ δὲν χρειάζεται νὰ τοῦ τὶς ποῦμε, ἢ ἀπάντησις εἶναι ὅτι ἐμεῖς δὲν λέμε τὶς ἀνάγκες μας, διὰ νὰ τὶς πληροφορηθῇ ὁ Θεός, ἀλλὰ διὰ νὰ τὶς ἀνεβάσωμε καὶ ἀπὸ μερίμνας νὰ τὶς κάνωμε οὐρανόν. Λοιπὸν, τὸ «ὅπως τὰ φέρῃ ὁ Θεός», τὸ «γεννηθήτω τὸ θέλημά σου», τὸ «ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σύ», ἢ ἄνωτέρα, δηλαδή, πίστις, αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι τὸ δεύτερον χαρακτηριστικὸν τῆς συγχρόνου εὐσεβείας.

Ε

Καὶ τὸ τρίτον. Μόλις ἐτελείωσε ἡ Κατοχὴ ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰργάσθησαν τὰ ὑαλοურγεῖα, διὰ νὰ κάνουν τζάμια διὰ τὶς οἰκοδομές, διότι μὲ τοὺς βομβαρδισμοὺς εἶχαν σπάσει πάρα πολλά. Ἡ κατασκευὴ, ὅμως, τῶν τζαμιῶν αὐτῶν ἔγινε βιαστικὴ καὶ ἐλαττωματικὴ. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι τὰ τζάμια τῶν παραθύρων παρουσίαζαν ἀποχρώσεις καὶ σχήματα, τὰ ὁποῖα, μὲ πολλὴν δόσιν φαντασίας, ἤμποροῦσες νὰ τὰ φαντασθῆς ὅτι εἶναι εἰκόνες. Καὶ ἔβλεπες νὰ μαζεύεται ὁ κόσμος εἰς τὰς ρύμας καὶ τὰς ἀγυιὰς, διὰ νὰ σταυροκοπηθῆ, διότι ἐνόμιζον ὅτι ἐμφανίζεται εἰς τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν ἡ Παναγία ἢ ἄλλοι ἅγιοι! Καί, δυστυχῶς, δεκαπέντε αἰῶνες ἐκυβερνήθησαν ἀπὸ κάτι τέτοια, πού τὰ γράφει ὁ Παπαρρηγόπουλος εἰς τὴν *Ἱστορίαν*.

Σήμερα, ὅμως, ἡ εὐσέβεια εἶναι ἀνοιχτομάτα. Τὸ μεγάλο ἀπολογητικὸν ἔργον τῆς γενεᾶς μας συνίσταται εἰς τὸ ὅτι μπορεῖς νὰ εἶσαι εὐσεβής, χωρὶς νὰ εἶσαι τυφλός. Μπορεῖς νὰ εἶσαι εὐσεβής, χωρὶς νὰ εἶσαι ἀγράμματος. Μπορεῖς νὰ εἶσαι **[σελ. 231]** εὐσεβής καὶ νὰ εἶσαι τίμιος ἄνθρωπος. Αὐτὸ εἶναι τὸ νέον ἐπίτευγμα τῆς γενεᾶς μας. Εὐσεβεῖ, λοιπόν, ἡ γενεὰ μας, ἀλλὰ θέλει τιμίαν εὐσέβειαν, νήφουσαν εὐσέβειαν. Ἔχει ἀνάγκην τοῦ φόβου, ἔχει ἀνάγκην τοῦ Μυστηρίου, ἔχει ἀνάγκην τοῦ σεβασμοῦ, ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἁγιασμοῦ. Περισσότερον ὅμως ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔχει ἀνάγκην τῆς ἀληθείας: *«Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς»*. Αὐτὸ εἶναι πού χαρακτηρίζει τὴν γνησίαν εὐσέβειαν καὶ τὴν ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν θεομπαιξίαν. Καὶ ἡ γενεὰ μας ἐγέμισε ἀπὸ θεομπαιξίαν. Ὅλα ἐκεῖνα τὰ «βυζαντινά» καὶ οἱ εἰκόνες πού εἶναι στὰ σαλόνια κ.τ.λ., ὅλα αὐτά, τὸ βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι εὐσέβεια. Ἀπὸ ποῦ τὸ καταλαβαίνεις; Τὸ καταλαβαίνεις ἀπὸ τὸ ἐξῆς: Πολλὰ σαλόνια καὶ πολλὰ καπνιστήρια εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ βυζαντινὲς εἰκόνες. Δὲν ἄκουσα ὅμως μίαν, ἔστω, ἀπὸ τὰς κυρίας αὐτὰς πού τὰς ἐπιδεικνύουν νὰ μοῦ πῆ ποτὲ ὅτι, τώρα πού μοῦ ἔτυχε αὐτὸ τὸ δυστύχημα, ἐστάθηκα ἐκεῖ καὶ προσευχήθηκα καὶ βρῆκα ἀνακούφιση. Ἐνῶ αὐτὴ ἡ εἰκόνα, πρὶν νὰ μπῆ στὸ σαλόνι τῆς κυρίας τάδε, ἦταν σὲ κάποιο παρεκκλήσι καί, ἂν μποροῦσε, θὰ εἶχε νὰ διηγηθῆ ὅτι ἡ τάδε μάνα πού τῆς πῆραν τὸ παιδί οἱ γενίτσαροι πῆγε καὶ γονάτισε σ' αὐτὴν τὴν εἰκόνα, προσευχήθη καὶ ἐπῆρε δύναμι. Μπορεῖ νὰ ἔμαθε ὅτι γλύτωσε καὶ τὸ παιδί τῆς ἀπὸ τὴν γενιτσαριά. Ἀλλὰ κί ἂν αὐτὸ δὲν ἔγινε, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἔγινε. Γιατί; Διότι εἶναι ὑποκειμενικὴ ἡ διαφορά. Ἐκείνη ἐπήγαινε τίμια εἰς τὴν εἰκόνα. Ὁ ἄλλος πάει θεομπαιχτικά. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ διαφορά. Δὲν εἶναι ἡ εἰκόνα ἡ διαφορά. Εἶναι ἡ διάθεσις.

Εἶναι, λοιπόν, νήφουσα ἡ σημερινὴ εὐσέβεια, δὲν εἶναι δεισιδαίμων. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ, βέβαια, τὸν βωμὸν καὶ πηγαίνει καὶ γεμίζει τὶς ἐκκλησίες –τὶς Καθολικὲς κυρίως– καὶ ὄχι μόνο τὴν Κυριακὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν καθημερινήν, ὅπου, ὅταν μπῆτε μέσα στὴν ἐκκλησίαν, ὅ,τι ὥρα καὶ ἂν εἶναι, θὰ ἰδῆτε ὅτι ὑπάρχουν ἐκεῖ ἄνθρωποι προσευχόμενοι. Διότι ἐκεῖ εἶναι τόπος ὅπου ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν καθημερινὴν τύρβην, νὰ γονάτισῃ κί αὐτὸς ὅπως κάνουν

[σελ. 232] καὶ ἄλλοι καὶ νὰ περάσῃ μερικὰ λεπτὰ ψυχικῆς ἐνδυναμώσεως. Νὰ πάρῃ, ἀπλούστατα, καινούργια δύναμη καὶ κουράγιο. Καθαρὰ καὶ ἀνοιχτομάτικα, χωρὶς κουβέντες καὶ ψευτιές. Σήμερα, σὲ μᾶς, πᾶνε καὶ ἀνάβουν ἓνα κεράκι. Διότι ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ μίαν ψυχολογικὴν πεῖραν, ξέρει ὅτι αὐτὰ τὸν βοηθοῦν εἰς τὴν πνευματικὴν του αὐτοσυγκέντρωσιν. Καὶ ἀφοῦ τὸν βοηθοῦν, γιατί νὰ μὴν τὸ κάνῃ;

Z

Αὐτὰ εἶναι τὰ τρία χαρακτηριστικά καί, ἂν ἐπιτρέπεται, θὰ τὰ ἐπαναλάβω:

Πρῶτον, ὅτι ἡ προσευχὴ δὲν θὰ γίνεται πρὸς ἀμοιβήν, ἀλλ' ἐξ ὀργανικῆς ἀνάγκης.

Δεύτερον, ὅτι θὰ εἶναι ἀγωνιστικὴ, ἀνιδιοτελής, μὲ τὴν μεγάλην πίστιν, μὲ τὸ «ὅπως τὸ θέλει ὁ Θεός». Φέρω, δηλαδή, τὸ θέμα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα πλέον ὅ,τι πῆ ὁ Θεός. Καί, τρίτον, ὅτι εἶναι νήφουσα καὶ ἔντιμος.

Ἄφοῦ ἀνέφερα αὐτὰ τὰ τρία χαρακτηριστικά, θέλω νὰ πῶ ὅτι κατόπιν αὐτοῦ εἶναι γιὰ ὅλους μας ἀνάγκη, χωρὶς νὰ ἀφήσωμε –πρὸς Θεοῦ!– τὸ κουπὶ τῆς ἀγάπης, τὸ κουπὶ τῆς ἀρτιότητος τοῦ χαρακτῆρος, τὸ κουπὶ τῆς ἐμπράκτου ζωῆς, νὰ ἀδράξωμε καὶ τὸ κουπὶ τῆς, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν, εὐσεβείας. Διότι τὸ ἄλλο κουπὶ τῆς ἀγάπης, κουράζει. Ἐνῶ τὸ κουπὶ τῆς εὐσεβείας ξεκουράζει. Ἀκριβῶς, ἄλλως τε, ἐπειδὴ ξεκουράζει καὶ εἶναι βολικὸ, ἐπῆγαν οἱ αἰῶνες εἰς αὐτὸ καὶ παράτησαν τὸ ἄλλο. Διότι δὲν γεννᾶται ζήτημα ὅτι εἶναι πιὸ βολικὸ νὰ παρακολουθήσῃς μιὰ λειτουργία, ἀπὸ τὸ νὰ συγχωρήσῃς ἓναν ποῦ σοῦ ἔπταισε. Καί, ἐπὶ τέλους, πιὸ βολικὸ εἶναι νὰ τηρῆς τὶς νηστεῖες, παρὰ ἔχων δύο χιτῶνας νὰ δώσῃς τὸν ἓνα. Ἀλλὰ μὴν κοιτᾶτε τὶς καταχρήσεις. Οὔτε ἐπειδὴ γίνεται κατάχρησις καὶ παρέκκλισις, πρέπει νὰ σταματήσῃς, ἀλλὰ νὰ τὰ ἐπαναφέρῃς στὸ σωστὸ δρόμο. Διότι, ἀλλέως, ἂν παρασυρόμενος ἀπὸ αὐτὰς τὰς καταχρήσεις τὰ **[σελ. 233]** ἐγκαταλείψῃς, θὰ τὸ πληρώσῃς! Δὲν ξέρω, ὁ Θεὸς ἢ μπορεῖ νὰ σὲ συγχωρήσῃ, ἀλλὰ εἰς τὴν ζωὴν ἐδῶ, θὰ τὸ πληρώσῃς.

Ἐδῶ τώρα πρέπει νὰ τελειώσω, ὑπενθυμίζων καὶ πάλιν τὴν ἀνάγκην νὰ πάρωμε καὶ τὸ ἄλλο κουπὶ, τὸ κουπὶ τῆς εὐσεβείας, μὲ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς προσευχῆς. Αὐτὸ τὸ «ἄλλο κουπὶ» ἔγινεν, ὁμολογουμένως, ἀντικείμενον πολλῶν καταχρήσεων, τὸ ἐχρησιμοποίησε πολὺ καὶ ὁ διάβολος, γιατί εἶναι καὶ βολικώτερο. Ἕνας λόγος, λοιπόν, παραπάνω εἶναι νὰ τοῦ τὸ πάρωμε τοῦ διαβόλου πίσω. Ὁ ἐχθρὸς τὸ πῆρε, ἀλλὰ εἶναι δικό μας, καὶ πρέπει νὰ τὸ πάρωμε πίσω καὶ νὰ τὸ χρησιμοποιήσωμε, γιὰ νὰ ξεκουράσωμε καὶ τὸ ἄλλο κουπὶ, τὸ κουπὶ τῆς ἀγάπης, καὶ νὰ μπορέσωμε ἔτσι νὰ προχωρήσωμε.

ΚΡΙΤΗΡΙΟΝ – ΕΜΠΟΔΙΑ – ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

A

Μοῦ φαίνεται πὼς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ξεκαθαρίσωμεν μέσα μας εἶναι τοῦτο: Ὅτι ἡ προσευχὴ δὲν εἶναι κᾶτι τὸ ὁποῖον μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ προσπεράσῃ, ἀλλὰ εἶναι ἕνας βράχος πού ἢ θὰ στηριχθῆς καὶ θὰ οἰκοδομήσῃς ἐπάνω του, ἢ θὰ σκοντάψῃς. Ἐκτὸς τούτου, γιὰ μιὰ πορεία πνευματικὴ, πού εἶναι, ὅπως εἶπα, ἐπαναστατικὴ, ἡ προσευχὴ ἀποτελεῖ ἐγγύησιν ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ θὰ εἶναι θεμελιωμένη εἰς τὸ Αἰώνιον. Γιατὶ ὑπάρχει ἐδῶ ὁ κίνδυνος συγχύσεως μὲ τὸν ὀρθολογισμόν. Νομίζω ὅτι μιὰ τέτοια πνευματικὴ ἐπανάστασις ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν Aufklärung, τὸν Διαφωτισμόν, ἀπὸ τὸν ὀρθολογισμόν κ.τ.λ. κατὰ τοῦτο: Ὅτι ἐκεῖ, εἰς τὸν ὀρθολογισμόν, εἶναι μιὰ προσπάθεια νὰ ξεφύγῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ ὑπερφυσικόν. Ἐτούτῃ εἶναι μιὰ προσπάθεια ἐπιστροφῆς εἰς τὸ ὑπερφυσικόν. Ἀλλὰ ὑπερφυσικῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸ ὑπερφυσικόν, ὅπως τὴν θέλει τὸ ὑπερφυσικόν, ὅπως τὴν θέλει ὁ Οὐρανός. Εἶναι μιὰ ἐπανάστασις ἐπιστροφῆς. Ἐκεῖ, εἰς τὸν ὀρθολογισμόν, ἀντιτάσσεται τὸ μυαλό, τὸ ἐγώ, πρὸς τὸν Οὐρανόν. Ἐδῶ, ἡ ψευδοὑποταγὴ ἀντικαθίσταται δι' ἀληθοῦς ὑποταγῆς, κατὰ τὴν προσπάθειαν, βέβαια. Ἐντεῦθεν μπορῶ νὰ πῶ τὸ ἐξῆς, ὅτι, ἐὰν λυθῆ τὸ ζήτημα τῆς προσευχῆς, λύεται ὅλο τὸ ζήτημα καὶ τῆς κοσμοθεωριακῆς μας τακτοποιήσεως καὶ τοῦ βίου μας ὀλοκλήρου. Ὁ Αὐγουστῖνος ἔλεγε «ama et fac quod vis», «ἀγάπα καὶ κάνε ὅ,τι θέλεις». Τώρα μπορῶ νὰ πῶ τὸ ἐξῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον πού θὰ ἐπωμισθῆ τὰς εὐθύνας ἐνὸς πνευματικοῦ ἀγῶνος: Προσεύχου, καὶ τότε τράβα ἐπαναστατικά. Διότι ἡ ἐπαφή σου μὲ τὸν Χριστόν, ἡ ἐπαφή **[σελ. 235]** σου μὲ τὸν Οὐρανόν, εἶναι ἐγγύησις ὅτι θὰ εἶναι οὐράνιον τὸ ἔργον σου.

Πρέπει, λοιπόν, νὰ ξεκαθαρίσωμε τὸ θέμα τῆς προσευχῆς. Ἀλλὰ στ' ἀλήθεια νὰ τὸ ξεκαθαρίσωμε. Καταντᾶ, πράγματι, νὰ εἶναι γελοῖον τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐνῶ δαπανῶμεν ὥραν διὰ τὴν προσευχὴν, δὲν προσευχόμεθα. Δηλαδή, προσευχόμεθα μὲν, ἀλλὰ ἀπὸ κεκτημένην ταχύτητα. Διότι, ὅταν λέω προσευχὴν, δὲν ἐννοῶ διάρκειαν πολλήν, ἐννοῶ σοβαρὰν ὑπαγωγὴν τῆς ζωῆς μας εἰς τὴν θείαν κατεύθυνσιν. Ἡ προσευχὴ, κατ' ἐμέ, δὲν εἶναι τὰ λόγια τῆς προσευχῆς. Τὰ λόγια τῆς προσευχῆς τὰ λέμε ἐμεῖς, διότι ἐμεῖς σκεπτόμεθα μόνοι ὁμιλοῦντες, διὰ νὰ πάρῃ ἡ ἀνάτασις τῆς ψυχῆς μας μορφήν καὶ νὰ λάβωμεν ἐπίγνωσιν. Τὰ λόγια τὰ λέμε διὰ

τὸν ἑαυτὸν μας. Ἀλλὰ προσευχή εἶναι ἡ ἀνάτασις τῆς ψυχῆς. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἀλάλητοι στεναγμοὶ εἶναι προσευχή, ὅπως, ἀντιθέτως, τὰ λόγια τὰ κενὰ περιεχομένου εἶναι φλυαρία, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ βλασφημία, θεομπαιξία! Τὸ ὅτι δὲ δὲν προσευχόμεθα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκδικεῖται εἰς τὴν ζωὴν μας. Καὶ ἡ σημερινὴ συνάντησις σκοπὸν ἔχει νὰ ξεκαθαρίσωμεν ἓνα θέμα. Θὰ προτιμοῦσα, δηλαδή, νὰ λαμβάναμε μίαν ἀπόφασιν, τὴν ἐξῆς: Νὰ ποῦμε ὅτι ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα δὲν θὰ προσευχώμεθα! Αὐτὸ θὰ ἦταν γιὰ μᾶς μία λύτρωσις. Θὰ ἤθελα νὰ εἶχα τὴ δυνατότητα νὰ συμβουλευῶ ἀνθρώπους ποὺ ἀρχίζουν μία πνευματικὴ καρριέρα, καὶ θὰ τοὺς ἀρχίζα, ὡς πνευματικὸς ἄς ποῦμε, μὲ τὸ ἐξῆς: Ἀπαγορεύεται νὰ προσεύχεσαι! Τὸ προτιμῶ αὐτό, παρὰ νὰ μαραζώνης, διότι λές ὅτι προσεύχεσαι καὶ οὐσιαστικὰ δὲν προσεύχεσαι. Ὅποτε, ὅταν κατόπιν θὰ ζήσῃ τὴν ζωὴν τὴν χωρὶς προσευχὴν, ἀλλὰ τὴν ἀληθινὰ χωρὶς προσευχὴν, αὐτὸ θὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ διψήσῃ τὴν προσευχὴν. Καὶ ὅταν κάποτε ὁ ἴδιος πνευματικὸς θὰ τοῦ πῆ ὅτι, ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα μπορεῖς νὰ προσεύχεσαι, θὰ τρέξῃ ὡς «ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων» καὶ θ' ἀρχίσῃ στ' ἀλήθεια νὰ προσεύχεται. Ἐμεῖς δὲν ἔχομεν αὐτὴν τὴν εὐλογίαν. Κί ἔτσι οὔτε προσευχόμεθα, οὔτε δὲν προσευχόμεθα. Εἶναι μία νόθος κατάστασις, ἡ ὁποία **[σελ. 236]** ψυχικὰ μᾶς μαραζώνει καὶ μᾶς κόβει πολὺ ἀπὸ τὴν πνευματικὴν μας ἀκτινοβολίαν. Γι' αὐτὸ ἤθελα νὰ πάρωμε τὸν ἑαυτὸν μας καὶ νὰ τοῦ ποῦμε: Ἀξιότιμε κύριε ἑαυτέ μας, θὰ ἤθελα πάρα πολὺ νὰ καθήσῃς ἓνα βράδυ, μιὰ μέρα, μιὰ ὥρα, ἓνα χρόνο, καὶ νὰ λάβῃς μιὰ ἀπόφασιν: Θὰ προσεύχεσαι ἢ δὲν θὰ προσεύχεσαι; Λοιπὸν, ἓνα θέμα γιὰ μᾶς εἶναι νὰ πάρωμε στ' ἀλήθεια μιὰ τέτοια ἀπόφασιν. Διότι ἡ προσευχή δὲν εἶναι μικρὴ δουλειά, ἀλλ' εἶναι, ἀντιθέτως, πολὺ μεγάλη. Εἶναι κᾶτι ποὺ πρέπει μιὰ γιὰ πάντα νὰ ξεκαθαρίσῃ. Ὅταν, δηλαδή, προσεύχωμαι, νὰ προσεύχωμαι στὰ σοβαρά. Καὶ ξέρετε τί ἐννοῶ «προσεύχομαι στὰ σοβαρά»; Ἐννοῶ νὰ πῶ τὸ ἐξῆς: Τί ἀπασχολήσεις ἔχω σήμερα; Ἐχω τὴν τάδε ἐργασίαν, τὴν τάδε συνεργασίαν, τὴν τάδε ὁμιλίαν κ.τ.λ. Ἀλλὰ ἔχω νὰ κάνω καὶ ἑκατὸν εἴκοσι δευτερόλεπτα προσευχῆς. Καὶ αὐτὰ τὰ ἑκατὸν εἴκοσι δευτερόλεπτα προσευχῆς τὰ θεωρῶ πιὸ σπουδαῖα ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα, ἔτσι ὥστε ὅλα τὰ ἄλλα νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ «κανάλι» τῆς προσευχῆς. Προσεύχεται ἐπίσης στὰ σοβαρὰ ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον θὰ συμβῆ τὸ ἐξῆς: Θὰ τοῦ πῆ, λ.χ., ὁ γιατρὸς ὅτι ἔχει ἔλκος στομάχου, καὶ θὰ πῆ: νὰ προσευχηθῶ. Καὶ ὅταν ἔχη τὴν τάδε δυσκολίαν ἢ τὸ τάδε πρόβλημα, θὰ πῆ: Θὰ τὸ κάμω θέμα προσευχῆς. Αὐτὸ ἐννοῶ προσευχὴν στὰ σοβαρά. Καὶ αὐτὸ νὰ τὸ ἔχωμε, βέβαια, ἂν μὴ ὡς πραγματικότητα, πάντως, ὅμως, ὡς σοβαρὰν προσπάθειαν, ἔστω καὶ ἀποτυχοῦσαν. Ἀλλὰ ἄλλο εἶναι νὰ ἠττηθῆς, καὶ ἄλλο νὰ μὴν πολεμήσῃς. Ἄς προσφέρωμε εἰς τὸν Θεόν, τούλάχιστον, τὴν ἥτταν μας!

Λοιπὸν, δὲν μπορῶ νὰ τὸ ἐκφράσω μὲ ὄση δύναμι θὰ ἤθελα, ἀλλὰ θὰ ἔλεγα ὅτι θὰ ἦταν μεγάλη πρόοδος γιὰ μᾶς νὰ λάβωμε τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ προσευχώμεθα. Θὰ ἦταν δὲ πολὺ μεγάλη πρόοδος, διότι τότε, ὅταν δὲν θὰ πηγαίναμε καλά, θὰ λέγαμε, νά, φταίει ἡ ἀπόφασιν τὴν ὁποία ἐλάβαμε, καὶ θὰ τὴν ἀναθεωρούσαμε. Θὰ εἶχαμε ἔτσι τὴν δυνατότητα τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἀσώτου. Ἀλλὰ, ἐνῶ ὁ ἄσωτος τρώγων τὰ κεράτια τῶν χοίρων ἐπέστρεψε, ἄς φαντασθοῦμε μιὰ ἄλλη **[σελ. 237]** παραβολὴ τοῦ ἀσώτου, ὅπου ὁ ἄσωτος μένει καὶ στὸ πατρικὸ

σπίτι, αλλά κάνει και πόλεμο τῶν νεύρων τοῦ πατέρα του κ.τ.λ. Ὅποτε αὐτὸς πλέον δὲν ἔχει κἄν τὴν δυνατότητα ἐπιστροφῆς.

Θὰ ἤθελα, λοιπόν, μία ἐπιστροφήν τοῦ ἀσώτου, εἰδικῶς στὸ θέμα τῆς προσευχῆς. Πρέπει νὰ πάρωμε στὰ σοβαρὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς προσευχῆς. Ἐὰν τὴν πάρωμε στὰ σοβαρὰ, ἡ ζωὴ μας θὰ εἶναι διαφορετικὴ.

B

Ἄς δοῦμε, τώρα, τί ἐμποδίζει τὴν σοβαρὰν προσευχήν. Τὸ πρῶτον εἶναι ὅτι δὲν εἶναι σαφὲς πότε προσευχόμεθα καὶ πότε δὲν προσευχόμεθα. Λόγου χάριν, μπορῶ νὰ ἐλέγξω πότε ἔμαθα μία ξένη γλῶσσα. Θὰ μὲ βάλῃ ὁ δάσκαλος νὰ γράψω ἓνα θέμα καὶ θὰ μοῦ τὸ δώσῃ διορθωμένο καὶ θὰ καταλάβω ἂν προχωρῶ. Ἀργότερα θὰ μιλήσω μ' ἓναν ξένο καὶ θὰ δῶ πῶς τὰ καταφέρνω. Ἡ θὰ πάρω ἓνα ξένο βιβλίον καὶ θὰ δῶ πῶς πηγαίνω. Αὐτά, δηλαδή, ἐλέγχονται. Ἐνῶ γιὰ τὴν προσευχὴν δὲν εἶναι σαφὲς πότε εἶναι στ' ἀλήθεια προσευχή. Ζητοῦμε, λοιπόν, διὰ τὴν προσευχὴν ἓνα κριτήριον, διὰ νὰ μποροῦμε νὰ ἐλέγχωμε πότε προσευχόμεθα.

Ἡ προσευχὴ εἶναι ἡ ἀνάτασις τῆς ψυχῆς μας εἰς τὸν Θεόν. Δηλαδή, προσευχὴ γίνεται, κάθε φορὰ πού μᾶς λέει ἡ συνείδησίς μας ὅτι ἓνα ζήτημα τῆς ζωῆς μας, εὐχάριστο ἢ δυσάρεστο, τὸ ἐκάμαμε θέμα μιᾶς σκέψεως πρὸς τὸν Θεόν. Δηλαδή, δὲν θὰ ζητοῦμε, ἄς τὸ ποῦμε ἔτσι, σκιρτήματα ἀνατάσεως. Προσευχὴ εἶναι καὶ ἡ κουρασμένη προσευχή. Ἐχω πῆ τὴν γνώμη μου, ὅτι ἡ κουρασμένη προσευχὴ ἔχει καὶ πιὸ πολὺ ἀξία. Διότι εἶναι πιὸ πολὺ παλαιούσα ἢ ἄκεφῃ προσευχή. Ἄλλο εἶναι ἡ ἄκεφῃ προσευχή, καὶ ἄλλο ἡ ἀδιάφορη. Ἡ συνείδησίς μου, βέβαια, θὰ κρίνῃ πότε εἶμαι ἄκεφος γιὰ τὴν προσευχὴν, ἐνῶ ἔχω κέφι, λ.χ., διὰ μίαν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν. Εἰς **[σελ. 232]** τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι περιφρόνησις πρὸς τὴν προσευχὴν.

Ἀλλά, ἂν εἶμαι νυσταγμένος, καὶ ἐπάνω στὴν νύστα μου, στὴν ἀρρώστια μου, εἰς τὸν κόπον μου, τίθεται ἓνα ζήτημα ἢ ἔρχεται ἡ ὥρα τῆς προσευχῆς, τότε εἶμαι ἄκεφος, διότι εἶμαι δι' οἰανδήποτε πνευματικὴν ἐργασίαν ἄκεφος. Τότε πλέον αὐτὴ ἡ προσευχὴ ἔχει, ὄχι μικρότερην, ἀλλὰ μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῆς προσευχῆς πού γίνεται μὲ φρεσκάδα. Ἔτσι εἶναι. Ἐπομένως, θέλω νὰ ξεκαθαρίσωμε ὅτι, ὅταν λέμε προσευχὴ –διότι τώρα τὸ ζήτημα εἶναι νὰ βροῦμε τὸ κριτήριον– ὅταν λέμε, λοιπόν, προσευχὴ πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι χρειάζεται –ἀλλὰ καὶ ἀρκεῖ– μία σκέψις ὑπαγωγῆς τῆς ζωῆς μας εἰς τὴν θεῖαν κατεύθυνσιν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ζωὴ μας πρέπει νὰ εἶναι ζωὴ ἀγάπης, ἡ προσευχὴ ὑπὲρ τῶν ἄλλων εἶναι συγχρόνως καὶ μία πρᾶξις ἀγάπης. Ἐὰν τὸ ποῦμε αὐτό, ἔχομεν πλέον τὸ κριτήριον.

Μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ προσθέσω καὶ κἄτι ἄλλο: Προσευχὴ εἶναι καὶ ἡ περὶ προσευχῆς ἐπιθυμία καὶ ὁ πόθος τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή, τὸ νὰ βάλῃς κάτω καὶ νὰ ἐρωτήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου, τὴν συνείδησί σου: Τὴν πῆρες στὰ σοβαρὰ τὴν προσευχὴ; Ἀλλὰ ξέρεις τί ἐννοῶ ὅτι «τὴν πῆρες στὰ σοβαρὰ τὴν προσευχὴ»; Ἐννοῶ τόσο σοβαρὰ, ὅπως ἓνας παίρνει στὰ σοβαρὰ τὴν καριέρα του. Ἐὰν ἡ συνείδησίς

σου τὸ λήη αὐτό, τότε, βέβαια, αὐτὸ εἶναι κάτι. Καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, γιὰ κανένα ἀπὸ μᾶς δὲν μπορεῖ νὰ λεχθῆ ὅτι δὲν προσευχόμεθα. Διότι τὸ ὅτι μᾶς στενοχωρεῖ πού δὲν προσευχόμεθα εἶναι καὶ αὐτό, θὰ ἔλεγε κανεὶς, μία προσευχή. Δὲν ξέρω, ἀλλὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ πένθος διὰ τὴν μὴ ἀνάτασιν εἶναι μία ἀνάτασις, ἐφ' ὅσον δὲν ἀποκτᾶ κανεὶς ἀναλγησίαν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ βαπτολογία εἶναι καταστρεπτική. Διότι ὁμοιάζει πρὸς τὴν συκιᾶ, καὶ ὄχι μόνον μὲ ἐκείνην πού δὲν κάνει καθόλου σῦκα, ἀλλὰ μὲ ἐκείνην πού ἔχει σκουληκιασμένα σῦκα. Ἡ βαπτολογία δίδει μίαν ἐφησύχασιν. Ὁ βαπτολογῶν δὲν πενθεῖ κἂν. Τούναντίον, βλέπει τὸν Θεὸν [σελ. 239] μὲ τὴν ὑψηλοφροσύνην μὲ τὴν ὁποίαν πᾶς δανειστής βλέπει τὸν ὀφειλέτην του. Τὸν ἔχει χρεώσει μὲ τόσους ὄρθρους, μὲ τόσους ἐξαψάλμους, μὲ τόσες μετάνοιες, μὲ τοῦτα, μὲ κεῖνα, καὶ ἔτσι ἐφησυχάζει. Καὶ ὅταν ὁμιλεῖ περὶ προσευχῆς, παραπέμπει εἰς τοὺς ἄλλους.

Νομίζω ὅτι ἔτσι μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀποκτᾶμε ἓνα κριτήριον γιὰ τὴν προσευχή.

Τίθεται, τώρα, τὸ ζήτημα τῆς διαρκείας τῆς προσευχῆς. Ὅπως ὅμως εἶπαμε, προσευχή, ἰδίως ἐπὶ σοβαρῶν θεμάτων, μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ μία σκέψις ἀκόμη. Δὲν θὰ κρατᾶ, βέβαια, κανεὶς τὸ χρονόμετρο, διότι, ἅμα κρατᾶει τὸ χρονόμετρο, δὲν θὰ προσεύχεται. Ἀλλὰ ὁ λόγος τὸ λέει, καὶ ἓνα λεπτό, καὶ δύο λεπτά, μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ διάρκεια τῆς προσευχῆς. Τὸ θέμα ὅμως εἶναι ἄλλο. Ὅτι ἐμεῖς τὴν προσευχή τὴν χάνομε, ὄχι ἀπὸ ἔλλειψιν διαρκείας, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῆς ἀπλῆς σκέψεως. Θὰ εἶναι στρατηγικώτερον νὰ μὴν προσέχη κανεὶς τὴν διάρκειαν. Ἐὰν ἡ πρώτη σκέψις γίνη, ἡ διάρκεια θὰ ἔρθῃ. Ἐμεῖς χάνομε τὴν μάχην, ὄχι διότι κάνομε σύντομον προσευχήν, ἀλλὰ διότι δὲν πάει ὁ νοῦς μας εἰς τὴν προσευχήν.

Νομίζω δὲ ὅτι τὰ μέσα τῆς προσευχῆς δὲν ἀντικαθιστοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, ὅπως καὶ τὰ μέσα τῆς χάριτος δὲν ἀντικαθιστοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Ἀλληλοσυμπληροῦνται, ἀλλὰ δὲν ἀντικαθιστοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Ἔτσι, βέβαια, δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος δὲν συμπροσεύχεται χάνει ἓνα μεγάλο βοήθημα δι' ἀτομικὴν προσευχήν.

Θὰ ἀναφερθῶ ἐδῶ καὶ εἰς τὴν δημοσίαν Λατρείαν καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς παιδαγωγικῆς χρησιμοποίησεως τῆς θείας Λατρείας ἐξ ἐπόψεως ὄχι μόνον ἐκπληρώσεως καθήκοντος ἱεροῦ, ἀλλὰ καὶ εὐκαιρίας πρὸς τόνωσιν καὶ ἐξύψωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Ἡ δημοσία Λατεία πρέπει νὰ ἀποτελῆ συγχρόνως ἱεραποστολήν, ἐλκύουσαν καὶ τὸν ἀδιάφορον ἀκόμη. Πῶς τοῦτο θὰ ἐπιτευχθῆ, εἶναι ζήτημα τεχνικόν, ἀρκεῖ νὰ διαμορφωθῆ ὑγιὲς χριστιανικὴ νοοτροπία καὶ [σελ. 240] κατανόησις τοῦ σκοποῦ τῆς δημοσίας Λατρείας καὶ τῶν λατρευτικῶν ἀναγκῶν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Καὶ μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ Λατεία πρέπει νὰ εἶναι συγχρονισμένη. Πρέπει νὰ μιᾶ σὲ ἄνθρωπο ἐνήλικον, πού θέλει νὰ ἔχη ἐπίγνωσιν τοῦ τί κάνει, γιὰ τὸ κάνει, τί γίνεται γύρω του καὶ τί νόημα ἔχει αὐτὸ πού γίνεται γύρω του κατὰ τὴν Λατείαν. Πρὸς τοῦτο δὲν χρειάζονται μεταρρυθμίσεις δημιουργοῦσαι ζητήματα. Ἀρκεῖ ἐπιμέλεια καὶ φωτισμένος ζῆλος. Εἶναι μᾶλλον θέμα κατανόησεως, ἀγάπης πρὸς τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα καὶ παιδαγωγικῆς ἰκανότητος, παρὰ ζήτημα τυπικοῦ. Ἡ ὥρα τῆς Λατρείας, μέριμνα διὰ τὴν ἄνετον

παρακολούθησίν της παρά τοῦ πληρώματος, τάξις καὶ εὐρυθμία, μουσική ἢ ὁποία νὰ μὴ εἶναι χρονοφθόρος, προσηρμοσμένη πρὸς τὸ μέτρον ὄχι τῶν εἰδικῶν προτιμήσεων τῶν μουσικῶν, ἀλλὰ τῆς κατανοήσεως καὶ οἰκοδομῆς ψυχῶν διὰ τὰς ὁποίας «Χριστὸς ἀπέθανε», χωρὶς ἀνάμιξιν τεχνικῶν καὶ ἄλλων ζητημάτων, εὐρισκομένων ἔξω τοῦ σκοποῦ τῆς οἰκοδομῆς τῶν πιστῶν καὶ τῆς προσελκύσεως τῶν κυμαινομένων (*). Ὅλα δὲ αὐτὰ εἶναι ζήτημα ὀρθῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀγιαστικοῦ σκοποῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ καλῆς θελήσεως. Τὸ ὅτι δὲ εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν μας δὲν ὑπάρχει μία τέτοια ἀντίληψις τοῦ παιδαγωγικοῦ σκοποῦ τῆς Θείας Λατρείας, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ Λατρεία –κατὰ κανόνα τοῦλάχιστον– νὰ μὴ βοηθῆ, διὰ νὰ σκιρτήσῃ ἡ καρδιὰ τοῦ ἐκκλησιάσματος, ἀποτελεῖ τοῦτο μίαν μεγάλην ζημίαν καὶ διὰ τὴν ἀτομικὴν μας προσευχὴν. Ἐγὼ τὴν ἀποζητῶ τὴν δημοσίαν Λατρείαν. Ὅμως ἡ ἀτομικὴ προσευχὴ εἶναι [σελ. 241] κατὰ τοῦτο ἀναντικατάστατος. Ξέρετε ὅτι, καὶ μία συμπροσευχὴ νὰ γίνῃ, φαίνεται πότε ἡ συμπροσευχὴ αὐτὴ γίνεται ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν ἤδη προσευχηθῆ καὶ πότε ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ μόνον τότε προσεύχονται. Εἶναι, ὅμως, πάρα πολλές περιπτώσεις ποὺ ὁ ἄνθρωπος μόνον τὴν ἀτομικὴν προσευχὴν ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του. Σκεφθῆτε ἐκεῖνον ποὺ εὐρίσκεται εἰς τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Σκεφθῆτε τὸν ἄρρωστον, σκεφθῆτε τὸν στρατιώτην ποὺ δὲν ἐκλέγει τὴν παρέα του, σκεφθῆτε ἐκεῖνον ποὺ εἶναι στὴ φυλακὴ. Τὸ ὅτι, ὅμως, ἡ κοινὴ προσευχὴ χρειάζεται –εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Κύριος, ὅτι «οὗ γὰρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἑμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν»– φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι καὶ ὁ Κύριος, προκειμένου νὰ προσευχηθῆ, ἐζητοῦσε τὴν ἐνίσχυσιν τῶν μαθητῶν Του, δηλαδή, κατὰ κάποιον τρόπον, νὰ συμπαραστοῦν εἰς τὴν προσευχὴν. Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἐνότης ἐκδηλοῦται καὶ διὰ τῆς προσευχῆς. Ἀλλὰ φρονῶ ὅτι ἡ ἀτομικὴ προσευχὴ εἶναι κᾶτι τὸ ἀναντικατάστατον.

Γ

Καὶ ἔρχομαι τώρα εἰς τὸ ἄλλο θέμα τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἤθελα νὰ τὸ θίξω, ἀλλὰ ἄς τὸ ποῦμε ἐν συντομίᾳ ἀπὸ τώρα. Ἐρχόμεθα εἰς τὸ θέμα τῶν σχέσεων πίστεως καὶ προσευχῆς. Λέμε ὅτι ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ γίνεται ἐν πίστει καὶ ὅτι αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα. Εἰς δὲ τὸ ἐρώτημα τί πρέπει νὰ προηγηθῆ, ἡ πίστις ἢ ἡ προσευχὴ, ἀδιστακτικῶς λέγω, ἡ προσευχὴ. Νομίζω ὅτι ἡ πίστις εἶναι θυγάτηρ τῆς προσευχῆς. Εἰς τὸ τέλος-τέλος, τὸ ζήτημα τῆς πίστεως καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἀποδείξεων τοῦ Θεοῦ κ.τ.λ. εἶναι θέμα βιώματος, βιολογικόν. Ἐκεῖνος ποὺ θέλει

* Οἱ συνεργάται τοῦ ἀειμνήστου συγγραφέως ἐνθυμοῦνται ὅτι ὁ ἴδιος ἔτρεφε ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τοῦ Ἰωάννου Σακελλαρίδη, διότι εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ μουσικὴ αὐτὴ, συντεθεῖσα ἀπὸ ἓναν ταλαντοῦχον καὶ πιστὸν μουσικόν, μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ ἁρμονίαν της, διευκολύνει ἰδιαιτέρως τὴν συμμετοχὴν τοῦ συγχρόνου ἐκκλησιάσματος εἰς τὴν ὕμνωδιαν τῆς Θ. Λατρείας, ἐνῶ παραλλήλως βοηθεῖ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς συγχρόνου ψυχικῆς ἀνάγκης νὰ μπῆ τὸ ψάλμα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ πιστοῦ. (σ.ἐ.)

πρῶτα νὰ πιστέψη, κί ἔπειτα νὰ προσευχηθῆ, μᾶλλον δὲν θὰ προσευχηθῆ ποτέ του. Ἐνῶ διὰ νὰ προσευχηθῆ, νομίζω ὅτι εἶναι πολὺ εὐκολώτερο τὸ ξεκίνημα αὐτό. Ἡ προσευχή εἶναι ἓνα ὄχημα. Εἶναι «ἀσανσέρ» [σελ. 242] ποὺ θὰ σὲ ἀνεβάσῃ πρὸς τὴν πίστιν. Καί, ὅπως ἔχομε πῆ καὶ ἄλλοτε, τὴν προσευχὴν μπορεῖ νὰ τὴν κάνῃ καὶ ὁ καλοπίστως ἀμφιβάλλων. Αὐτὴ ἡ προσευχή δὲν εἶναι προσευχή πίστεως, εἶναι προσευχή καλῆς πίστεως. Δὲν ξέρω ποιά εἶναι ἡ θεολογικὴ καὶ ἠθικὴ ἀξία τῆς προσευχῆς αὐτῆς. Ξέρω, ὅμως, ὅτι Κάποιος ποὺ ξέρει νὰ κατανοῆ τὰς ἀδυναμίας μας καὶ αὐτὴν τὴν προσευχὴν τὴν δέχεται. Δὲν ξέρω μήπως αὐτὴν τὴν προσευχὴν τὴν δέχεται περισσότερο καὶ ἀπὸ μερικὲς ἄλλες. Τὸ «Πιστεύω, Κύριε· βοήθει μου τῆ ἀπιστία», εἶναι ἤδη μία προσευχή.

Δ

Ἐρχόμεθα, τώρα, εἰς τὰ βοηθήματα διὰ τὴν προσευχὴν.

Ἐνα τέτοιο βοήθημα εἶναι ἡ συμπροσευχή. Εἰς τὴν συμπροσευχὴν θὰ προστεθῆ καὶ ἡ δημοσία Λατρεία, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνεφέρθημεν εἰδικώτερα προηγουμένως. Ἀλλὰ καὶ ἡ τυπικὴ προσευχή ἔχει πολλὰ καλά. Πρῶτον, προϋποθέτει, βέβαια, πολὺ λιγώτερη φρεσκάδα ἀπὸ ὅ,τι προϋποθέτει ἡ αὐτοσχέδιος προσευχή. Ἐπειτα, εἶναι καὶ στιγμὲς ποὺ εἶναι κανεὶς κουρασμένος. Τὸ βράδυ π.χ. εὐκολώτερα διαβάζεις μιὰ τυπικὴ προσευχή, παρὰ συνθέτεις μίαν ἰδικὴν σου. Εἰς ταῦτα προσθέτω καὶ τὸ ὅτι ἡ τυπικὴ προσευχή εἶναι καὶ ἡ δημοκρατικώτερα, ὑπὸ τὴν ἐξῆς ἔννοιαν: Ἔ, ὑπάρχουν καὶ ἀπλοῖ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠμποροῦν νὰ κάνουν μίαν αὐτοσχέδιον προσευχὴν. Μποροῦν, βέβαια, νὰ κάμουν μίαν σκέψιν, ἀλλὰ ἡ προσευχή, ὁμολογουμένως, πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ κάποιαν διάρκειαν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅχι πλέον τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχει, δηλαδή, κάποια χρονικὴ διάρκεια τὴν ὁποῖαν τὴν θέλει κανεὶς, καὶ γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ αἶσθημα ὅτι κᾶτι ἔγινε μέσα του. Ἐπομένως, ἓνα τέτοιο βοήθημα εἶναι ἡ τυπικὴ προσευχή.

Ἀκόμη, βοήθημα εἶναι πράξεις ἐξωτερικαὶ χωρὶς κᾶν λόγους. Ὅπως τὸ νὰ μπῆς σὲ μιὰ Ἐκκλησία καὶ νὰ ἀνάψῃς ἓνα [σελ. 243] κερί. Ἐγὼ προχωρῶ πάρα πέρα. Ὅταν δι' οἰονδήποτε λόγον, ἢ διότι ἦταν ἡ ἐκκλησία κλειστή, ἢ δὲν ξέρω γιατί, δὲν μπορῆς νὰ μπῆς μέσα, νὰ περάσῃς ἔστω ἀπ' ἔξω ἀπ' αὐτὴν, ἀλλὰ ἐν συνειδήσει. Αὐτὸ ποὺ ἔκαναν ἄλλοτε, τὸν σταυρό τους, περνώντας ἀπ' ἔξω ἀπὸ μίαν Ἐκκλησία, ἦταν κᾶτι γιὰ τὸ Γένος μας. Ἐγὼ σᾶς λέω τοῦτο: Τὸ Γένος μας διετηρήθη, διότι οἱ ἄνθρωποι τότε ἔκαναν τὸν σταυρό τους, ὅταν περνοῦσαν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἢ ὅταν χτυποῦσαν οἱ καμπάνες. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι τώρα θὰ τὸ ἀντιγράψῃς. Δὲν πρόκειται περὶ τούτου. Ἀλλὰ ἠμπορεῖς νὰ ἐμπνευσθῆς ἀπὸ αὐτό.

Μένει, ὅμως, πάντοτε ὡς τὸ σπουδαιότερον, ὡς τὸ κέντρον τῆς προσευχῆς: ἡ προσευχοποίησις τῆς ζωῆς. Ἐρέθισμα διὰ τὴν προσευχὴν θὰ εἶναι, ὅπως εἶπαμε, ἡ ζωὴ μας: Δηλαδή, οἱ χαρές μας, οἱ στενοχωρίες μας, οἱ λῦπες μας, οἱ

άνησυχίες μας. Όταν γίνεται μία σκέψις ἀναθέσεως των εἰς τὸν Θεόν, αὐτὸ ἤδη εἶναι μία προσευχή.

Ἀλλὰ πρέπει νὰ ξέρουμε τοῦτο: ὅτι τὰ βοηθήματα εἶναι βοηθήματα. Ἡ τυπικὴ προσευχή, ἃς ποῦμε, πρέπει νὰ χρησιμοποιηῖται ὡς ἓνα «προσάναμμα» τῆς αὐτοσχεδίου προσευχῆς, πού ἀναφέρεται εἰς τὴν ζωὴν μας. Δὲν μπορεῖ, ὅμως, νὰ μείνη ἕως ἐκεῖ. Θὰ εἶναι ἀπλῶς ἓνα βοήθημα.

Ε

Θὰ κάνουμε, λοιπόν, πάλι ἓνα ξεκίνημα. Εἰς τὸ ἐρώτημα, τώρα, πού τίθεται, ὅτι ναί, ἀλλὰ ἔχομε κάνει καὶ εἰς τὸ παρελθὸν παρόμοια ξεκινήματα, θὰ ἀπαντήσω ὅτι εἰς αὐτὰ τὰ ξεκινήματα ὀφείλομεν τὸ ὅτι ζῶμεν. Εἶναι μεγάλο πρᾶγμα νὰ μπορῆ ἡ συνείδησίς σου νὰ σοῦ λέη ὅτι κάνεις προσπάθεια καὶ ἀποτυγχάνεις. Εἶναι μεγάλη νίκη ἢ ἀποτυχία! Ἡ ἥττα εἶναι μεγάλη νίκη! Τὸ νὰ μὴ προσπαθῆς, τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἄμαχος, αὐτὸ εἶναι ἡ πραγματικὴ ἥττα.

Θὰ κάνουμε, λοιπόν, ἓνα ξεκίνημα προσευχῆς. Μπορεῖ νὰ **[σελ. 244]** δώση ὁ Θεὸς αὐτὴ τὴ φορά νὰ εἶναι ἓνα ξεκίνημα πού νὰ μὴν σταματήσῃ. Μπορεῖ. Ἀλλὰ καὶ ἂν σταματήσῃ, πάλι θὰ ξαναξεκινήσωμε. Αὐτὸ θὰ πῆ ἀγών. Θὰ κάνω μία προσπάθεια, καὶ ὕστερα, ἂν χρειασθῆ, πάλι θὰ ξεκινήσω. Καί, δεύτερον, αὐτὴ ἡ προσπάθεια γιὰ μᾶς εἶναι ζήτημα ζωῆς.

Δι' αὐτό, ἀγαπητοί μου, νὰ ξέρετε ὅτι, ἐὰν δὲν κάνουμε αὐτὴ τὴν προσπάθεια τῆς προσευχῆς, ἡ πνευματικὴ ἐπανάστασις θὰ ὀδηγήσῃ πρὸς τὴν ἄρνησιν, ἢ ἄρνησις θὰ ὀδηγήσῃ πρὸς τὸν μηδενισμόν καὶ πρὸς τὸν θάνατον. Μόνον ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς προσευχῆς θὰ γίνωνται τοιαῦτα πνευματικαὶ ἐπαναστάσεις!

31

ΤΟ ΥΠΕΡΦΥΣΙΚΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΖΩΗΝ

A

Ἦθελα νὰ πῶ ὅτι ντρέπομαι τὸν Ἐπίκτητον, διότι δὲν μπορῶ νὰ ἐπαναλάβω καὶ ἐγὼ τὸ «εἶδές με ποτε στυγνάζοντα;». Καί, ὅπως ἔχομε πῆ, ἡ στενοχωρία εἶναι πρῶτον μὲν βλασφημία, διότι εἶναι σὰν νὰ λέμε εἰς τὸν Θεὸν ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ κυβερνήσῃ τὸ θέμα ποὺ μᾶς στενοχωρεῖ. Δεύτερον, εἶναι λιποταξία, διότι ὁ στενοχωρούμενος δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, καί, ὅπως ὁ στρατιώτης, λιποτακεῖ, ὅταν μὲ τὴν στενοχωρίαν βλάπτῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ τὸν καθιστᾷ ἀνίκανον πρὸς ἐργασίαν.

Μὲ παρηγορεῖ, ὅμως, ἡ μορφή τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποιος δὲν ἦτο ἀτάραχος ὅπως ὁ Ἐπίκτητος, ἀλλὰ ἐταράσσετο, ἐλυπεῖτο ἕως θανάτου, καὶ ὁ ἰδρῶς Αὐτοῦ ὡς θρόμβοι αἵματος κατέβαινον εἰς τὸ πρόσωπόν Του ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν. Αὐτὰ μὲ παρηγοροῦν. Ἀλλὰ θέλω νὰ κατακτήσωμε τὴν πίστιν ὅτι ὁ Θεὸς κυβερνᾷ τὴν ζωὴν ὅλων μας. Καὶ ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ εἶναι δύσκολο, μπορεῖς νὰ κάνῃς κᾶτι ἄλλο. Τὰ ζητήματα ποὺ σὲ ἀπασχολοῦν νὰ τὰ γράφῃς εἰς τὸ δελτίον θεμάτων προσευχῆς, καὶ νὰ λὲς τότε ὅτι, ἀφοῦ τὰ ἔγραψα, ἀναθέτοντάς τα εἰς τὸν Θεόν, ἄρα ἐπελήφθη πλέον αὐτῶν τῶν ζητημάτων ὁ Θεός. Καὶ αὐτὸ νὰ γίνεται, ἔστω καὶ κατὰ προσπάθειαν. Βεβαίως, λέγει ἡ Ἁγία Γραφή τὸ «αἰτείτω δὲ ἐν πίστει». Ἀλλὰ ἂς γίνεται αὐτό, ἔστω καὶ ἐν ἀμφιβολία καὶ ἐν προσπαθείᾳ, ὥστε ἡ ἀπιστία νὰ μὴν εἶναι μονόλογος. Ἐπομένως, ἡ προσπάθειά μας θὰ εἶναι νὰ λέμε ὅτι, ἀφοῦ τὸ θέμα ποὺ μὲ ἀπασχολεῖ τὸ ἔγραψα εἰς τὸ δελτίον προσευχῆς, μὲ τὸν τρόπον [σελ. 246] αὐτὸν τὸ ἀνέθεσα ἤδη εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἄρα ἐπελήφθη αὐτοῦ τοῦ ζητήματος ὁ Θεός.

B

Καὶ τώρα θὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν θεωρητικωτέραν ἄποψιν, ἀπαντῶν εἰς διατυπωθεῖσαν ἀπορίαν. Ἐὰν ἔχω δυσκολίας καὶ ζητήματα ἐξ ὑπαιτιότητος ἰδικῆς μου, καὶ τότε ὁ Θεὸς ἀναλαμβάνει νὰ κυβερνήσῃ τὰ ζητήματα αὐτὰ διὰ τῆς προσευχῆς; Θὰ ἀπαντήσω, λοιπόν, εἰς τὴν ἀπορίαν αὐτήν, ὅτι καὶ τὸ σφάλλασθαι

καὶ τὸ ἁμαρτάνειν εἶναι ἀνθρώπινον. Καὶ ἐὰν τὸ παιδάκι σου ἐξ ὑπαιτιότητός του κόψη τὸ χέρι του, δὲν θὰ τὸ συγχωρήσης καὶ δὲν θὰ τὸ βοηθήσης, ἐπειδὴ ἔφταιξε; Ὁ Θεὸς εἶναι ἀσυγκρίτως καλλίτερος πατέρας γιὰ σένα, ἀπὸ ὅ,τι εἶσαι σὺ γιὰ τὸ παιδάκι σου.

Θὰ προσθέσω ἀκόμη καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἔχω πῆ διὰ τὴν χρησιμότητα τῆς προσευχῆς: Ὅτι ἀλλιῶς περνᾷ ὁ ἄνθρωπος ποὺ προσεύχεται, ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν προσεύχεται. Ἀλλιῶς περνᾷ ὁ φυλακισμένος ὁ προσευχόμενος, ἀπὸ τὸν φυλακισμένον τὸν μὴ προσευχόμενον. Ἀλλιῶς περνᾷ ὁ πεινασμένος ὁ προσευχόμενος, ἀπὸ τὸν πεινασμένον ποὺ δὲν προσεύχεται.

Βεβαίως, τὸ ἀνώτερον εἶναι τὰ ἀτομικὰ θέματα νὰ ὑποχωροῦν μπροστὰ εἰς τὰ γενικώτερα. Ἀλλὰ ὅταν κᾶτι ἀτομικὸ σὲ στενοχωρεῖ, πρέπει ἐξάπαντος νὰ γίνεται θέμα προσευχῆς.

Ἄς παρακαλέσωμε τὸν Θεὸν νὰ δώσῃ τὴν ὑπερνίκησιν τῆς στενοχωρίας καὶ τῆς ὀλιγοπιστίας μας ἀπὸ τὶς καθημερινὲς δυσκολίες καὶ τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς προσευχῆς. Ἡ πίστις δὲν εἶναι στὸ χέρι μας. Ἡ προσευχή, ὅμως, εἶναι στὸ χέρι μας.

Μεγάλη βοήθεια ἀποτελεῖ καὶ αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Jean Guilton, δηλαδή, ἡ κριτικὴ τῆς κριτικῆς. Ἡ ἀνθρωπότης κάνει κᾶτι τὸ ὑποκριτικόν, ὅταν κἀνῃ κριτικὴ τῶν μὲν ἀνελέητη, **[σελ. 247]** ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀγκαλιάζει τὶς ἀνοησίες τῶν ἄλλων.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει μέσα του τὸ ὑπερφυσικόν. Πιστεύω εἰς τὸ ὑπερφυσικόν. Καὶ πιστεύω ὅτι, ὅταν ἓνας δὲν περάσῃ ἀπὸ τὴν ἀμφιβολία διὰ τὸ ὑπερφυσικόν, δὲν μπορεῖ νὰ βρῆ τὸ σωστὸ δρόμο. Γι' αὐτό, ἔστω καὶ μὲ τὴν ἀμφιβολία, νὰ προσπαθοῦμε νὰ βάλωμε τὸ ὑπερφυσικὸ στὴ ζωὴ μας καὶ νὰ δοξάσωμε τὸ Θεό, ἂν αὐτὴ τῆ δυσκολία τὴν ὑπερνικήσωμε. Καὶ ἡ ὑπερνίκησις θὰ γίνῃ μὲ τὴν προσευχή. Ἡ προσευχὴ ἔχει νόημα νὰ βοηθήσῃ νὰ μπῆ τὸ ὑπερφυσικόν εἰς τὴν ζωὴν μας. Καὶ πρέπει νὰ εἴμεθα πιστοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχαίαν ἔννοιαν, δηλαδή, τοῦ νὰ συμμορφώνωμε τὴν ζωὴν μας ὅπως τὴν θέλει ὁ Χριστός. Καὶ ἡ προσευχὴ βάζει τὸ ὑπερφυσικόν στοιχεῖον εἰς τὴν ζωὴν μας. Ἐχω τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γεράσω καὶ νὰ πεθάνω προσευχόμενος. Διότι ἔτσι ὁ χριστιανὸς γίνεται πιὸ εἰρηνικὸς καὶ πιὸ δυνατὸς πνευματικὸς ἐργάτης.

Δὲν δέχομαι ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι μόνο μία καλὴ ἠθικὴ διδασκαλία. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ὑπερφυσικὴ διδασκαλία. Καὶ τὸ ὑπερφυσικόν εἰς τὴν ζωὴν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ φέρω τὴν ζωὴν μου καθημερινῶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἂν δὲν τὸ κάνω αὐτό, τούλάχιστον νὰ λυποῦμαι, ποὺ δὲν τὸ κάνω. Καὶ αὐτὸ κέρδος εἶναι. Δὲν ἔχω τὴν ἀξίωσι νὰ κοπῆ τὸ κακό. Εἶμαι ὀλιγαρκῆς, καὶ δι' αὐτὸ θέλω, τούλάχιστον, τὸ κακό νὰ μὴν εἶναι μονόλογος.

Δι' αὐτὸ ἐπιμένω εἰς τὴν προσευχοποίησιν τῆς ζωῆς, διότι πιστεύω ὅτι μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν θὰ μπῆ τὸ ὑπερφυσικόν εἰς τὴν ζωὴν μας. Ἀποδίδω πολὺ μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὸ νὰ μπῆ τὸ ὑπερφυσικόν στοιχεῖον εἰς τὴν ζωὴν μας. Διότι χριστιανὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ζῆ τὸ ὑπερφυσικόν.

«ΜΕΤΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ...»

Τὸ βράδυ τῆς ὑποδοχῆς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, συνηθίζομε νὰ τὸ ἀρχίζωμε μὲ ἓνα σύνθημα. Καὶ σήμερα ἤθελα νὰ πάρωμε ἓνα σύνθημα διὰ τὴν περίοδο τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς.

Ἦς ἐνθυμηθοῦμε ὅμως τί εἶναι «σύνθημα». «Σύνθημα» εἶναι ἓνα κέλευσμα, τὸ ὁποῖον δίδομε εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, φροντίζοντες μὲν νὰ εἶναι συνεχῶς ἐναργὲς μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μας, χωρὶς ὅμως νὰ ἀγωνιοῦμε ἂν τὸ ἐκτελοῦμε. Διότι ἂν ἀγωνιοῦμε κατὰ πόσον τὸ ἐκτελοῦμε, τότε ἀπὸ συνθήματος μεταβάλλεται εἰς βρόχον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς μας. Αὐτὸ τὸ λέγω, διότι πολλάκις τὸ ξεχνᾶμε, καὶ ὑπὸ τὸν ὄρον «σύνθημα» ἐννοοῦμε κᾶτι τὸ ὁποῖον μεταβάλλεται εἰς μαρτύριον. Πάντοτε τὸ δέον ἀπὸ τὸ ὄν θὰ διαφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν. Χριστιανὸς λέγεται ἐκεῖνος ὅπου τὸ θεῖον δέον καὶ τὸ ἰδικόν του δέον συμπύπτουν, καὶ ὄχι ἐκεῖνος ὅπου τὸ ἰδικόν του δέον καὶ τὸ ὄν συμπύπτουν κατ' ἀνάγκην. Ἦν αὐτὸ δὲν τὸ καταλάβωμε, ἔχομε τὸ κλειδί πάσης ἀποτυχίας. Ὁ ἀλήτης, ὁ ἄνθρωπος τῆς διαφθορᾶς, ὁ ὁποῖος σήμερα ἄρχισε νὰ ἐλαττώνῃ τὸ κρασί καὶ νὰ βαδίζῃ σιγὰ-σιγὰ πρὸς τὰ ἔμπρός, καὶ ὁ λόρδος ποὺ ἀνετράφη μὲ τὴν Βίβλον καὶ ἀρχίζει σιγὰ-σιγὰ νὰ τὰ βαριέται, αὐτοὶ οἱ δυὸ εἶναι μεταξύ των πολὺ πῖο διαφορετικοὶ ἀπὸ ὅ,τι φανταζόμεθα. Ἦγιος εἶναι ὁ ἀλήτης, καὶ ἁμαρτωλὸς εἶναι ὁ λόρδος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀρχίζει νὰ ξεπέφτῃ. Διότι ὁ μὲν κινεῖται πρὸς τὰ ἄνω, ὁ δὲ ἀρχίζει νὰ κινῆται πρὸς τὰ κάτω. Δὲν ἔχει σημασίαν ποῦ βρίσκονται εἰς τὴν κίνησιν. Σημασίαν ἔχει ἡ κατεύθυνσις τῆς κινήσεως. Τὸ λέγω αὐτό, διότι ἀπὸ τότε ποὺ ἐθέσαμε τὰ συνθήματα, πολλοὶ δὲν τὸ ἐπρόσεξαν ἐπαρκῶς. Καὶ τὰ συνθήματα μεταβάλλονται **[σελ. 249]** εἰς βρόχους καὶ βλάπτουν. Διότι τὰ συνθήματα, ὅταν λησμονῆται ὅτι εἶναι συνθήματα, βλάπτουν. Καὶ θέλω νὰ τὰ ξεκαθαρίσωμε αὐτά, πρὶν δώσωμε τὸ νέο σύνθημα. Καὶ δι' αὐτὸ ἔκαμα αὐτὴν τὴν ἐπανάληψιν, διότι, ἄλλως, καλλίτερα νὰ μὴ τὸ δώσωμε. Θὰ δώσωμε, λοιπόν, ἓνα σύνθημα, μὲ τὴν συμφωνίαν ὅτι θὰ τὸ ξαναλέμε καὶ θὰ τὸ ξαναλέμε εἰς τὸν ἑαυτὸν μας συνεχῶς, χωρὶς νὰ ἀγωνιῶμεν ἂν τὸ τηροῦμε.

Αὐτό, βέβαια, νὰ γίνεταί καλοπίστως. Δὲν σημαίνει, δηλαδή, ὅτι θὰ ἀδιαφοροῦμε ἂν τὸ τηροῦμε, ἀλλὰ διὰ λόγους πνευματικῆς στρατηγικῆς. Ἀπλῶς θὰ τὸ λέμε, καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμε, θὰ γίνῃ φρόνημα καὶ θὰ διαμορφώσῃ τὴν ζωὴν μας.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ ποῦμε τὸ νέον μας σύνθημα. Τὸ σύνθημα αὐτὸ τὸ δίδει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «*ἐρριζωμένοι καὶ ἐποικοδομούμενοι ἐν αὐτῷ καὶ βεβαιούμενοι ἐν τῇ πίστει καθὼς ἐδιδάχθητε, περισσεύοντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ*». Παρατηρήσατε τὸ ἐξῆς: Ὁ Παῦλος ἔχει μίαν ἐπιμονὴν εἰς τὸ «εὐχαριστῶ» πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ εὐκαίρως-ἀκαίρως ἀκοῦτε αὐτὸ τὸ «εὐχαριστῶ». «*Μηδὲν μεριμνᾶτε, ἀλλ' ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει μετὰ εὐχαριστίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωρίζεσθω πρὸς τὸν Θεόν*». Καὶ τώρα τὸ ἐδιαβάσαμε πάλιν τὸ εὐχαριστῶ, καὶ παντοῦ εἰς τὰς Ἐπιστολάς του τὸ βλέπομε. Ἐδῶ μάλιστα διαπιστώνομε ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔχει τὴν εὐχαριστίαν ὡς τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου «*περισσεύει*», αὐξάνει δηλαδὴ ἡ πίστις. «*Περισσεύοντες ἐν αὐτῇ*» (δηλαδὴ ἐν τῇ πίστει) «*ἐν εὐχαριστίᾳ*». Περισσεύει, αὐξάνει δηλαδὴ ἡ πίστις διὰ τῆς εὐχαριστίας. Ἄς τὸ δοῦμε αὐτὸ τὸ θέμα κάπως εἰδικώτερα.

Ἕνας ἄνθρωπος σήμερα εἶναι ὑπάλληλος, καὶ τοῦ λένε ὅτι, ξέρεις, ὁ προϊστάμενός σου εἶναι θυμωμένος μαζί σου, καὶ δοθέντος ὅτι ἀπὸ τὸν προϊστάμενον αὐτὸν ἐξαρτᾶται ἡ καριέρα του καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἐνδέχεται αὔριο νὰ βρεθῇ «*στοὺς πέντε δρόμους*», αὐτὸς τὰ χάνει, θλίβεται, πικραίνεται, στενοχωρεῖται καὶ εὐρίσκεται εἰς ἐξαιρετικὴν **[σελ. 250]** δυσχέρειαν. Αὐτὸ εἶναι πίστις; Ὁχι, δὲν εἶναι πίστις. Ἐὰν ἓνας εἶναι πιστός, θὰ πῆ ὅτι, ἐφ' ὅσον ἐγὼ πιστεύω εἰς τὴν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι νοητὸν ὅτι ἡ ζωὴ μου καὶ ἡ καριέρα μου ἐξαρτῶνται ἀπὸ κανένα ἄνθρωπον. Δὲν φοβοῦμαι κανέναν ἄνθρωπον! Μπορεῖ αὐτὸ νὰ τὸ κάνη; Πόσο θέλετε νὰ ποῦμε ὅτι μπορεῖ νὰ τὸ κάνη; Ἄς ποῦμε ὅτι ἔχει 50 βαθμῶν δυνατότητα νὰ κάνη αὐτὸ τὸ πράγμα, νὰ ἀντιμετωπίσῃ, δηλαδὴ, διὰ τῆς πίστεως αὐτὸ τὸ γεγονός. Ἀλλὰ οἱ 50 αὐτοὶ βαθμοὶ εἶναι ἀνεπαρκεῖς, διότι χρειάζονται, φέρ' εἰπεῖν, 100 βαθμοί. Ὑποθέσωμε δὲ ὅτι, ἐκείνη τὴν ὥρα πού τὸν ἀπασχολοῦν αὐτά, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐνθυμεῖται ὅτι καὶ πρὸ τριῶν μηνῶν ἦταν πάλι ὁ προϊστάμενός του θυμωμένος μαζί του, καὶ τότε ἐφοβήθηκε, ὀλιγοπίστησε, ἐντρόπιασε τὴν πίστιν του, ἐζήτησε, ὅμως, ἀπὸ τὸν Θεὸν βοήθεια, καὶ μόλις ἐσηκώθηκε ἀπὸ τὴν προσευχὴν, ἐπῆρε δύναμι, ἔγινε ἄλλος ἄνθρωπος καὶ ἀντιμετώπισε μὲ θάρρος τὸ θέμα. Καὶ θυμᾶται ἀκόμη, ὅτι ἀπὸ τότε πού ἔγινε ἐκεῖνο τὸ ἐπεισόδιον, τὸν μετέθεσαν σ' ἐκεῖνο τὸ τμήμα καὶ εἶναι καλλίτερα. Καὶ θυμᾶται καὶ ὅτι πρὸ ἑξ μηνῶν εἶχε κάτι παρόμοιο συμβῆ. Καὶ θυμᾶται, ἐπίσης, ὅτι πρὸ δύο ἐτῶν, πού ἦταν ἄρρωστη ἡ γυναῖκα του ἢ τὸ παιδί του, παρ' ὅλον ὅτι οἱ γιατροὶ τὸν εἶχαν ἀπελπίσει, ὅμως ἔγινε καλά, καὶ εἶπε τότε: κρῖμα στὴν ὀλιγοπιστία μου! Καὶ θυμᾶται ἀκόμη ὅτι καὶ κατὰ τὸν λιμὸν τῆς Κατοχῆς ἔγινε τοῦτο καὶ ἐκεῖνο. Τὰ θυμᾶται ὅλα αὐτὰ καὶ λέγει: ὦ, ὀλιγόπιστε! Τόσες μπόρες πέρασες, τόσες πίκρες ἤπιες, καὶ θὰ χαλάσῃ τώρα ὁ κόσμος, διότι εἶδες τὸν προϊστάμενον νὰ εἶναι θυμωμένος, διότι, ἐπὶ τέλους, μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἦταν θυμωμένος, ἐπειδὴ δυσσαρεστήθηκε μὲ τὴν γυναῖκα του; Μὲ αὐτὲς τὶς σκέψεις κατασιγᾶ λίγο τὸν φόβον, ἔρχεται καὶ ἡ προσευχὴ, καὶ μαζί μὲ αὐτὴν ἔρχεται ἡ δύναμις, καὶ αὐξάνει ἡ πίστις. Ἡ πίστις τώρα εἶναι 100 βαθμούς. Προηγουμένως ἦταν 50. Γιατί ἡ πίστις τώρα εἶναι 100 βαθμούς; Τί ἐμεσολάβησε ἐν τῷ μεταξύ; Ἐμεσολάβησε, ἀπλούστατα, ἡ ἀνάμνησις τῶν προηγηθειῶν εὐεργεσιῶν καὶ

δωρεῶν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀνάμνησις, **[σελ. 251]** λοιπόν, τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ θὰ τονώνη τὴν πίστιν. Διὰ τῆς ἀναμνήσεως αὐτῆς, ἂν θέλετε νὰ σᾶς πῶ, ἡ πίστις μεταβάλλεται καὶ εἰς ψηλάφησιν. Αὐτὸ τὸ βλέπομε ὅτι τὸ εἶχε πῆ καὶ ὁ Κύριος εἰς τοὺς μαθητάς Του. Τοὺς εἶπε: δὲν θυμᾶσθε ποὺ εἶχατε πέντε μόνο ἄρτους, καὶ ἔφαγε καὶ ἐχόρτασε τόσοσ κόσμος; Ἔ, γιατί δὲν ἔχετε κατόπιν αὐτοῦ πίστιν; (*) Ἀφοῦ, λοιπόν, καὶ εἰς τὴν περίπτωσίν μας ἔγιναν αὐτὰ τὰ γεγονότα, βλέπετε ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὸ νὰ τὰ θυμηθῆ, ἐτονώθηκε ἡ πίστις του. Πρέπει, λοιπόν, νὰ ἔχωμε ἀνάμνησιν τῶν προηγουμένων δωρεῶν τοῦ Θεοῦ. Πρέπει, δηλαδή, νὰ χαράσσωμαι εἰς τὴν ψυχὴν μας αἱ δωρεαὶ τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ τὰς ἔχωμε κατὰ νοῦν, ὅταν τὰς χρειαζώμεθα. Καὶ δι' αὐτῆς τῆς ἀναμνήσεως, αὐξάνει ἡ πίστις.

Καὶ πῶς λέγεται ἡ «χαρακτική» αὐτή, διὰ τῆς ὁποίας χαράσσονται εἰς τὴν μνήμην μας αἱ δωρεαὶ τοῦ Θεοῦ; Λέγεται εὐχαριστία. Εὐχαριστία, λοιπόν, εἶναι ἡ ψυχικὴ ἐκείνη πρᾶξις διὰ τῆς ὁποίας ὁ πιστός, ἀντὶ νὰ θεωρῆ αὐτονόητον τὴν οἰανδήποτε δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀναγνωρίζει, ἐκτιμᾷ τὸ μέγεθός της, ἀντιλαμβάνεται τὴν σπουδαιότητά της καὶ, ἐπομένως, ἀντλεῖ δίδαγμα διὰ τὸ μέλλον. Καὶ ἂν ἔλθουν δύσκολοι περιστάσεις, ἡ εὐχαριστία ἔρχεται μόνη της εἰς τὴν μνήμην, καὶ ἔτσι τονώνει τὴν πίστιν. Καταλαβαίνετε, λοιπόν, γιατί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἓνας πρωτομαχητῆς τῆς πίστεως, λέγει «περὶσεύοντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ», ὅτι, δηλαδή, διὰ τῆς εὐχαριστίας περισεύομε εἰς τὴν πίστιν.

Ἐπομένως, τὸ σύνθημα θὰ εἶναι ἡ εὐχαριστία ὡς τονωτῆς τῆς πίστεως, ὡς ἐνισχυτῆς τοῦ ἀγῶνος, δηλαδή ὡς φορεὺς τῆς νίκης! Ἡ εὐχαριστία εἶναι τὸ «ταμιευτήριον» τῆς πίστεως. Τώρα ποὺ εἴμεθα χαρούμενοι, μεταβαίνομε διὰ τῆς εὐχαριστίας εἰς τὸ «ταμιευτήριον» αὐτὸ τῆς πίστεως. Ἔρχεται κατόπιν ἡ ἡμέρα ὅπου μᾶς χρειάζεται ἐνίσχυσις, καὶ ἀποσύρομε **[σελ. 252]** ἀπὸ τὸ «ταμιευτήριον». Καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον προχωροῦμε ἐδῶ καὶ προχωροῦμε ἐκεῖ.

Τὸ σύνθημα τὸ ὁποῖον ἔχομε, λοιπόν, εἶναι ἡ εὐχαριστία. Εὐχαριστία διὰ τὸ πᾶν. Νὰ μάθωμε, δηλαδή, νὰ λέμε καὶ εἰς τὸν Θεὸν εὐχαριστῶ, ἀφοῦ καὶ εἰς τὸν εἰσπράκτορα τοῦ λεωφορείου λέμε εὐχαριστῶ, ποὺ μᾶς δίδει τὰ ρέστα. Διότι νομίζω ὅτι δύο δρόμοι ὑπάρχουν ἐνώπιόν μας. Ὁ ἓνας εἶναι νὰ ἀρνηθοῦμε τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἔχει καὶ αὐτὸ μία λογικὴ. Ἄσυνεπῆ μὲν λογικὴ, ἀλλὰ λογικὴ. Ὅταν, ὅμως, δεχώμεθα τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν τοῦ δίδωμε τὴν θέσιν... εἰσπράκτορας, τότε γιὰ μᾶς ἡ θέσις εἶναι πλέον εἰς τὸ Δρομοκαΐτειον!

Νὰ ἔχωμε, λοιπόν, τὴν εὐχαριστίαν. Σηκῶνεσαι τὸ πρωὶ καὶ βλέπεις ὡραία λιακάδα. Νὰ πῆς: Σὲ εὐχαριστῶ, Θεέ μου. Καὶ τὴν ἄλλη μέρα βλέπεις τὴν λιακάδα. Πάλι νὰ πῆς: Σὲ εὐχαριστῶ, Θεέ μου. Καὶ τὴν τρίτη ἡμέρα ἐπίσης. Τὴν τετάρτη σηκῶνεσαι, ἀνοίγεις καὶ βλέπεις συννεφιά. Καιρὸς ἦταν, ἐπὶ τέλους, νὰ ἔρθῃ καὶ ἡ συννεφιά. Βλέπεις, ἔτσι, ὅτι ἡ συννεφιά ἔχει τώρα ἄλλο χαρακτῆρα.

Σήμερα πηγαίνεις μὲ τὸν τάδε ἓναν ὡραῖο περίπατο. Νὰ πῆς, εὐχαριστῶ, Θεέ μου. Τὴν ἄλλη φορὰ τὸ ἴδιο. Τὴν τρίτη ἡμέρα συγχίστηκα λιγάκι μαζί του. Ἔ, νὰ πῆς, καιρὸς ἦταν!

* Μάρκου κεφ. γ', στίχ. 14 - 21 καὶ Ματθ. κεφ. ιστ', στίχ. 5 - 12.

Ἡ ὠραιότερα, λοιπόν, προσευχή εἶναι ἢ εὐχαριστία. Ἡ, μᾶλλον, αὐτὸ εἶναι προσευχή. Τὸ νὰ ζητᾶ, εἶναι παντὸς ἀνθρώπου. Ἀλλὰ ὁ Χριστιανισμὸς ἔκαμε τὴν προσευχὴν εὐχαριστίαν. Εἶδατε τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Εἶδατε τὸν Κύριον, ποὺ ἀνιστᾶ τὸν Λάζαρον μὲ εὐχαριστίαν. Καὶ παντοῦ δι' εὐχαριστίας.

Εὐχαριστία περὶ τῶν μεγάλων γεγονότων. Νὰ πάρη καθένας μας ἓνα χαρτὶ καὶ νὰ γράψῃ ἐκεῖ τί γεγονότα συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν του: Διὰ τὴν προστασία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς κ.τ.λ., μέχρι καὶ τὸ ὅτι εἴμεθα τώρα εἰς αὐτὴν τὴν σύναξιν. Νά, λοιπόν, εὐχαριστίαι διὰ δωρεάς, αἱ ὁποῖαι μᾶς δίδονται συνεχῶς καὶ τὰς ὁποίας πρέπει συνεχῶς **[σελ. 253]** νὰ ἐπαναλαμβάνωμε. Εἶναι μεγάλη τόνωσις καὶ μεγάλη ἐνίσχυσις ἢ εὐχαριστία. Καὶ εἶναι καὶ τῆς πίστεως ἐνίσχυσις. Πίστις ποὺ δὲν τονώνεται ἀπὸ τὴν εὐχαριστίαν φυτοζωεῖ. Ζωὴ χωρὶς τὴν πίστιν εἶναι θάνατος. Καὶ πίστις χωρὶς εὐχαριστίαν εἶναι θνησιγενής. Ἄν πρόκειται, λοιπόν, εἰς τὴν θέσιν τοῦ θανάτου νὰ ἔχωμε τὴν ζωὴν, θὰ πρέπει εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς ἀχαριστίας νὰ βάλωμε τὴν εὐχαριστίαν.

Αὐταὶ αἱ βασικαὶ σκέψεις ὁδηγοῦν εἰς τὸ ἐξῆς συγκεκριμένον σύνθημα. Ἀπὸ αὔριο ἀρχίζομε τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν. Ἄν θέλετε, λοιπόν, τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν νὰ τὴν διέλθωμεν ὡς περίοδον εὐχαριστιῶν ὑπὸ τὴν ἐξῆς ἔννοιαν: Νὰ μὴν κάνωμε καμμιά προσευχή, ἂν δὲν ἀρχίζωμε τὴν προσευχὴν αὐτὴν δι' εὐχαριστιῶν, ἀλλὰ συγκεκριμένων εὐχαριστιῶν ἀπὸ τὸν βίον μας. Ἐνθυμοῦμαι λ.χ. Ὅτι, ὅταν ἤμουν ἑπτὰ ἐτῶν, ἔπαθα ἰλαρὰ καὶ ἔγινα καλά. Νὰ εὐχαριστήσω τὸν Θεόν. Γιατί, δηλαδή, πρέπει νὰ ἔχη παραγραφῆ ἓνα τέτοιο γεγονός; Τέτοια παραγραφὴν ὁ Ἀστικὸς Κῶδιξ δὲν τὴν ἔχει μέσα. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἔχη παραγραφῆ, ἔχει τόσας διακοπὰς τῆς παραγραφῆς ἢ Θεία Χάρις ἐν τῷ μεταξύ, ὥστε δὲν συνεπληρώθη ἡ παραγραφὴ. Αὐτὰ διὰ τὰ περασμένα. Κατόπιν διὰ τὰ παρόντα. Εὐχαριστῶ, Θεέ μου, διὰ τοῦτο καὶ δι' ἐκεῖνο. Καὶ κάθε προσευχή νὰ ἀρχίζῃ μὲ εὐχαριστίαν καὶ νὰ καταλήγῃ μὲ τὴν αἴτησιν γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει ἓνα ἄλλο πρόσωπον, καὶ ὄχι ὅλο διὰ τὸν ἑαυτὸν μας. Νὰ καταλήγῃ, δηλαδή, ἡ προσευχή νὰ γίνῃ καὶ κοινωνικὴ. Καὶ αὐτὰ ὡς σύνθημα, ἀλλὰ ὄχι, ὅπως εἶπαμε, ὡς βρόχος.

Μία προσευχή, λοιπόν, ποὺ θὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία στοιχεῖα: Ἀπὸ μία εὐχαριστία διὰ κᾶτι συγκεκριμένο, ἀπὸ ἓνα αἴτημα συγκεκριμένο, καὶ ἀπὸ ἓνα αἴτημα διὰ πρόσωπο συγκεκριμένο. Ἔτσι ἐκδηλοῦται καὶ ἡ ἀγάπη. Εἶναι ὑπόθεσις ἐνὸς λεπτοῦ τῆς ὥρας. Ἀλλὰ εἶναι ὑπόθεσις εὐλογίας ἡμῶν, τῆς ζωῆς μας, καὶ τῶν γενεῶν ποὺ ἔρχονται.

33

ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΝ ΕΙΡΗΝΗΝ

Α

Ἀπόψε, ἐνθαρρυνόμενος ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶπαμε, ἤθελα τὰς ἀξιώσεις μας νὰ τὰς μεγαλώσωμε καὶ νὰ στραφῶμεν κατ' εὐθειᾶν πρὸς τὸ ἀνώτατον σκαλοπάτι. Καὶ ἄλλοτε ἔχω χρησιμοποιοῦν τὴν εἰκόνα τῆς κλίμακος τὴν ὁποῖαν εἶδεν εἰς ὄνειρον ὁ Ἰακώβ, ἡ ὁποία ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ἔφθανεν μέχρις οὐρανοῦ καὶ εἰς τὴν ὁποῖαν οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον.

Ἡμεῖς ἤρχισαμεν ἀπὸ τὸ κατώτατο σκαλοπάτι, τὴν τήρησιν τῶν ἐπτὰ σταθμῶν προσευχῆς, ἔστω καὶ τυπικῶς μόνον. Τώρα θέλω νὰ κάμωμεν ἓνα πείραμα, νὰ πᾶμε ἀπότομα ὄχι εἰς τὸ ἐπόμενο σκαλοπάτι, ἀλλὰ εἰς τὸ ἀνώτατον: Νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς τὴν μεγάλην πίστιν. Ὅταν δὲ ἔχῃς τὴν μεγάλην πίστιν, παύεις πλέον νὰ ἔχῃς προβλήματα. Ἐπὶ πλέον, μὲ τὴν μεγάλην πίστιν βγάζεις καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἀσπροπρόσωπον ἔναντι τοῦ μόνου ἀνταγωνιστοῦ ὁ ὁποῖος ἤμποροῦσε νὰ σταθῇ καὶ νὰ διεκδικήσῃ τὸ γέρας, δηλαδή, ἔναντι τῶν Στωικῶν.

Ποία εἶναι ἡ μεγάλη πίστις; Ἄς εἴπωμεν πρῶτον ποία εἶναι ἡ μικρὰ πίστις. Μικρὰ πίστις εἶναι νὰ πιστεύῃς ὅτι ὁ Θεὸς θὰ φέρῃ τὰ πράγματα ὅπως τὰ θέλομεν. Μεγάλῃ δὲ πίστις εἶναι νὰ θέλωμεν ἡμεῖς τὰ πράγματα ὅπως τὰ φέρει ὁ Θεὸς εἰς τὸν βίον μας. Ἄμα φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, τότε, ἀπὸ ἀπόψεως πίστεως, δὲν ἤξεύρω τί ἄλλο τοῦ λείπει πλέον. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἀφίνει ὁ ἄνθρωπος τὴν ζωὴν του εἰς τὴν διακυβέρνησιν τοῦ Θεοῦ. Τότε πλέον δὲν τοῦ ζητᾶ **[σελ. 255]** σχεδὸν τίποτε διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἡ προσευχὴ του εἶναι ἀπλῶς μία βιολογικὴ ἀνάγκη τὴν ὁποῖαν ἐπιτελεῖ μὲ δοξολογίαν, μὲ εὐχαριστίαν, μὲ προσευχὰς διὰ τοὺς ἄλλους. Διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἤμπορεῖ μόνον δὰ πῆ εἰς τὸν Θεόν: «Θεέ μου, Ἐσὺ τὰ ξέρεις καλλίτερα ἀπὸ μένα. Δὲν χρειάζεται νὰ σοῦ τὰ ἀναφέρω. Κάμε ὅ,τι θέλεις».

Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀνώτατον σκαλοπάτι εἰς τὴν κλίμακα τῆς πίστεως. Νὰ ἀφήσῃ, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος τὴν ζωὴν του εἰς τὴν διακυβέρνησιν τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ εἶναι ὄντως θεῖον! Ὁ ἄνθρωπος ἔχει πλέον μέσα του κάτι τὸ θεῖον. Διότι ἐὰν φθάσῃ νὰ ἐγκαταλείψῃ στ' ἀλήθεια τὴν ζωὴν του εἰς τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, τότε πλέον εἶναι Θεοῦ συνεργός. Αὐτὸ ἱκανοποιεῖ πλήρως πλέον καὶ τὰ αἰτήματα τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας περὶ τῆς *εὐροίας* τὴν ὁποῖαν ἔχομεν ἀναφέρει καὶ ὡς πρὸς τὴν ὁποῖαν

είπομεν ὅτι ἐμεῖς ζηλεύομεν τὸν Ἐπίκτητον. Ἄμα, πράγματι, ἀνέβης εἰς τὴν βαθμίδα ἐκείνην τῆς μεγάλης πίστεως, δὲν ἔχεις πλέον νὰ ζηλέψης κανένα Ἐπίκτητον. Διότι πάρα πάνω ἀπὸ αὐτήν, οὔτε ὁ Ἐπίκτητος ἐπῆγε, οὔτε ἠμποροῦσε νὰ πάη, οὔτε καὶ λογικῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν. Εἶναι ὠραῖο πρᾶγμα νὰ λές ὅτι τὴν ζωὴν μου τὴν κυβερνᾷ ὁ Θεός. Ὅ,τι θέλει ὁ Θεός. Ἐὰν ἐπιτρέψῃ ἀρρώστια, αὐτὸ θὰ πῆ ὅτι ἡ ἀρρώστια εἶναι τὸ καλλίτερο: «*τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν*». Ἐὰν φέρῃ θάνατον, πιστεύομεν εἰς τὴν ἀθανασίαν. Ἐὰν ἐπιτρέψῃ οἰκονομικὴν δυσκολίαν κ.τ.λ., ὅ,τι καὶ ἂν ἔλθῃ, θὰ τὸ παραχωρήσῃ ὁ Θεός. Πολὺ ὠραῖα τὸ λέει ὁ Ἐπίκτητος: Θεέ μου, «*φέρε μοι ἣν θέλεις περιστάσιν*». Εἶναι ὄντως πολὺ μεγάλο πρᾶγμα τὸ νὰ ἀφήσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν Θεὸν τὴν ζωὴν του. Αὐτὸ εἶναι ὁ βαθμὸς 100. Καί, ὅπως γίνεται καὶ εἰς τὰ θερμόμετρα, πρῶτα βάζουν τὸν βαθμὸν ἑκατό, καὶ ἔπειτα τὸ θερμομετροῦν. Ἡμεῖς εἰς ποῖον βαθμὸν εὐρισκόμεθα; Ἐὰν ἐκάναμε ἄλλην μίαν ψηφοφορίαν καὶ ἄλλην μίαν βαθμολογίαν καὶ ἂν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 100 σημειώσωμεν ἐκείνην τὴν θερμότητα πίστεως ἢ ὁποῖα ἀφίνει τὴν ζωὴν τοῦ πιστοῦ εἰς τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ «ὅ,τι θέλει ὁ Θεός», καὶ διὰ τοῦ **[σελ. 256]** ἀριθμοῦ 0 (μηδέν) σημειώσωμεν τὸ ἄγχος, τὴν ἀγωνίαν διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, τί βαθμὸν ἄρα γε θὰ παίρναμε; Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ εἶναι παγίς τοῦ πειρασμοῦ. Ὅποιος πιστεύει εἰς τὴν δύναμιν τοῦ κακοῦ πρέπει νὰ πιστέψῃ ὅτι τέτοιο ἐρώτημα βοηθεῖ τὴν δύναμιν τοῦ κακοῦ. Διότι τὸ ὀρθὸν ἐρώτημα δὲν εἶναι εἰς ποῖον βαθμὸν εὐρισκόμεθα, ἀλλὰ εἰς ποῖον βαθμὸν πρέπει νὰ φθάσωμεν. Καὶ ὅταν εἴμεθα κάτω ἀπὸ τὸν βαθμὸν αὐτόν, κινδυνεύομεν. Μπορεῖ κανεὶς νὰ χάσῃ τὴν εἰρήνην του καὶ μὲ βαθμὸν πίστεως 99, ὅπως καὶ μὲ βαθμὸν πίστεως μηδέν.

Ἐὰν ἐκάναμε, λοιπόν, παρ' ὅλα αὐτὰ ποὺ εἶπα, μίαν βαθμολογίαν, θὰ ἦτο δύσκολο νὰ δώσωμεν ἀπάντησιν, διότι θὰ ἔπρεπε νὰ κάμωμε ἓνα ἰσολογισμὸν τῆς πίστεώς μας. Ὁ ἰσολογισμὸς αὐτὸς ἔχει κονδύλια ἀντιθετικά. Καθ' ἓνας ἀπὸ ἡμᾶς εἰς ὠρισμένα σημεῖα δείχνει μίαν πίστιν θαυμαστήν, καὶ εἰς ὠρισμένα σημεῖα μιμεῖται τὸν Ἀπόστολον Πέτρον, ὁ ὁποῖος, μολοντί εἶχε τὸν Χριστὸν ἐμπρὸς του, ἀπὸ τὸν φόβον του κατεποντίζετο, κινδυνεύσας νὰ πνιγῇ εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἓνα εἶναι γεγονός, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποκτήσωμε τὴν εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ. Διότι, ἐὰν δὲν ἀποκτήσωμε τὴν εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ, τότε δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε καὶ νὰ ζήσωμεν. Ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμε νὰ ζήσωμεν χωρὶς εἰρήνην Χριστοῦ, διότι δὲν εἴμεθα καμωμένοι νὰ ζήσωμεν μὲ ἄλλην χαράν. Θὰ πῶ ὅτι, καλῶς ἢ κακῶς, μόνον μὲ τὴν εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ ἠμποροῦμε νὰ ζήσωμεν καὶ νὰ δημιουργήσωμεν.

Τὴν ἔχομεν τὴν εἰρήνην αὐτὴν τοῦ Χριστοῦ; Πῶς νὰ τὴν ἔχωμεν, ἀφοῦ αἰῶνες εἰργάσθησαν ἐπιμελέστατα διὰ... νὰ μὴν τὴν ἔχωμεν;

Πρέπει δι' αὐτὸ νὰ μὴ φοβηθῶμεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τώρα μόλις ἀρχίζομεν, καὶ νὰ δοξάσωμε τὸν Θεόν, ποὺ ἀρχίζομεν ἔστω τώρα. Ἄρκεῖ νὰ ἀρχίσωμεν. Ἄρκεῖ ἡ σημερινὴ ἡμέρα νὰ εἶναι διὰ τὴν ζωὴν μας ἓνα ξεκίνημα, διὰ νὰ βροῦμε τὸν ὑπ' ἀριθ. 1 σκοπὸν μας, τὴν ἐσωτερικὴν μας εἰρήνην, τὴν **[σελ. 257]** ὁποῖαν καὶ ἡ Ἐκκλησία τόσο πολὺ τὴν ἐπαναλαμβάνει ὡς αἴτημα καὶ ὡς εὐχήν. Ὁ

Κύριος εἶπε: «εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν» κ.τ.λ., καί «εἰρήνη ὑμῖν» ἦτο ὁ χαιρετισμὸς τοῦ Κυρίου, μόλις Ἀνέστη.

B

Πρέπει, βέβαια, τὴν εἰρήνην αὐτὴν νὰ τὴν ἐπιδιώξωμεν. Θὰ ἤθελα νὰ παρακαλέσω δύο πράγματα: Πρῶτον, νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν εἰρήνην καί, δεύτερον, μέχρι τῆς προσεχοῦς συναντήσεώς μας νὰ μὴν ἐπιδιώξωμεν τίποτε ἄλλο ἐκτὸς τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης. Καὶ τοῦτο διὰ λόγους τακτικῆς, διότι αἱ μάχαι δὲν δίδονται ἐπιτυχῶς μὲ πολλοὺς στόχους. Πρέπει νὰ περιορισθῶμεν εἰς ἓναν στόχον. Θὰ προέτεινα, λοιπόν, μέχρι τῆς ἐπομένης μας συναντήσεως νὰ ἔχωμεν μοναδικὸν στόχον τὴν εἰρήνην, μὲ τὸ νὰ ἀναθέτωμεν τὴν ζωὴν μας εἰς τὸν Θεόν. Τὸ σύνθημά μας θὰ εἶναι: ὅ,τι θέλει ὁ Θεός. Πῶς θὰ ἐπιτευχθῇ αὐτό; Ἐνα τέτοιο σύνθημα ἔχει μίαν «στέγην» ποὺ τὸ περιμένει: τὴν «κιβωτόν», τὴν στεγάνωσίν μας, δηλαδή, ἀπὸ κακίες καὶ μέριμνες. «Πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιρρίψαντες ἐπ’ Αὐτόν, ὅτι Αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν». Ἀλλὰ μόνον αὐτό; Ἐχομε στερεοτύπως ἓνα ὄπλον τὸ ὁποῖον εἶναι ὡσὰν ἐκεῖνα τὰ *rasse-partout*, ποὺ ἀνοίγουν ὅλες τὶς κλειδαριές. Τὸ ὄπλον αὐτὸ εἶναι οἱ ἑπτὰ σταθμοὶ προσευχῆς, αἱ «ῥραι». Αὐτοὶ οἱ ἑπτὰ σταθμοὶ προσευχῆς νὰ χρησιμοποιοῦνται συνεχῶς διὰ τὸ αἴτημά μας νὰ μᾶς δώσῃ ὁ Θεὸς τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην.

Εἶχαμε γράψει κάποτε ὅτι πρέπει νὰ ἀποθέσωμεν τὴν ζωὴν μας εἰς τὸν Θεόν. Ἐκείνη ἡ ὡραία εὐχή τῆς Θείας Λειτουργίας: «*Σοὶ παρακατατιθέμεθα τὴν ζωὴν ἡμῶν ἅπασαν καὶ τὴν ἐλπίδα, Δέσποτα φιλόανθρωπε*». Ναί, ἀλλὰ αὐτὸ νὰ μὴν εἶναι μόνον μία κουβέντα. Δι’ αὐτὸ λέω νὰ κάνωμε τὸ ἐξῆς: Νὰ ἀναθέσωμε εἰς τὸν Θεὸν τὸ ὅτι θὰ ἀναθέσωμε τὴν ζωὴν μας εἰς τὸν Θεόν. Δηλαδή, νὰ ἀρχίσωμε ἀπὸ τὸ μηδέν, διότι **[σελ. 252]** ἀπὸ ἀπόψεως ἀναθέσεως τῆς ζωῆς μας εἰς τὸν Θεὸν παίρνομε μηδέν. Παρακαλῶ, προσέξατε, διότι αὐτὴ ἡ προσπάθεια πρέπει νὰ διεξαχθῇ μὲ ὅλους τοὺς κανόνας. Ἀλλιῶς θὰ χαθῇ. Ἡ δὲ προσπάθειά μας συνίσταται εἰς τὸ ὅτι καταφεύγομεν εἰς τὸν «μοχλό» τῆς προσευχῆς. Δὲν ζητοῦμεν, δηλαδή, ἀμέσως εἰρήνην, ἀλλὰ ζητοῦμεν νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ ζητοῦμεν τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην. Μὴ πᾶμε πάρα πέρα, διότι θὰ χαθῇ ἡ ὑπόθεσις. Λέω, λοιπόν, ὅτι ἀφήνομεν εἰς τὸν Θεὸν τὸ νὰ ἀφήσωμε τὴν ζωὴν μας εἰς τὸν Θεόν. Καὶ θὰ ξεκινήσωμε ἀπὸ τὸ ὅτι, ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτό, εὕρισκόμεθα εἰς τὸ μηδέν. Ἐπομένως, ὅταν εἶπα ὅτι πρέπει νὰ ἔχωμεν τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην ὡς τὸν στόχον μας τὸν μοναδικόν, ἐννοοῦσα νὰ ἔχωμεν τὰς ἑπτὰ «ῥρας» ὡς ὄργανον, διὰ νὰ ζητήσωμεν αὐτὴν τὴν εἰρήνην. Οὕτως ὥστε, ἐὰν σὲ ἐρωτήσῃ κανεὶς ἢ ἡ συνείδησίς σου ἐὰν ἔχῃς εἰρήνην, νὰ ἡμπορῆς νὰ ἀπαντήσῃς ὅτι ζητῶ αὐτὴν τὴν εἰρήνην. Καὶ θὰ σοῦ πῶ κάτι: Ἡ εἰρήνη δὲν εἶναι εἰς τὸ χέρι σου. Ἀλλὰ τὸ νὰ ζητῆς τὴν εἰρήνην εἶναι εἰς τὸ χέρι σου. Δι’ αὐτό, ἐὰν δὲν ἔχῃς εἰρήνην, πᾶσα συγγνώμη καὶ πᾶσα κατανόησις σοῦ ὀφείλεται. Ἐάν, ὅμως, δὲν ζητῆς τὴν εἰρήνην, τότε δὲν ὑπάρχει συγγνώμη. Διότι αὐτὸ εἶναι εἰς τὸ χέρι σου νὰ τὸ κάμῃς. Λέω, λοιπόν, ὅτι καὶ ἀπὸ

ἀπόψεως πίστεως, θὰ πιστεύωμεν ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡ πίστις. Πολλές φορές τὸ ἔχω εἰπῆ: Τόσην μικρὰν πίστιν, διὰ νὰ κάμῃς μίαν προσευχήν, τὴν ἔχεις. Χρησιμοποίησε, λοιπόν, αὐτὴν τὴν δυνατότητα, μὲ ἀντικείμενον νὰ ἔλθῃ ἡ πίστις. Ἐκεῖνο ποῦ εἶπε ἐκεῖνος ὁ πατέρας εἰς τὸν Χριστόν: «Πιστεύω Κύριε, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ», ἰσχύει κατὰ τινὰ τρόπον καὶ ἐδῶ. Πιστεύω, Κύριε, ὅτι ἠμπορεῖς νὰ μοῦ δώσης πίστιν, πίστιν καὶ εἰρήνην. Διότι ζητῶ μὲν τὴν πίστιν, ἀλλὰ τὴν πίστιν ὡς ὑπόβαθρον καὶ τῆς εἰρήνης. Καὶ δὲν ἀνησυχῶ ἐὰν ἔχω πίστιν καὶ εἰρήνην, ἀλλὰ τὸ μόνον ποῦ ἀνησυχῶ εἶναι ἐὰν εἰς τοὺς ἑπτὰ σταθμοὺς προσευχῆς τῆς ἡμέρας ζητῶ τὴν εἰρήνην. Αὐτὸ εἶναι τὸ «φάρμακο», καὶ σᾶς ζητῶ πίστιν εἰς τὸ «φάρμακο» αὐτό. Εἶναι πολὺ φθηνὸ καὶ πάρα πολὺ εὐκόλο «φάρμακο».

[σελ. 259] Ἡ «κιβωτός», ὡς στεγάνωσις, θὰ χρησιμοποιηθῆ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν διὰ τὴν μάχην τῆς μεγάλης πίστεως καὶ τῆς εἰρήνης. Θέλω ἔτσι, οἰαδῆποτε καταιγίδα καὶ ἂν μοῦ στείλῃ ὁ Θεός, νὰ μὲ εὖρη μαχόμενον. Ὅχι κατ' ἀνάγκην νικῶντα. Διότι ἀπὸ ἡμᾶς δὲν ζητεῖται ἡ νίκη. Ἀπὸ ἡμᾶς ζητεῖται ἡ μάχη. Ἡ νίκη εἶναι δῶρον τοῦ Θεοῦ. Ἡ μάχη, ὅμως, εἶναι ἰδικόν μας ἔργον. Ἄς ἔχωμεν δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Κύριος ἐνώπιον τῆς Σταυρώσεως ἦτο μόνος καὶ ἔγινεν «ἐν ἀγωνίᾳ» καὶ «ὁ ἰδρὼς Αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν». ἦτο ὁ Χριστὸς ὁ ἀγωνιῶν: «καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσήχετο». Ἀπὸ ἡμᾶς δὲν ζητεῖται τὸ νὰ μὴ ἀγωνιῶμεν, διότι αὐτὸ εἶναι χάρισμα. Ὅπως, λ.χ., δὲν μπορεῖς νὰ κατηγορήσης ἕναν, ἐπειδὴ εἶναι ψηλὸς ἢ κοντός. Ἀλλὰ ἔργο μας πρέπει νὰ εἶναι νὰ μετασχηματίζωμε τὴν ἀγωνίαν εἰς προσευχήν. Αὐτὸ ποῦ ἔκανε ὁ Χριστός, αὐτὸ πρέπει νὰ κάνωμε κ' ἑμεῖς. Ὅσον δὲ ἡ προσευχή μας εἶναι πλουσιωτέρα, τόσο περισσότερο παρασκευασμένους θὰ μᾶς βρῆ οἰαδῆποτε δοκιμασία, εἴτε γενικωτέρα, εἴτε ἄλλαι ἀτομικαὶ δοκιμασίαι ποῦ ἐνδεχομένως μπορεῖ νὰ συναντήσωμε εἰς τὴν ζωὴν μας.

Θὰ ὑπογραμμίσω, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, καὶ τὸν στίχον «*Nūn ἡ ψυχὴ μου τετάρακται...*», ποῦ εἶπεν ὁ Κύριος. Καὶ θὰ τὸν συγκρίνω μὲ ἕναν στίχον τοῦ Ἐπικτήτου: «*Εἶδές μέ ποτε στυγνάζοντα;*». Ἐγὼ θαυμάζω ὄχι μόνον ὅτι ἐταράχθη ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὸ ἔγραψαν αὐτὸ τὰ Εὐαγγέλια. Ἐγὼ δὲν ζηλεύω τὸν Ἐπικτήτο, καί, φυσικά, προτιμῶ τὸν Κύριον. Καὶ θέλω νὰ μάθω νὰ προσεύχωμαι εἰς ὁμοίας περιστάσεις, ὥστε μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ μὴ ζηλεύω τὸ νὰ μὴ ταρασσώμαι, ἀλλὰ νὰ νικῶ τὴν ταραχήν. Δὲν εἶναι περίεργον ὅτι ταρασσόμεθα, ἀλλὰ περίεργον εἶναι ὅτι δὲν χρησιμοποιοῦμε τὴν προσευχήν. Στὸ χέρι σου δὲν εἶναι νὰ μὴ ταρασσῆσαι, ἀλλὰ στὸ χέρι σου εἶναι νὰ προσεύχῃσαι.

Ἐπειδὴ αὐτὰ ποῦ εἶπα ἕως τώρα εἶναι τὸ ἕνα σκέλος ἐκείνων ποῦ θέλω νὰ πῶ, συγχωρήσατέ μου νὰ τὸ ἐπαναλάβω. Θὰ ἀποφασίσωμε σήμερα ἕνα ξεκίνημα μὲ στόχον νὰ **[σελ. 260]** ἀφήνωμεν τὴν ζωὴν μας νὰ τὴν κυβερνᾷ ὁ Θεός. Πρὸς τοῦτο θὰ χρησιμοποιήσωμε τοὺς ἑπτὰ σταθμοὺς προσευχῆς. Δὲν θὰ ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μας τὴν εἰρήνην, οὔτε θὰ ἐξετάζωμε τὸν ἑαυτὸν μας κατὰ πόσον ἔχομεν εἰρήνην, ἀλλὰ θὰ ζητοῦμεν κατὰ τάς «ῥάρας» τῆς προσευχῆς τὴν εἰρήνην. Ἄς προσέξωμεν δέ, διότι, διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος, ἠμπορεῖ νὰ ἔρχωνται περιστατικὰ τὰ ὁποῖα νὰ μᾶς στενοχωροῦν. Ἐφ' ὅσον, ὅμως, ἡμεῖς δὲν ἐγκαταλείπομεν τὸν

ἀγῶνα, εἴμεθα νικηταί. Ἐὰν αὐτὸ δὲν τὸ πιστεύωμε, δὲν ἠμποροῦμε νὰ εἴμεθα ἀγωνισταί. Ἐὰν ἀρχίσωμε νὰ ἀνησυχοῦμεν καὶ διερωτώμεθα μήπως στενοχωρηθήκαμε κ.τ.λ., τότε δὲν εἴμεθα ἀγωνισταί, διότι αὐτὸ πλέον ἀποδεικνύει ὅτι δὲν πιστεύομεν εἰς τὸ «φάρμακο». Καὶ ὁ ἀγὼν αὐτός, διὰ νὰ ἐπιτύχη, θέλει πίστιν εἰς τὴν ἀποτελεσματικότητα τοῦ «φαρμάκου». Θὰ μιμηθῶμεν τὸν ἀσθενῆ πού ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ φάρμακο πού τοῦ ἔδωσε ὁ ἰατρός του. Παρ' ὅλον, ὅμως, πού παίρνει τὸ φάρμακον, τοῦ ἔρχονται ἐνοχλήματα τῆς νόσου, λ.χ., τοῦ ἔρχονται πονοκέφαλοι. Ἐὰν ἔχη ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἰατρόν, θὰ πῆ: Οἱ πονοκέφαλοι θὰ κάνουν τὴ δουλειά τους, καὶ ἐγὼ τὴ δική μου δουλειά. Θὰ παρακαλέσω πάρα πολὺ νὰ προσέξωμε εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, διότι τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας εἶναι ἡ στεγάνωσις, καὶ μάλιστα εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἔνοιαν ὅτι εἰς τὸ σύνθημα, ὅπως τὸ εἶπαμε, θὰ στρέψωμεν ὅλην μας τὴν προσοχὴν καὶ μόνον ἐκεῖ, μὴ προσέχοντες καὶ μὴ ἐπηρεαζόμενοι ἀπὸ ἀποτελέσματα.

Γ

Δεύτερον. Πολλάκις οἱ ἰατροί, δίδοντες ἓνα φάρμακον, βάζουν καὶ ὀλίγην ζάχαριν. Λοιπόν, καὶ ἐδῶ εἰς τὸ σύνθημά μας αὐτὸ θέλω νὰ προσθέσω ὀλίγη «ζάχαρι», διότι τὸ σύνθημα αὐτό, ὅπως εἶναι μόνον του, ἀνάγεται εἰς τὸν στοχασμόν. Καὶ θέλω νὰ λειτουργήσῃ καὶ τὸ παλαμάρι τῆς ἀγάπης. Καὶ τὸ συμπλήρωμα τοῦ συνθήματος θὰ συνίσταται εἰς ἐκεῖνο **[σελ. 261]** πού εἶπαμε κάποτε εἰς μία συντροφιά: «καθὼς πρέπει ἀγίοις», δηλαδή, χαρούμενοι, γελαστοί. Τὸ εἶχαμε πῆ πολλές φορές καὶ τὸ εἶχαμε ἐγκαταλείψει. Ἀλλὰ ἦτο λάθος. Μία πρᾶξις ἀγιασμοῦ εἶναι τὸ νὰ χαροποιήσω τὸν ἄλλον, νὰ τὸν κάμω νὰ γελάσῃ, ἔστω καὶ κατὰ τρόπον βεβιασμένον. Τὸ βεβιασμένον δὲν εἶναι ψεύτικο. Πεύτικο εἶναι, ἅμα κάνω κᾶτι πού δὲν τὸ θέλω. Τὸ νὰ βιάσω, ὅμως, τὸν ἑαυτόν μου, διὰ νὰ κάμω κᾶτι πού συμφωνεῖ μὲ τὴν θέλησίν μου, εἶναι ὠθησις πρὸς τὴν θέλησίν μου. Διότι εἰς τὴν πραγματικότητα ὁ χριστιανός, τὴν ὥρα πού σκυθρωπάζει, ψεύδεται, διότι εἰς τὸ βάθος του δὲν τὸ θέλει.

Αὕτῃ ἡ ἄσκησις τῆς ἀγάπης ἔχει τὰ ἐξῆς καλά: Πρῶτον, εἶναι ταπεινώσις. Δεύτερον, εἶναι βοήθημα διὰ τὴν εἰρήνην. Πολλὰ πράγματα πού μᾶς στενοχωροῦν, νομίζομεν ὅτι μᾶς στενοχωροῦν αὐτά, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν μᾶς στενοχωροῦν αὐτά, ἀλλὰ μᾶς ἔχουν προπαρασκευάσει τὸ ἔδαφος κᾶτι ἄλλα πράγματα, πού οὔτε ἐμεῖς τὰ θυμόμαστε. Εἶναι ἡλαττωμένη ἡ ἀντίστασις τοῦ ὀργανισμοῦ μας, καὶ δι' αὐτὸ κάμπτεται. Ἐνῶ ἐὰν τοῦ εἶχε γελάσει κάποιος προηγουμένως, ἴσως δὲν θὰ ἐλύγιζε. Εἶναι ὄντως μία πρᾶξις ἀγάπης, ἡ ὁποία δίδει εἰς τὴν ἄσκησίν μας μίαν ἰδιαιτέραν ὁμορφίαν, ἀλλὰ καὶ ἐγγύησιν ἐπιτυχίας. Ἐὰν, λοιπόν, τὸ ἐγκρίνομεν, θὰ ὑποσχεθῶμεν ὅτι θὰ τὸ τηρήσωμεν. Καὶ ἡ ὑπόσχεσις εἶναι «ὑπογραφή συναλλαγματικῶν».

Θὰ ὑποσχεθῶμεν, λοιπόν, ὅτι εἰς τίς «ῥες» θὰ ἔχωμε θέμα προσευχῆς τό: «Ὁ,τι θέλει ὁ Θεός. Θεέ μου, δῶσε νὰ γίνεται τὸ θέλημά Σου», «πλὴν οὐχὶ ὡς ἐγὼ

θέλω, ἀλλ' ὡς Σύ». Ὅπως τὰ φέρει ὁ Θεός. Αὐτὸ τὸ σύνθημα εἶναι ἡ εἰρήνη, εἶναι ἡ εὐδαιμονία, εἶναι ἡ εὐτυχία, εἶναι ὁ παράδεισος! Βεβαίως, εἶναι δύσκολον ἐπίτευγμα, διότι εἴμεθα ἀκόμη εἰς τὸ μηδέν. Πῶς θὰ ἠμπορέσωμε νὰ ἀνεβοῦμε εἰς τὸ 100; Ἀλλὰ ἐγὼ δὲν σοῦ ζητῶ νὰ ἀνέβης εἰς τὸ 100. Σοῦ ζητῶ μόνον εἰς κάθε σταθμὸν προσευχῆς νὰ ἐπαναλαμβάνης τὸ σύνθημα ποῦ εἶπαμε. Ὡς πρὸς τὴν τήρησιν τοῦ συνθήματος καὶ μόνον θὰ **[σελ. 262]** γίνεται ὁ ἔλεγχος. Συγχρόνως, διὰ νὰ τὸ κάμωμε τερπνόν, θὰ φροντίσωμε νὰ εἴμεθα ὅσον ἠμποροῦμε γελαστοί, καὶ προκειμένου νὰ δημιουργήσωμε ἀτμόσφαιρα χαρᾶς, νὰ κάνωμε καὶ τὸν κωμικὸ ἀκόμη, ἂν θέλετε. Νὰ δίδωμε γέλιο καὶ χαρὰν εἰς τὸ περιβάλλον μας, ὅπου εὐρισκόμεθα, ὥστε νὰ μᾶς βλέπουν μὲ γελαστὸ πρόσωπο. Διότι ὁ Χριστὸς θέλει νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀδελφόν σου, καὶ ἂν ἀκόμη ἐσὺ αὐτὴ τὴ στιγμή δὲν ἔχῃς κέφι. Ἡ ἀγάπη ἄς ἀντικαταστήσῃ τὸ κέφι. Διότι τὸ ὠφελιμώτερο ποῦ ἔχομε νὰ κάνωμε ἐμεῖς εἶναι νὰ εἴμεθα δι' ἀλλήλους πηγὴ χαρᾶς!

Διὰ νὰ νικήσωμεν, λοιπόν, καὶ νὰ ἔχωμε εἰρήνην καὶ χαρὰν, ἀπαιτεῖται νὰ πάρωμε στὰ σοβαρὰ τὴν προσευχήν, ἡ ὁποία κάνει ὥστε ἡ στενοχωρία νὰ μὴν εἶναι ποτὲ μονόλογος. Ἡ προσευχὴ φέρνει τὴν εἰρήνην καὶ τὴν χαρὰν, ἀποτελεῖ δὲ καὶ ἓνα πείραμα μέσα εἰς τὴν πίστιν. Καὶ μὴ ξεχνοῦμε ὅτι μία νίκη διὰ τῆς προσευχῆς δὲν εἶναι μόνον καθ' ἑαυτὴν σωτήριος, ἀλλὰ καὶ ἐτοιμάζει καὶ καθιστᾷ εὐκολωτέραν διὰ τῆς ἀναμνήσεως καὶ τὴν ἐπομένην νίκην.

Καὶ εἰς τὴν ἀπορίαν τί γίνεται μὲ ἐκεῖνον ποῦ πνίγεται ἀπὸ τὶς δουλειές ἢ τὶς ἔγνοιες, ἢ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, ἢ ἀπάντησις εἶναι ὅτι αὐταὶ αἱ δυσκολίαι ἐμποδίζουν μὲν τὴν κανονικὴν καὶ φορμαρισμένην προσευχήν (τίς «ῶρες» κ.τ.λ.), ὄχι, ὅμως, καὶ τὸν «ἀλάλητον στεναγμόν», ἓνα S.O.S., δηλαδή, πρὸς τὸν Θεόν, ποῦ καὶ αὐτὸ ἀρκεῖ, διὰ νὰ μὴν εἶναι ἡ στενοχωρία μονόλογος.

34

ΜΕΣΟΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤΕΓΑΝΩΣΙΝ (*)

Α

Κυρίες καὶ Κύριοι, ξέρετε ὅτι, ὅταν σᾶς λέγω κάτι, τὸ πιστεύω. Αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ τώρα νὰ ξέρετε ὅτι τὸ πιστεύω. Πιστεύω, λοιπόν, ὅτι εἴμεθα εὐτυχησμένοι καὶ κερδισμένοι ἄνθρωποι. Καὶ θὰ σᾶς ἀφηγηθῶ ἓνα παραμῦθι: Μιὰ φορὰ κί ἓναν καιρὸ, ὁ Παντοδύναμος Θεὸς εἶδε τὴν ἀνθρωπότητα ἐν ἀποστασία. Ἐν ἀποστασία ὄχι ἔνεκα τῆς ὑπάρξεως ὑλιστῶν καὶ ἀθέων, ἀλλ' ἐν ἀποστασία ἔνεκα τῆς ὑπάρξεως ἐκείνων ποὺ ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ὅποιοι, ὅσον περισσότερο ἐμφανίζονται ὡς ἀντιπρόσωποί Του, τόσον ἀσυνεπέστεροι εἶναι. Ὅποτε ὁ Θεὸς ἀποστέλλει τρεῖς-τέσσαρες ἀνθρώπους, χριστιανούς, μὲ ὅλα τους μὲν τὰ ἐλαττώματα καὶ τὴν ἀμαρτωλότητα, ἀλλὰ μὲ ἓκατὸ τοῖς ἓκατὸ ἀγνήν πρόθεσιν καὶ ἀφιέρωσιν. Αὐτοὶ τώρα οἱ ἄνθρωποι, μέσα εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν τῆς ἀποστασίας, πῶς θὰ πρέπει νὰ περάσουν, καλὰ ἢ ἄσχημα; Ἄσχημα, βεβαίως, πρέπει νὰ περάσουν, ἐὰν εἶναι γνήσιος ὁ Χριστιανισμὸς των. Καλὰ θὰ πρέπει νὰ τὰ περάσουν, ἐὰν εἶναι κάλπικος ὁ Χριστιανισμὸς των. Διότι εἰς ἓνα κόσμον ἀποστασίας, εἰς τὸν ὅποιον ὁ Χριστὸς δὲν θὰ καλοπερνοῦσε, διατί πρέπει νὰ καλοπεράσουν οἱ χριστιανοί;

Ἐὰν εἰς αὐτὰ εἴμεθα σύμφωνοι, τότε δὲν πρέπει νὰ στενοχωρούμεθα, ὡσὰκις βλέπομε ὅτι ἡ ἀποστασία αὐτὴ τοῦ κόσμου τηρεῖ ἀπογοητευτικὴν στάσιν ἀπέναντι εἰς τὸ **[σελ. 264]** χριστιανικὸν μήνυμα. Διότι, ἐὰν στενοχωρούμεθα, τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν εἴμεθα ἀκόμη χριστιανοί.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προχωρήσαμε πενθοῦντες διὰ τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς ἀποστασίας, καὶ τὸ πένθος αὐτὸ εἶναι ἐκ Θεοῦ: «*Μακάριοι οἱ πενθοῦντες*». Μέχρι ἐνὸς ὁρίου ὅμως. Διότι τὸ πένθος πρέπει νὰ μεταβληθῇ εἰς χαράν. Διατί, τώρα, ὁ κόσμος «*κεῖται ἐν τῷ πονηρῷ*», εἶναι ἄλλο ζήτημα. Ἐφ' ὅσον, ὅμως, εὐρίσκεται «*ἐν τῷ πονηρῷ*», φυσικὸν εἶναι ὅτι θὰ σὲ διώξουν. «*Εἰ ἐμέ ἐδίωξαν καὶ ὑμᾶς διώξουσιν*».

* Ἡ εἰσήγησις αὐτὴ ἐγένε τὴν 1.11.1964 (σ. ἐ.)

Ναί, ἀλλὰ διατί ἔγινε αὐτό; Διατί ἡ ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ νὰ ὀδηγῆ εἰς αὐτὸ τὸ κατάντημα; Κᾶτι ἀσφαλῶς πταίει ἐδῶ. Τί συμβαίνει λοιπόν;

Ἡ μελέτη τῆς παθολογίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, πού ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτό, λέγεται κοσμοθεωρία. Καί, ὅπως εἶπαμε, ἐπήραμε τὰ παθήματά μας καὶ τὰ μετεσχηματίσαμεν εἰς κοσμοθεωρίαν. Καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀποτελεῖ λόγον δοξολογίας πρὸς τὸν Θεόν. Διότι ἐνώπιον τῶν παθημάτων αὐτῶν, τῶν ἀπογοητεύσεων μὲ τὰς ὁποίας ὁ κατ' ἐπίφασιν Χριστιανισμὸς μᾶς ἐπότισεν, ὑπῆρχον τρεῖς δυνατότητες. Ἡ πρώτη ἦτο νὰ συμμορφωθοῦμε καὶ ἡμεῖς μὲ τὴν σαπίλα τοῦ κόσμου, νὰ σκληρυνθοῦμε καὶ νὰ μὴν αἰσθανώμεθα ἀπὸ αὐτὴν καμμίαν ἐνόχλησιν. Ἡ δευτέρα δυνατότης ἦτο νὰ ἀπογοητευθοῦμε καὶ νὰ ἐγκαταλείψωμε τὸν ἀγῶνα, εὐρίσκοντες συγχρόνως καὶ πρόφασιν, διὰ νὰ κοιτάξωμε μόνον τὸν ἑαυτὸν μας. Καὶ ἡ τρίτη ἦτο νὰ πάρωμε τὴν σαπίλαν αὐτὴν, νὰ τὴν μελετήσωμε καὶ νὰ τὴν κάμωμε κοσμοθεωρίαν. Ἐὰν ὑποθέσωμε ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ἐπῆραν πράγματι αὐτὴν τὴν σαπίλα, αὐτὰ τὰ παθήματα, αὐτὰς τὰς στενοχωρίας, αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὰ ἔκαμαν κοσμοθεωρίαν, εἶναι εὐτυχισμένοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἢ ὄχι; Μά, ποίους ἄλλους θὰ ὀνομάσωμε εὐτυχισμένους;

[σελ. 265] Καὶ ὅμως, ἐγὼ λέω ὅτι δὲν θὰ τοὺς ὀνομάσωμε ἀκόμη εὐτυχισμένους. Θὰ εἶναι εὐτυχισμένοι, ἀλλ' ὑπὸ μίαν προϋπόθεσιν, τὴν ἐξῆς: Ὡς γνωστόν, ὁ Νῶε κάποτε ἦτο ὁ μόνος ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ εἰς μίαν γενεάν ἢ ὁποία ἦτο ἐν ἀποστασία. Ἐγένετο ὁ κατακλυσμὸς καὶ ἐσώθη καὶ ἦτο εὐτυχής. Ἦτο εὐτυχής, ἄρα γε, μόνον διότι ἦτο ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ; Ὁχι. Ἀλλὰ ἦτο εὐτυχής, διότι ἔκανε τὴν Κιβωτόν, εἰσῆλθε εἰς τὴν Κιβωτόν καὶ διεσώθη ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ. Ἐὰν, ὅμως, ἐνῶ ὁ Θεὸς τοῦ παρήγγειλε νὰ κατασκευάσῃ τὴν Κιβωτόν, αὐτὸς παρήκουε καὶ δὲν εἶχε κατασκευάσει ἐγκαίρως τὴν Κιβωτόν καὶ ἔμενεν χωρὶς Κιβωτόν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ κατακλυσμοῦ, ἤθελα νὰ ξεύρω τί θὰ ὠφελοῦσε τὸ ὅτι ἦτο ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ; Χρειάζεται, λοιπόν, καὶ ἡ Κιβωτός. Καὶ αὐτὴ τὴ βραδυὰ ἔρχομαι νὰ σᾶς φέρω τὸ μήνυμα πού ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ Νῶε. Ἐγὼ, λέει ὁ Θεός, φέρω τὸν κατακλυσμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, «διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα». Λέγει, λοιπόν, ὁ Κύριος εἰς τὸν Νῶε, νὰ κατασκευάσῃ μίαν Κιβωτόν. Τόσους πήχεις θὰ τὴν κάνῃς τὸ μῆκος καὶ τόσους πήχεις τὸ πλάτος καὶ τόσους πήχεις τὸ ὕψος καὶ θὰ τὴν χρίσῃς μὲ ἄσφαλτον. Μεθ' ὃ ὁ Νῶε ἀνεκοίνωσε εἰς τοὺς οἰκείους του τὴν ἐντολὴν αὐτὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἔκαμε τὴν Κιβωτόν.

Λοιπόν, ὁ Θεὸς λέγει καὶ τώρα νὰ κάμωμεν μίαν Κιβωτόν.

Γ

Άλλα περί τήν νέαν αὐτήν κιβωτὸν γεννῶνται τὰ ἐξῆς τρία ἐρωτήματα: Πρῶτον, τί εἶναι αὐτή ἡ κιβωτός. Δεύτερον, πῶς θὰ γίνῃ καί, τρίτον, ποῖοι θὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτήν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα, κιβωτὸς σημαίνει δι' ἡμᾶς στεγάνωσις, νὰ μὴν ἐπηρεάζεσαι, δηλαδή, ἀπὸ τὴν κακία ποὺ ὑπάρχει γύρω σου. Δὲν ἐννοῶ, βεβαίως, τὸ νὰ μὴ σὲ ἐπηρεάσῃ καθόλου ἡ κακία καὶ ἡ ἁμαρτία. Ὑπάρχει, ὅμως, κᾶτι, χειρότερον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν: εἶναι ἡ ὑποκρισία, **[σελ. 266]** εἶναι ἡ ψευτιά, εἶναι ἡ σαπίλα, ποὺ δὲν ὀδηγεῖ εἰς μετάνοιαν, ἀλλὰ ὀδηγεῖ εἰς πώρωσιν.

«Κιβωτός», λοιπόν, σημαίνει τὸ νὰ μὴν ἐπηρεάζεσαι ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν σαπίλαν. Εἶναι εὐκόλον αὐτό; Τούναντίον, εἶναι πάρα πολὺ δύσκολον. Διότι ὑπάρχει μία διαφορὰ ἡμῶν ἀπὸ τὸν Νῶε. Ὁ Νῶε ἐκλείσθη εἰς τὴν Κιβωτόν. Ἐσύ, ὅμως, δὲν θὰ ἐπηρεάζεσαι μὲν, θὰ ἐπηρεάζῃς ὅμως. Βλέπεις, δὲν εὐρίσκεσαι εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, ἀλλὰ εἰς τὰς Ἀθήνας. Καὶ ἔχεις ὑποχρέωσιν νὰ ἐπηρεάζῃς, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ μὴν ἐπηρεάζεσαι. Αὐτὸ κάνει τὸ πρόβλημα νὰ φαίνεται ὅχι μόνο δύσκολον, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἀνεπίδεκτον λύσεως. Ἀνεπίδεκτον λύσεως, βεβαίως, ἀλλὰ μόνον παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. Πάντως, αὐτὸ σημαίνει «κιβωτός»: ἡ στεγάνωσις, τὸ ἀνεπηρέαστον.

Δεύτερον ἐρώτημα: Πῶς θὰ γίνῃ αὐτή ἡ κιβωτός; Ἐνα μεγάλο καὶ δύσκολο θέμα, τὸ ὁποῖον πολὺ μὲ ἔχει ἀπασχολήσει. Διότι ἐδῶ σοῦ ζητεῖται νὰ εἶσαι μέσα εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὅμως νὰ μὴν ἐπηρεάζεσαι ἀπὸ τὸν κόσμον. Εἶναι πολὺ δυσκολώτερον αὐτὸ ἀπὸ τὸ νὰ πᾶς εἰς τὴν ἔρημον τῆς Θηβαΐδος. Διότι τὸ νὰ πᾶς ἐκεῖ εἶναι μία πρᾶξις ποὺ θὰ τὴν κάμῃς μίαν φοράν εἰς τὴν ζωὴν σου, καὶ ἐτελείωσε τὸ ζήτημα. Εἶναι, ὅμως, χριστιανικὸν αὐτό; Καὶ ἡ ἀναχώρησις αὐτὴ δὲν στερεῖ τὸν ἄνθρωπον τῆς δυνατότητος ἀσκήσεως τῆς ἀγάπης;

Ἐχομεν, λοιπόν, ἀνάγκην στεγανώσεως, διότι εἶναι πάρα πολὺ μεγάλος ὁ «κατακλυσμός», διότι *οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός*. Πρέπει, ἐπομένως, νὰ γίνωμεν πιὸ στεγανοί.

Δ

Καὶ τώρα ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτὰ ποὺ ἔχομε πῆ γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς προσευχῆς. Τὴν προσευχὴν τὴν εἶχαμε ὡς τώρα ὡς βοήθημα διὰ τὴν ἐσωτερικὴν μας εἰρήνην. Θὰ τὴν χρησιμοποιήσωμεν τώρα καὶ ὡς βοήθημα διὰ τὴν στεγάνωσιν **[σελ. 267]** τοῦ ψυχικοῦ μας κόσμου. Ξεύρετε πότε θὰ εἶμαι ἐγὼ ἐνθουσιασμένος; Ὅταν φθάσωμεν κάποτε εἰς τὸ σημεῖον καὶ διαπιστωθῇ ὅτι δι' ὅλους μας ἡ εὐτυχέστερη στιγμή τῆς ζωῆς μας εἶναι ἡ ὥρα τῆς προσευχῆς. Ἦλθεν, π.χ., ἡ ἔκτη ὥρα τὸ μεσημέρι; Θὰ πάω νὰ κλεισθῶ κάπου διὰ τρία λεπτά. Καὶ αὐτὰ τὰ τρία λεπτά νὰ εἶναι δι' ἐμὲ ἡ πιὸ χαριτωμένη ὥρα τῆς ἡμέρας μου! Ὡς ἐὰν εἶχα ἓνα

τηλεφώνημα τριῶν λεπτῶν τόσο εὐχάριστον, ὥστε αὐτὰ τὰ τρία λεπτά νὰ ἐκυβέρνησαν τὴν ζωὴν μου. Ἐὰν ἐπιτύχωμεν οἱ «σταθμοί» αὐτοὶ τῆς προσευχῆς νὰ εἶναι γιὰ μᾶς τὸ γεγονός τῆς ἡμέρας, ὑπὸ τὸ ὁποῖον πᾶν ἄλλο καλύπτεται, τότε αὐτοὶ οἱ ἑπτὰ «σταθμοί» προσευχῆς θὰ ἀποτελέσουν πανάκεια διὰ τὸ θέμα τῆς στεγανώσεως. Εἰς τὸ ἐξῆς ὅ,τι πρόκειται νὰ σᾶς πῶ θὰ στρέφεται γύρω ἀπὸ τοὺς «σταθμούς» αὐτούς.

Συνοψίζω: Ἀρχίσαμε μὲ τοὺς ἑπτὰ «σταθμούς» προσευχῆς. Εἶπαμε κατόπιν αὐτοὶ οἱ ἑπτὰ «σταθμοί» νὰ εἶναι ἀφιερωμένοι εἰς τὴν εἰρήνην. Σήμερα εἶπαμε ὅτι θὰ τοὺς ἀφιερῶσωμε διὰ τὴν στεγάνωσιν τοῦ ψυχικοῦ μας κόσμου, διὰ τὴν «κιβωτόν». Τὸ ὁποῖον σημαίνει: Νὰ εἶσαι μέσα εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ νὰ ἠμπορῆς νὰ πῆς ὅτι τώρα θὰ κάμω τὴν προσευχήν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον θὰ ἤθελα κάθε προσευχὴ τῶν «ὠρῶν» νὰ ἔχη καὶ κάποιαν διάρκειαν ἕως τριῶν λεπτῶν. Διότι ἕως ὅτου ἠμπορέσης νὰ λάβης συνείδησιν ὅτι κάμνεις προσευχήν καὶ ὅτι ἔχεις τὴν εὐτυχίαν τῆς προσευχῆς, περνᾷ ἤδη τὸ ἓνα λεπτό. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἓνα.

Ἀλλὰ θὰ ἤθελα νὰ προτείνω κάτι ἄλλο, εὐκολώτερο: Νὰ ἀποφασίσωμεν ὅτι, μέχρις ὅτου πάλιν συναντηθοῦμε, αὐτὸ νὰ γίνεται μόνον κάθε Παρασκευὴν. Ἐὰν τώρα ἓνας ἰσχυρισθῆ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμη οὔτε αὐτό, τότε αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν ἔχει πάρει εἰς τὰ σοβαρὰ αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν. Ἐάν, λοιπόν, συμφωνῆτε, τότε εἰς τὰς ἀποφάσεις ποὺ ἐλάβομεν ἕως τώρα θὰ προσθέσωμεν τὸ ἐξῆς: Ὅτι κάθε Παρασκευὴν αἱ «ῥαί» θὰ γίνωνται εἰδικῶς χάριν στεγανώσεως, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ ζωὴ μας εἶναι αὐτὲς οἱ «ῥαί». Ἐγώ, μάλιστα, **[σελ. 268]** θὰ ἤθελα αὐτὲς τίς σκέψεις νὰ τίς γράψω ὁ καθένας διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ τίς ἐπαναλαμβάνῃ τὴν Παρασκευὴν. Καὶ νὰ λέῃ ὅτι ἐγὼ θὰ κάμω αὐτὸ τὸ τρίλεπτον τῆς προσευχῆς, μὲ τὴν συναίσθησιν ὅτι ἡ ζωὴ μου εἶναι αὐτὸ τὸ τρίλεπτον, διότι κατὰ τὸ τρίλεπτον αὐτὸ γίνεται ἡ ἄμεσος μετὰ τῆς Αἰωνιότητος ἐπαφή.

Ε

Ἀνέπτυξα ἕως τώρα τὴν ἔννοιαν τῆς «κιβωτοῦ» καὶ τὸ πῶς θὰ γίνῃ ἡ «κιβωτός» αὐτή. Τὸ τρίτον εἶναι ποῖοι θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν «κιβωτόν». Ὁ Θεὸς εἶχε πῆ εἰς τὸν Νῶε ὅτι θὰ μπῆς ἐσύ, οἱ υἱοὶ σου, ἡ γυναῖκα σου κ.τ.λ. καὶ μετὰ τὰ διάφορα εἶδη τῶν ζώων. Εἰς τὴν περίπτωσίν μας ὅμως τί θὰ κάνωμεν; Μά, ἐφ' ὅσον εἶναι καὶ αὐτὴ «κιβωτός», δὲν πρέπει νὰ εἰσέλθουν πολλοί. Αὐτὸ τὸ σύνθημα κατ' ἀνάγκην θὰ περιορισθῆ εἰς ἓνα μικρὸν κύκλον μόνον, καὶ τοῦτο, διότι πρέπει εἰς τὸ θέμα αὐτὸ νὰ νικήσωμεν. Πρέπει δὲ νὰ ἔχωμεν στεγάνωσιν καὶ ἀπ' ἀλλήλων. Ὑπάρχει εἰς τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν ἓνας νόμος ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι τὸ κακὸν νόμισμα ἐκδιώκει τὸ καλόν. Ἐάν, π.χ., πρόκειται νὰ κυκλοφορήσουν εἰς τὴν ἀγορὰν εἰκοσάδραχμα χρυσᾶ καὶ εἰκοσάδραχμα ἀργυρᾶ, εἶναι ἄδικος κόπος νὰ βάλῃς εἰς κυκλοφορίαν τὰ εἰκοσάδραχμα τὰ χρυσᾶ, διότι εἰς μίαν ἡμέραν θὰ ἐξαφανισθοῦν τὰ εἰκοσάδραχμα τὰ χρυσᾶ λόγω τῆς ἐσωτερικῆς των ἀξίας, ἢ ὁποῖα εἶναι μεγαλύτερα.

Τὸ ἴδιον, δυστυχῶς, συμβαίνει καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ θέματα. Ἄν ἓνας ἀπὸ ἡμᾶς πνευματικῶς κρυώσῃ, ὄχι μόνον δὲν θὰ τὸν ζεστάνῃ ὁ ἄλλος, ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι καὶ τὸν ἄλλον θὰ τὸν κρυώσῃ. Δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι αὐτὸ γίνεται κατὰ τρόπον ἀναπόφευκτον. Ἦμπορεῖ καὶ νὰ ἀποφευχθῇ, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ τὸ ἔχῃς ὑπ' ὄψιν σου. Ὅπως καὶ εἰς τὸν δρόμον, τότε δὲν κινδυνεύεις νὰ σὲ κόψῃ τὸ αὐτοκίνητον, ὅταν ἔχῃς τὸν φόβον τοῦ κινδύνου ποὺ δημιουργεῖ τὸ αὐτοκίνητον. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον θὰ παρακαλέσω πάρα πολὺ **[σελ. 269]** νὰ ἔχωμεν καὶ μεταξύ μας στεγάνωσιν. Ἐάν, π.χ., ἀντιληφθῇ ἓνας ὅτι ὁ τάδε ἀπὸ ἡμᾶς «ἐκρύωσε» ὡς πρὸς τίς «ῥῆρες», ἐάν μὲν τοῦ εἶναι δυνατὸν, ἄς τὸν ζεστάνῃ. Ἀλλὰ νὰ προσέξῃ νὰ μὴν ἐπηρεασθῇ ἀπὸ αὐτόν. Καὶ ἓνας ἀκόμη νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦς, εἶναι ἀρκετός.

Λοιπὸν, ἀπαιτεῖται ἡ «κιβωτός», ὡς στεγάνωσις δι' ὅ,τι καὶ ἂν συμβῇ. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, σήμερον εὐχαριστῶ τὸν Θεόν, ὅτι δὲν αἰσθανόμεθα ἐντροπὴν ὡς πρὸς τὸ πῶς ἐπέρασε ὁ χρόνος μας. Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ συνεχίσωμεν τὴν πορείαν μας, ἀφοῦ προηγουμένως κατοχυρώσωμε καλὰ αὐτὰ ποὺ εἶπαμε. Ὅποτε θὰ συνεχίσωμεν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὁ καλὸς στρατηγός, ποὺ γνωρίζει νὰ κατευθύνεται πότε πρὸς τὸ ἓνα φρούριον, πότε πρὸς τὸ ἄλλο.

35

ΠΑΡΑΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΙΣΤΙΝ

A

Ἡ πίστις εἶναι ἓνα δῶρον Θεοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν τὸ ἔχεις πάντοτε στήν «τσέπη» σου. Κατὰ τὴν γνώμην μου δέ, τὴν ὁποῖαν θὰ τολμήσω νὰ πῶ, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξη «δέον» διὰ τὴν πίστιν. Δὲν μπορεῖς νὰ πῆς σ' ἓναν: πίστευε! Καὶ ὑπάρχει μὲν καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ ἀλλαχοῦ τὸ «πίστευε» καὶ «πίστευσον» εἰς τὴν προστακτικὴν, ἀλλὰ εἶναι ἐκεῖ ὑπὸ εἰδικὴν ἔννοιαν. Κατ' ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος ἢ πιστεύει ἢ δὲν πιστεύει, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιβάλη εἰς τὸν ἑαυτὸν του νὰ πιστεύῃ. Ὅπως λέω καμμιά φορά, λέμε σ' ἓναν: μὴ στενοχωριέσαι. Μιὰ κουβέντα ὅμως εἶν' αὐτή. Διότι, ἐὰν μιᾶς σὰν σοβαροὶ ἄνθρωποι, οὔτε αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ὡς προστακτικὴ. Οὔτε καὶ τὸ «χαίρετε» πρέπει νὰ εἶναι ὡς προστακτικὴ. Αὐταὶ εἶναι καταστάσεις αἱ ὁποῖαι εἴτε ὑπάρχουν εἴτε δὲν ὑπάρχουν. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πίστιν, δὲν ἔννοῶ μόνον τὰ κωλύματα τῆς πίστεως τὰ θεωρητικὰ, τὰ ἀναγόμενα, δηλαδή, εἰς ἐπιχειρήματα ἀντιχριστιανικά, τὰ ὁποῖα εἰς τὸν καλόπιστον ἄνθρωπον ἐκτοπίζονται διὰ μιᾶς ἀπολογητικῆς ἐντίμου καὶ σοβαρᾶς. Μιλῶ καὶ περὶ ἐκείνης τῆς νεφώσεως ἢ ὁποῖα ὑπάρχει εἰς τὴν ψυχὴν καὶ σκοτίζει τὴν πίστιν, χωρὶς νὰ ξέρης γιατί. Καὶ βλέπεις τὴν πίστιν σου παραλυτικὴν, χωρὶς νὰ ἔχης ἐπιχειρήματα. Τί γίνεται τότε; Νομίζω ὅτι ἡ λύσις τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ὑπάρχει εἰς τὴν ἀπάντησιν ποὺ θὰ δώσωμε εἰς τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: Ναὶ μὲν ἡ πίστις δὲν εἶναι στὸ χέρι μας νὰ ὑπάρξη, μήπως, ὅμως, ὑπάρχουν στὸ χέρι μας ἄλλα πράγματα, ποὺ ὄντως μπορούμε νὰ τὰ κάνωμε καὶ ποὺ ἔχουν ὡς συνέπειαν νὰ ἐκτρέφεται ἡ πίστις; Ἐὰν ναί, τότε [σελ. 211] νὰ ποὺ καὶ ἡ πίστις εἶναι δέον, ἀλλὰ ἐμμέσως. Διότι, ναὶ μὲν δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ ἔχω πίστιν, ἀλλ' ἐάν, λόγου χάριν, «πίνοντας πορτοκαλάδα», θὰ ἔχω πίστιν, τότε εἶναι στὸ χέρι μου νὰ ἔχω πίστιν, διότι εἶναι στὸ χέρι μου νὰ πίνω «πορτοκαλάδα», ἢ ὁποῖα, ὅταν πίνεται, τονώνει τὴν πίστιν. Καὶ αὐτὴ ἡ «πορτοκαλάδα» λέγεται προσευχή.

Β

Τί είναι ἄρα γε ἡ προσευχή, παιδί τῆς πίστεως ἢ μητέρα τῆς πίστεως; Ἡ πίστις κάνει τὴν προσευχήν, ἢ ἡ προσευχή κάνει τὴν πίστιν; Νομίζω ὅτι καὶ τὰ δύο συμβαίνουν. Μία ωραία κυκλοφορία ὑπάρχει. Βέβαια, γιὰ νὰ προσευχηθῆ κανεὶς, κάποιαν πίστιν χρειάζεται. Ἀλλὰ ἡ προσευχή γιγαντώνει τὴν πίστιν. Θὰ πῶ τὸ ἐξῆς: Διὰ νὰ προσευχηθῆ κανεὶς, χρειάζεται μία ἀπαρχὴ πίστεως, τὴν ὁποίαν κάθε ἄνθρωπος καλόπιστος διαθέτει. Ἡ πίστις, ὅμως, ἡ ὁποία «μεθιστάνει τὰ ὄρη», εἶναι παιδί πλέον τῆς προσευχῆς, εἶναι καρπὸς τῆς προσευχῆς. Καὶ ἄς ξέρουμε ὅτι, ὅπως ἔχομε καὶ ἄλλοτε πῆ, ἀρκεῖ καὶ τὸ ἓνα τοῖς ἑκατὸ πίστις, διὰ νὰ μπῆ ἐμπρὸς ὁ μηχανισμὸς τῆς προσευχῆς. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα, ἡ πίστις εἶναι θυγάτηρ τῆς προσευχῆς. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ὅπως στὴν Ἀλγεβρα μαθαίναμε νὰ ἀντικαθιστῶμεν τοὺς συντελεστές, ἔτσι καὶ ἐδῶ, ἐκεῖ πού λέμε πίστις, νὰ σβήσωμε τὸ «πίστις» καὶ νὰ βάλωμε «προσευχή». Καὶ ἡ προσευχή εἶναι πλέον στὸ χέρι μας.

Γ

Ἀλλὰ ὅσα ἔχομε πῆ ἕως τώρα περὶ προσευχῆς ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ δύο συμπληρώματα: Τὸ πρῶτον εἶναι ὅτι, ὅταν κάμνωμεν προσευχήν, νὰ θυμώμαστε ὅτι ἐκείνην τὴν στιγμήν κάμνομεν προσευχήν, ὅτι κάμνομεν μίαν ἐπαφήν μὲ τὸν **[σελ. 272]** Θεόν. Θὰ ἔλεγα ὅτι ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς προσευχῆς μας εἶναι ζήτημα δεκαπέντε δευτερολέπτων. Στάσου δεκαπέντε δευτερόλεπτα, στάσου ἓνα λεπτὸ καὶ θυμήσου ὅτι πρόκειται νὰ προσευχηθῆς. Μὴν ἀρχίσης ἀμέσως. Καὶ αὐτὸ νὰ τὸ τηροῦμε καὶ εἰς τὰς συμπροσευχάς. Μερικὲς στιγμὲς σιωπῆς εἶναι ἀναγκαῖες, διὰ νὰ θυμηθοῦμε ὅτι πρόκειται νὰ προσευχηθοῦμε. Διότι ἓνα ἐμπόδιο διὰ τὴν προσευχήν εἶναι ὅτι ἀρχίζομε χωρὶς προπαρασκευήν. Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ, διὰ νὰ μπορέση νὰ μεταβῆ ἀπὸ τῶν ἄλλων μεριμνῶν εἰς τὸν Οὐρανόν, θέλει καὶ μερικὰ δευτερόλεπτα, τέλος πάντων.

Τὸ δεύτερον εἶναι ὅτι ἡ προσευχή πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἓνας τρόπος ἀγάπης. Ὑπογραμμίζομε, λοιπόν, τώρα ὅτι, ὅσο μποροῦμε, νὰ ἔχωμε τὴν προσευχήν ὡς τρόπον ἀγάπης. Καλὰ μὲν ξεκινήσαμε, ἀλλὰ ἤθελα νὰ προτείνω τώρα ἡ προσευχή μας νὰ ἔχη ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερα αἰτήματα ἀτομικὰ καὶ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα αἰτήματα ἀγάπης. Εἴτε διὰ τὸ ἔργον τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, εἴτε αἰτήματα ὑπὲρ δυστυχῶν, ὑπὲρ δικαίων καὶ ἀδίκων, ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ἡμᾶς κ.τ.λ. Δὲν ἐννοῶ, φυσικά, νὰ μὴν προσευχώμεθα διὰ τὸν ἑαυτὸν μας. Τούναντίον, θέματα τὰ ὁποῖα μᾶς στενοχωροῦν πρέπει νὰ γίνωνται θέματα προσευχῆς, καὶ θέματα πού μᾶς εὐχαριστοῦν πρέπει ἐπίσης νὰ γίνωνται ἀντικείμενα προσευχῆς, διότι ἡ προσευχή πρέπει νὰ εἶναι ἡ προσευχοποίησις τῶν συγκινήσεών μας καί, ἐπομένως, ἡ προσευχοποίησις παντὸς θέματος πού εἴτε μᾶς στενοχωρεῖ, εἴτε μᾶς χαροποιεῖ. Ἀλλὰ νὰ εἶναι, ὅμως, καὶ ὄργανον ἀγάπης.

Θὰ ἔλεγα καὶ ἓνα τελευταῖον: Καλὰ τὰ εἶπαμε τώρα. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι μόνον νὰ τὰ ποῦμε, τὸ ζήτημα εἶναι νὰ μὴ τὰ ξεχάσωμε καὶ νὰ γίνουν αὐτὰ ποὺ εἶπαμε. Ὑπάρχει πρὸς τοῦτο ἓνα μέσον καὶ αὐτὸ τὸ μέσον λέγεται ἐπανάληψις. Ἡ ἐπανάληψις εἶναι ἡ μήτηρ τῶν σπουδῶν, ἔλεγαν οἱ Σχολαστικοὶ τοῦ Μεσαίωνος. Ἀλλὰ εἶναι καὶ ἡ μήτηρ τοῦ παντός. Ἡ σωτηρία, ὁ ἀγιασμός, δὲν εἶναι θέμα μιᾶς καλῆς ἀποφάσεως, ἀλλὰ εἶναι θέμα συνεχοῦς προσπαθείας. Ἐὰν τὴν μάχην τῆς **[σελ. 273]** ἐπαναλήψεως, δηλαδὴ τοῦ νὰ μὴν τὰ ξεχάσωμε, τὴν κερδίσωμε, ὅλα τὰ ἄλλα θὰ ἔρθουν μόνα τους.

Ὅπως ἔχομε πῆ καὶ ἄλλοτε, πίστις δὲν σημαίνει οὔτε νὰ μὴ στενοχωρῆσαι, οὔτε νὰ μὴν ἀγωνιᾶς, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ μετασχηματίζης εἰς προσευχὴν. Εἶναι ἡ θεωρία ποὺ ἔχομε ἀναφέρει, ἡ θεωρία τοῦ μοχλοῦ. Ἡ προσευχή, δηλαδή, νὰ χρησιμοποιῆται ὡς μοχλὸς τῆς Πίστεως. Προσεύχου, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πιστεύης. Πές: Κύριε, δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχης, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει προσεύχομαι σὲ Σένα. Τί λές, ὁ Θεὸς δὲν εἶναι, ἄρα γε, ἱκανὸς νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀμφιβάλλοντα; Ἀπὸ τὰς ὠραιότερας πράξεις τῆς ζωῆς μου ἦταν ὅταν, ὅπως σᾶς ἔχω καὶ ἄλλοτε διηγηθῆ, εἰς ἓναν φίλον ὁ ὁποῖος εἶχε ἓνα παιδί καὶ μοῦ παρεπονεῖτο ὅτι τοῦ ἔκανε διάφορες ἀταξίες, τοῦ εἶπα νὰ δεῖξῃ κατανόησιν ἔναντι τοῦ παιδιοῦ του. Ἀφοῦ τελειώσαμε τὴ συζήτησι γιὰ τὸ θέμα αὐτό, μοῦ λέγει τότε ὅτι ἔχω καὶ ἓνα ἄλλο θέμα νὰ σᾶς πῶ, ὅτι ἀμφιβάλλω διὰ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς. Τοῦ λέω, περίεργο πρᾶγμα... πρώτη φορὰ βλέπω ἄνθρωπο νὰ ἀμφιβάλλῃ διὰ τὴν ἀθανασίαν!... Ἄκουσε, φίλε μου: Ἐμεῖς, σκουλήκια ποὺ εἴμαστε, εὐρήκαμε προηγουμένως κατανόησι διὰ τὸ παιδί ποὺ κάνει αὐτὲς τὶς ἀταξίες. Ὁ Θεὸς δὲν ἔχει κατανόησι γιὰ σένα, ὅτι μὴ ἰδὼν ποτὲ τὴν ζωὴν μετὰ θάνατον τὴν ἔχεις θολὴ μέσα σου καὶ ἀμφιβάλλεις; Διότι, ἀλλιῶς, εἶναι σὰν νὰ θεωροῦμε τὸν Θεὸν μείγμα κακίας καὶ ἠλιθιότητος. Ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ γεμᾶτος κατανόησιν.

Λοιπὸν, καταλήγω εἰς τὸ ἐξῆς: Χωρὶς νὰ πολυπραγμονοῦμεν ἂν ἔχωμε πίστιν, νὰ προσευχώμεθα. Καὶ ὁ Θεὸς δέχεται τὴν προσευχὴν τοῦ πόνου καὶ τῆς εἰλικρινείας. Ἡ πίστις εἶναι θεῖον δῶρον. Καὶ καμμιά φορὰ ὁ Θεὸς εἶναι... «ὑπερήμερος», ὅταν δὲν ἔχωμε πίστιν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι «ὑπερήμερος», ὅταν δὲν ἔχωμε προσευχὴν. Δι' αὐτὸ ἐγὼ λέω: Νὰ ἔχῃς ἀγάπην, νὰ εἶσαι εἰλικρινής, νὰ βαδίζῃς τὸ σωστὸ δρόμο ὅσο μπορεῖς, καὶ νὰ προσεύχεσαι. Τὰ παρακάτω εἶναι δουλειὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρώτη γενεὰ ἐπίστευε εἰς τὰ θαύματα, διότι ἔβλεπε **[σελ. 274]** τὰ θαύματα. Τούτῃ ἡ γενεὰ πιστεύει, διότι ἡ πίστις τῆς ἀποτελεῖ πλεόν θαῦμα. Τὸ σημερινὸν θαῦμα εἶναι τὸ ὅτι πιστεύομεν. Καὶ ἀπόδειξις τοῦ ὅτι πιστεύομεν εἶναι τὸ ὅτι εἴμαστε ἐδῶ, εἰς αὐτὴν τὴν συνάντησιν!

Δ

Ἡ προσευχή, κύριοι, εἶναι κᾶτι μὲ τὸ ὁποῖον ἡ πίστις γίνεται ψηλαφητή. Ἐγὼ, εἰς τὴν ζωὴν μου, ἔχω κάνει δύο ψηλάφησις: Μίαν ψηλάφησιν πῶς περνῶ, ὅταν δὲν προσεύχωμαι, καὶ μίαν ψηλάφησιν πῶς περνῶ, ὅταν προσεύχωμαι. Ξέρω ὅτι

μποροῦν νὰ γραφοῦν τόμοι ἐναντίον αὐτῶν ποὺ λέω. Μὰ, «τόμοι ἐναντίον αὐτῶν ποὺ λέω» γράφονται καὶ δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος θέλει ὀτιδήποτε νὰ ἐπιχειρήσῃ στὴν ζωὴν του. Ἀλλὰ ξέρω ὅτι αὐτὰ τὰ λέω ἀβιάστως, ὄχι διότι φοβᾶμαι ὅτι θὰ πάω στὴν κόλασι, ἐὰν ἀμφιβάλλω κ.τ.λ., ἀλλὰ διότι ἔτσι εἶναι.

Ἐὰν αὐτὰ ποὺ εἶπα ἕως τώρα εἶναι ἀληθινά, τότε προσευχὴ καὶ ἀμφιβολία δὲν ἀποκλείουν ἢ μία τὴν ἄλλην. Δὲν μπορεῖς νὰ πῆς στὸν ἀμφιβάλλοντα «μὴ προσεύχεσαι». Θὰ τοῦ ἐπαναλάβῃς, ἀντιθέτως, αὐτὸ ποὺ λέει ὁ Ἐπίκτητος καὶ ἰσχύει καὶ ἐδῶ μὲ κάποιαν ἀντιστοιχίαν: Καὶ πλάνη νὰ ἦταν, λέει, ἐγὼ χαίρομαι αὐτὴν τὴν πλάνη! Ὁ Ἐπίκτητος τὸ ἔλεγε αὐτὸ ἐν σχέσει μὲ τὴν πίστιν εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. «Ἐγώ, πάντως, ἔλεγε, ὠραῖα πέρασα τὴ ζωὴ μου μὲ αὐτὴν τὴν πλάνην. Ἄς εἶναι ὅλες μου οἱ συμφορὲς σὰν αὐτὴ ἐδῶ»!

Ἡ πρώτη, λοιπόν, πρότασις εἶναι ὅτι, ὅπως δὲν περιμένεις νὰ γίνῃς, καλὰ γιὰ νὰ πᾶς στὸ νοσοκομεῖο, ὅπως καταλαβαίνεις ὅτι δὲν περιμένεις νὰ γίνῃς ἀναμάρτητος, γιὰ νὰ πᾶς στὴν πίστι, ἔτσι μὴ περιμένεις νὰ γίνῃς πρῶτα πιστός, γιὰ νὰ πᾶς στὴν προσευχὴ. Καὶ ἀμφιβολίες ἂν ἔχῃς, μὴ θεωρήσῃς ὅτι ἐμποδίζεσαι ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ νὰ προσευχηθῇς, ἐφ' ὅσον ἔχεις πράγματι ἀμφιβολίες. Καὶ σὲ ἓνα τοῖς ἑκατό, ἀκόμη καὶ **[σελ. 275]** σὲ ἓνα τοῖς χιλίοις (ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἓνα τοῖς χιλίοις νὰ τὸ ὑπολογίζῃς σοβαρῶς καὶ νὰ τὸ σκέπτεσαι σοβαρῶς) ἂν ὑπολογίζῃς τὴν δυνατότητα ἢ πίστις νὰ εἶναι καὶ ἀντικειμενικῶς ἀληθής, μπορεῖς καὶ πρέπει νὰ προσευχηθῇς. Τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι εὐεργετικόν. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Θεόν, ἐφ' ὅσον ἐγώ, τὸ σκουληκι, ἔχω τόσο μυαλό, γιὰ νὰ καταλάβω τὸν συνάνθρωπό μου τὸν ἀμφιβάλλοντα, Ἐκεῖνος ποὺ μοῦ τὸ ἔδωσε τὸ μυαλό αὐτὸ θὰ ἔχη πιὸ πολὺ μυαλό ἀπὸ μένα καὶ θὰ μπορῇ νὰ μὲ καταλάβῃ.

Ἡ πρώτη, λοιπόν, πρότασις ὀδηγεῖ εἰς τὸ νὰ παύσῃ πλέον ἢ πίστις νὰ εἶναι ἄγχος. Θὰ ἔλεγα ὅτι ὁ Χριστὸς μᾶς ἠλευθέρωσε «ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου», ἀλλὰ μᾶς ἠλευθέρωσε καὶ ἐκ τοῦ ἄγχους τῆς πίστεως.

E

Ἔρχομαι, τώρα, εἰς τὸ δεύτερο ποὺ ἔχω νὰ πῶ, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πίστεως καὶ τῆς προσευχῆς ἀπὸ ἐνὸς στίγματος, ἠθικοῦ στίγματος, τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς τὸ ὅτι τὴν προσευχὴν, ὡς καὶ πᾶσαν ἄλλως τε θρησκευτικὴν ἐκδήλωσιν, ἐνίοτε ὁ πιστός—κακῶς, βέβαια—τὴν ὑπάγει εἰς τὰς «περὶ ἀμφοτεροβαρῶν συμβάσεων» διατάξεις τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος! Do ut des. Γι' αὐτὸ σέβομαι πολὺ τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν—ἐννοῶ τὸν Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα, καὶ κυρίως τοὺς Στωικούς— ἢ ὁποῖα τὴν ἀρετὴν τὴν θέλει καθαρὰν ἀπὸ πάσης ἀνταποδόσεως. Ὁ πιστός πιστεύει εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἀλλὰ ὅταν ὁ πιστός ἀπὸ τοῦ «γάλακτος» πάει εἰς τὸ «βρῶμα», δὲν κάνει τὸ καλὸ, διότι σκέπτεται τὴν αἰώνιον ζωὴν καὶ τὴν ἀμοιβὴν, οὔτε ἀποφεύγει τὸ κακὸ, διότι σκέπτεται τὴν τιμωρίαν. Ὅν τρόπον τὸ καλὸ παιδί, ὅταν μεγαλώσῃ, κάνει τὸ καλὸ, χωρὶς νὰ σκέπτεται τὴν τιμωρίαν ἀπὸ τὸν πατέρα του, οὔτε σκέπτεται καὶ τὴν ἀμοιβὴν—

χωρίς, όμως, και να την αποκλείει— αλλά, άπλουστατα, το να κάνει το καλό γίνεται πλέον δι' αυτόν φυσιολογική ανάγκη. [σελ. 276] Αυτό είναι η έλευθερία του Θεού. Το ίδιο ισχύει και διὰ τὴν προσευχήν. Πρέπει και ἡ προσευχή να ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὰς «ἀμφοτεροβαρεῖς συμβάσεις». Μὲ αὐτὸ ἐννοῶ ὅτι ἐμεῖς ὅλοι κάνομε τὴν προσευχή, διὰ να ἀποκτήσωμε και κάποια ἄλλη ὠφέλεια πλὴν αὐτῆς, ἀκριβῶς τὸ ὅτι δηλαδή προσευχόμεθα. Διότι οἱ μὲν παλαιότεροι και ἀφελέστεροι τὴν κάνουν τὴν προσευχήν, διὰ να ἀποκτήσουν συγκεκριμένα αἰτήματα ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὴν υἰείαν, εἰς τὰ παιδιά, εἰς τοῦτο και ἐκεῖνο. Ἀλλὰ και οἱ «δοκοῦντες τελειότεροι εἶναι» κάνουν τὴν προσευχή, γιὰ να ἀποκτήσουν, φέρ' εἰπεῖν, τὴν εἰρήνην. Ὅτι ἡ προσευχή εἶναι ἄριστος και κράτιστος παράγων εἰρήνης, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Φρονῶ, ὅμως —και αὐτὸ ἐπιφυλάσσομαι μὲν να τὸ ἀναπτύξω, ὅταν θὰ ἔλθω εἰς τὸ θέμα «ἡ εἰρήνη ὡς ἠθικὴ ἀξίωσις», ἀλλὰ ἄς πῶ ἀπὸ τώρα κάτι περιληπτικῶς— ὅτι ἡ εἰρήνη ὁμοιάζει μὲ τὸν ὕπνον. Δὲν ἔρχεται, ὅσο τὴν σκέπτεσαι. Ὅσο σκέπτεσαι ὅτι πρέπει να κοιμηθῶ, κί' ἂν δὲν κοιμηθῶ, τί θὰ γίνῃ κ.τ.λ., δὲν κοιμᾶσαι. Ὅσοι ὅμως λένε ὅτι, ἔ, δὲν χάθηκε ὁ κόσμος κί' ἂν δὲν κοιμηθῶ, αὐτοὶ κοιμῶνται!

Z

Θέλω, ἐπίσης, να πῶ ἐν σχέσει μὲ τὴν προσευχήν ὅτι δὲν πρέπει να ἔχῃς τὴν προσευχή συνεχῶς ὑπὸ ἐξετάσεις. Καὶ ἂν, δηλαδή, ἀκόμη, προσευχόμενος δὲν ἔχῃς εἰρήνην, ἔχεις, ὅμως, προσευχήν. Καὶ ἡ προσευχή, ἄρὰ γε, δὲν εἶναι ἤδη εἰρήνη; Δὲν ξέρω ἂν εἶμαι σαφής. Δὲν πρέπει, δηλαδή, να ζητοῦμε πληρωμὴ, διότι προσευχόμεθα. Οὔτε κἂν τὴν πληρωμὴ ποὺ λέγεται εἰρήνη. Οὔτε κἂν πνευματικὴ πληρωμὴ. Αὐτὸ τοῦτο τὸ προσεύχεσθαι εἶναι ἤδη θεῖον! Ἐγὼ εὐρίσκω ὅτι τό «ζῶον τούτι» ποὺ λέγεται ἄνθρωπος εἶναι εὐτυχισμένον εἰς δύο στιγμάς: Ὅταν λέγῃ μίαν λέξιν προσευχῆς, ἢ ὅταν κάμῃ μίαν πρᾶξιν ἀγάπης. Αὐτὲς εἶναι οἱ δύο εὐτυχισμένες στιγμές, αὐτὸ εἶναι οὐράνιος βασιλεία, αὐτὸ εἶναι «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ [σελ. 277] ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν». Ἐπομένως, ὅταν ὁ ἄνθρωπος μπορέσῃ να κάμῃ μίαν προσευχήν, τότε και μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι κάνει αὐτὴν τὴν προσευχήν εἶναι ἤδη ἀγαθόν, και ἂν ἀκόμη τὴν κάνῃ μέσα ἀπὸ χειμῶνα ψυχικόν. Καὶ θὰ ἐπαναλάβω ἐδῶ αὐτὸ ποὺ και ἄλλοτε εἶχαμε πῆ, ὅτι ἡ προσευχή ποὺ τὴν κάνεις, χωρὶς να ἔχῃς κέφι, ἢ προσευχή τὴν ὁποῖαν κάνεις προσπαθῶν ὅσον μπορεῖς να διακόψῃς στενοχωρίαν, ἀνησυχίαν, πικρίαν, αὐτὴ ἢ προσευχή ἔχῃ περισσοτέραν ἀξίαν. Καὶ ὅταν ἓνας ἄνθρωπος ἔχῃ παθολογικὴν μελαγχολίαν, τί γίνεται μὲ αὐτόν, παρακαλῶ; Θὰ τοῦ πῆς, λοιπόν, να ἔχῃ τὴν μελαγχολίαν, ἀλλὰ μὲ πίστιν. Ὅτι «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, και βιασται ἀρπάζουσιν αὐτήν». Καὶ προσοχή: Ἄλλο πρᾶγμα εἶναι αὐτὴ ἢ «βία», και ἄλλο ἢ ὑποκρισία. Μὴν σοῦ πάει ἢ ιδέα ὅτι αὐτὸ τὸ βεβιασμένον εἶναι ὑποκριτικόν. Ποτέ! Προσοχή, διότι τέτοια λάθη εἶναι θανάσιμα! Ὑποκριτικόν εἶναι, ὅταν μέσα μου δὲν τὸ θέλω. Τὸ να βιάσω, ὅμως, τὸ ἔξω να συμμορφωθῆ πρὸς τὸ μέσα μου εἶναι τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον τοῦ ὑποκριτοῦ. Λοιπόν, ἐγὼ, λ.χ., θέλω να προσευχηθῶ. Ἦρθε ἢ ὥρα τῆς προσευχῆς, και μὲ βρίσκει εἰς τὴν πιὸ χειρότερή μου

φόρμα. Θα προσπαθήσω τότε να κάμω την προσευχήν αυτήν, ὅσον μπορῶ καλλίτερα. Καὶ ὅσο μπορέσω. Θα εἶναι τότε αὐτὴ πράγματι ἡ εἰλικρινεστέρα προσευχή! Αὐτὸ τὸ βεβιασμένον εἶναι εἰλικρινέστατον. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ψεύτικο εἶναι νὰ μὴν πιστεύω σ' αὐτά, καὶ νὰ τὰ κάνω, γὰρ νὰ μοῦ ποῦνε μπράβο κ.τ.λ. Ἀλλὰ προσευχὴ ποὺ γίνεται στό «ταμιεῖον» πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι ὑποκριτική;

Θὰ ἤθελα, λοιπόν, νὰ τολμήσω νὰ πῶ, συνοψίζων, ἕναν τύπον προσευχῆς, καὶ νὰ μοῦ πῆτε ἂν ὁ Θεὸς θὰ τὴν ἤκουε αὐτὴν τὴν προσευχήν. Νά, λοιπόν, ἕνας τύπος προσευχῆς ποὺ μπορεῖ ὁ ἀμφιβάλλων, δηλαδή πᾶς ἄνθρωπος, νὰ τὴν κάνη τίμια. Καὶ αὐτὸ σημαίνει ὅτι θὰ εἶναι ἀδικαιολόγητος ἐὰν καὶ αὐτὴ τὴν προσευχὴ δὲν τὴν πῆ. Διότι τὴν προσευχὴ πρέπει νὰ τὴ φέρωμε τόσο κοντὰ στὸν ἄνθρωπο καὶ στὸν ἑαυτὸ μας, ὥστε νὰ μπορῆς τότε νὰ πῆς: Ἔ, ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα **[σελ. 278]** δὲν ἔχεις πλέον καμμία δικαιολογία, ἂν δὲν τὴν κάνης. Νά, λοιπόν, αὐτὸς ὁ τύπος τῆς προσευχῆς:

«Θεέ μου, δὲν ξέρω ἐὰν ὑπάρχης ἢ δὲν ὑπάρχης. Ἀλλὰ ξέρω ὅτι, ἐὰν ὑπάρχης, μὲ ἀκοῦς. Καὶ ξέρω καὶ κᾶτι ἄλλο: Ὅτι, ἂν Σὲ ὑπακούω, τὸ νὰ Σὲ ὑπακούω εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ ζῶ, ὑπὸ τὴν κυριολεξίαν τοῦ ὄρου.

Ὡς τώρα, Κύριε, εἰς τὴν ζωὴ μου τὰ ἔκανα θάλασσα! Ἀλλὰ ξέρω ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειὰ Σου, νὰ κάνης τὴν θάλασσα στεριά. Πᾶρε, λοιπόν, καὶ τὴν ζωὴν μου νὰ τὴν κάνης στεριά, ὥστε νὰ περάσῃ ἀπὸ ἐπάνω μου τὸ ὄχημα τῆς βασιλείας Σου. Ὁ πόθος τῆς ψυχῆς μου εἶναι ἕνας: Ἄχ καὶ νὰ ἐρχόταν ἡ βασιλεία Σου κάποτε ἐδῶ πέρα! Ἔστω καὶ ὡς ὄνειρο τὸ λέω, ἔστω καὶ ὡς χίμαιρα. Ἀλλὰ τὸ λέω ὡς πόθον. Χιμαιρικὸν πόθον, ἀλλὰ πόθον. Ἄχ, νὰ ἔλθῃ καὶ ἡ βασιλεία Σου! Καὶ ἡ ζωὴ μου ἕνα νόημα ἔχει. Νὰ μποροῦσε νὰ χρησίμευε, ὥστε ν'ἄκανε ἕνα βηματάκι ἡ βασιλεία Σου πιὸ κοντὰ πρὸς τὰ ἐδῶ. Αὐτός, Κύριε, εἶναι ὁ μοναδικός μου πόθος.

Τώρα, Κύριε, αὐτὰ ποὺ σοῦ λέω δὲν σοῦ τὰ λέω μ' ὅλη μου τὴν καρδιά. Ἀλλὰ ὄχι ὅτι στὰ λέω καὶ χωρὶς καρδιά. Κᾶτι ἡ καρδιά μου λέει ἀπ' αὐτά. Καὶ νὰ σοῦ πῶ καὶ κᾶτι: Ὅταν τὸ λέω ἔτσι, εἶμαι εὐτυχισμένος. Ὅταν δὲν τὸ λέω, εἶμαι δυστυχισμένος. Πᾶρε, λοιπόν, τὴν καρδιά μου, αὐτὸ τὸ ἀπειροστὸν τῆς εἰλικρινουῆς ἀφιερώσεως, ὀλοκλήρωσέ το, καὶ κάμε, Κύριε, τὴ ζωὴ μου, ὥστε νὰ γίνῃ σύμφωνη μὲ αὐτὸν τὸν πόθον τῆς καρδιᾶς μου. Σοῦ ἀφιερώνω τὴ ζωὴ μου, διὰ νὰ εἶναι ὄχημα διὰ τὴν Βασιλεία Σου. Ἀμήν!» Αὐτὴν τὴν προσευχήν τὴν λέω προσευχήν διὰ κάθε τίμιον ἄνθρωπον.

Μέσα εἰς ὅλα αὐτὰ περιλαμβάνεται ἡ εἰλικρίνεια τῆς προσευχῆς, αὐτὸ ποὺ λέμε νὰ θέλῃς τὸν ἑαυτὸν σου ὅπως εἶναι. Ἡ προσευχὴ ἡ κουρασμένη – τί ὠραιότερο πράγμα, ἀλήθεια, ἀπὸ τὴν κουρασμένη προσευχή! Ἡ προσευχὴ, ἔπειτα, τοῦ παραπόνου: «Ὁ Θεὸς ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι· ἵνα τί ἐγκατέλιπες με;» «Ἐξεγέρθητι· ἵνα τί ὑπνοῖς, Κύριε»; Φθάνω νὰ πῶ καὶ ἡ προσευχὴ ἡ ἀναιδὴς ἀκόμη. Εἶναι, ἀκριβῶς, **[σελ. 279]** τὸ θάρρος ποὺ δίδει τὸ «Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ». Αὐτό, πλέον, εἶναι ἡ πίστις τῆς πίστεως! Εἶναι ἡ εἰλικρινέστερη προσευχὴ, ποὺ φθάνει νὰ λέῃ: Ἐ, Κύριε, ἐπὶ τέλους, θὰ μοῦ τὸ κάνης αὐτὸ ἢ δὲν θὰ τὸ κάνης; Διηγοῦνται γιὰ παλαικοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἠπειλοῦν ἀκόμη καὶ τοὺς ἀγίους καὶ ἔφθαναν νὰ ποῦν στὸν ἅγιο: «ἢ θὰ μοῦ τὸ κάνης αὐτὸ ποὺ σοῦ ζητῶ, ἢ θὰ σοῦ κλείσω τὴν Ἐκκλησία!»

Κάτι τέτοια, όμως, όσο κι' αν φαίνονται άστεϊα με την άφελότητά τους, είναι ώστόσο δείγματα πίστεως.

Έτσι ή προσευχή, δια να εἶναι έπαναστατική πράξις, πρέπει να εἶναι τιμία πράξις. Τò έργον μας, ή άποστολή μας, θα έχη πολὺ τὸ γήινο, καὶ δι' αὐτὸ πρέπει να έχη ὡς αντίβαρον τὴν προσευχήν. Ἡ προσευχή εἶναι ή έγγύησις ὅτι τὸ γήινον θα εἶναι οὐράνιον. Ὅχι διότι τὸ οὐράνιον τὸ έκάμαμε γήινον, ἀλλὰ διότι τὴν γῆν τὴν κάνομε Οὐρανόν!

36

ΩΣ ΘΕΙΑ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ

Α

Θὰ ἤθελα λίγο νὰ καθήσωμε εἰς τὰ πόδια τοῦ Ραββὶ καὶ νὰ Τὸν ἀκούσωμε. Νὰ ἀφήσωμε πρὸς στιγμὴν ἀκόμη καὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, καὶ νὰ πᾶμε εἰς τὰ Εὐαγγέλια νὰ ἀκούσωμε τὸν Ραββὶ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας.

«Αὐτοὶ δὲ ἐπλήσθησαν ἀνοίας», λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς. Δηλαδὴ ἐτυφλώθησαν καὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ δοῦν τὰ θαύματα. Ὅσα θαύματα καὶ ἂν ἐγίνοντο, δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τὰ ἰδοῦν ὡς θαύματα, διότι, ἀπλούστατα, ἦσαν τυφλοί. Καὶ τὸ νὰ πῆς ὅτι οἱ ἄνθρωποι ποὺ καὶ σήμερα βλέπεις νὰ ἔχουν τὴν ἀνοιαν αὐτὴν, ὅτι, νά, τώρα θὰ συγκινηθοῦν ἀπὸ αὐτὸ τὸ μεγάλο πνευματικὸ γεγονός, εἶναι σὰν νὰ πῆς δι' ἓνα τυφλὸν ὅτι ἀπὸ αὐτὴν μὲν τὴν εἰκόνα δὲν συνεκινήθη, ἅμα, ὅμως, τοῦ δεῖξω αὐτὸ ἐδῶ τὸ ἀριστούργημα, θὰ συγκινηθῆ. Μά, ἀγαπητέ μου, αὐτὸς εἶναι τυφλός, καὶ δὲν ὑπάρχει ἐλπίς νὰ συγκινηθῆ μὲ καμμίαν εἰκόνα.

Β

«Καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Θεοῦ». Τί, ἄρά γε, νὰ ἔλεγεν ὁ Κύριος ὅλη τὴ νύκτα; Ἐὰν θέλωμε νὰ καταλάβωμε τὸν Κύριον προσευχόμενον καὶ διανυκτερεύοντα ἐν τῇ προσευχῇ, ἀρκεῖ νὰ φαντασθοῦμε ἓνα διανυκτερεύοντα καὶ ἀγρυπνοῦντα ἐν τῇ ἀγωνίᾳ. Καὶ ἅμα φαντασθοῦμε ἓνα ἀγρυπνοῦντα ἐν τῇ ἀγωνίᾳ, θὰ ἠμπορέσωμε νὰ καταλάβωμε Ἐκεῖνον ποὺ διανυκτερεύει ἐν τῇ προσευχῇ. Διότι ἡ προσευχὴ εἶναι ἡ *contrarius actus* τῆς ἀγωνίας.

[σελ. 281] Προηγῆθη, λοιπόν, ἡ ἄνοια τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, ἐπηκολούθησεν ἡ διανυκτέρευσις τοῦ Κυρίου εἰς τὴν προσευχὴν καὶ κατόπιν ἡ ἐκλογή τῶν δώδεκα Ἀποστόλων. Καί, τί... ἐπιτυχία! Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὀλονυκτίου προσευχῆς ἦταν νὰ ἐκλεγῆ καὶ ἓνας προδότης! Ἔτσι πολλάκις φαίνονται τὰ ἀποτελέσματα τῆς προσευχῆς. Τὴν προσευχὴν ἐπακολουθεῖ ἡ προδοσία, ὁ Σταυρός, ἡ Ἀνάστασις. Κατόπιν ὁ νέος φαρισαῖος, τὰ αἴσχη τῶν αἰρέσεων, τῶν σταυροφοριῶν, τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, μέχρι καὶ τῆς σημερινῆς «ἀνοίας»! Μόνον ὅμως μὲ τὴν μεγάλην διαλεκτικὴν θὰ ἠμπορέσωμε νὰ καταλάβωμε τὰ μεγάλα

γεγονότα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τῆς Ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ζωῆς μας. Μία θεία διαλεκτικὴ διέπει τὴν ζωὴν μας, καὶ τὴν κάμψιν τοῦ χριστιανικοῦ δυναμικοῦ θὰ διαδεχθῆ μία νέα ἄνθησις.

Γ

Θὰ σταθῶ, τώρα, εἰς ἐκεῖνο τὸ «δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρπούς αὐτῆς», ποὺ εἶπεν ὁ Κύριος. Ὅλοι, μὲ τὸ μόνο ποὺ ἀσχολοῦνται εἶναι νὰ βροῦν ποιοὸ ἔθνος εἶναι αὐτό. Οἱ μὲν λένε ἡ Ἑλλάς, οἱ Γερμανοὶ λένε ἡ Γερμανία κ.ο.κ. Καὶ βλέπομεν ἔτσι τὸν Κύριον νὰ τὸν καταδιώκῃ ἡ ἀνθρωπίνη ματαιολογία! Ὁ Κύριος, ἀπλούστατα, ὠμίλει μεταφορικῶς καὶ ἐννοοῦσε ὅτι θὰ δοθῆ εἰς τὸ ἔθνος ποὺ θὰ κἀνῃ καρπούς, θέλων νὰ τονίσῃ τὴν σημασίαν τῶν καρπῶν. Σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε ὅτι οἱ τίτλοι εὐγενείας ποὺ λέτε ὅτι ἔχετε, ὅταν ἐπικαλῆσθε τὸ ὅτι εἴσθε τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, δὲν σᾶς σώζουν, διότι ὁ Θεὸς καὶ ἀπὸ τὶς πέτρες μπορεῖ νὰ κἀνῃ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ!

Θὰ ἤθελα, τώρα, νὰ ἀναφέρω καὶ ὠρισμένα δείγματα παρερμηνειῶν τοῦ χωρίου ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὴν ξηρανθεῖσαν συκῆν. Ἦδη ὁ Βολταῖρος ἠσχολήθη μὲ τὸ θέμα, γιατί ὁ Κύριος νὰ στενοχωρηθῆ, ποὺ δὲν εἶχε καρπούς ἢ συκῆ, καὶ γιατί νὰ τὴν ξηράνῃ λέγων «μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα». Ἦξερα, βέβαια, ὅτι δίκαι καὶ ὑπερασπίσεις [σελ. 282] γίνονται δι' ἔμψυχα ὄντα, ἀκόμη καὶ διὰ ζῶα. Ἀλλὰ ἀψύχων ὑπεράσπισιν, ὅπως ἀνωτέρω τῆς συκῆς, ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἤξερα. Τί εἶναι, ἀλήθεια, ἡ ἀνθρωπίνη μικρότης! Ὁ Κύριος, ἀπλούστατα, ἔκανε μίαν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν, διὰ νὰ τονίσῃ τὴν σημασίαν τῶν καρπῶν, καὶ ἔκρινε ὅτι πρὸς τοῦτο ἀξίζει νὰ θυσιάσῃ μίαν συκῆν. Ἀλλά, βλέπετε, ὁ ἄνθρωπος προσέχει τὰ ἀσήμαντα καὶ ὄχι τὴν οὐσία τῆς διδασκαλίας.

Δ

Καὶ τώρα θὰ ἔλθω εἰς μίαν ἀληθινὴν πλέον δυσκολίαν, ποὺ περιέχεται εἰς τὸν στίχον: «ἐὰν ἔχητε πίστιν καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ κἂν τῷ ὄρει τούτῳ εἶπητε, ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται· καὶ πάντα ὅσα ἐὰν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες, λήψεσθε». Ὁ Ὑμηττός μας, πάντως, δὲν φαίνεται νὰ... κινδυνεύῃ νὰ μετατεθῆ ἀπὸ τὴν πίστιν κανενός! Φυσικά, ὁ Κύριος ἐδῶ ὁμιλεῖ μεταφορικῶς καὶ ἐποπτικῶς πρὸς καλοπίστους ἀνθρώπους, ποὺ διαθέτουν κάποιον κόκκον μυαλοῦ! Ἡ καλόπιστος ἐρμηνεῖα ἐπ' αὐτοῦ νομίζω ὅτι εἶναι ἡ ἐξῆς: Πρῶτον, πιστεύω ὅτι δὲν ὑπάρχει προσευχὴ χωρὶς ἀπάντησιν. Ἀλλὰ ἡ ἀπάντησις θὰ δοθῆ ὑφ' ἧν ἔννοϊαν τὴν ἔλεγαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι. Δηλαδή, ἐὰν ἕνα παιδάκι ζητήσῃ ἀπὸ τὴν μαμὰ του κᾶτι βλαπτικόν, ἢ μαμὰ του, ποὺ τὸ ἀγαπάει, ἐκεῖνο μὲν τὸ βλαπτικὸ δὲν θὰ τοῦ τὸ δώσῃ, θὰ τοῦ δώσῃ, ὅμως, ἄλλο, ὠφέλιμο. Τὸ ἴδιο καὶ ἐδῶ. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν προσευχὴν ἢ μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι αὐτὸ ποὺ ζητεῖς,

ἀλλὰ κάτι ἄλλο, ποῦ θὰ τὸ ἰδῆς ἀργότερα. Καί, πάντως, θὰ ἰδῆς τὴν θεϊαν προστασίαν εἰς τὴν ζωὴν σου. Λέγεται ὅτι μία μητέρα ἠρωτήθη ἀπὸ τὸ παιδί της διατί ὁ Θεὸς δὲν ἀπήντησε εἰς τὴν προσευχήν του, ποῦ Τοῦ ζητοῦσε ἐπιμόνως μία ἐπιθυμία του. Καὶ ἡ μητέρα τοῦ εἶπε. Πῶς δὲν ἀπήντησε, παιδί μου, ὁ Θεός. Ἀπήντησε καὶ εἶπε «ὄχι»!

[σελ. 283] Καὶ τὸ «ὄχι» ἀπάντησις εἶναι. Εἰς τὰ νομικὰ ὑπάρχει ἡ διάκρισις, τὴν ὁποίαν ἤδη ἔκαμε ὁ Ζὰν - Ζὰκ Ρουσσώ, περὶ μέρους καὶ ὁλότητος. Καὶ ἐδῶ, ὅταν ὁ Κύριος λέγη «πάντα», δὲν ἐννοεῖ τὰ ἐπὶ μέρους, ἕνα-ἕνα χωριστά, ἀλλὰ τὴν ὁλότητα. Ὁ προσευχόμενος, δηλαδή, αἰσθάνεται ὅτι ὅλη του ἡ ζωὴ κυβερνᾶται ἀπὸ τὴν θεϊαν Πρόνοιαν. Θέλετε τούτου ἀπόδειξις; Δοκιμᾶστε τὸ ἀντίθετον, δοκιμᾶστε τὰ ἀποτελέσματα τῆς μὴ προσευχῆς ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ σας, διὰ νὰ δῆτε τί προσφέρει ἡ προσευχή!

Ἐκεῖνο δὲ τὸ «καὶ μὴ διακριθῆτε» ἔχει τὴν ἐξῆς ἔννοιαν. Τότε ὑπῆρχε ἡ καθιερωμένη θρησκεία, αἱ τυπικαὶ διατάξεις, τὰ ὀλοκαυτώματα καὶ, ὅταν προσεφέροντο, οὐδεὶς ἠρωτᾶτο ἂν πράγματι πιστεύει. Λοιπόν, ἐδῶ θέλει νὰ πῆ νὰ μὴ γίνωνται αὐτὰ τυπικῶς καὶ νὰ λήη ὁ ἄνθρωπος μέσα του, ἄς κάνω τώρα τὸ καθιερωμένον, τὴν προσευχήν, καὶ δὲν βαριέσαι, ποιὸς ξέρει ἂν αὐτὰ εἶναι ἀλήθεια ἢ ὄχι. Πρέπει, βέβαια, νὰ τὰ ἰδοῦμε αὐτὰ μὲ τὸ φιλόανθρωπον πνεῦμα. Καὶ ὁ Κύριος εἶναι ἰκανὸς νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀμφιβολίαν ὡς ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν. Ἀλλὰ ἐδῶ ὁ Κύριος θέλει νὰ χτυπήσῃ τὸ «δὲν βαριέσαι», δηλαδή, τὴν ἀδιαφορίαν καὶ περιφρόνησιν, καὶ ὄχι τὴν ἀμφιβολίαν ὡς ἀδυναμίαν ἀνθρωπίνην. Διότι, ὅπως ἔχομε καὶ ἄλλοτε πῆ, ὁ Κύριος εἶναι εἰς θέσιν νὰ καταλάβῃ τὶς ἀμφιβολίες μας!

ΩΣ ΔΥΝΑΜΙΣ ΚΑΙ ΑΝΟΔΟΣ

Α

Θὰ ἔλθω εἰς τὸν στίχον ὅπου ὁ Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος λέει διὰ τὸν Κύριον ὅτι «*κάκεϊ προσήυετο*». Τὸ θέμα τῆς προσευχῆς εἶναι τεράστιον. Μοῦ φαίνεται, κύριοι, ὅτι καθένας ἀπὸ μᾶς πρέπει κάποτε νὰ λύσῃ μέσα του τὸ ζήτημα τῆς προσευχῆς. Πόσον θὰ ἤθελα ὅλοι μας μιὰ μέρα νὰ λάβωμε μίαν ἀπόφασιν ὅπως ἐκείνην τὴν ὁποίαν λένε ὅτι ἔλαβε ὁ Μπίσμαρκ καὶ ἐσημείωσε εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του ὅτι «Ἀπὸ σήμερα καὶ πέρα δὲν θὰ προσεύχωμαι». Εἶναι ὠραῖο πρᾶγμα αὐτό, διότι πᾶσα συνέπεια εἶναι ὠραῖο πρᾶγμα. Ὡστε κάποτε νὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ποῦμε ὅτι ἦταν λάθος αὐτὴ ἡ ἀπόφασίς μας, ὅπως καὶ ὁ Μπίσμαρκ τὸ εἶπε. Καὶ ὁ μὲν «σιδηροῦς καγκελλάριος» κατέστρεψε τὸν ἑαυτὸν του, ὅταν ἔπαυσε νὰ προσεύχεται. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι γιὰ ὅλους μας ἡ ἐξήγησις τοῦ ὅτι δὲν καρποφοροῦμε εἶναι ὅτι δὲν προσευχόμεθα. Προσέξατε: Δὲν ἔχω καθόλου τὴν ιδέαν ὅτι ἡ προσευχὴ εἶναι πανάκεια. Ὅχι. Πιστεύω ὅτι καὶ πολλοὶ προσευχόμενοι ἄνθρωποι ἀπέτυχαν εἰς τὴν ζωὴν των. Πολλοὶ προσευχόμενοι ἄνθρωποι ἔκαναν πράγματα τὰ ὁποῖα εἶναι πλήρης πλέον περιφρόνησις τοῦ θείου νόμου καὶ καταγέλαστα! Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι ποὺ ἐνοσηλεύθησαν εἰς κλινικὰς ἔχουν ἀποθάνει. Πολλοὶ ἄνθρωποι ποὺ υπέστησαν ἐγχείρησιν ἀπέθανον ἀπὸ τὴν ἐγχείρησιν. Πολλοὶ ἄνθρωποι, παίρνοντες τὰ φάρμακα ποὺ λέει ὁ γιατρός, παθαίνουν τοῦτο καὶ ἐκεῖνο. Δὲν παύει, ὅμως, ἡ προσευχὴ νὰ εἶναι «*conditio sine qua non*», ὅρος ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ τίποτε. Δὲν λέω, δηλαδή, ὅτι μόνον διὰ τῆς προσευχῆς ὁ ἄνθρωπος ἐπιτυγχάνει. Ἀλλὰ [σελ. 285] πιστεύω ὅτι ἕνας ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἔχει προσανατολισθῆ πνευματικῶς, ἐὰν δὲν προσεύχεται, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν εἶναι ἀποτυχημένος ἄνθρωπος. Εἶναι ἀδύνατον! Ὅπως καὶ ἕνας ἄνθρωπος, ἅμα δὲν τρώῃ, θὰ πεθάνῃ. Τὸ ὁποῖον, βέβαια, δὲν σημαίνει ὅτι, ἅμα τρώῃ, δὲν θὰ πεθάνῃ. Εἶναι δύο ἔννοιαι χωρισταί: εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἡ ἔννοια τῆς «*conditio sine qua non*», δηλαδή, τοῦ «ὄρου ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει», καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἔννοια τοῦ ὅτι εἶναι πανάκεια. Λοιπὸν, ἡ προσευχὴ δὲν εἶναι πανάκεια, ἐὰν ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος δὲν ἐπιτελῇ ἔργα ἀγάπης, ἐὰν δὲν καταρτίζη τὸν ἑαυτὸν του, ἐὰν δὲν προχωρῇ. Ἀλλὰ εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ μὴ προσευχόμενος πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀποτυγχάνει εἰς τὴν ζωὴν του.

Ἔχομε ἀναφέρει καὶ ἄλλοτε διὰ τὴν βιολογικὴν ἀπόδειξιν τῆς θείας ἀληθείας. Νομίζω ὅτι τὸ βιολογικῶς normal διὰ τὸν ἄνθρωπον εἶναι νὰ προσεύχεται. Ὅπως καὶ τὸ νὰ ἀναπνέη κανεὶς εἶναι ἀπαραίτητον. Τὸ ὅποῖον, ὅμως, δὲν σημαίνει ὅτι μὲ μόνην τὴν ἀναπνοὴν θὰ ζήσῃ. Ἀλλὰ ἂν δὲν ἀναπνέη, θὰ πεθάνῃ. Καὶ τὸ νὰ προσεύχεται εἶναι ἡ ἀναπνοὴ του, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ πνεύματος. Εἶδαμε ὅτι ὁ Κύριος, μολονότι Θεός, εἶχε ἀνάγκην τῆς προσευχῆς. Θὰ προσθέσω ὅτι ἀκριβῶς δι' αὐτό. Διότι ἡ προσευχὴ εἶναι ἐπικοινωνία ἐνσυνείδητος μὲ τὸν ἀνώτερον κόσμον. Ἐμεῖς, λοιπόν, τώρα, ἐὰν δὲν ἔχωμεν αὐτὴν τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν ἀνώτερον κόσμον, μᾶς μένει μόνον μία λύσις: Νὰ γίνωμε κατώτεροι, καὶ νὰ παύσῃ οἰαδήποτε δίψα μέσα μας διὰ τὸ ἀνώτερον. Ἀλλὰ ἡ προσευχὴ ἀποτελεῖ γιὰ μᾶς βιολογικὴν ἀνάγκην. Ἡ προσευχὴ γιὰ μᾶς εἶναι ὅ,τι εἶναι ἡ ἀναπνοὴ διὰ τὴν ζωὴ μας. Καὶ ἐὰν, δηλαδή, ὑποθέσωμε ὅτι λαμβάνομε τώρα τὴν ἀπόφασιν νὰ γίνωμε ὅπως οἱ ἄνθρωποι ποὺ δὲν προσεύχονται, ἀμφιβάλλω πολὺ ἂν ἐμεῖς μπορούμε νὰ γίνωμε ὅπως αὐτοί. Διότι ὁ ἄνθρωπος ποὺ βλέπομε νὰ περπατᾷ στὸ δρόμο, καὶ δὲν προσεύχεται, δὲν ἔχει ἀπορρίψει τὴν προσευχήν, ἀλλὰ ἀγνοεῖ τὴν προσευχήν. Καὶ εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ. Ὅπως λέμε διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Ἡ Renaissance, ἡ «Ἀναγέννησις», ἐγύρισε [σελ. 286] τὰ νῶτα εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἐπικαλουμένη τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς, ὅμως, δὲν ἐγύρισαν τὰ νῶτα εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἀλλὰ ἠγνόουν τὸν Χριστιανισμόν. Καὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Διότι εἶναι ἄλλο πρᾶγμα τὸ ὅτι ὁ Πλάτων οὐδὲν λέγει περὶ Χριστοῦ, καὶ ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ὅτι ὁ Francis Bacon, ὁ Βάκων, δὲν λέγει τίποτε περὶ Χριστοῦ. Διότι ὁ Πλάτων ἦτο χριστιανός, ὅσον ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι χριστιανός ἕνας ποὺ ἔζησε πρὸ Χριστοῦ. Ὁ Βάκων, ὅμως, δὲν εἶναι χριστιανός. Ἀπὸ τὴν εἰκόνα αὐτὴν μπορούμε νὰ καταλάβωμε καλλίτερα καὶ τὰ περὶ προσευχῆς.

B

Γι' αὐτό, φρονῶ ὅτι μπορούμε ὡς τελικὸν συμπέρασμα νὰ πάρωμε τὸ ὅτι ἡ προσευχὴ θὰ μᾶς δώσῃ καὶ τὰ δύο, καὶ τὴν δύναμιν νὰ ζῶμεν καὶ νὰ ἐργαζώμεθα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄνοδον, ἡ ὁποία θὰ μᾶς κἀνῃ ὥστε νὰ μὴν κηρύττωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν ἐπίγνωσιν ὅτι τὸ ἔργον εἶναι τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ τὸ μαθαίνομεν κυρίως διὰ τῆς προσευχῆς. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπάρχη ἡ τάσις πρὸς τὴν ἀνωτέραν προσευχήν, ἡ ὁποία δὲν γίνεται «ἐμπορικὴ», ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ποὺ ἔχει ὁ Πλάτων, ἀλλὰ γίνεται χάριν τοῦ ἀνεβάσματος καὶ τῆς ἐπαφῆς μὲ τὸν Θεόν, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται, βέβαια, καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ ὠφέλεια ἐξ αὐτῆς. Ἀλλὰ, κυρίως, τὸ σκοπούμενον εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἐπαφὴ μὲ τὸν Θεόν καὶ μὲ τὴν ἐντὸς ἡμῶν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Καί, ἔπειτα, νὰ ζῶμεν διὰ τῆς προσευχῆς. Νὰ προσέξωμε νὰ ἔχωμε τὴν προσευχήν ὡς δύναμιν. Ὅτι ἡ προσευχὴ εἶναι δύναμις εἶναι γεγονὸς ψηλαφητόν. Μπορεῖς νὰ ἀμφισβητήσῃς ὅτι ὑπάρχει ἕνα ὄν ποὺ ἀκούει τὴν προσευχήν κ.τ.λ.

Ἀλλὰ δὲν μπορεῖς νὰ ἀμφισβητήσης ὅτι ἡ προσευχή εἶναι δύναμις. Πειραματισθῆτε καὶ θὰ δῆτε τὴν συνέχειαν.

Ἄν θέλετε, λοιπόν, ἄς ἔχωμεν διὰ τὴν ζωὴν μας ὡς σύνθημα αὐτὰς τὰς λέξεις: «*κάκεϊ προσήυχετο*». Ὅπως λέγει καὶ **[σελ. 287]** ὁ Εὐσέβιος Μαθθόπουλος, ὑπάρχουν θέματα ποὺ δὲν ἠμποροῦμε νὰ μιμηθοῦμε τὸν Κύριον, καὶ ἓνα τέτοιο εἶναι ἡ θαυματουργικὴ Αὐτοῦ δύναμις τῶν ἰαμάτων. Ὑπάρχουν, ὅμως, θέματα εἰς τὰ ὁποῖα ἠμποροῦμε νὰ μιμηθοῦμε τὸν Κύριον, καὶ τὸ ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα εἶναι ἡ προσευχή, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ ἀνωτέρα ἀπὸ τὰ χαρίσματα τῶν ἰαμάτων, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸ λέγει, βέβαια, περὶ τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ ἀγάπη καὶ προσευχή εἶναι μαζί.

Λοιπόν, νὰ κοιτάξωμε νὰ οἰκοδομήσωμε τὴν ζωὴν μας ἐπάνω εἰς τὴν προσευχήν, διότι αὐτὴ θὰ μᾶς δώσῃ τὴν δυνατὸτητα νὰ προχωρήσωμε. Ταῦτα καὶ ἐν ὄψει τῶν δυσκολιῶν τῆς ἐποχῆς ποὺ περνοῦμε. «*Ἄλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς*», μὲ τὸν ποῖον πρέπει νὰ διατηροῦμε τὴν ἐπαφήν, ὅχι μόνον διὰ τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ ἀπαραιτήτως καὶ διὰ τῆς προσευχῆς.

Μὲ ἓνα τέτοιο ξεκίνημα καὶ μίαν τέτοιαν προσπάθειαν θὰ ὑπάρξῃ ἡ δυνατὸτης νὰ ἀξιοποιηθῇ διὰ τὸν πολιτισμὸν μας ἡ δύναμις ποὺ λέγεται προσευχή!

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος 5

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΑΓΑΠΗ

1. Ανθρωπισμός και αγάπη 9
2. Αί δύο θρησκείαι 20
3. Ὁ πλησίον 23
4. Ὅλη ἡ θρησκεία 28
5. Μοναδικὸ κριτήριον 36
6. Ἡ εὐποιία 44
7. «Ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται...» 54
8. Βλάβαι – συνέπειαι – φάρμακα 65
9. Νὰ τὸ προϋπολογίσωμεν 76
10. Κυρώσεις καὶ συγγνώμη 85
11. Ἀγάπη καὶ ἀδιαλλαξία 92
12. Ἕνα ὄνειρον 95
13. Γιὰ μιὰ ἐπιστήμη τῆς ἀγάπης 98

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑ

14. Ἐννοια καὶ πηγὴ 107
15. Κατάκτησις καὶ ὠφελήματα 112
16. Τὰ ἐμπόδια 117
17. Οἱ δύο πλάνες 130
18. Ὁ βασανιστής 135
19. Ἄς προσέχωμεν καὶ τὰ λουλούδια 141
20. Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις 145
21. Ἡ χαρά: αἴτημα καὶ πραγματικότης 149
22. Καρπὸς καὶ ἀπόδειξις τῆς πίστεως 155
23. «Εὐχάριστοι γίνεσθε» 158

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ
Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ

23. Ἐννοια καὶ ἀντικειμενικὴ ἀξία	163
24. Ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία	181
25. Πρᾶξις ἐπαναστατικὴ	185
27. Ἐνα ξεκίνημα	199
28. Μέσα εἰς τὴν ζωὴν	213
29. Σύγχρονος χρῆσις τῆς προσευχῆς	223
30. Κριτήριον-ἐμπόδια-βοηθήματα	234
31. Τὸ ὑπερφυσικὸν εἰς τὴν ζωὴν	245
32. «Μετὰ εὐχαριστίας»	248
33. Διὰ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην	254
34. Μέσον διὰ τὴν στεγάνωσιν	263
35. Παράγων διὰ τὴν πίστιν	270
36. Ὡς θεία διαλεκτικὴ	280
37. Ὡς δύναμις καὶ ἄνοδος	284

Η ΠΙΣΤΙΣ ΩΣ ΒΙΩΜΑ

Γ΄ ΤΟΜΟΣ

ΕΞΕΤΥΠΩΘΗ ΔΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΝ
ΤΗΣ «ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

(«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ») ΛΥΚΑΒΗΤΤΟΥ 11 ΑΘΗΝΑΙ 135

ΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΝ 1981

ΕΙΣ ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ
Γ. ΤΣΙΒΕΡΙΩΤΗΣ ΛΟΥΒΑΡΗ 11 ΑΘΗΝΑΙ

